

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

ALBERTNÉ ZOMBORI KATALIN

2014.

Albertné Zombori Katalin:

**Forradalom és megtorlás
a Bács-Kiskun megyében lezajlott tanár- és diákperek tükrében
(1956-58)**

**PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Dr. Fröhlich Ida DSc. Egyetemi tanár

Hadtörténeli Műhely

Vezetője: Dr. Horváth Miklós Egyetemi tanár DSc.

Témavezető:

Dr. Horváth Miklós Egyetemi tanár DSc

2014. évben

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	4
I. OKTATÁSPOLITIKA AZ 1950-ES ÉVEKBEN	16
I.1. Káderpolitika, mint a politikai tisztogatás eszköze a tanári pályán	16
I.2. A pedagógusok és diákok helyzetének fontosabb jellemzői.....	24
I.3. A vallásos világnézet elleni küzdelem célja és következményei	32
II. A PEDAGÓGUSOK ÉS A DIÁKOK RÉSZVÉTELE A FORRADALOMBAN	38
II.1. Vigyázó szemetek Moszkvára és Varsóra vessétek!	38
II.2. A forradalom győzelme, avagy bizottságok, de mi végre?	43
2.2.1. A bizottságok létrejöttének előzményei	47
2.2.2. A munkástanácsok – pedagógus forradalmi bizottságok megalakulása	52
2.2.3. A bizottságok működésének tapasztalatai.....	62
III. ELLENÁLLÁS ÉS VISSZARENDEZŐDÉS 1956. NOVEMBER NEGYEDIKE UTÁN	80
III.1. A „janus arcú pártököl”	80
III.2. Ellenállás 1956. november 04-ét követően	90
III.2.1. A pedagógusok fellépése.....	90
III.2.2. A diákok tevékenysége.....	98
III.3. Helyi tanácsok intézkedései	103
III.3.1. Hivatalos helyzetértékelés	103
III.3.2. A pedagógusok politikai „tisztánlításának” erősítése az 1956-os események után	106
III.3.3. Felelősségre vonások tanácsi vonalon - fegyelmi eljárások pedagógusok ellen	110
IV. POLITIKA ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A VIZSGÁLT PEREK TÜKRÉBEN	117
IV.1. A bírák függetlensége – avagy ennek korlátai	117
IV.2. „Igazságszolgáltatás” politikai megrendelésre.....	130
IV.2.1. Fontosabb anyagi jogi kérdések	131
IV.2.2. A pszeudójog termékei.....	134
IV.2.3. Kinek a forradalma? – avagy „forradalom” és „ellenforradalom” problematikája	139
IV.2.4. Néhány érv a fent vázolt elmélet mellett.....	175
ÖSSZEGZÉS	184
MELLÉKLETEK	197
1. sz. melléklet:.....	198
2. sz. melléklet:.....	201
3. sz. melléklet:.....	215
4. sz. melléklet:.....	221
5. sz. melléklet:.....	226
A FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE	229
HELYSÉGNÉV MUTATÓ	241

BEVEZETŐ

Ernst Bernhard pszichológus szerint a történelem a nép mítosza, vagyis a nép történelmében az nyilvánul meg, amit egy nép magáról gondol, amit magáénak vall, amiben bízik. A néplélek – amely mítoszaiban elevenedik meg - kihat a történelem eseményeire, azokat alakítja, ugyanakkor a történelem erősíti a nép legjellemzőbb vonásait.

Az 1956-os forradalom eseményeinek mai értékelésére a fenti megállapítás teljes mértékben igaz. 1956 öröksége nem kíséri, hanem inkább kísérti történelmünket, mai mindennapjainkat. Számomra úgy tűnik, a mai magyar társadalom 1956 mentén vált megosztottá a 21. század hajnalán, amelyet épp az 1956-os forradalom 50 éves évfordulója tett oly nyilvánvalóvá és láthatóvá.

Ha Bernhardnak igaza van, akkor 56-os mítoszunkkal – néplelkünkkel – valami nagy baj van. Ahelyett, hogy a nemzeti egység, az összetartozás élményét és érzését erősítette volna az 50 éves évfordulón megtartott megemlékezéseken, heves indulatokat gerjesztett társadalmunk bizonyos rétegeiben. Véleményem szerint ez a tudathasadásos állapot annak a tünete, hogy nagyon sok mozzanat, esemény még mindig a mélyben, kimondatlanul mérgezi saját közállapotainkat, történelemszemléletünket.

A rendszerváltástól eltelt több mint két évtized alatt nem voltak meg a valóságos keretei annak, hogy a sérelmeket és élményeket a diktatúra és megtorlás áldozatai feldolgozassák. Megtörtént a rehabilitáció az ítéletek semmissé tételével, hangzatos kijelentésekkel, de az érintettek lelkét és önbecsülését nem képes gyógyítani az inkább formálisnak, mint valóságosnak tekinthető jóvátétel.

A történészek a kor hiteles bemutatásával, a rendszer működésének higgadt, indulatoktól mentes, objektív részletes elemzésével, és az elhallgatott igazság kimondásával lehetőséget teremthetnek arra, hogy a sebek begyógyuljanak, még akkor is, ha hegek maradnak utána.

Amikor ennek a disszertációnak előzményeként szakdolgozatot írtam, a legfontosabb motiváció számomra az volt, hogy apukám életszakaszának ezt a történetét megismerhessem. Gyermekkoromban erről még utalásszerűen sem esett szó, és a rendszerváltás után is csak foszlányosan. Felnőttként, és az egyetem végzett történelem szakos hallgatójaként megadatott az a lehetőség, hogy történelmi háttérismerettel, hasonló jellegű ügyeket dokumentumokból, szóbeli nyilatkozatokból párhuzamba állítva, megközelíthessem a valóságot.

Gyakorló történelem szakos tanárként foglalkoztat az a kérdés is, hogy a tanárokat ért megtorlások különböző formái hogyan hatottak áttételesen a következő generáció

értékszempléletének, normáinak és erkölcsi tartásának alakítására, valamint mennyire sérült az ő, és az utánuk következő tanárgenerációk értelmiségi létéből fakadó gondolkodásának szabadsága.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatójaként 2007 januárjában védtem meg szakdolgozatomat hasonló címmel. Tanárim biztatására döntöttem úgy, hogy a témát tovább gondolva, a kutatást kiterjesztve folytatom tanulmányaimat a történész doktori iskolában, s szakdolgozatom képezi a doktori disszertáció alapját.

Szakdolgozatomban kitértem az ideológia, párt és igazságszolgáltatás kapcsolatára, az '56-os perekben alkalmazott jogszabályi háttérre, a Bács-Kiskun megyében fellelhető peres iratokból kiemeltem a tanár- és diákpereket. Vizsgáltam a tanárok és diákok részvételét a forradalmi eseményekben, bemutattam a kor ítélezését. Édesapám ügyén keresztül bemutattam egy konkrét pert a per tárgyát képező eseménytől a rehabilitációig.

A szakdolgozat megírása után nem hagyott nyugodni, hogy miért sújtják súlyosabb büntetéssel a diákokat, - konkrétan édesapámat és diáktársát – egy sokkal kisebb súlyú bűncselekményért, a röpcédula-terjesztésért (izgatás), mint a tanárokat, akik forradalmi szervezetekben vállaltak vezető szerepet (államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel). E kérdés felvetésénél nem az a fajta igazságérzet vezérelt, hogy a tanároknak súlyosabb büntetést kellett volna kapniuk. Meggyőződésem, hogy a sokkal enyhébb büntetés is alkalmas volt arra, hogy életüket, pályájukat méltánytalanul derékba törje. Sokkal inkább a rendszer logikáját szerettem volna megérteni.

Hipotézisem az volt, hogy sokakkal ellentétben úgy gondolom, hogy a párt vezérelte igazságszolgáltatás büntető politikájában igenis volt logika, mint ahogy abban is biztos voltam, hogy a felülről jövő döntéseket nem a bíró hozta. Bár a bírakat a személyes lelkiismeretük diktálta felelősség alól úgy vélem nem lehet felmenteni, azonban azzal a főleg a rendszerváltás után kialakult „vérbíró” hangulattal sem értek egyet, amely anélkül hoz ilyen súlyú verdiktet, hogy a rendszer működését alapvetően értené. Nem is értheti, hiszen a kutatások még ma sem teljes körűek ahhoz, hogy minden részlet felszínre kerüljön.

A feladat nem bizonyult – bizonyul - egyszerűnek, mivel sokrétű, összetett, szerteágazó, és több tudományterületet ölel át a témaválasztás.

Ennek a kérdéskörnek a tanulmányozásánál hátrányt jelent, hogy nem vagyok jogász, ennek ellenére az akkori büntetőpolitika irányelveit meg kellett ismernem, és azok között igazodási pontokat, összefüggéseket kellett keresnem és találnom.

Egyedül ebbe nem is mertem volna belevágni. Felbecsülhetetlen volt a Bács-Kiskun

Megyei Bíróság egykori elnökének, dr. Bodóczy Lászlónak támogatása. Segített a szakirodalomban történő tájékozódásban, valamint a Bács-Kiskun megyei Önkormányzat Levéltárában és a Bács-Kiskun megyei Bíróság irattárában lévő iratok tanulmányozásában.

Számomra a felejthetetlen élmény mellett értékes adalékokkal szolgált, hogy dr. M. Kiss Sándornak, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézet intézetvezetőjének köszönhetően egyes részletkérdéseket illetően személyesen találkozhattam dr. Zinner Tiborral.

De mindenek előtt köszönet illeti dr. Horváth Miklóst, aki témavezetőként időt és energiát nem sajnálva értékes tanácsokkal és javaslatokkal látott el, segítve elkerülni az értekezés lehetséges buktatóit, valamint megtisztelt őszinteségével azokban a kérdésekben is, amikben nem értettünk egyet.

Historiográfiai áttekintés

Az igazságszolgáltatás történetének vizsgálatához a több kötetes, *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993) című gyűjtemény biztosította a kiindulási alapot dr. Kahler Frigyes és dr. Zinner Tibor az adott témakörben, a bibliográfiában is megjelölt munkái mellett. E forrásgyűjtemény jól dokumentáltan nyomon követi a büntetőpolitika irányelveinek alakulását és változását, a bibliográfiában feltüntetett szakirodalom pedig rávilágított a bíraskodás és a hatalom együttműködésének számos mozzanatára, illetve ennek a társadalomra gyakorolt hatására.

Magyarországon az 1980-as évek végéig csak az akkori hivatalos ellenforradalomról szóló álláspontot képviselő művek jelenhettek meg. Ebből az időszakból szokás Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel 1956* (Budapest, 1969, Kossuth), valamint Molnár János *Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban* (Budapest, 1967, Akadémia) műveit megemlíteni.

Az emigrációban az országot elhagyó kommunista értelmiség visszaemlékezéseiben egy, a szocializmus rendszerének megreformálását célzó „forradalom” képét tárja elénk. A széles kínálatból az Írószövetség egykori két tagjának, Aczél Tamásnak és Méray Tibornak külföldön megjelent munkáját emelném ki *Tisztító vihar – Adalékok egy korszak történetéhez* (München, 1982) címmel. Lényegében ugyanezt a nézőpontot képviseli e kérdéskörrel részletesen foglalkozó angol Bill Lomaxnak *Magyarország 1956* (Budapest, 1989) című műve.

Az elmúlt húsz esztendőben nagyszámú könyv jelent meg. Lehetetlen vállalkozás lenne valamennyi, e tárgykörben született munka áttekintése. Azonban érdemes megemlíteni

Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? (Püski – Kortárs Budapest, 1997), M. Kiss Sándor Utak 56-hoz, utak 56 után válogatott cikkek, esszék, tanulmányok gyűjteményét (Budapest, Mundus, 2006), Horváth Miklós: 1956 hadikronikája (Budapest, 2003 Akadémiai Kiadó), Ripp Zoltán 1956: Forradalom és szabadságharc Magyarországon (Korona Kiadó, 2002), valamint Paul Lendvai Forradalomról tabuk nélkül 1956. (Napvilág kiadó, Budapest) című könyvét. Ezek a kötetek az országos politika szintjén többnyire részletes áttekintést nyújtanak a sorsfordító napokról.

Örvendetes, hogy ezzel párhuzamosan nagyon sok dokumentumgyűjtemény is napvilágot látott. Ezek közül a legjelentősebbek közé tartozik a Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 1956. október 23. –November 4 (Kolonel Lap- és Könyvkiadó Kft, 1989) című kötet, a Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor által jegyzett Rejtett dokumentumok Forrásszemelvények 1956 tanulmányozásához (Mundus Magyar Egyetemi Kiadó Budapest 2006), valamint a Horváth Julianna és Ripp Zoltán által szerkesztett Ötvenhat októbere és a hatalom. - A Magyar Dolgozók Pártja vezető testületeinek dokumentumai 1956. október 24-28 (Napvilág, 1997) című könyv. Valamennyi itt felsorolt forrásválogatás az 1956-os forradalom történetének és az azt követő megtorlás időszakának tanulmányozásához szolgál kivételes adalékokkal.

Megyei viszonylatban elsősorban a Bács-Kiskun megyei Önkormányzat Levéltárának kiadásában a Tóth Ágnes által szerkesztett 1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattárára (Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000) támaszkodhattam a megyében történt események, valamint a résztvevők megismerésében, amelyet kiválóan kiegészített az Orgoványi István és Tánzos Szabó Ágota által összeállított 1956 Bács-Kiskun megyében (Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára Kecskemét 2006) című forrásközlemény.

Szűkebb témámat tekintve pedig kiemelésre méltó Nagy Imre és kora című könyv V. kötete A Budapesti egyetemisták és főiskolások 1956-ban alcímmel (Budapest, Gondolat, 2009), valamint Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-58 (Budapest, Gondolat, 2007) című tanulmány- és dokumentumgyűjtemény.

Források és az alkalmazott módszerek vázolósa

Kutatásaimat több helyen folytattam. A Magyar Országos Levéltárban a perekkel kapcsolatos Legfelsőbb Bíróság által a levéltárnak átadott iratanyagot, továbbá a Magyar Országos Levéltár Digitális Archívumában a szélesebb nyilvánosság számára is elérhető az MDP KV, illetve utódpartjának, az MSZMP hierarchiájának csúcsán keletkezett iratokat, jegyzőkönyveket tanulmányozhattam. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a résztvevőkkel kapcsolatos, a Belügyminisztérium Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztályán keletkezett vizsgálati dossziékba tekinthettem bele, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában a Bács-Kiskun Megyei Bíróság a levéltárnak átadott elnöki, illetve peres iratanyaga, valamint a megyei illetve városi tanács, illetve pártszervek dokumentumai szolgáltatottak értékes információkat. Ezen túlmenően a Bács-Kiskun Megyei Bíróság irattárában is lehetőség volt peres iratokat tanulmányozni, valamint a Legfelsőbb Bíróság irattárában is módomban állt meglehetősen szűk körben beletekinteni dokumentumokba.

A kutatás szempontjából a leglényegesebb adatokat a források szolgáltatták. Azonban a források tartalmi vizsgálata elengedhetetlen részét képezte ennek a munkának. Elsődlegesen szem előtt kellett tartanom a forrás létrejöttének időpontját és keletkezésének körülményeit. Figyelmet kellett szentelnem az irat keletkezésének előzményeire, következményeire, hivatalos irat esetén milyen hivatal adta ki, továbbá meg kellett határoznom, hogy a dokumentum szerzőjének milyen a viszonya azokhoz az eseményekhez, amiről ír, valamint milyen céllal született az írás, mennyi idő telt el az esemény és az irat keletkezése között. Ezen kívül jelentősége van annak is, hogy az irat tudatosan vagy véletlenül maradt-e fent.

E szempontokat figyelembe véve többféle csoportosítás alapján, több kategóriába sorolhatók az általam megtekintett iratok, források. Magam részéről a csoportosítás alapjának a forrást kiállító hivatal, vagy személy esetén a személy szerepét az eseményekben tekintem. - Ennek alapján a források tekintélyes részét képezik a párt különböző fórumain keletkezett iratok. A Magyar Országos Levéltár Digitális Archívumában az MPD KV Párt- és Tömegszervezeti Osztályán az MDP Politikai Bizottságának 1953-55 között előterjesztett, különböző párt- és tanácsi funkciók betöltésére vonatkozó javaslatok tájékoztatnak a párt- és tanácsi funkcionáriusok főbb életrajzi adatairól, valamint a párt szempontjai szerint az illető káder gyengeségeiről és erősségeiről. Így értékes információkhoz jutottam a Bács-Kiskun megyei forradalmi bizottságokban tevékenykedő, vagy a bizottság munkájára hatást gyakorló pártemberek egy részének, többek között Daczó József, Dallos Ferenc, Molnár Frigyes és Halanda István politikai pályájáról. Ugyanitt található az MSZMP Politikai Bizottság és

Központi Bizottságának 1956 novemberétől 1957 végéig készült jegyzőkönyvei, amelyeken keresztül jól nyomon követhető, hogyan változott az MSZMP megítélése Nagy Imrével, illetve az 1956 októberi és novemberi eseményekkel kapcsolatosan.

Ennek leképezését jelentik a megyei könyvtárban fellelhető, a párt megyei, illetve városi szervezeteiben készült jegyzőkönyvek pártbizottsági ülésekről, illetve intéző bizottsági jelentésekről. Az 1956 decemberétől 1957 júliusáig készült jelentések, jegyzőkönyvek értékelik az 1956. október 23-a és november 4-e közötti eseményeket, és az abban részt vevő, a megye felső vezetésében tevékenykedő „elvtársak” munkáját. A titkári iratokban Dallos Ferenc, a megyei tanács elnöke, aki 1956. november elsejéig a megalakult nemzeti bizottság intézőbizottságának elnökének tisztét is betöltötte, saját maga is nyilatkozik ebbéli szerepéről. Az értékelés tendenciájában követi a központilag elfogadott irányelveket, azonban mutatnak egyedi sajátosságokat is, mivel 1956. november 08-án „szocialista forradalomról”, később pedig 1957 júliusában forradalom és ellenforradalom arányait határozták meg az októberi események kapcsán. Ezen felül ezek az iratok tájékoztatnak a politikai felvilágosítás, valamint az eseményekben történt részvétel okán a pedagógusokat, illetve a bírakat illetően a számonkérés terén elvégzendő feladatokról.

A források következő nagy csoportját alkotják a tanácsi iratok, amelyek a megyei levéltárban kutathatóak. Bár nagyon foghíjasan maradtak fenn, és jellemzően a kisebb településeken, de izgalmas olvasnivalót jelentettek az 1956 novemberében decemberében a megye településein keletkezett tanácsülési jegyzőkönyvek, mivel következetesen az eseményekkel kapcsolatosan a „forradalom” megnevezést használják. Ebben az időszakban nem mindenhol szűntek még meg a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok. A szovjet beavatkozást követő néhány napban voltak települések, ahol a tanács és a bizottság párhuzamosan működött, azt követően pedig a bizottságok kvázi tanácsadói szerepkörrel bírtak a tanácsok mellett. Ezzel kapcsolatosan az a benyomásom alakult ki, hogy 1956. december 05-e után enyhén szólva is kényelmetlenné vált a „forradalom” szó használata, illetve, mivel az ebben az időszakban a hivatalos álláspont is megváltozott, amely a későbbiekben kínossá, de minimum ellentmondásossá válhatott, így szisztematikusan el is tűntek ezek a jegyzőkönyvek. Ott ahol mégis megmaradtak, azok általában olyan kisebb települések, községek voltak, mint Izsák, Kiskőrös vagy Kerekegyháza, ahol még 1957 februárjában is találkozhatunk a „forradalom” szó használatával. De a legmeglepőbb jegyzőkönyvekre a megyei tanács titkos kezelésű irataiban bukkantam, ahol 1957. január 09-10-i keltezésű jelentések gyűjteménye található az 1956-os őszi eseményekkel kapcsolatosan, ahol egy-két kisebb településről (Tiszaújfalú és Csólyospálos) adott jelentések nem illenek

bele a mostani, forradalomról alkotott elképzeléseink fő áramvonalába. Néhány hónappal később, - a jegyzőkönyvek keletkezési dátumaiból 1957. március utolsó napjai valószínűsíthetően - szintén központi utasításra a tanácsok végrehajtó bizottságának szintén értékelniük kellett az eseményeket. Ezek az iratok azért informatívak, mert rávilágítanak a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok, valamint a tanács kapcsolatára, együttműködésére, tanácselnök, vb titkár, esetlegesen tanácsstagok személyi összefonódásaira, tevékenységére, valamint értékes információkat nyerhetünk a településen működő bizottságra és nemzetőrségre vonatkozóan. 1957 májusa és szeptembere között a tanács keretein belül dolgozó művelődési csoportoknak, osztályoknak számot kellett adniuk munkájukról, válaszolniuk kellett a pedagógusok, iskolák, ifjúság helyzetét, szólniuk kellett a fegyelmi eljárások lefolytatásáról, néhol még statisztikai adatok is szerepelnek. Ezeket a beszámolókat tanácsulésekről készült jegyzőkönyvek mellékleteként rögzítették.

A tanácsi osztály iratain belül külön alcsoportot képezett a megyei tanács művelődési osztályán keletkezett iratok csoportja. Ezekből a dokumentumokból jól nyomon lehetett követni az oktatásügy változásait 1956-ig. Eddig az időpontig bőségesen találtam adatokat az iskolák államosításáról, az egyházi iskolák tanárainak átvételéről, átvilágításáról, megtaláltam az eskü szövegét, amelyet a tanároknak le kellett tenniük, ha állami iskolákba szerettek volna tanítani, a titkos kezelésű iratok között pedig nagy számban találtam tanárok elleni bejelentéseket, és a lefolytatott vizsgálatról szóló iratanyagot, a vallásoktatás ellehetetlenítésére vonatkozó terveket, stratégiát, a tananyag, valamint iskolai ünnepekről szóló körleveleket. Ennek éles kontrasztjaként feltűnő volt az 1956-os eseményekről, valamint az ezt követő időszakról szóló iratok hiánya. Az a kutatásban is szerepel, hogy 1956 október végén a városi pedagógus szakszervezet elnöke megsemmisítette a káderlapokat. Azonban így is meglepő volt, hogy a pedagógusok adatlapjait tartalmazó dossziék ritka kivételtől eltekintve üresek voltak. Nem maradt fenn semmi az 56-os események után, a művelődési osztályon lefolytatott fegyelmi vizsgálatok jegyzőkönyveiből, anyagából sem. Így ezeket a részleteket, ha csak hézagosan is, más forrásokból ismertem meg.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található Bács-Kiskun megyére vonatkozó monográfiák, nevezetesen az 1957-ben keletkezett összefoglaló jelentés a megyében 1956. októberétől megalakult „Forradalmi Bizottságokról” valamint az 1959-ben összeállított, a megyében működő bizottságok, szervek tevékenységéről jelentés kiváló kiindulási alapot jelentettek abból a szempontból, hogy a rendőrség az elkövetők mely köre, és milyen tevékenysége miatt nyomozott, illetve utalásszerűen arról is tájékoztatott, hogy operatív célra felhasználták-e az illetőt, illetve született-e ítélet. A rendelkezésemre bocsátott

vizsgálati dossziék sorszámozott formában dokumentálták a büntetőeljárás folyamatát a nyomozás elrendelésétől, egészen – amennyiben idáig eljutott az ügy – a Legfelsőbb Bíróság ítéletéig. Ezek a dossziék tartalmazták a nyomozás elrendeléséről szóló határozatot, a vádlott és egyéb tanúk vallomását, a párt, és tanácsi funkcionáriusok által tett nyilatkozatokat, a nyomozás befejezését tartalmazó határozatot, bizonyítékokat – mint például röplap -, a rendőrség által bekért jegyzőkönyveket, a bírósági tárgyalásról készült jegyzőkönyveket, valamint az eljárást lezáró bírósági ítéleteket és azok indoklását. Elméletileg egy vizsgált személyt illetően az Állambiztonsági Levéltárban található, a rendőrség által átadott iratok, megyei bíróság által a megyei levéltárnak átadott iratok, valamint, a Legfelsőbb Bíróság által a Magyar Országos Levéltárnak átadott dossziék tartalmának teljes mértékben meg kellett volna egyezniük. Azonban ez a legritkább esetben volt így. Az egyik legkirívóbb példa erre édesapám anyaga: a Magyar Országos Levéltárban, valamint az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában mindösszesen a megyei bíróság és a Legfelsőbb Bíróság ítélete volt található. Az eljárásra vonatkozó teljes dossziét csak a megyei bíróság irattára tudta rendelkezésre bocsátani. Azonban sokkal általánosabbnak tekinthető az a jelenség, hogy amit az egyik szerv kiemelt a dossziéból, a másik szerv nem emelt ki, és fordítva. Így ezek áttekintése nagyon hasznosnak bizonyult számomra. A források e csoportját csak fenntartásokkal lehetett kezelni, ezért azt az elvet tartottam szem előtt, hogy csak addig a mértékig hivatkozom rájuk, amennyiben több, egymástól független per anyagában is hasonló, vagy ugyanolyan tényrt találtam, illetve az abban szereplő információt más forrás is megerősítette.

Az 1956-os eseményekről készült jegyzőkönyvek, újságcikkekben megjelenő határozatok, rendeletek, törvények tekinthetőek a legobjektívabb forrásoknak. Azonban ezek kivételével valamennyi irat az események után keletkezett. A párt és a tanács által, az eseményeket követően készített iratok erősen magukon hordják a központi irányvonalhoz való igazodás jegyeit, ezért nem objektivitásuk miatt érdemes velük foglalkozni, hanem az utólagos értékelés változásait lehet nyomon követni, valamint az egyes tisztségviselők utólag elmondják, hogy mit tettek és hogy viszonyulnak az eseményekben való szerepükről.

Ezzel párhuzamosan érdemes felfigyelni, hogy az eljárás alá vontak, azaz áldozatok, hogyan vélekednek ugyanezen az oldalon betöltött a szerepükről. Mérlegelni kell, hogy mi hitelt érdemlő adat annak figyelembe vételével, hogy vádlottként mondják el és értékelik cselekményeiket. A bírósági ítéletek indoklásainál pedig az ítélet koncepciózus jellegétől függően kellett eldönteni, hogy a bírói ítéletekben mi a hitelt érdemlő mozzanat és mi nem.

Mivel sok helyen végeztem kutatást, ezeknek a tényezőknek szem előtt tartásával munkámnak fontos részét képezte, hogy a különböző típusú, de ugyanarról az eseményről szóló forrásokban közöltek összevessem, megállapítsam az azonosságokat és a különbségeket, és ha lehet, akkor az egyezésekre és eltérésekre lehetséges okokat találjak vagy következtetéseket vonjak le.

Mint már a fentiekben jeleztem, néhány, a témát érintő területen fontos alapkutatások még váratnak magukra. Ilyen alapkutatások híján a számomra, a forrásokból előkerülő mozaikokra támaszkodtam. Ez nemcsak a munka akadályát képezi, de e nélkül a megállapításaimat is korlátozott érvényűeknek tekintem.

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A Bács-Kiskun megyében 1956-59 között tanár- és diákpereket vizsgáltam azzal az általános céllal, hogy bemutassam a tanárok és diákok szerepvállalását az 1956-os őszi eseményekben, azt belehelyezzem az országos és helyi szintű események keretébe, vizsgálva a sorsuk alakulására közvetlenül ható politikai és igazságszolgáltatási intézményrendszert, továbbá nyomon kövessem sorsuk alakulását a címben jelzett időintervallumban.

Elsősorban a terjedelmi korlátok miatt a dolgozat szűk keresztmetszetet nyújt az 1956-os őszi események politikai előzményeiről és folyamatairól. Az áttekintés sebezhető pontja, hogy bár a második világháború után kialakult politikai rendszer feltérképezése, kutatása a történelemtudomány homlokterébe került, azonban az is megfigyelhető, hogy a különböző háttérrel, a társadalom különböző szegmenseire támaszkodó, hazánk jelenlegi politikai erőterét képező szereplők is igyekeznek magukat meghatározni az '56-os eseményekkel kapcsolatban, illetve viszonyulási pontjukat kialakítani, amely folyamat még napjainkban sem zárult le.

Ehhez megkerülhetetlenül hozzájárul az a tényező is, miszerint a történész is szubjektum, aki bármennyire is szeretné magát ennek hatása alól kivonni, azonban e tudomány művelőinek értékítéletét mindenképp befolyásolja, hiszen az, hogy különböző szempontból és így különböző szemüvegen keresztül látják, a korszakot jelentős hangsúlyeltolódásokat eredményezhet. Ezért indokoltnak tartom azt a történészi vélekedést, miszerint 2-3 emberöltőnek kell ahhoz elteltie, hogy az ennek a kornak kutatáshoz szükséges objektivitás megteremtődjön, és a különböző nézőpontoknak ezt a gazdag diverzitását, valamint az ezen keresztül érvényesülő részgazságok halmazát egymást kiegészítő egységgé formálja, vagy valamiféle közös nevezőre hozza.

Az elmúlt közel húsz esztendő az eseményekről sok fontos tényt tárt fel, azonban alapvető kérdések továbbra is nyitottak. Horváth Miklós kutatásaiból tudjuk, hogy országos viszonylatban, milyen számban hol, mikor alakultak nemzeti, illetve forradalmi bizottságok. Azonban zömmel feltáratlan az adott település tanácsi és pártapparátusának szerepe a bizottságokban, illetve azok létrehozásában. Sok helyen feltáratlan a bizottsági tagok jelölésének módja, a bizottság tagok tevékenysége. A bizottsági tagok esetében gyakran homályos kérdés, hogy mi történt a bizottsági tagokkal az események után: hányan léptek át funkcióik megtartása mellett az MSZMP-be, ki ellen indult fegyelmi eljárás, rendőrségi eljárás, mikor és kit ítél el a bíróság a népköztársaság megdöntésére irányuló tevékeny részvétel vagy szervezkedés büntetében, kit és milyen bizottsági tevékenységéért internáltak, valamint a büntetések mértéke és aránya hogy alakul azok esetében, akik a bizottságokban részt vettek. Ezek a kutatások azért is alapvető fontosságúak, mert sok tanárt éppen a bizottságokban betöltött szerepe miatt vontak eljárás alá a népköztársaság megdöntésére irányuló tevékeny részvétel, vagy szervezkedés büntette miatt. Mivel erre vonatkozólag a kívánt mértékben nem találtam elemzéseket és publikációkat, ezért a perekből az előttem kirajzolódó képből következtettem a bizottságok megalakulására, tevékenységére. Ennél a pontnál fontos leszögezni, hogy az erre vonatkozó megállapítások sokkal inkább egy szélesebb körű kutatás első lépésének tekinthetők, mint sem lezárt, megkérdőjelezhetetlen ténymegállapításoknak.

A témából adódóan központi kérdésként kezeltem a magyar oktatásügy változásainak bemutatását, az iskolák államosításától 1956-ig. Felvázoltam a tanári pályát érintő több hullámban megvalósuló politikai tisztogatásokat, a tanárokkal szemben támasztott szakmai, politikai, ideológiai követelményeket, a tananyag meghatározásának súlypontjait, valamint a diákok ideológiai oktatásának sarokpontjait különös tekintettel a hittanoktatás elleni harcra összpontosítva.

A források alapján nyomon követtem a tanárok működését a nemzeti bizottságokban, a pedagógus forradalmi bizottságokban, helyenként pedig a nemzetőrökben. Vizsgáltam a diákok szerepvállalását a nemzeti bizottságokban, tüntetéseken. A kutatás fontos részét tette ki a kádári konszolidáció időszakában, elsősorban a diákok által elkövetett röpcédula terjesztés, a fegyveres harcokban való részvétel, valamint fegyveres felkelés előkészítése. Vizsgáltam az 1956. november 04-ét követő politikai visszarendeződésben született párt és tanácsi dokumentumokat, mely értékelték a tanárok, diákok szerepvállalását, valamint pedagógusokról és diákokról szóló helyzetértékeléseket.

Kutatásaim során áttekintettem a pedagógusok „megrendszabályozását” szolgáló bírói és nem bírói „eszköztárat”. A tanártársadalmat zömmel nem bírói eszközökkel igyekeztek a „helyes ideológiai irányba visszaterelni”. Ezeknek formái széleskörűek: internálástól, a pályától való eltiltáson keresztül a pszichológiai és egzisztenciális megfélemlítésig bezárólag sok eszközt alkalmaztak. Adatokat gyűjtöttem az 1957 nyarára tehető, a tanácsok művelődési osztályain lebonyolított fegyelmi eljárásokra és büntetőeljárásokra vonatkozóan, valamint abban a kérdéskörben, hogy a pedagógusok és a diákok milyen büntetést és milyen arányban kaptak. Feltettem magamnak azt a kérdést, hogy az amnesztiarendeletek hatályát, valamint a Btá.¹ enyhítő szakaszait milyen mértékben, hogyan terjesztették ki pedagógusokra és diákokra.

Az értekezés fontos céljaként fogalmaztam meg, hogy kitekintsek az igazságszolgáltatás szervezeti hátterére, az igazságszolgáltatásban érvényesülő politikai és büntetéspolitikai alapelvekre, azok változásait térben és időben vizsgáljam, és ennek metszetében elemezzem a tanár- és diákpereket. A politikai megtorlás gépezetének kegyetlen és embertelen működéséről, a rendszer működését reprezentáló statisztikai adatokról széleskörű ismeretek állnak rendelkezésre. Kahler Frigyes Joghalál Magyarországon 1945-1989 című kötetének második tanulmánya rávilágít a „megtévesztett dolgozó” és „tudatos ellenforradalmár” büntetőjogi kategóriaként történő létezésére az „osztályhelyzet”, mint súlyosbító és enyhítő körülmény érvényesítésére az ítélezésben.

Azonban az a benyomásom – bár távol álljon tőlem, hogy kritikaként fogalmazzam meg ebbéli észrevételemet -, hogy míg az igazságszolgáltatás megtorló jellegéről mélyreható kutatások eredményei kerültek a közvélemény elé, addig a megtorlás időszakában keletkezett enyhe ítéletek hátteréről, okairól semmit, vagy nagyon keveset tudunk. Bár a forrásgyűjtemények és a szakirodalom korrekt módon, tényszerűen ismertetik a törvényi passzusokat és némely vonatkozásban még statisztikai adatok is rendelkezésre állnak országos és megyei szinten a tekintetben, hogy adott államellenesnek tekintett bűntény esetében hány fő, milyen súlyú büntetésben részesült. Azonban a politikai pereket vizsgálva még várat magára annak mélyreható feldolgozása, kik, milyen társadalmi háttérrel kerülhettek a bírói indoklás szerint „megtévedt dolgozók” kategóriájába, akikkel kapcsolatban a Btá. enyhítő szakaszait alkalmazva születtek a megtorlás időszakában viszonylagosan enyhe ítéletek. Ezek a szereplők milyen tisztségben, milyen minőségben - választott, kijelölt, vagy önjelölt minőségben -, és ha utasításokat, kéréseket teljesítettek, kinek és milyen utasításait hajtották

¹ 1950. évi II. törvény rövidítése: a Büntető Törvénykönyv Általános részéről

vége az eseményekben. A tárgyaló termen kívül található döntéshozó fórumok számunkra ismertek, azonban a döntési mechanizmusok vizsgálata úgy vélem, a történetírás eddig még kiaknázatlan területe. Ennek a kérdéskörnek a kutatását az is nehezíti, hogy valószínűleg elsődleges források szűk körben keletkeztek, amelyek nem is biztos, hogy eljutottak a levéltárákig, valamint a szóbeli utasítások aránya is magas lehet. Azonban nézetem szerint a bírói ítéletek indoklásaiból összerakható egy viszonylag részletes mozaik, hiszen a bíróknak ebben a tekintetben egy fajta politikai akaratot kellett kiszolgálni, amelynek főbb vonalai a bírói indoklásokban - ha csak közvetett módon is -, de tetten érhető.

Mivel a tanárok esetében magas ezeknek a pereknek az aránya, ezért lehetőség nyílt arra, hogy viszonylag szűk körben, de egyezőségeket vagy különbségeket találjak, és ha lehet, ezekből valamiféle következtéseket vonjak le. Bár rögtön leszögezem, hogy az igazságszolgáltatási rendszer működését figyelembe véve ezek a megállapítások korántsem tekinthetőek perdöntőnek, hiszen felelősséggel csak annyi mondható el, hogy az általam vizsgált ügyekben, - amely a Bács-Kiskun megyében részt vevő tanárookra korlátozódik -, vonható meg ez a mérleg. Ahhoz, hogy ebből általános érvényű megállapítás szülessen, az ebben az időszakban tárgyalt összes politikai per részletekbe menő áttekintése lenne szükséges, amely vagy erősítené, vagy cáfolná az itt megjelenített tendenciát, esetleg árnyalná az ezekben a perekben kirajzolódó képet.

I. OKTATÁSPOLITIKA AZ 1950-ES ÉVEKBEN

I.1. Káderpolitika, mint a politikai tisztogatás eszköze a tanári pályán

A második világháború során a hazánkat megszálló szovjet csapatok árnyékában a kommunista párt számára lehetőség nyílt arra, hogy a proletárdiktatúra révén akár a nép akarata ellenére is egy új társadalmi rendet teremtsen. Lózungjaiban azt hirdette, hogy megvalósul az addig kizsákmányolt munkásság és parasztság uralma, kiteljesedik a minden a polgári ideológiától, vallástól mentes ideális, igazságos, valamennyi ember testvériségét és szabadságát megteremtő tökéletes társadalom, azaz létrejön a népi demokrácia. Azonban a valóságban mindez a Szovjetunió hatalmi törekvéseit kiszolgáló kommunista párt diktatúráját, pontosabban a kommunista párt vezető rétegének diktatúráját valósította meg minden társadalmi osztály, réteg és csoport felett. Ezzel összefüggésben mindenki, aki ennek a vezetőrétegnek hatalmával szembeszállt, vagy csak nem értett vele egyet, azt a rendszer ellenségének tekintették. Amennyiben a másként gondolkodók véleményüknek hangot is adtak, azokat izgatásért perbe fogták, és mint a rendszer megdöntésére irányuló szervezkedés résztvevőjét, elítélték.

A diktatúra politikai és jogi kereteit a kezdetektől kezdve tudatosan építették ki. A hatalom korán felismerte, hogy az oktatási rendszerben dolgozó pedagógusok politikai lojalitása kulcskérdés. Az 1945 januárjában az ideiglenes kormány által kibocsátott, a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló rendelet nyomán létrejövő, az adott település közéletét meghatározó nemzeti bizottságokban kommunisták és kommunista szimpatizánsok kerültek túlsúlyba. A tanárokat a II. Világháború után először 1945-ben világította át a koalíciós alapon működő Nemzeti Bizottság azzal a céllal, hogy eltávolítsák azokat a pedagógusokat a pályáról, akik együttműködtek nyilas vagy egyéb fasiszta szervezetekkel. A Magyar Kommunista Párt egyre erősödő politikai befolyása következtében azonban a pedagógusok egy része már ekkor politikai tisztogatás áldozatává vált. Az erre lehetőséget adó törvényt 1946. március 12-én szavazta meg az országgyűlés. A „köztársaság hatályosabb védelméről és a demokratikus államrend biztosításáról” szóló törvény alapján bárkit el lehetett távolítani összeesküvés vádjával, ha kritizálta az államrendet, a társadalmi berendezkedést.

Bár a nép túlnyomó többsége az országgyűlési választások alkalmával mind 1945 novemberében, mind 1947 augusztusában egyértelműen és félreérthetetlenül jelezte, hogy a kommunista párt által megálmodott és felkínált társadalmi és politikai rendből nem kér, ez a kommunista pártot sem céljaiban, sem eszközeiben nem befolyásolta hatalmi törekvései elérésében. 1947-ben, miután az államellenes összeesküvéssel megvádolt Nagy Ferenc miniszterelnök külföldi látogatása alkalmával lemondott és haza sem tért, helyét egy olyan kiscgazda politikus foglalta el 1947. május 31-én, aki a most már leplezetlen kommunista hatalomátvétel elé semmilyen akadályt nem állított. Így Dinnyés Lajos kormánya 1947-1948-ban hozzásegítette és kiszolgálta a kommunista pártot abban, hogy az élet minden területére kiterjedően egyeduralma kiépülhessen és hatalma érvényesülhessen. A kommunisták a nagyobb üzemek, gyárak, bankok államosításával, a hároméves terv beindításával uralták a gazdasági életet. 1948 júniusában a két munkáspárt egyesítésével, a többi párt – beleértve a szociáldemokrata pártot is - ellehetetlenítésével a politikai palettán politikai ellenfelek nélkül egyeduralmukodóvá váltak.

1948. június 16-án, immár ennek az egyeduralomnak a birtokában a Magyar Kommunista Párt megszavaztatta az országgyűléssel az egyházi iskolák államosítását, létrehozva az egységes, kommunista ellenőrzésű iskolarendszert. A kommunista párt ezzel megtette a legnagyobb lépést abban az irányban, hogy elsősorban a következő generációkat érintően a hívő emberek számát csökkentse, ezzel súlyosan belegázolva az emberek legbelsőbb magánszférájába. Mint a számadatokból is kitűnik, az általános és népiskolák kb. 60%-a, a gimnáziumok fele, a tanítóképzők háromnegyede került állami irányítás alá.²

Intézmények száma és aránya az államosítást követően³

	összes hazai	egyházi fenntartású (katolikus, protestáns, izraelita)	arány az összeshez képest	ebből katolikus	arány az összeshez képest
óvodák	1246	202	16%	193	15%
általános és népiskolák	7016	4288	61%	2885	41%
polgári iskolák	354	107	30%	86	24%
gimnáziumok	173	87	50%	48	27%
gyakorlati középiskolák	129	29	22%	22	17%
tanítóképzők	62	47	75%	35	56%
ÖSSZESEN	8980	4760	53%	3269	36%

² Az egyházi iskolák államosítására emlékeztek Közli: Magyar Kurír 2008. szeptember 03.

³ u.o.

Az iskolák államosításakor az állam megállapodást kötött a katolikus egyházzal. Az egyezmény értelmében az addig az egyházi iskolákban dolgozó pedagógusokat az állami iskolák átvették.⁴ Ehhez azonban mind a pedagógusoknak, mind a kántortanítóknak, mind az állami iskolában állásra jelentkező paptanároknak saját erkölcsi gyökereiket kellett megtagadniuk. Ha ezt nem tették, búcsút inthettek a pályának. Az egyik tanító példának okáért azzal mondott le kántori állásáról, hogy úgymond látva a klérus kártékony működését, nem kíván tovább kántorként szolgálni.⁵

A felesküdt papoknak is, amennyiben állami iskolákban kívántak tanárként elhelyezkedni, le kellett mondaniuk papi hivatalukról.⁶ Amennyiben a pártbizottság nem emelt kifogást az állásra jelentkező pap ellen, úgy a szakminisztérium felé kérelmet nyújtott be az állami iskolában való foglalkoztatás iránt.⁷

A vallásszabadság durva megsértésének méreteiről alkothatunk fogalmat akkor, amikor egy egyházi ember addig a színtig volt kénytelen megalkudni, hogy az egyházi tanításokat Marx és Engels tanításain keresztül közelítette meg. Lenint és Sztálint merész hívőknek nevezte, akiket állítólagosan Isten példának állított arra, hogy a szocializmus építésében minden hívő kereszténynek részt kell venni. A szocializmusban Istennek a keresztényeknek szánt kritikáját látta, abban a vonatkozásban, hogy a szocializmus az önfeláldozó felebaráti szeretet és a világbéke hordozója.⁸ Nem valószínű, hogy ezek a sorok a szerző valódi meggyőződését tükrözték volna.

Az egyházi iskolákból átvett pedagógusokat arra kényszerítették, hogy magánéletükben is magukévá tegyék a materialista szemléletet. Az idealista felfogású tanítók kétségbeesetten ragaszkodtak hitük morzsáihoz. Az egyik tanító a materialista felfogással abban tudott azonosulni, hogy ő sem helyeselte a kizsákmányolást, de továbbra is járt templomba, ugyanakkor valószínűleg egzisztenciális okokból kifolyólag gyermekeit már nem íratta be hittanra.⁹ Egy másik tanító tudathasadásos módon úgy vélekedett, hogy bár ő hisz Istenben és jár templomba, de a gyermekeket képes materialista szellemben nevelni.¹⁰

⁴ Megyei Tanács (a továbbiakban BKMT) Oktatási Osztályának küldött irat. Bács-kiskun megyei Levéltár (a továbbiakban BKMÖL) XXIII. 1. d.

⁵ S.A. okleveles tanító által készített önéletrajz BKMÖL XXIII/11 BKMT Végrehajtó Bizottság (a továbbiakban VB.) 179. d. K-SZ 1950-51

⁶ B.L. kérvénye 1951. júl. 6. BKMÖL XXIII. 1. d.

⁷ Kiskundorozsma Községi Pártvezetősége által készített irat 1951. VII. 9. BKMÖL XXIII. 1. d.

⁸ Komjáthy Aladár cikke: Az ígért Isten a szocializmus Mire tanított Isten a szocialista irodalom klasszikusain keresztül? BKMÖL XXIII. 11. 8. d. Megjegyzés: ez a cikk 1951 január és március között jelenhetett meg

⁹ K.J. tanító életrajza és jellemzése a V.K.M. Személyzeti Főosztályvezetője számára 188/1950.sz.ü.biz.sz. 1950. XI. 28. BKMÖL XXIII. 1. d.

¹⁰ K.G. jellemzése 1950. XII.5. BKMÖL XXIII. 1. d.

Az iskolák államosítását követő évben, 1949-ben immár a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium égisze alatt ismételtén átrostálták a tanárokat.¹¹ Ezzel párhuzamosan, a Minisztertanács 4288/1949. sz. rendelete (X. 22.) előírta, hogy a közalkalmazottaknak – így a tanároknak is -, azaz mindazoknak, akik „az állam terhére részesülnek jövedelem kiegészítésben”, az alkotmányra állampolgári esküt kell tenniük, azaz a rendszer iránti lojalitásra kellett felesküdniük.¹²

Afölött, hogy a politikai rendszer számára csak a maximálisan megbízható tanárok maradjanak a pályán, az illetékes szervek éberem örködték. Ehhez az 1950-ben kiépült helyi közigazgatás, a szocialista tanácsrendszer apparátusát használták fel, amely feltétel nélkül, engedelmesen végrehajtotta a központi hatalom ukázait, amelyekre a szintén ugyanekkor létrejött helyi pártapparátus telepedett rá. A helyi hatalom első embere a párttitkár kiskirályként uralkodott a tanácsok és más intézmények felett is.

Személyi kérdésekben a helyi tanács káderosztályai döntöttek.¹³ Mielőtt a tanácsok oktatási és művelődési osztályai egy pedagógust státuszba helyeztek, vagy igazgatóvá neveztek ki, a helyi pártbizottságtól kellett szociális és politikai káderjellemezést kérniük.¹⁴ Olyan eset is előfordult, hogy bár a helyi pártbizottság rábólintott a pedagógus foglalkoztatására, azonban a tanácsi szervek elővigyázatosságból a járási pártbizottság állásfoglalását is kikérték, mivel az illető férje református lelkészként gyakorolta hivatását.¹⁵ Ezután a pedagógus személyi anyagát felküldték a minisztériumhoz. Később a minisztérium személyzeti nyilvántartásában szereplő általános és középiskolai tanárok személyi lapjait eljuttatták a megyei tanács oktatási osztályára, a tanítók és óvónők személyi lapjait pedig továbbküldték a járási tanácshoz.¹⁶

Az így álláshoz jutott, - különösen az egyháztól átvett - pedagógusokat szoros ellenőrzés alatt igyekeztek tartani, mindamelllett - mint fogalmaztak -, a beállított pedagógusnak lehetőséget kívántak adni, hogy munkájával „bebizonyíthassa építő szándékát”.¹⁷ Az átvilágításon megfelelt, de a hatalom által megbízhatatlannak tartott tanárokat meghatározott szempontok szerint helyezték el. A minisztérium arra is hangsúlyt

¹¹ Megyei Tanács Oktatási Osztályának küldött irat. BKMÖL XXIII. 1. d.

¹² Esküokmány Baja 1949. december 30. BKMÖL XXIII.11. 1222 1950-51 1222 G 2 G.E.-né

¹³ A nyilvántartás decentralizálása ikt.sz.: 1210-N-7/1951.I. BKMÖL XXIII. 1. d.

¹⁴ R.M. tanító kérvénye 1950. augusztus 17. BKMÖL XXIII. 1. d. valamint a november 29.-i megbeszélés alapján készült jelentés BKMÖL XXIII. 1. d.

¹⁵ Kecskemét Városi Tanács VB. IX. Oktatási és Népművelési Osztálya által készített irat az M.D.P Járási Bizottság számára 1950. IX. 25.110/1950. sz. ü.biz. BKMÖL XXIII. 1. d.

¹⁶ Nyilvántartási anyag megküldése BKMÖL XXIII. 1. d. valamint Személyi nyilvántartási anyag leadása 1950. szept. 5. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹⁷ Megyei Tanács Oktatási Osztályának küldött irat. BKMÖL XXIII. 1. d.

fektetett, hogy bekérje a pedagógus leendő munkahelyére vonatkozó személyzeti kérdésekkel kapcsolatos adatokat. Kíváncsiak voltak többek között az iskolaigazgató pártállására, valamint a tantestület politikai összetételére. Kiemelték, hogy az építő szándékát épp bizonyítani akaró pedagógust csak erőskezű igazgató alá oszthatják be, illetve semmiképp sem kerülhet tanyasi iskolába.¹⁸ De ugyanígy a kulák vagy klerikális kapcsolatokkal rendelkező pedagógusokat sem neveztek ki távoli, nehezen ellenőrizhető iskolákba.¹⁹

Az áthelyezésekre vonatkozó javaslatokat maga a pártbizottság tette meg, ha úgy vélte, hogy a pedagógus nevelési szempontból megbízhatatlan, az ifjúságot nem a szocializmus szellemében neveli. Több esetben az a kifogás merült fel, hogy az illető pedagógus apáccákkal, papokkal tartott kapcsolatot, rendszeresen járt templomba, hitét nyíltan megvallotta. Súlyosabb esetekben könnyen ragasztották rá azt a stigmát, hogy az egyháziak ügynöke.²⁰

A rostákon túljutott pedagógusok nemcsak egzisztenciálisan, hanem politikailag is rendkívül kiszolgáltatott helyzetben találták magukat. A sorozatos átvilágítások, illetve az a tény, hogy politikailag bármely pillanatban megbízhatatlanná válhattak, bizonyos mértékben egyfajta kontraszelekciót valósított meg a pályán. A helyi pártbizottság ugyanis alkalmanként saját döntését is felülbírálta. Teljhatalmának birtokában bármikor arra hivatkozva, hogy rosszul informáltak, visszavonhatta az egyszer már megadott hozzájárulást. Ilyen esetekben a pedagógust a tanács oktatási osztálya eltávolította az iskolából.²¹

A pedagógusoknak, ha csak látszólagosan is, meg kellett felelniük a politikai – ezen belül is elsődlegesen ideológiai – elvárásoknak. Jóllehet az ily módon foglalkoztatott pedagógusok jó része nem érthetett egyet az őket gúzsba kötő, lelkiismereti és tanári szabadságuktól megfosztott rendszerrel, azonban csak így tarthatta meg állását. Erre még az sem lehetett szépségtapasz, hogy 1950-ben fizetésemelésben részesültek.²²

A jövőt és a pedagógus utánpótlást tekintve világos célok fogalmazódtak meg. Kiemelt, kongresszusi felajánlás keretén belül a munkás- és parasztszármazású diákok felkészülését megkülönböztetett figyelem övezte.²³ Ebbe az irányvonalba illeszkedett, hogy

¹⁸ Megyei Tanács Oktatási Osztályának küldött irat BKMÖL XXIII. 1. d.

¹⁹ Szempontok a személyügyi előadók három hónapos munkatervének kidolgozásához BKMÖL XXIII. 1. d.

²⁰ M.D.P Városi Pártbizottsága Kalocsa kimutatás azon pedagógusokról, akiknek sürgős áthelyezését /:azonnal:/ javasolja a párt 1950. május 25. BKMÖL XXIII. 1. d.

²¹ M.D.P izsáki szervezete által készített irat a Megyei Tanács Oktatási Osztálya számára 1950. szeptember 14. BKMÖL XXIII. 1. d.

²² Vaskúti állami Általános Iskola által készített jegyzőkönyv 1950. február 02. ikt.sz.: 159/1950.sz. BKMÖL XXIII.11. 12. d.

²³ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a kecskeméti Állami Katona József Gimnázium által készített jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

egyre nagyobb számban kellett munkás- és dolgozóparaszt fiatalokat a pedagógiai főiskola felé irányítani.²⁴

Az iskolák felett közvetlen ellenőrzést gyakorló tanácsok keretén belül működő előbb népművelési, majd később oktatási osztályokon a munkatársak kiválasztásának, illetve értékelésének szakmai szempontjait felülírták a politikai kívánalmak. A munkatársak előmenetelének fontos mérföldköve lett, hogy munkájukat a „marxizmus és leninizmus” elméletének jegyében végezzék.²⁵ Ennek megfelelően a káderkiválasztás lényeges pontja lehetett a párttagság, mivel 1950-ben a megyei Oktatási és Népművelési Osztályon dolgozók több, mint 2/3-a a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) a tagja volt.²⁶

Azonban a párttagság sem jelentett örökérvényű védelmet. Miután az MDP pártvezetése az ezt megelőző években kíméletlenül leszámolt a kommunista párton kívüli ellenfeleivel, - a diktatúrát fenntartó félelem és ebből következően kialakult ellenségkép pszichózis dinamikájából adódóan – a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett pártvezetés hozzálátott a párton belüli, vélt vagy valós ellenzék felszámolásához. A „nemzetközi helyzet fokozódásával” arányosan a párt sorait igyekeztek megritkítani a „pártba befurakodott” úgymond „jobboldali elemektől”. Ennek a belső tisztogatásnak kezdetét 1949 júniusában Rajk László belügyminiszter pere jelezte. Ez az ellenségkeresés aztán elérte a megyei tanács oktatási osztályát is. Az egyik, az oktatási osztályon előadóként dolgozó párttagot azért zárták ki a pártból, mert 1943-ban Nemzetvédelmi Keresztet kapott. Fellebbezésében a párttag hiába hivatkozott arra, hogy az átvilágításon még az Államvédelmi Hatóság sem talált semmi kivetnivalót. Az is kevésnek bizonyult, hogy aktív részese volt az iskolák államosításának, amelyért pénzjutalmat kapott, a Sztálini Munkaversenyben való eredményes részvételért pedig oklevélben részesült, valamint a helyi község békebizottságának elnöke volt.²⁷ Egy másik, a megyei oktatási osztályon dolgozó munkatárs a megyei tanács oktatási osztály részéről a kerekegyházi iskola államosításában aktívan részt vett.²⁸ Pártból való kizárásának legvalószínűbb oka az lehetett, hogy teológiát hallgatott. Materialistának vallotta magát, aki

²⁴ Az 1952/53 év iskoláztatási feladatairól szóló rendelet T.1200-2/1951.XI.o. BKMÖL XXIII.11.10. d.

²⁵ A megyei tanács Oktatási és Népművelési Osztályának káderfejlesztési terve Hiv.sz.: 006-58616/1950 1950. december 20. BKMÖL XXIII. 1. d.

²⁶ u.o.

²⁷ Dr. N.Á. Kunszentmiklósi jár. Tanács oktatási előadójának a pártból való kizárása 1950. szeptember 13. BKMÖL XXIII. 1. d.

²⁸ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

még teológus korában vált – némi írói szabadságot megengedve – a Paulusból Saulussá.²⁹ Pártból való kizárása után elmozdították az oktatási osztályról és egy általános iskolába helyezték ki.³⁰

A gondos kiválasztás keretében az ellenőrzésük alá tartozó iskolaigazgatókat és tanulmányi felügyelőket is lekádereztek.³¹ A személyügyi csoport tagjai között felosztották a megye területét. Szakfelügyelők bevonásával a káderek kiválasztás szempontjait figyelembe véve személyi felelősség terhe mellett követték nyomon a káderek fejlődését. A személyügyi előadók a személyi anyagokba a személyes beszélgetések és egyéni foglalkozások tapasztalatait is rögzítették.³²

Iskolaigazgatói kinevezéseknél a tanácsi szervek csak a párt előzetes beleegyezése után hívták be a jelöltet meghallgatásra. Az illető ennek birtokában megkaphatta a kinevezést, amennyiben a tanács végrehajtó bizottsága a jelöltet megfelelőnek találta.³³ Ha valaki a gondos szelekció ellenére mégis iskolaigazgatói megbízáshoz jutott, akkor a sorozatos átvilágítások során az illetőt, mint „rendszeridegen” elemet eltávolították. Ennek jellemző példája egy kántortanító esete, aki a Nemzeti Parasztpárt titkáráként vállalt szerepet. 1945-ben igazgatóvá nevezték ki, majd 13 hónap múltán vezetői beosztásából felmentették. Ezt követően 1948-ban a NÉKOSZ³⁴ kollégiumigazgatói álláshoz juttatta, amit 1949-ben megvontak tőle.³⁵

Az igazgatók alkalmasságának megítélése sem szakmai alapon történt. Velük szemben azt a nem titkolt elvárást támasztották, hogy a párt útmutatásait követve vezessék az iskolát, valamint teljes méltósággal támogassák a párt ideológiai irányvonalát, illetve annak érvényesítésében vállaljanak tevékeny szerepet. Az igazgatóknak a különböző szemináriumok vezetésén túl³⁶ fontos szerep jutott, hogy iskolájukban minden lehetséges eszközzel gátolják,

²⁹ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

³⁰ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

³¹ Szempontok a személyügyi előadók három hónapos munkatervének kidolgozásához BKMÖL XXIII. 1. d.

³² A szeptember havi jelentés kiértékelése Hiv.szám: 1210-55-5/1950 1950.október 19. BKMÖL XXIII.11.10. d.

³³ M.S. oktatási osztályvezetővé való kinevezése BKMÖL XXIII. 1. d.

³⁴ Népi Kollégiumok Országos Szövetségének rövidítése

³⁵ K.J. tanító önéletrajza és jellemzése a V.K.M. Személyzeti Főosztályvezetője számára 188/1950.sz.ü.biz.sz. 1950. XI. 28. BKMÖL XXIII. 1. d.

³⁶ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

illetve lehetetlenítsék el a hittanoktatást. Ha sikeresen végezték munkájukat, az iskolában megszűntek a hittan órák.³⁷

Az összeférhetetlenség határát súrolva a kommunista igazgatók a szakszervezetek vezetőségében is helyet kaptak. Az egyik igazgató, mint a szakszervezet járási oktatási osztályának felelőse működött.³⁸

A már kinevezett igazgatót is bármikor leválthatták. Indokot szolgáltatott erre, ha kiderült, hogy az igazgató „kulák származású osztályellenség”, vagy a párt és tanácsi szervekkel nem a megfelelő kapcsolatot alakította ki.³⁹ Az egyik intézmény vezetője emiatt mély önkritikát gyakorolt.⁴⁰ Az igazgatói megbízás lehetséges megszüntetésének okaként számításba jöhetett, ha az illető hitét gyakorolta, illetve klerikális kapcsolatokkal vádolták meg.⁴¹ Az államosítások után a bajai III. Béla Gimnázium igazgatóját az a vád érte, hogy a népi demokratikus rendszer ellensége, mivel nyíltan hangot adott azon véleményének, hogy az iskolák államosításával elvették az egyháztól azt a jogot, amit az évszázadok alatt szerzett meg. Mivel a materialista világnézettel nem tudott azonosulni, ezért inkább önként lemondott a tanításról.⁴² Egy másik esetben a település MDP titkára azért sürgette az iskola igazgatójának leváltását, mert az a hittanra való jelentkezést a párt és a község vezetésének előzetes engedélye nélkül kidoboltatta. Hivatalos indoklás szerint ezzel az intézményvezető súlyosan sértett a párt irányvonalát és a hivatalos kultúrpolitika ellen.⁴³ Azt sem nézték jó szemmel, ha az igazgató tantestületében a békekölcsön jegyzését nem propagálta. Ilyen esetben a pártbizottság a tanács oktatási osztályának vezetőjével és a szakszervezettel egyeztetve tett javaslatot az igazgató eltávolítására.⁴⁴ Az is az igazgatói kinevezés megszüntetéséhez vezethetett, ha a jobb sorsra érdemes igazgató a szovjet pedagógia felsőbbrendűségét megkérdőjelezte, és ezzel a Szovjetunió elleni uszítás vádját találták megalapozottnak. Az egyik pártonkívüli iskolaigazgató ellen a minisztérium illetékese fegyelmi vizsgálat elrendelését azért indítványozta, mert az intézményvezető nem értett egyet

³⁷ A Kunszentmiklósi B.S. Általános Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

³⁸ A Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

³⁹ R.A. hajósi igazgató felmentése 1951. ápr. 23. 2761951. szig. Biz. BKMÖL XXIII. 1. d.

⁴⁰ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁴¹ R.J.-né igazgató leváltása BKMÖL XXIII. 1. d.

⁴² Kádervélemény Dr. L.V.-ről 1950. október 30. BKMÖL XXIII. 1. d.

⁴³ G.L. általános iskolai ideiglenesen megbízott helyettes igazgató elleni felügyeleti kivizsgálás alkalmából. 1950. július hó 10-én készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 1. d.

⁴⁴ Igazgató leváltásáról a Pedagógusok Szakszervezete Bács-Kiskun megyei területi bizottsága által készített irat BKMÖL XXIII. 1. d.

azzal, hogy a szovjet pedagógiát átültessék a magyar viszonyok közé. Érvéle szerint a magyar pedagógusok szakmailag vannak annyira jók, hogy ne legyen szükségük ilyesfajta kézi vezérlésre. Ezzel a felfogással a tanfolyamvezetők az igazgatóról úgy nyilatkoztak, hogy ideológiailag rendkívül gyenge, és a szovjet irodalomhoz egyáltalán nem ért.⁴⁵

I.2. A pedagógusok és diákok helyzetének fontosabb jellemzői

A nevelői munka irányait az aktuális politikai helyzet határozta meg, amelyre vonatkozó irányokat a MDP jelölte ki. Ennek homlokterében a vallásos ideológia kiszorítása, valamint a marxizmus-leninizmus tanainak megismertetése és elfogadtatása állt. Az MDP vezetése minden iskolatípus kötelező feladatává tette, hogy „harcoljon a reakciós, idealista szemlélet ellen” és a fiatalokat „a szocializmus építőjévé nevelje.”⁴⁶ Egy vidéki gimnázium szükségesnek tartotta deklarálni, hogy az intézményben folyó minden tevékenység a párt irányító szerepének hangsúlyozása mellett a népi demokrácia fejlődését és a szocializmus építését szolgálta.⁴⁷

De ez a szemlélet nem tekinthető kivételesnek. 1950-ben a minisztérium utasította az iskolákat, hogy a tanév végén tartsanak úgynevezett termelési értekezletet. A tantestületek éves munkáját értékelték. A szervezéssel a pedagógus szakszervezetet bízták meg. A beszámolót a szakszervezeti bizalmival, mint versenyfelelőssel történő előzetes egyeztetés alapján az igazgató tartotta meg. Az értekezletre meghívták a helyi pártszervezet képviselőjét, valamint a Szülői Munkaközösség elnökét.⁴⁸ A levéltári források alapján a fentiekben már ismertetett alapelvek képezték az értékelés alapját.⁴⁹

Az igazgatók a kötelező penzumot teljesítették, nevezetesen végighallgatták a számukra kötelező politikai tájékoztatókat, de passzívan viszonyultak a beszámolókhöz.⁵⁰

⁴⁵ Sz.F. igazgató jellemzése 1950. augusztus 25. BKMÖL XXIII. 1. d.

⁴⁶ Magyarország története a XX. században 360-361 old.

⁴⁷ Bajai Állami Knurr Pálné Közgazdasági Leánygimnáziumban készült jegyzőkönyv ikt.sz.: 638/1949-50 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁴⁸ Termelési értekezletek ...szervezése ikt.sz.:1213-35-1/T.Ü.ig. főoszt. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁴⁹ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnáziumban, 1950. június 10.-én készült jegyzőkönyv 2. old., 4. old., 11-12. old., 17-18. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a III. Béla Állami Általános Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint A Kunszentmiklósi Baksay Sándor Általános Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. 2-3. old, 5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. 2. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézetben és Líceumban felvett jegyzőkönyv 2. old., 6. old. ikt.sz.: 318/1950 1950. június 01. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁵⁰ 1950. január 12.-én Kiskőrösön, az Állami Általános Iskolában, a járási igazgatói értekezleten felvett jegyzőkönyv BKML XXIII. 11 8. d.

Az oktatás általános célja az új embertípus, a kommunista ifjúság felnevelése volt. Ezt persze csak ideológiailag képzett pedagógusokra lehetett bízni, akik a klerikális reakció ellen is fel tudták venni a küzdelmet.⁵¹ A frissen államosított iskolákban felsőbb, a minisztérium által kiadott rendelkezés és a minisztériumban kidolgozott tematika szerint szervezték meg többek között a marxi-leninista ideológiai oktatást. Tették ezt annak érdekében, hogy az ifjúságot minél inkább átformálják a párt ideológiai képére és hasonlatosságára.⁵²

Az 50-es évek elejétől sok pedagógus a párt által szabott irányt kényszerből követte. Főként az idősebb pedagógusok csak a tőlük elvárt minimumot teljesítették. Voltak tagjai a Magyar Szovjet Társaságnak, a pedagógus szakszervezetben pedig majdnem minden pedagógus képviseltette magát. Részt vettek a tömegszervezetek és a város rendezvényein, de a pártnapokat és a pártvezetőket igyekeztek kerülni. Rendkívül alacsony volt közöttük a párttagok aránya.⁵³

A rákosi diktatúra csúcspontján, az 50-es évek elején a tanároknak kisebb-nagyobb gyakorisággal a pártsajtót kellett tanulmányozniuk politikai tájékozottságuk bővítése érdekében.⁵⁴ A nevelőtestület Rákosi és Gerő beszédeit hallgatta. Sajtószemle keretén belül ismerkedtek az országos és megyei pártsajtó, valamint pedagógiai jellegű lapok aktuális írásaival.⁵⁵ Szorgalmazták a vonalas újságok előfizetését is, ez azonban nem járt átütő sikerrel.⁵⁶

A nevelőtestületet szakszervezeti szemináriumon, valamint pártiskolán történő képzésen való részvételre kötelezték.⁵⁷ Akad példa arra is, hogy egy iskolában a nevelőtestület összes tagja „jelentkezett” szakszervezeti ideológiai szemináriumra. Ez arra is

⁵¹ u.o.

⁵² A Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézetben és Liceumban felvett jegyzőkönyv 2. old., ikt.sz.: 318/1950 1950. június 01. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁵³ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint Kalocsa város Tanácsa Végrehajtó bizottságának V. Oktatási és Népművelési Osztálya havi jelentése BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁵⁴ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁵⁵ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁵⁶ 1950. január 12.-én Kiskőrösön, az Állami Általános Iskolában, a járási igazgatói értekezleten felvett jegyzőkönyv BKML XXIII. 11 8. d.

⁵⁷ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a III. Béla Állami Általános Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv BKMÖL XXIII.11. 11. d.

rámutat, hogy a szakszervezetek sokkal inkább a párt „ideológiai szolgálólányaként” működtek, mint a pedagógusok valóságos érdekvédelmi szervezeteként.⁵⁸

A pedagógusok szakmai továbbképzését és fejlődését is átlengte az ideológia. Munkaközösségekben és egyénileg tanulmányozták többek között Makarenko,⁵⁹ Krupszkaja,⁶⁰ Sztálin írásait, valamint szovjet szépirodalmi műveket. Tanulmányozták a dialektikus történelmi materializmust és a materialista világnézetet.⁶¹ Egyénileg pedig egy magyar tanár szabadidejében marxi-lenini esztétikát és szovjet szépirodalmat olvasott, fennmaradó szabadidejének másik részében pedig előadásokat és ideológiai tanulmányokat vezetett társadalmi munkában.⁶²

Mindezen erőfeszítések dacára Kalocsán – az egyik legjelentősebb püspökség székhelyén – a helyi gimnáziumban készült jegyzőkönyv szomorú tényként konstataálta, hogy az idősebb pedagógusok körében még mindig nem sikerült kitörölni az idealista világnézetet és polgári értékrendet.⁶³

Az ideológiailag magasabb szinten álló tanárok párt- és szakszervezeti munka keretén belül a párt népnevelőjeként agitációs tevékenységet folytattak.⁶⁴ Esetleg tömegszervezetek felkérésére falijútságokat, egyéb dekorációkat készítettek.⁶⁵

A társadalmi felajánlásokat a pedagógusok napi munkájukon felül végezték a munkásparaszt származású diákokkal történő külön foglalkozás, valamint az ideológiai és szakmai továbbképzések mellett.⁶⁶

A tanároknak részt kellett venni olyan politikai agitációs munkában is, mint a békekölcsön jegyzését elősegítő propaganda tevékenység, vagy békebizottság működtetése. A békealáírások gyűjtésébe és az ezzel kapcsolatos béketüntetésekbe bevonták a diákokat is. A

⁵⁸ A Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950 június 10 BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁵⁹ Anton Szemjonovics Makarenko tanár, pedagógiai elméletének középpontjában a társadalom számára hasznos állampolgárok nevelése áll. A közösségi nevelés elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozott.

⁶⁰ Nagyvezsda Konsztantyinovna Krupszkaja, Lenin felesége

⁶¹ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶² A Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶³ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶⁴ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnáziumban, 1950. június 10-én felvett jegyzőkönyv 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶⁵ A kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézetben és Liceumban felvett jegyzőkönyv ikt.sz.: 318/1950 1950. június 01. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶⁶ Bajai Állami Knurr Pálné Közgazdasági Leánygimnáziumban felvett jegyzőkönyv ikt.sz.: 638/1949-50 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

Diákszövetség keretén belül Béke bizottságot alakítottak.⁶⁷ Mezőgazdasági jellegű településeken a tanároknak a parasztság körében agitációs munkát kellett folytatniuk a begyűjtés sikere érdekében.⁶⁸ Nagyobb politikai jellegű ünnepek kapcsán, mint például a Sztálin személyének szentelt ünnep, vagy május elsejének ünnepén munkafelajánlásokat kellett tenniük.⁶⁹

Az oktatási vonalon dolgozó összes beosztottnak az aratási munkák, illetve a begyűjtés idején megfeszített adminisztrációs munkát kellett végezniük, hogy már az augusztus 20-i ünnepségre teljesíteni tudják a begyűjtést.⁷⁰

A megyei tanács oktatási osztályán dolgozó előadókat átcsoportosították a tanács begyűjtési osztályához. Átmenetileg az oktatási osztály előadóit tanulmányi felügyelőkkel és iskolaigazgatókkal pótolták.⁷¹ A pedagógusokat pedig a tanév befejeztével a termelészövetkezethez osztották be, hogy a csépléssel és a begyűjtéssel kapcsolatos teendőket segítsék. Ennek érdekében a helyi tanácselnök és a párttitkár elhúzta a mézesmadzagot mondván, hogy a munkafelajánlásokat figyelembe fogják venni a minősítések, előléptetések és egyéb előnyök odaítélésénél. Ezek után az összes nevelő „önkéntesen” tette meg felajánlását.⁷² Bár a felajánlás önkéntesnek tűnt, azonban ha mégsem éltek a pedagógusok ezzel a lehetőséggel, az feszültségekhez vezetett. Egy esetben a tantestület tagjait tűzfigyelő szolgálatra kérték fel. Két pedagógust, aki megtagadta a szolgálatot, azzal vádolták meg, hogy szabotálják a betakarítási munkákat.⁷³

A pedagógusokhoz ellentmondásos módon viszonyultak. Szó szerint a köz szolgálként bántak velük. Ingenymunkájukat természetesnek vették, mint ahogy azt is, hogy szabadságuk alatt számíthatnak rájuk. Kimondottan vagy kimondatlanul elvárták tőlük, hogy a „nép érdekeit szem előtt tartva hozzanak áldozatot magasabb célokért”. Egy ilyen esetben a helyi tanács az iskola igazgatójával való egyeztetés nélkül felhívást intézett a pedagógusokhoz. Ebben mindenkit felszólított arra, hogy vegyenek részt a begyűjtési adminisztrációs munkálatokban. Az iskola igazgatója felkereste a tanácselnököt és

⁶⁷ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁶⁸ Kunadaci Állami Népiskolák Igazgatósága által készített irat ikt.sz.:301/1950 1950. augusztus 23. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁶⁹ Bajai Állami Knurr Pálné Közgazdasági Leánygimnáziumban készült jegyzőkönyv ikt.sz. 638/1949-50 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁷⁰ Kunadaci Állami Népiskolák Igazgatósága által készített irat ikt.sz.:301/1950 1950. augusztus 23. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁷¹ Bekapcsolódás a begyűjtési munkákba 1951. július 05. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁷² M.D.P. Tiszakécskei I. sz. Szervezete által készített irat 1951. július 06. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁷³ Cséplés és terménybegyűjtés idejére munkaerő biztosítása 1951. július 11. BKMÖL XXIII.11.10. d.

tájékoztatta arról, hogy a tanárok egy része nem tud részt venni a felhívás szerint, mivel vagy megérdemelt szabadságát tölti, vagy vizsgáira készül. A pedagógusok elégedetlenkedtek. Azt mondták, hogy nyári szabadságuk alatt mások munkáját végeztetik el velük, miközben azok kényelmesre fogják a munkatempót. Azt is nehezményezték, hogy a legkényelmetlenebb munkákat is velük végeztetik. Megalázó lehetett számukra, hogy az idősebb kollégákat tűzfigyelő szolgálatra éjszakára osztják be, miközben a jóval kényelmesebb napközbeni szolgálatot fiatalok látták el.⁷⁴

Fontos rámutatni, hogy a tanárok ideológiai képzése, valamint az egyéb társadalmi és szakszervezeti elfoglaltsága a tanári tevékenység lényegétől, a szakmai önműveléstől, az órákra való tisztességes felkészüléstől vont el értékes időt és energiát.⁷⁵

Ebből az ideológiai szorításból csak Sztálin halála hozott némi enyhülést. Az öt pártfőtitkárként követő Hruscsov elutasította az ortodox sztálinista irányvonalat. Ebben az átmeneti időszakban, bár Rákosi megtartotta magának a pártfőtitkári posztot, de szovjet nyomásra Nagy Imrét kényszerült miniszterelnöknek kinevezni. Az általa meghirdetett „új szakasz” politikája a jóléti intézkedésekkel, az internáló táborok megszüntetésével, a politikai elítélteknek biztosított amnesztiával, a kuláklisák és a beszolgáltatási kötelezettségek mérséklésével, a parasztság számára a tsz-ekből való kiválás lehetőségével a társadalom számára fellélegzést biztosított a terror nyomása alól. Ezzel együtt a pártvezetésen belül a céljait tekintve egységes, de módszereiben nagyon is különböző nézeteket képviselő kommunista vezetők küzdelme élesedett. A párton belül kialakult nézetkülönbségeket a szovjet pártvezetés - illetve a szovjet pártvezetés erőviszonyai – döntötték el. Így szovjet támogatója, Malenkov⁷⁶ bukása után Nagy Imrét is 1955 márciusában leváltották.

Ennek ellenére a Nagy Imre-féle enyhülés érezte hatását. Míg 1954-ben is Bács-Kiskun megyében az összes tanárnak kötelező szervezett továbbképzésen kellett részt vennie, ahol a szovjet kommunista párt történetébe nyerhettek betekintést, addig a következő évben az oktatás önkéntessé vált, amelyen már csak a tanárok közel 1/3-a vett részt.⁷⁷

Az '50-es években a tananyag immár nem az oktatás céljává, hanem a MDP által megfogalmazott nevelési elvek mentén, a párt ideológiai fegyvertárának kellékévé vált,

⁷⁴ Jelentés a tiszakécskei I. számú általános iskola nevelőtestületének a termény begyűjtési adminisztrációban való részvételéről. 1951. július 16. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁷⁵ A kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézetben és Liceumban felvett jegyzőkönyv ikt.sz.: 318/1950 1950. június 01. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁷⁶ Georgij Makszimilianovics Malenkov Sztálin halála után 1955-ig a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke

⁷⁷ 1955/56 tanév I. félévének beszámolója 1955. február 19. BKMÖL XXIII. 11 248. d.

amelyet a diákok szürkeállományán kellett átpréselni.⁷⁸ A tanárok távol tartották magukat a tananyag egyéni interpretálásától. A kockázat minimalizálási elvet érvényesítve a szöveget szóról szóra értelmezték.⁷⁹

Minden tantárgy esetében meghatározták, hogy milyen ideológiai alapelvek mentén kell a tanulókat bevezetni az adott tantárgy értelmezésébe. Ha zenét tanítottak, akkor a pedagógusok a szovjet zenepedagógia vívmányaira támaszkodtak. A szovjet zenepedagógiát pedig olyan „nagyformátumú, a zenéhez értő” pártideológusok alakították ki, mint Zsdanov,⁸⁰ aki a szovjet zeneszerzők kongresszusán adott iránymutatást.⁸¹

A történelemtanítás aktuálpolitikai céloknak esett áldozatul és a propaganda terjesztésének szintjére süllyedt. Kötelező jelleggel a tananyagba be kellett építeni aktuálpolitikai kérdéseket. Diákokkal írtak dolgozatokat, hogy a szülőkből tudatosítsák a békekölcsön jegyzésének és a beszolgáltatások határidőre történő teljesítésének fontosságát. A dolgozatokat központilag meghatározott, kötelezően megadott vázlat szerint kellett elkészíteni. Egy, a terménybeadások fontosságáról szóló dolgozat kidolgozását segítő vázlat szerint méltatni kellett a terménybeadásban élenjárókat, rá kellett világítani, miért fontos a beszolgáltatás időben történő teljesítése, ismertetni kellett a békekölcsönjegyzés politikai és gazdasági jelentőségét.⁸² 1951 áprilisában például az Országos Béketanács határozata értelmében béke aláírási mozgalom indult. Ennek következtében a Bács-Kiskun megyei tanács VB X. Oktatási és Népművelési Osztálya az iskolák számára kötelezővé tette, hogy a tanároknak a diákokkal dolgozatot kellett íratniuk „Édesanyám, írd alá a békeívet” címmel. A legjobb dolgozatot meg kellett küldeni a tanács illetékes osztályának és a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) titkárok bevonásával röpgyűlést kellett tartani a mozgalom céljának és jelentőségének kidomborítására.⁸³ A dolgozat ötletétől a diákok nem repestek. Miután egyik nappal a másik napra a Szovjetunió a Béketábor öre c. tétel keretében kötelezővé tették a dolgozat megírását, az érettségire készülő diákok nemtetszésüknek adtak hangot, mondván, hogy a következő napra sokat kell tanulniuk. Ebből persze ügy lett. Az iskola igazgatója magyarázkodásra kényszerült. Azzal védekezett, hogy a diákok nem a dolgozat megírása

⁷⁸ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 4. old. 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁷⁹ 1955/56 tanév I. félévének beszámolója 1955. február 19. BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁸⁰ Andrej Alekszandrovics Zsdanov nevéhez kötődik a szocialista realizmus kultúrpolitikai megalapozása; 1948-tól a zeneművészet területén kezdett a "formalizmus" elleni harc jegyében nagymértékű tisztogatásokba

⁸¹ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁸² Valamennyi általános és középiskola igazgatójának küldött irat 1951. IX.27. BKMÖL XXIII. 11 8. d.

⁸³ Bács-Kiskun megyei tanács VB X. Oktatási és Népművelési Osztálya által az iskoláknak küldött irat a békealáírási mozgalommal kapcsolatban 1951. április 02. ikt.sz.: 1210-123-1/1951 BKMÖL XXIII.11.10. d.

ellen emelték fel a szavukat. Elégedetlenségüket az okozta, hogy a dolgozat megíratására szóló rendelet túlságosan későn, az utolsó pillanatban érkezett.⁸⁴

Ha az orosz nyelv tanításáról volt szó, akkor a „legfejlettebb szláv világnyelv” tanulásán keresztül a szovjet ember és kultúra megismertetése volt a fő cél. Erre különösen alkalmas volt Lenin feleségének levelein keresztül Lenin forradalmi tevékenységének bemutatása.⁸⁵ Sztálini felajánlás keretében orosz nyelvi tanulmányi versenyt szerveztek, a nyelvtanításnak megkönnyítésére ábrákat készítettek, orosz nyelvi tanulóköröket vezettek.⁸⁶

Az irodalom esetében, még az olyan klasszikus műveket, mint Horatius és Tacitus is a marxi-lenini irodalomszemléletnek megfelelően kellett tanítani.⁸⁷

A biológiaoktatást is át tudták ideologizálni.⁸⁸ A biológia az egyik legfontosabb fegyver volt az ideológiai fegyvertárban a vallásoktatás visszaszorítására.⁸⁹

Nem volt mese, a szocialista embertípust kellett reprodukálni a szovjet pedagógia iránymutatása alapján.⁹⁰ E szerint a „szocialista társadalom polgárának” a legnemesebb tulajdonságai közé tartozott az „elvtársias összetartás” a kapitalizmus ellen a „szocialista haza” iránti szeretet jegyében. A polgári neveléstől eltérően a kommunista nevelés a párt és az állam célkitűzéseit szolgálta.⁹¹ A nevelési értekezleteket Makarenko munkásságának és az általa lefektetett fegyelmezési módszereknek szentelték.⁹² A szovjet pedagógia gyakorlati esszenciájaként pedig az osztályon belüli szocialista verseny lebonyolítását erőltették.⁹³

Ebben a nevelési rendszerben a diákokat a későbbi életükre kihatóan stigmatizálták. Nemcsak a vallásoktatásban részesülő diákok számát tartották nyilván, hanem minden egyes tanuló társadalmi helyzetéről is jelentések születtek. Az iskolai napló úgynevezett származási

⁸⁴ A kiskunfélegyházi Tanítóképzőben felvett jegyzőkönyv 1951. április 06. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁸⁵ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 17-18. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁸⁶ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁸⁷ u.o.

⁸⁸ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁸⁹ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁹⁰ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁹¹ Sz.A. tanítónő előadás vázlata Kalinin: Kommunista nevelés c. munkájáról K3 BKMÖL XXIII.11. 26. d.

⁹² Bajai Állami Knurr Pálné Közgazdasági Leánygimnáziumban felvett jegyzőkönyv ikt.sz.: 638/1949-50 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁹³ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

rovatában nagy kezdőbetűvel különböztették meg a tanulókat származásuk szerint.⁹⁴ Központi előírásokat érvényesítettek a továbbtanulást illetően: 1952/53-ban 60–65%-ban, 1956 tavaszán 58–60%-ban, 1957-ben 50%-ban határozták meg a munkás–paraszt származásúak arányát. Az ún. „X” kategóriás „osztályidegenek” (kizsákmányolók: tőkések, kulákok, bélistás tisztviselők) gyermekei csak kivételesen, minisztériumi engedéllyel juthattak be felsőoktatási intézménybe. A felvételi rendszer abszurditását jelzi az a tény, hogy az 1956/57-es tanévben a kitűnően és jelesen érettségizők 44,2%-a nem került be a felsőoktatás intézményeibe.⁹⁵

A párt az iskolán kívüli világnézeti nevelésre is nagy gondot fordított. 1946-ban a szovjet pionírmozgalom mintájára szerveződtek ekkor még lakóterületi alapon az első úttörőszervezetek, amelyek 1949-től kezdve az általános iskolákban az egyetlen engedélyezett gyermekszervezetté váltak.⁹⁶ 1950-ben a MDP határozatot hozott arról, hogy a Komszomolhoz hasonló ifjúsági szervezetet kell létrehozni. A megalakuló szervezet elsődleges céljaként az ifjúság szocialista nevelését jelölték meg.⁹⁷ Egy Kalocsán megfogalmazódott álláspont szerint az egységes ifjúsági szervezet létrehozására azért volt szükség, hogy ideológiai vonalon ne aprózódjon fel az ifjúság különböző rétegszervezetekben, valamint hatékonyabban tudjon fellépni a vallásos világnézettel szemben.⁹⁸

A pedagógusoknak az új kommunista ifjúsági szervezet propagandistáivá kellett válniuk és a diákszövetség munkáját kellett segíteniük.⁹⁹ A diákszövetség vezető tanárának irányítása mellett szokás volt újságfelolvasást tartani, az orosz nyelvi tanulókörön belül pedig kiselőadásokon népszerűsítették a Szovjetuniót, illetve az ott élő embereket. Nyomon követték a szovjet fiatalság kommunista lapjának cikkeit, valamint a Magyarországon megjelenő „По страницам Советов” c. ifjúsági lap megrendelését szorgalmazták.¹⁰⁰

⁹⁴ Megjegyzés: Az MSZMP VIII. kongresszusán (1962. november 20–24.) döntés születik a származási kategóriák eltörléséről. Ettől kezdve a továbbiakban is előnyben részesített munkás-paraszt származású fiatalok neve mellé egy piros „F” betű kerül. Kovács Éva: „...nem iskolás gyermekek ellen vívja pártunk az osztályharcot” in: *História* 1996.09-10. sz.

⁹⁵ u.o.

⁹⁶ Magyarország története a XX. században 365. old.

⁹⁷ A főigazgatói hivatalok részvétele az egységes ifjúsági szervezet megalkotásában ikt.sz.: 1210-F-9/1950.IV. szám 1950. május 12. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁹⁸ A kalocsai Állami Pedagógiai Fiúgimnázium jelentése a kalocsai pedagógusoknak az egységes ifjúsági szervezettel kapcsolatos munkájáról ikt.sz.: 273/1950. szám 1950. május 26. BKMÖL XXIII.11.10. d.

⁹⁹ A főigazgatói hivatalok részvétele az egységes ifjúsági szervezet megalkotásában ikt.sz.: 1210-F-9/1950.IV. szám 1950. május 12. BKMÖL XXIII.11.10. d. valamint a Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹⁰⁰ A Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. 2. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

Világnézeti előadásokon többek között a Komszomolról és a Vörös Hadseregről volt szó, valamint nevelő hatású szovjet filmeket kellett a tanulóknak kötelezően megnézniük.¹⁰¹

Az a pedagógus, aki ennek jelentőségét és felelősségét nem volt képes átérezni és felvállalni, az – a hivatalos értékelés szerint - a népi demokrácia és a szocializmus létét kérdőjelezte meg.¹⁰²

I.3. A vallásos világnézet elleni küzdelem célja és következményei

Bár az iskolák államosítása súlyos csapást jelentett az egyházak életében, azonban a kegyelemdőfést a fakultatív hitoktatás 1949-ben történt bevezetése jelentette az addig kötelező hitoktatás helyett. A hittanoktatást is csak az általános iskolákban és a gimnáziumokban engedélyezték.¹⁰³

A Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium 1948-ban kiadott rendelete szabályozta az iskolai hitoktatók alkalmazásának kérdését. Ebben a hitoktatókat az egyházi főhatóság jelölte ki, de az állam részéről a minisztérium tartotta fenn magának foglalkoztatásuk jogát.¹⁰⁴ A minisztérium utasította a megyei tanács oktatási osztályát, hogy a hitoktatókat az illetékes egyház javaslata alapján a megyei tanács illetékes osztálya bízta meg. Mivel a minisztérium rendelkezett a hitoktató véglegesítésének felülvizsgálati jogával, ezért a véglegesítések alapjául szolgáló iratokat a minisztérium bekérte.¹⁰⁵ A hitoktatói engedélyeket a minisztérium megbízásából a területileg illetékes tankerületi főigazgató adta ki.¹⁰⁶

1950 szeptemberében a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter erélyes fellépése nyomán kiadott körrendeletben utasította a tanács illetékes osztályát, hogy addig, amíg a hitoktatói megbízások kérdését véglegesen le nem zárják az egyházi hatóságokkal, ideiglenes jelleggel hitoktatói megbízásokat ki kell adni, és a hitoktatásnak meg kell indulnia. A megyei tanács oktatási osztályának vezetőjét fegyelmi felelősség terhe mellett utasította, hogy a hitoktatás előtt álló akadályokat hárítsa el, hogy az egyház részéről ne merülhessen fel jogos panasz.¹⁰⁷

¹⁰¹ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹⁰² A kalocsai Állami Pedagógiai Fiúgimnázium jelentése a kalocsai pedagógusoknak az egységes ifjúsági szervezettel kapcsolatos munkájáról ikt.sz.: 273/1950. szám 1950. május 26. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹⁰³ Magyarország története a XX. században 359. old.

¹⁰⁴ Kalocsai óraadó hitoktatók működése ikt.sz.: 549. 1950. január 21.. BKMÖL XXIII.11. 8. d.

¹⁰⁵ Hitoktatói megbízások jóváhagyásra való felterjesztése ikt.sz.: 1100-7-1/1950. 1950. október 20. BKMÖL XXIII.11 8. d.

¹⁰⁶ Kalocsai óraadó hitoktatók működése ikt.sz.: 549. 1950. január 21. BKMÖL XXIII.11. 8. d.

¹⁰⁷ Hitoktatás megkezdése ikt.sz.: 1100-6-1/1950 1950. október 14. BKMÖL XXIII.11 8. d.

Amennyiben az egyház által kijelölt hitoktató személye ellen kifogás merült fel, akkor arról az egyházi hatóság mellett értesíteni kellett a minisztériumot a fellebbezések alapjául szolgáló iratok megküldése mellett.¹⁰⁸ Így abban az esetben is, amikor a hitoktatók arra buzdították a híveket, hogy tagadják meg a békeívek aláírását, vagy az illetékesek úgy látták, hogy a gyermekeket nem a népi demokrácia szellemében nevelték, kérték a hitoktató engedélyének visszavonását.¹⁰⁹

Reménytelen volt azok helyzete, akikről a pártszervezet lesújtó véleményt adott. Főként akkor, ha az a vád érte a hitoktatót, hogy a szószékről a fennálló rendszer ellen izgatott, valamint, ha Mindszenty József hívének tartották.¹¹⁰ A megyei tanács oktatási osztálya, mivel álláspontja szerint a hitoktató nem a népi demokrácia érdekében tevékenykedett, a hitoktatói megbízást visszavonta.¹¹¹ Az oktatási osztály határozata ellen az egyházi előjáróság nem sokat tehetett. Hiába érvelt azzal, hogy a hitoktató bizonyította demokrácia iránti hűségét azzal, hogy esküt tett, aláírta a békeívet és békekölcsönt jegyzett.¹¹²

A hittanóráról úgynevezett hangulatjelentések íródtak. Egy ilyen jelentésben az egyik hitoktatót azzal vádolták meg, hogy a diákok „szociális” fejlődését gátolja. Ennek nyomán a helyi általános iskola igazgatója és a tanácselnök hivatalosan kérte a hitoktató megbízólevelének visszavonását és az iskolából történő kitiltását.¹¹³

Abban az esetben, amikor a hitoktató illegális hitoktatást végzett, vagy olyan egyházi személy, akit nem regisztráltak hivatalos hitoktatóként és ennek ellenére hitoktatói tevékenységet folytatott, először egyházi előjáróját írásban figyelmeztették, majd ha ez nem érte el a kívánt eredményt, akkor az illető személy államsegélyét megvonták.¹¹⁴

Az ideológiai harc főcsapása a materialista világnézet terjesztése mellett a vallásos világnézet visszaszorítása volt. Az oktatási osztálynak meg kellett akadályoznia, hogy a szülők egyházi iskolákba írassák gyermekeiket.¹¹⁵ Az iskolaigazgatók a tanügyi hatóságok

¹⁰⁸ Hitoktatói megbízások jóváhagyásra való felterjesztése ikt.sz.: 1100-7-1/1950. 1950. október 20. BKMÖL XXIII.11 8. d.

¹⁰⁹ A Dusnoki Állami Általános Iskola Igazgatósága által készített jelentés Raffai Alfonz plébános ellen ikt.sz.: 234/ 1950 BKMÖL XXIII.11 8. d.

¹¹⁰ A kiskunhalasi tanyai hitoktatások biztosítása ikt.sz.: 118./1951. 1951. március 2. BKMÖL XXIII.11 8. d.

¹¹¹ D.I. rk. lelkész hitoktatói megbízása 1951. március 1. BKMÖL XXIII.11. 8. d.

¹¹² D.I. hitoktatói megbízási kérelme 1950. november 14. BKML XXIII.11. 8. d.

¹¹³ Hangulatjelentés a hittanóráról: 1950. november 14. BKML XXIII.11. 8. d.

¹¹⁴ Január havi jelentés kiértékelése 1951. február 20. ikt.sz.: 1210-1-4/1951. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹¹⁵ A szeptember havi jelentés kiértékelése Hiv.szám: 1210-55-5/1950 1950.október 19. BKMÖL XXIII.11.10. d.

nyomására hatalmas erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy az 1949-ben a fakultatív hitoktatásra beiratkozó tanulók 80%-os arányát¹¹⁶ minél alacsonyabb szintre küzdjék le.

A Rákosi diktatúra csúcspontján a párt Központi Vezetőségének 1952. június 27-i ülésén szorgalmazták, hogy „rendszeres propagandamunkával világossá kell tenni párton belül azt a százéves marxi megállapítást – hogy a vallás ópium, s a mi viszonyaink között a háborús törekvések, az imperialista ideológia baktériumhordozója.”¹¹⁷

1952-53-ban a tanács utasította az iskolaigazgatókat, hogy minden lehetséges eszközzel akadályozzák a gyerekek hittanra való beiratását.¹¹⁸ Ennek logikus következményeként a lakosság körében az iskolaigazgatók rendkívül népszerűtlenné lettek.¹¹⁹ Az iskolák sztálini felajánlasként azt tűzték ki célul, hogy a vallásoktatásra járó gyermekek számát csökkentsék.¹²⁰ Az iskolaigazgatók adminisztratív módon igyekeztek korlátozni a vallásoktatásra beírt tanulók, valamint a templomban ministráló gyerekek számát.¹²¹

Diákszövetségi, tantestületi és szakszervezeti értekezleteken vitatták meg a „reakciós erőkkal szembeni fellépés lehetséges módozatait”.¹²² Még tanulókat is felhasználtak az iskolai diákszövetségen keresztül az egyház elleni küzdelemben.¹²³

Hogy minél több gyermeket vonjanak el a vasárnapi misére járástól, az iskolaigazgatók utasítást adtak vasárnapi iskolai foglalkozások szervezésére. A foglalkozások anyagába mese, játék, sport mellett bekerült a csasztuskák éneklése is.¹²⁴ A hittanórákkal

¹¹⁶ Nagy Péter Tibor Hittanoktatás az ötvenes években 42. old. in: Iskolakultúra 2000/2. szám

¹¹⁷ A párt felvilágosító munkája a tömegek között Előadó Horváth Márton MDP Központi Vezetőségének 1952. június 27-28-i ülésének jegyzőkönyvének melléklete 9-10. old. MOL 276.f.52.cs.19.ő.e.

¹¹⁸ T.F. munkaügyi előadó tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. december 11. V- ÁBTL 143.454 Megjegyzés: az események idején a járási oktatási osztály vezetője

¹¹⁹ Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról /1956 októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök 14. old. BKMÖL XXIII. 226 2.d.

¹²⁰ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²¹ A kiscsávolyi Állami Általános Iskola igazgatójának összesített havi jelentése hiv.sz.: 1210-36-9161951 BKMÖL XXIII.11. 1. d.

valamint a kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²² Bajai Állami Knurr Pálné Közgazdasági Leánygimnáziumban felvett jegyzőkönyv ikt.sz.: 638/1949-50 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²³ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²⁴ A járási tanácsok oktatási előadójának 3 hónapos munkaterve 1950. szeptember 24. ikt.sz.: 120-62-4/1950 BKMÖL XXIII.11.10. d.

párhuzamosan pedig a nagyobb lemorzsolódás érdekében korrepetálásokat tartottak.¹²⁵ Az iskolai hittanórákat vonalas pedagógusok meghatározott rend szerint ellenőrizték.¹²⁶

A szülőket a szülői értekezleteken, családlátogatások, valamint a Szülők Iskolája elnevezésű előadás sorozaton igyekeztek meggyőzni. Az előadók a szülők nézeteit a szülői munkaközösségek elnökein keresztül befolyásolták.¹²⁷ Ezeket az előadásokat a pedagógusok is látogatták.¹²⁸ A szülőket ideológiai képzésnek vetették alá, ahol „haladó szellemű” olvasóköri igyekeztek csökkenteni az egyház befolyását.¹²⁹ Azzal riogatták őket, hogy a hittanoktatás felelős az iskolában tapasztalható magatartási problémák egy részéért. A hittanra járó gyerekek bántalmazták azokat, akik nem jártak, ezzel sérül azon gyermekek vallásszabadsághoz fűződő joga, akik nem kívántak vallásoktatásra járni.¹³⁰ A „klerikális reakció” véleményük szerint vakfegyelemre és engedelmességre neveli a gyermekeket. A jó tanulmányi eredmények elérése a diákoknál nem cél, mivel tudatlan embereket sokkal könnyebb irányítani.¹³¹ A szülői értekezletekről jelentések készültek. Ezekben feljegyezték a vallásoktatással kapcsolatos szülői felvetéseket is.

1950 elején még a kereszt sok iskolában látható volt és az imádkozást sem törölték el.¹³² Az iskolák államosítása után azonban sok szülő kifogásolta, hogy megszüntették az iskolában az imádkozást és a hittanoktatást, valamint hiányolták a hittankönyveket az órákról. Volt olyan hely, ahol a szülők attól tették függővé az iskola támogatását, hogy visszaállítják-e vallásoktatást.¹³³ Még az 50-es évek közepén is tanácsulésen követelték a szülők, hogy az iskolában ismét a kántortanító taníthasson és tegyék ki a keresztet az iskolában.¹³⁴ A kereszt osztálytermekben való kihelyezését, valamint az iskolában való imádkozást azzal utasították

¹²⁵ Január havi jelentés kiértékelése 1951. február 20. ikt.sz.: 1210-1-4/1951. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹²⁶ A járási tanácsok oktatási előadóinak 3 hónapos munkaterve 1950. szeptember 24. ikt.sz.: 120-62-4/1950 BKMÖL XXIII.11.10. d. valamint Munkaterv /VKM. Szülői Munkaközösség Osztály és MNDSZ Nevelésügyi Oszt./ 1950. április 1- 1950. június hó 30-ig BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint Kunadacsi állami népiskolák igazgatósága által készített jelentés ikt.sz.: 301/1950 1950. augusztus 23. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹²⁸ A kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²⁹ Munkaterv /VKM. Szülői Munkaközösség Osztály és MNDSZ Nevelésügyi Oszt./ 1950. április 1- 1950. június hó 30-ig BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹³⁰ u.o.

¹³¹ u.o. valamint a kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹³² 1950. január 12.-én Kiskörösön, az Állami Általános Iskolában, a járási igazgatói értekezleten felvett jegyzőkönyv BKML XXIII. 11 8. d.

¹³³ Az Izsák Állami Általános Iskola jelentése ikt.sz.: 226/1950. 1950. május 08. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹³⁴ 1955/56 tanév I. félévének beszámolója 1955. február 19. BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

el, hogy az iskola közintézmény. Ezért, mint ahogy más közhivatalban sem szokás imádkozni, úgy az iskolában sem lehet.¹³⁵

De ezen felül a párt vagy állami beosztásban lévő szülőket is munkahely szerint figyelték, amennyiben gyermekeiket hittanoktatásra írták be.¹³⁶ Miután egy jelentés nyomán megállapították, hogy sok párttag is beíratta gyermekét hittanoktatásra – többek között az egyik település párttitkára is -, a munkahelyek pártszervezeteinek kellett a megfelelő felvilágosító munkát elvégezniük.¹³⁷ Feljegyzést vezettek arról is, hogy a pedagógusok gyermekei közül hányan vesznek részt hittanoktatásban. Szakszervezeti bizalmi értekezleteken meg kellett tudni, kik a vallásos pedagógusok, és közülük hányan látnak el kántori szolgálatot.¹³⁸ A klerikális reakció elleni küzdelem első vonalában a pedagógusoknál nem nézték jó szemmel, ha gyermekeiket hittanoktatásra íratják be.¹³⁹

A fenti intézkedések nyomán néhány iskolában teljesen megszűnt a hittanoktatás.¹⁴⁰ Döntő mértékben ezeknek az intézkedéseknek tulajdoníthatóan a hittanra járó általános iskolás diákok száma 1951-ben 41%-ra, az azt követő évben pedig 26%-ra esett.¹⁴¹ Azonban szükséges megjegyezni, hogy a pedagógusok többsége nem azonosult a vallásellenes harc céljaival. Ők teljesen passzívan viselkedtek.¹⁴²

Nagy Imre tiszavirág életűnek bizonyult miniszterelnöksége idején, elsősorban a miniszterelnök támogatottságának növelése érdekében 1953 októberében a püspöki kar és a miniszterelnök tárgyalásain a kormány bizonyos engedményeket tett. Ennek eredményeképp 1946 óta a katolikus egyház újra kiadhatott hittankönyveket. A politika kedvező változásainak köszönhetően a hittanra járók országos aránya 1954-55-ös tanévben 35,7 százalékra, 1955-ben pedig 40 százalékra kúszott fel.¹⁴³ Az 1954/55. tanévhez viszonyítva a megyében a hittanoktatásra jelentkező tanulók száma 29%-ról az 1955/56-os tanévben 37%-ra emelkedett.

¹³⁵ Munkaterv /VKM. Szülői Munkaközösség Osztály és MNDSZ Nevelésügyi Oszt./ 1950. április 1- 1950. június hó 30-ig BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹³⁶ Hittanbeíratások időpontja ikt.sz.: 005/1960.TÜK. 1960. május 21. BKMÖL XXIII. 11 248. d.

¹³⁷ Jelentés az 1961/62. évi hittanbeíratásokról 1961.június 30. BKMÖL XXIII.11. 248. d.

¹³⁸ A járási tanácsok oktatási előadóinak 3 hónapos munkaterve 1950. szeptember 24. BKMÖL XXIII.11.10. d.

¹³⁹ A Bajai Állami I. számú Pedagógiai Gimnázium által készített jegyzőkönyv 1950. június 10. 11-12. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹⁴⁰ A Kalocsai Állami Mezőgazdasági Gimnáziumban felvett jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint a Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium felvett jegyzőkönyv Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

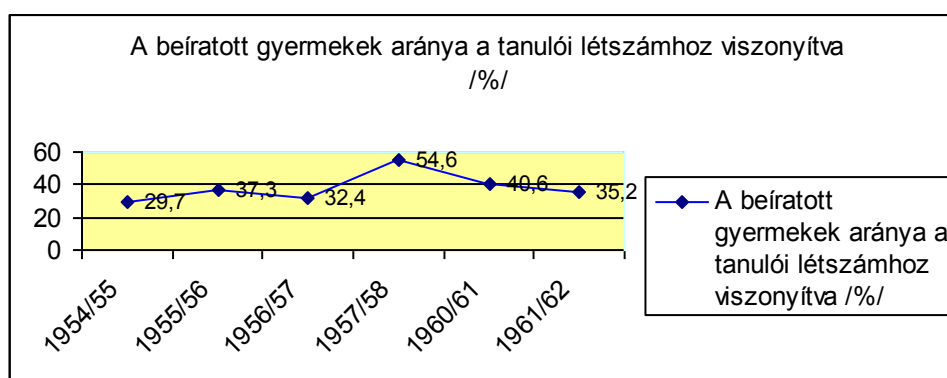
¹⁴¹ Magyarország története a XX. században 359. old.

¹⁴² a kalocsai Állami Általános Gimnáziumban, 1950. június hó 09-én felvett jegyzőkönyv 4-5. old. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹⁴³ Nagy Péter Tibor Hittanoktatás az ötvenes években 42. old. in: Iskolakultúra 2000/2. szám

A jelentkezett tanulók közel 80%-a járt rendszeresen hittanórára.¹⁴⁴ 1955-ben megnőtt a templomot látogató nevelők száma is. Számos pedagógus kötött egyházi esküvőt, kereszteltette meg gyermekét, illetve vált keresztszülővé.¹⁴⁵ Az 1956/57-es tanévben is hozzávetőlegesen a tanulók egyharmadát írtatták be szüleik hittanoktatásra.¹⁴⁶ Az 1957/58-as tanévben jelentős létszámemelkedést figyelhetünk meg. A diákok valamivel több, mint fele jelentkezett hittanoktatásra. A megye területén belül két járásban, a kecskeméti, illetve a kalocsai járásban a hittanoktatásban résztvevők aránya megközelítette a tanulók összlétszámának a 2/3-át.¹⁴⁷ Két évvel később a hittanoktatást a tanulók szüleinek kevesebb, mint a fele, kb. 40%-a, majd az 1961/62-es tanévben csak alig több mint 1/3-a kérte. Ez utóbbi adat azt jelentette, hogy a beiratkozások aránya visszasüllyedt az 1954/55-ös szintre.¹⁴⁸

A hittanoktatásra beiratott tanulók arányának alakulása Bács-Kiskun megyében 1954-1962¹⁴⁹

¹⁴⁴ 1955/56 tanév I. félévének beszámolója 1955. február 19. BKMÖL XXIII.11. 248. d.

¹⁴⁵ u.o.

¹⁴⁶ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII.11. 248. d.

¹⁴⁷ u.o.

¹⁴⁸ Jelentés az 1961/62. évi hittanbeiratásokról 1961. június 30. BKMÖL XXIII.11. 248. d.

¹⁴⁹ Nagy Péter Tibor: Hittanoktatás az ötvenes években 42. old. In: Iskolakultúra 2000/2. szám valamint 1955/56 tanév I. félévének beszámolója 1955. február 19. BKMÖL XXIII.11. 248. d. valamint Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d. valamint Jelentés az 1961/62. évi hittanbeiratásokról 1961. június 30. BKMÖL XXIII.11. 248. d.

II. A PEDAGÓGUSOK ÉS A DIÁKOK RÉSZVÉTELE A FORRADALOMBAN

II.1. Vigyázó szemetek Moszkvára és Varsóra vessétek!

Hruscsov XX. Pártkongresszuson elmondott beszéde tekinthető az események távoli, szerves előzményének. Ebben a beszédében lényegében a desztalinizációt hirdette meg nemcsak a Szovjetunióban, hanem a szocialista tábor valamennyi országában.

A magyarországi eseményeket nem sokkal előzte meg a lengyelországi Poznanban lezajlott munkásfelkelés. A lengyelországi októberi események utat mutattak abba az irányba, hogy a szovjetellenesség – ha időlegesen is -, nemzeti egységet tud kovácsolni széles néptömegek és a kommunista párt között. A nemzeti függetlenség kérdésében a lengyel kommunista párt Gomulka köré csoportosult revizionista szárnya legalábbis ezt sikerrel valósította meg. Sok jel mutat arra, hogy hazánkban a kommunista párt képviselőire is hatott a Gomulka vezette lengyel kommunista nemzeti mozgalom. Ripp Zoltán történész - bár magyar-jugoszláv viszonylatban, de tartalmát illetően nagyon találóan - ezt az irányzatot „nemzeti kommunista” irányzatnak nevezte el.¹⁵⁰ A fegyveres konfliktusnak politikai kompromisszum vette elejét Hruscsov és Gomulka között. Hruscsov elfogadta Gomulkát és így a revizionista szárnyat a párt élén, míg Gomulka beleegyezett a szovjet megszállás további fenntartásában.

Ideológiai vonalon a Szovjetunió XX. Pártkongresszusán elindított desztalinizációs folyamat következményeként Magyarországon már 1956 tavaszától törekvés mutatkozott arra, hogy a kommunista párt bizonyos szovjet intenciók szem előtt tartásával szakítani kíván a számára is mind gazdaságilag, mind társadalmilag, mind politikailag fenntarthatatlan sztálinizmussal, majd 1956 júliusától, Rákosi leváltásától kezdve a rákosizmussal. Ezt az új irányvonalat a MDP különböző, a befolyása alatt álló szatellit szervezetein keresztül erősen irányított és szabályozott keretek között egyfajta társadalmi párbeszéd, vita megindításával igyekezett szélesebb körben megismertetni és elfogadtatni. Az egyik ilyen fórum az 1955-ben, a Budapesti Pártbizottság Végrehajtó Bizottsága által megalakított Petőfi Kör volt, - mely azzal a céllal jött létre, hogy „segítséget nyújtson a fiatal értelmiségi ifjúságnak a párt, a DISZ köré való felzárkóztatásában”-,¹⁵¹ épp a SZKP XX. Kongresszusa után, 1956 márciusában

¹⁵⁰ Ripp Zoltán: A nemzeti kommunizmus kalózlobogója alatt-Jugoszlávia és a magyar '56 in: Rubicon 1956-os emlékszám, 2006/9.

¹⁵¹ Ólmosi Zoltán: A Petőfi kör 1956 nyaráig, in: *História* 1989/3.

ébredt fel csipkerózsika álmából. Az addig jelentéktelen, gyér számban látogatott vitaklub politikai követeléseinek netovábbját az 1956. június 27-i ülésükön fogalmazták meg. Azon alapelv mellett, hogy Déry Tibor megfogalmazásában szabadság alatt „a szocialista társadalom által korlátozott szabadságát” értik, világosan jelezték, hogy a Rákosi-Gerő féle vezetéssel szemben a Nagy Imre csoportnak szavaznak bizalmat.¹⁵² A változások új szelei a szakszervezeteken keresztül összehívott ankétokat is elérték. Itt azok is értesülhettek az aktuális fejleményekről, akiket egyéb politikai oktatásba nem tudtak bevonni, így biztosítva a politikai és világnézeti látszólagos egységet.¹⁵³ Azonban nemcsak a szakszervezet közreműködésével tartottak ankétokat. 1956 októberében Baján a párt maga,¹⁵⁴ Kecskeméten és Kiskunhalason a pártellenőrzés alatt álló Népfront,¹⁵⁵ Kerekegyháza pedig a járási pártbizottság és járási tanács utasítására a helyi tanács¹⁵⁶ szervezett értelmiségi ankétot. Az összejöveteleket egyes helyeken a tanács kultúrtermében tartották.¹⁵⁷ Több adat merült fel arra vonatkozólag, hogy ezeket a rendezvényeket párt- és tanácsi funkcionáriusok tartották, vagy vettek részt rajta. Így Kecskeméten október 5-én a párt és tanácsi vezetők mellett ott volt Erdei Ferenc, a Minisztertanács elnökhelyettese,¹⁵⁸ a bajai összejövetelt pedig a párt központi vezetőségének póttagja vezette.¹⁵⁹ Kerekegyháza – bár magasabb szintű vendég nem tisztelte meg jelenlétével a rendezvényt -, a település értelmiségének számító tanárok számára meghirdetett gyűlésen részt vettek a tanácselnökön kívül a Járási Pártbizottság kiküldött munkatársai is.¹⁶⁰ Ezekben az eseményekben lehetőség nyílt a Rákosi-féle diktatúra időszakában elkövetett - akkori szóhasználat szerint – „hibák őszinte feltárására”.¹⁶¹

1956. október 16-án a DISZ-vezetők által összehívott szegedi MEFESZ alakuló gyűlés sem vállalta fel ülésének hivatalos részén az egyetemi érdekvédelmi kérdéseken túl politikai követelések megfogalmazását.¹⁶² A kezdeményezők ugyanis joggal tarthattak attól, hogy túl

¹⁵² u.o.

¹⁵³ Jegyzőkönyv 1959. október 16-án az MSZMP Kecskemét város pártértekezletéről 15. old. BKMÖL/ XXV.1. 12.f. 795. d. 1. dosszié

¹⁵⁴ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

¹⁵⁵ Kronológia II. 701. old. valamint Értelmiségi ankét Kecskeméten A Népújság tudósítása a Hírös Hét keretében tartott értelmiségi ankétról Kecskemét, 1956. október 7 in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 75-78. old. Megjegyzés: az ankét időpontja: október 5. péntek)

¹⁵⁶ Kronológia I. 11. old. valamint Jegyzőkönyv Cs.T. tanuló tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 09. ÁBTL V-143.184

¹⁵⁷ Kronológia I. 11. old. valamint Jegyzőkönyv Cs.T. tanuló tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 09. ÁBTL V-143.184

¹⁵⁸ Értelmiségi ankét Kecskeméten A Népújság tudósítása a Hírös Hét keretében tartott értelmiségi ankétról Kecskemét, 1956. október 7. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 75-78. old.

¹⁵⁹ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

¹⁶⁰ Kerekegyháza Községi Tanács 1957. február 14-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 742/b.

¹⁶¹ Jegyzőkönyv Cs.T. tanuló tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 09. ÁBTL V-143.184

¹⁶² Kiss Tamás-interjú, készítette Molnár Adrienne 2000-ben. 1956-os Intézet OHA, 734. sz.

merész politikai követelések hangoztatása már létrejött pillanatában veszélyezteti az új diákszervezet engedélyeztetését. Azonban 1956. október 20-án, amikor a hivatalos MEFESZ nagygyűlésen a diákok már politikai elégedetlenségüknek is hangot adtak, nyitott kapukat döngöttek.¹⁶³ Ugyanezen a napon a MDP Bács-Kiskun Megyei Bizottsága kibővített pártbizottsági ülésén a Rákosi-féle személyi kultusz hibáival való nyílt szembenézést és annak személyi konzekvenciáinak levonását szorgalmazták. Szükségesnek tartották Nagy Imre párttagságának rendezését, valamint személyének bevonását az állami vezetésbe. Sőt, a szegedi követeléseket meghaladóan előtérbe kerültek a népgazdaság, a Bács-Kiskun megye szempontjából kulcskérdésnek számító mezőgazdaság szocialista átszervezése, valamint a begyűjtési rendszer átgondolásával kapcsolatos kérdések is, az üzemekben pedig sürgették a munkásdemokrácia kiszélesítését. A szovjet hadsereg és katonai tanácsadók problémakörének tisztázása is felmerült.¹⁶⁴ Ezen a plénumon a megyei pártbizottság másodtitkára – a megyei intéző bizottság jelentése szerint - konkrétan a szovjet csapatok ittlétének jogosságát is megkérdőjelezte.¹⁶⁵

A kecskeméti pártbizottsági ülésen jegyzőkönyvbe került momentumok nem tekinthetők elszigetelt jelenségnek. A párttagok és pártszervezetek tapasztalva a társadalmi elégedetlenséget maguk is támogatták a fent megfogalmazott igényeket.¹⁶⁶ Baján 1956. október 22-én vállalatvezetők és párttitkárok részvételével a járási pártbizottságon tartott értekezleten népszerűbb politika folytatására tettek ígéretet.¹⁶⁷ Egy nappal később, Bácsalmáson a járási pártbizottság által tartott aktívaértekezleten a kialakult helyzet megvitatása mellett¹⁶⁸ elfogadták a későbbiekben a 1956. október 26-án, a pártbizottságon létrehozott Petőfi Kör által összeírt követeléseket és programot.¹⁶⁹

Az eseményeknek a párt egyik szatellit szervezete, az Építőipari Egyetem DISZ bizottsága adott lökést, amikor is október 22-én gyűlést hívott össze az egyetem aulájába. A DISZ műegyetemi végrehajtó bizottsága határozati javaslattervezetében szerepelt a pártvezetés teljes megújítása, Nagy Imre visszavétele a pártba, valamint a szovjet-magyar kapcsolatok

¹⁶³ A MEFESZ szegedi alakuló gyűlésén elfogadott program 1956. október 20. in: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-58 92-93. old. szerkesztő: Vida István Budapest, Gondolat, 2007.

¹⁶⁴ A Magyar Dolgozók Pártja Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának összefoglalója a kibővített pártbizottsági ülés vitájáról Kecskemét, 1956. október 20. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 78-84. old.

¹⁶⁵ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ö.e.

¹⁶⁶ Ötvenhat októbere és a hatalom 176. old.

¹⁶⁷ Kronológia I. 259. old.

¹⁶⁸ Az 1956. október 23-i járási pártaktívaülés jegyzőkönyve BKMÖL XXIII. 213. c valamint Kronológia I. 393. old.

¹⁶⁹ V.ö. Kronológia I. 393. old. és 1956. december 1-i megbeszélésről készült feljegyzés 5. old. BKMÖL XXIII. 202. valamint B.IV.1532/1957/15. sz. R 61/ 1970: BKMB/ peres iratok

felülvizsgálata.¹⁷⁰ E téren tulajdonképp több vonatkozásban visszaköszönnek a Bács-Kiskun Megyei Pártbizottság két nappal korábban, október 20-án elhangzott felvetései.¹⁷¹

Az sem tekinthető véletlenszerű időbeli egybeesésnek, hogy a párt lapja, a Szabad Nép, 1956. október 22-i kiadása szokatlanul nagy terjedelemben foglalkozott a lengyel politikai helyzettel és berendezkedéssel, köztük a közelgő lengyelországi választásokkal.¹⁷² A cikk közzlése után egy nappal, a budapesti diákság október 23-án a lengyel változások mellett tüntetett és a rákosista rend megbuktatásáért állt ki.¹⁷³ A Szabad Nép – egyébként meg nem jelent – cikkében az olvasható, hogy a tüntetés napjának délelőttjén a Műszaki Egyetem küldöttségei 1956. október 23-án délelőtt több budapesti üzembe ellátogattak, és megvitatták a jelszavakat¹⁷⁴ valahogy úgy, ahogy ezt a Chinoin gyárban az igazgató részvételével tették.¹⁷⁵

Bár a tüntetés engedélyezésével kapcsolatos huzavona azt bizonyítja, hogy ebben a kérdésben finoman szólva sem alakult ki pártegység, azonban többek között a DISZ Petőfi Körének, valamint a budapesti pártbizottság közbenjárására a MDP Politikai Bizottsága végül mégis engedélyezte a felvonulást.¹⁷⁶ Jóllehet Gerő Ernő személyesen beszélt Hruscsovval a szovjet katonai segítségkérésről,¹⁷⁷ azonban sokkal valószínűbb, hogy Hruscsov Andropov¹⁷⁸ és

¹⁷⁰ Bill Lomax 119. old.

¹⁷¹ A Magyar Dolgozók Pártja Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának összefoglalója a kibővített pártbizottsági ülés vitájáról Kecskemét, 1956. október 20. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 78-84. old. valamint A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról BKMÖL XXXV/1. 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ő.e.

¹⁷² Lengyelország életében sok mindent mag kell változtatni Közli: Szabad nép 1956. október 22.

¹⁷³ Kahler – M. Kiss: Kinek a forradalma? 290. old.

Megjegyzés: az 1956. október 22-én, a Műszaki Egyetem aulájába gyűlést szervező Építőipari és Közlekedésegyletem DISZ szervezete október 24-én, mint a Budapesti Műszaki Egyetem és Építőipari és Közlekedésegyletem összevont MEFESZ bizottságaként aposztrofálta magát. 1956. október 24-én a szervezet nevében felhívást tettek közzé a Kossuth Rádióban, amely azt közölte a fiatalokkal, hogy követeléseik leglényegesebb pontja teljesült. Így mindenkit felszólított arra, hogy sorakozzon fel Nagy Imre, valamint a leninizmus szellemében megújult Központi Vezetőség mögé. A Budapesti Műszaki Egyetem és az Építőipari és Közlekedési Egyetem összevont MEFESZ-bizottságának a Kossuth Rádióban 1956. október 24-én tett felhívása in: Magyar Krónika napról napra 18. old.

¹⁷⁴ Szocialista demokráciát akarunk! A Szabad Nép meg nem jelent cikke 1956. október 24-én in: Magyar Krónika napról napra 28. old.

¹⁷⁵ „Én kedd reggel a Chinoinba mentem néhány egyetemistával ... Kifejtettem, hogy a MEFESZ Marxizmus-Leninizmus alapján álló ifjúsági szervezet, mely a Párt vezetésével a szocializmus építését kívánja szolgálni ... A dolgozók a határozatot helyeselték, és azt javasolták a DISZ titkárnak, hogy hasonló gyűlést rendezzenek a férfiaknak is. ... Ezt az ebédszünetben tartottuk meg, a gyűlést a Chinoin igazgatója, Darvas elvtárs nyitotta meg.... hangsúlyoztam követeléseink teljesítését, csakis úgy tudjuk elérni, ha mi az egyetemen jobban tanulunk, a dolgozók pedig a gyárakban többet termelnek.” N.E. vallomása 1957. május 3. ÁBTL V-141620

¹⁷⁶ Szocialista demokráciát akarunk! A Szabad Nép meg nem jelent cikke 1956 október 24-én in: Magyar Krónika napról napra 28. old.

¹⁷⁷ Nagy Imre 1958. június 04-én tartott tárgyalás jegyzőkönyve: „Gerő szobájában a szovjet csapatok segítségével hívásról szóló telefonbeszélgetés egy részénél jelen voltam... Gerő senkivel nem beszélte meg a dolgokat.” Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája 63. old.

¹⁷⁸ Jurij Vlagyimirovics Andropov 1954-től szovjet nagykövet Magyarországon

Zsukov¹⁷⁹ magyarországi helyzetértékelésére alapozva döntött a szovjet beavatkozás mellett, így Gerő véleménye vajmi keveset nyomhatott a latba.¹⁸⁰ Bár a Kremlben a SZKP KB elnökség 1956. október 23-ai ülésén a résztvevők sem voltak egységesek abban, hogy milyen eszközökkel oldják meg a Magyarországon a szovjet hatalmi érdekek oldaláról közelítve cseppet sem rózsás helyzetet. Zsukov a többségi álláspontot képviselte, amikor azt hangoztatta, hogy hadiállapot és kijárási tilalom kihirdetése mellett Magyarországra újabb csapatokkal be kell vonulni. Ezzel szemben Mikojan amellett állt ki, hogy sokkal költségkímélőbb megoldásnak bizonyulna, ha Nagy Imre politikai eszközökkel lenne úrrá az eseményeken, és csak ennek sikertelensége esetén alkalmaznának katonai lépéseket.¹⁸¹

Az eseményeket szorosán követve, a diáktüntetés napjának éjjelén tartott MDP KV ülésén történt személycserék eredményeként a rákosista szárny képviselői közül többen háttérbe szorultak. Helyükre lépett elő Nagy Imre és a vele hasonló politikai nézeteket képviselő Donáth Ferenc. Ezzel párhuzamosan a Politikai Bizottságba is bekerültek Nagy Imre eszmei holdudvarához köthető tagok, úgy, mint Szántó Zoltán, vagy a póttagként beválasztott Losonczi Géza. Még ugyanezen az ülésen megszületett az a javaslat, hogy Nagy Imrét nevezzék ki Minisztertanács elnökévé.¹⁸² Nagy Imre ezt azzal a feltétellel fogadta el, hogy reformelképzeléseit kormányprogramjába beépítheti és megvalósíthatja.¹⁸³ Immár az új, megtisztított Politikai Bizottság csak október 25-én délelőtt, a Mikojan és Szuszlov részvételével megtartott ülésen váltotta le Gerő Ernőt a párt első titkári tisztségéből, és helyére Kádár Jánost ültette.¹⁸⁴ A kor párt etikettje szerint a személyi változásokat a Bács-Kiskun megyei városi és járási pártbizottságok táviratban üdvözölték és mind Nagy Imrét, mind Kádár Jánost támogatásukról biztosították.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Georgij Konsztantyinovics Zsukov 1955-57 között a Szovjetunió honvédelmi minisztere

¹⁸⁰ Ötvenhat októbere és a hatalom 185. old.

¹⁸¹ Feljegyzés az SZKP október 23-i üléséről. in: Döntés a Kremlben 1956. 26-27. old.

¹⁸² A MDP központi vezetőségének a Kossuth rádióban 1956. október 24-én, 8.13-kor elhangzott közleménye in: A forradalom hangja 30. old.

¹⁸³ Ötvenhat októbere és a hatalom 203. old.

¹⁸⁴ Ötvenhat októbere és a hatalom 17. old. valamint az MDP Politikai Bizottságának a Kossuth rádióban 1956. október 25-én 12.52-kor elhangzott közleménye in: A forradalom hangja 69-70. old.

¹⁸⁵ Zászlódíszben a megye Közli: Népszó 1956. október 26.

II.2. A forradalom győzelme, avagy bizottságok, de mi végre?

Ilyen előzmények után 1956. október 25-én Nagy Imre - a MDP KV döntésével egyezően - bejelentette, hogy a Hazafias Népfront bázisán új kormányt fognak alakítani,¹⁸⁶ amit a MDP Központi Vezetőségének nyilatkozata meg is erősített.¹⁸⁷ Nagy Imre előző napi rádióbeszédében főbb vonalakban vázolta programját. Ebben az ország demokratizálását az 1953. júniusi kormányprogram elvi keretei között jelölte meg, kiemelve, hogy a nemzeti sajátosságok figyelembevételével ezt a kommunisták vezetésével a kormány fogja végrehajtani.¹⁸⁸

Nagy Imre október 25-én délután elhangzott rádióbeszédében arról is szólt, hogy miniszterelnökként kezdeményezni fogja a szovjet csapatok kivonását az ország területéről.¹⁸⁹ Bár az eredeti nyilatkozatban a „visszavonás” szó szerepel, azonban Mikojan és Szuszlov a „szovjet csapatok Magyarországról való kivonásaként” értelmezték ezt a bejelentést.¹⁹⁰ Mint ahogy az 1956. október 26-án íródott kormánynyilatkozat első változata valóban arról szólt, hogy a „belső rend megszilárdulása után az új kormány haladéktalanul kérni fogja a szovjet csapatok kivonását az országból.”¹⁹¹ Amikor október 26-án Mikojan és Szuszlov Nagy Imrét felelősségre vonta, ő azzal védekezett, hogy mielőtt a Nagy Imre és a Kádár rádióbeszéd adásba ment, a szöveget a Központi Vezetőség tagjai hagyták jóvá. Emellett a munkások, pártszervezetek – többek között a miskolci és debreceni pártszervezetek – szorgalmazták a szovjet csapatok távozását. A szovjet hatalom képviselői már ekkor egyértelművé tették, hogy a szovjet csapatok kivonását semmilyen körülmények között nem tartják lehetségesnek.¹⁹²

A Nagy Imre nevével fémjelzett változásokat szimbolikus gesztussal is igyekeztek hangsúlyozni. 1956. október 25-én a párt és a kormány rádión keresztül maga szólította fel a lakosságot, hogy az épületekre tegyék ki a nemzetiszínű zászlót.¹⁹³ A rádió felhívásának eleget téve Kecskeméten is,¹⁹⁴ Kiskunhalason is¹⁹⁵ kitzútták a nemzeti színű zászlót a

¹⁸⁶ Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 25. Közli: Tolnai Napló 1956. október 26

¹⁸⁷ A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének nyilatkozata a magyar néphez 1956. október 26. Közli: Szabad Nép 1956. október 27

¹⁸⁸ Nagy Imre miniszterelnök rádiószózata a magyar néphez 1956. október 24-én 12.10-kor in: A forradalom hangja, 31-32. old.

¹⁸⁹ „Nagy Imre 1956. október 25-én 15.18 perckor elhangzott beszéde a Kossuth Rádióban in: Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 28. old.

¹⁹⁰ Horváth Miklós: 1956. Hadikrónikája 83-84. old.

¹⁹¹ Ötvenhat októbere és a hatalom 84. old.

¹⁹² Horváth Miklós: 1956. Hadikrónikája 83-84. old.

¹⁹³ A párt és a kormány felhívása október 25-én 13.05 perckor a Kossuth Rádióban in: Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 42. old. valamint Kahler – M. Kiss: Kinek a forradalma? 83. old.

¹⁹⁴ Zászlódíszben a megye Közli: Népiújság 1956. október 26 2. old.

középületekre és a házakra. Hetényegyházán ugyanezen a napon a vezérkari főnökségtől kapott parancsnak engedelmességgel lobogózták fel a laktanyát.¹⁹⁶

Ezzel párhuzamosan nem egyedi esetként – a tömeg nyomására - a párt és tanácsfi funkcionáriusok indítványozták, vagy járultak hozzá ahhoz, hogy eltávolítsák a Rákosi-rendszer gyűlölt szimbólumait. Kecskeméten a megyei pártbizottság másodtitkára október 25-én utasítást adott, hogy a megyei pártbizottság épületéről vegyék le a csillagot. Mivel ez nem történt meg, október 26-án ezt az utasítást megismételte. Ekkor a DISZ megyei szervezetében dolgozó „elvtársak” vették le a vörös csillagot a megyei pártbizottság épületéről.¹⁹⁷ Baján a városi párttitkár egyezett bele a csillag levételébe, közölve, hogy két hét múlva majd ismét felteszik.¹⁹⁸ A kihívott tűzoltók létrája azonban nem volt megfelelő, így a csillag levételében többek között kommunisták is segédkeztek.¹⁹⁹

Visszatérve Nagy Imre programjának lényegéhez, a Hazafias Népfront keretein belül lebonyolítandó választásokhoz, a fő cél az lehetett – a fenti nyilatkozat alapján -, hogy Nagy Imre vezetésével egy, a Lengyelországhoz hasonló nemzeti kommunista kormány jöjjön létre,²⁰⁰ azzal kiegészítve, hogy a magyar kormány kezdeményezzen tárgyalásokat a „Magyarországon állomásozó szovjet haderők visszavonásáról”.²⁰¹

Fontos kérdést vet fel, hogy mi szükség volt az ország több pontján, spontán módon megalakult bizottságok mintájára hasonló bizottságok létrehozására ahhoz, hogy új kormányt válasszanak, hiszen elég lett volna közvetlen országgyűlési választásokat tartani. Ebben az összefüggésben tökéletesen feleslegesnek tűnik mindenféle köztes nemzeti vagy forradalmi bizottság alakítása. Kézenfekvő válasz lehet, hogy a párt illetékeseinek emlékezetében még frissen élhetett az az emlék, hogy a koalíciós időszakban még az ún. kékcédulás választási csalással sem tudták parlamenti választások keretén belül megszerezni a hatalmat. Az is feltételezhető, hogy a bizottságok a megalakítandó Nagy Imre kormány nemzeti jellegének legitimizációját voltak hivatva elősegíteni, elfedve ezzel azt az el nem hanyagolható

¹⁹⁵ Kronológia II. 703. old.

¹⁹⁶ Kronológia I. 175. old.

¹⁹⁷ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ö.e.

¹⁹⁸ Kronológia I. 262. old.

¹⁹⁹ Kronológia I. 262. old.

²⁰⁰ Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 25. Közli: Tolnai Napló 1956. október 26. valamint A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének nyilatkozata a magyar néphez 1956. október 26. Közli: Szabad Nép 1956. október 27.

²⁰¹ Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 25. Közli: Szabad Nép 1956. október 26.

momentumot, hogy az új kormány is kommunista többségű, így a párt által ellenőrzött kormány lett volna.

Valószínűleg ha az országos választások pártok részvételével – de nemzeti illetve forradalmi bizottságok nélkül - zajlottak volna le, akkor a választások eredményeképp nem egy Nagy Imre által vezetett, a párt által ellenőrzött „nemzeti” kormány jött volna létre. Ennek valószínűségét a Kiskunhalason megtartott választások is alátámasztják. A választás egyértelműen rávilágított arra, hogy az egy nappal korábban erőteljes kommunista befolyással megalakult forradalmi bizottság milyen társadalmi támogatottsággal bírt.²⁰² 94 százalékos részvétel mellett – amely pontosan reprezentálta a lakosság pártpreferenciáját – a szavazatok túlnyomó többségét, 74 %-át a kispárt kapták, a fennmaradó 24 %-on pedig három másik párt, az MDP, SZDP, és a Nemzeti Parasztpárt osztozott.²⁰³ A kiskunhalasai példa is igazolja, hogy parlamentáris választásokkal a kommunista párt nem nyerhetett volna választásokat, és nem alakíthatott volna kormányt Nagy Imre vezetésével, mivel az ehhez szükséges társadalmi támogatottsága hiányzott. Ugyanakkor azt az ellenvetést is egyértelműen cáfolja, hogy kevés idő lett volna a hagyományos, polgári értelemben vett önkormányzati választások lebonyolítására, hiszen, ha egy településen ezt ilyen rövid idő alatt le tudták bonyolítani, akkor ezt az ország többi településén sem lett volna lehetetlen keresztülvinni.

A nem spontán módon létrejött bizottságokkal a feltételezhető cél az lehetett, hogy kommunista többség mellett, népszerű, közmegebecsülésnek örvendő, ugyanakkor a párttal nem ellenséges alapállású személyek bevonásával a párt számára kedvező közeg jöjjön létre, így biztosítva a feltételeket ahhoz, hogy majd egy későbbi, a jelöltek, illetve a választókat tekintve gondosan megszűrt második fordulóban egészen biztosan Nagy Imre kaphasson felhatalmazást kormányalakításra. Ennek eredményeként lehetővé válhatott volna, hogy nem kis mértékben a saját maga által előidézett gazdasági és politikai válságból a párt úgy meneküljön előre, hogy a rákosizmus hamvaiból feltámadó fönix madárként mentse át saját hatalmát.

Ez az elképzelés nem új, hiszen a II. Világháború után jelentős kommunista túlsúllyal, a település közéletét teljes mértékben ellenőrző nemzeti bizottságok receptje köszön vissza.²⁰⁴ Ha a bizottságok esetében nem a „nemzeti bizottság” megnevezésbe botlunk, akkor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom léghőre hat ránk nyomasztólag. Pétervárott 1917 februárjában „Munkás- és Katonaküldöttek Tanácsa” alakult.²⁰⁵ Ehhez nagyon hasonló

²⁰² Kronológia II.. 720-721. old.

²⁰³ Monográfia II.. 12. kötet 10. old.

²⁰⁴ Magyarország története a XX. században 281. old.

²⁰⁵ Isaac Deutscher: Sztálin. Európa Könyvkiadó, 1990 135. old.

elnevezéssel Kalocsán „forradalmi munkás-paraszt-katonai bizottság”,²⁰⁶ Kiskunfélegyházán „Ideiglenes-Munkás-Paraszt-Katona-Értelmiségi Tanács”,²⁰⁷ Kiskunhalason munkás-paraszt-katona tanács”²⁰⁸ kezdte meg működését. De a „tanács”, vagy „munkástanács” kifejezés is meglehetősen nyomasztó érzéseket kelthet. A Szabad Nép 1956. október 28-i száma munkástanácsokról és forradalmi szocialista bizottmányokról beszélt.²⁰⁹ Baján 1956. október 26-án a tüntetés után a tanácsteremben az alakuló ülésen bejelentették, hogy a gyűlés célja a városi „munkástanács” megalakítása lesz.²¹⁰ Gátér községben is munkástanács ténykedett,²¹¹ míg Szakmáron „új tanács” alakult.²¹²

Éppen azért, mert nem kívánták a II. Világháború előtti politikai rendszer visszaállítását, Kiskunfélegyházán a forradalmi bizottság alakuló ülésén a nemzeti bizottság elnöke, mint a választást levezető elnök éles különbséget tett „nemzeti forradalom” és „ellenforradalom” között.²¹³ Célkitűzéseit tekintve a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság is a „szocialista demokratikus és nemzeti függetlenségi mozgalom”²¹⁴ támogatására szólította fel a megye értelmiségét. Baján ezzel összecsengően a megválasztott elnök a kint várakozó tömeghez intézett beszédében azt hangsúlyozta, hogy „... a lakosság nem akarja visszaállítani a kapitalista rendszert, hanem olyan gazdasági és politikai rendet” akar megvalósítani, amely a „félelem nélküli életet biztosítja”.²¹⁵ Ezzel összhangban Kalocsán a Járási Forradalmi Bizottság hitet tett a „népi Magyarország” létrehozása mellett, elutasítva az „10000 holdak, a gyárosok, a bankárok uralmát”.²¹⁶

Nagy Imre 1956. október 30-án az egypártrendszer megszüntetését, azonban a többpártrendszer bevezetése csak az 1945-ben újjászületett koalíciós pártok részvételére korlátozódott volna.²¹⁷ A párt szemszögéből nézve a Nagy Imre kormány megválasztása után

²⁰⁶ Kronológia II. 487. old.

²⁰⁷ B.1502/1957-32. sz. ítélet 7. old. ÁBTL V-143191

²⁰⁸ Kronológia II.. 706. old.

²⁰⁹ Az új kormánnyal együtt akarnak haladni a közös célokért az újonnan alakuló népi szervek közli: Szabad Nép 1956. október 28. in: Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 103-104. old.

²¹⁰ Kronológia I. 271. old

²¹¹ 1956. Októberi ellenforradalmi eseményekről tájékoztató jelentés ikt.sz.: 1/1957 Tük.sz. 1957. január 9. 2. old. BKMÖL XXIII.2.a.

²¹² T.I. kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1958. augusztus 11. ÁBTL V-151886/1

²¹³ Jegyzőkönyv Ideiglenes Nemzeti Tanács üléséről 1956. október 30. ikt.sz.: 26-8/Tan.1956. 1. old. ÁBTL V-143191

²¹⁴ A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 168-172. old.

²¹⁵ Kronológia I. 271-272. old.

²¹⁶ Jegyzőkönyv a kalocsai Ideiglenes Járási Nemzeti Bizottság 1956. november 02-i üléséről ÁBTL O-15894/312

²¹⁷ Nagy Imre 1956. október 30-án a rádióban elhangzott beszéde Közli: Igazság 1956. október 31. valamint Kahler – M. Kiss: Kinek a forradalma? 139.old.

nagyon valószínű, hogy a bizottságok további működése teljesen okafogyottá vált volna. Kecskeméten a megyei tanácselnök is úgy fogalmazott, hogy a nemzeti bizottság a következő tanácsválasztásig működik ideiglenes jelleggel.²¹⁸

2.2.1. A bizottságok létrejöttének előzményei

Bács-Kiskun megyében a bizottságok megválasztását az egyes településeken tüntetések, ünnepek előzték meg, amelyeket az 1848-as forradalom és szabadságharc eseményeihez köthető emlékhelynél, vagy azokon a településeken, ahol nem volt ilyen, a világháborús emlékműnél tartottak meg.²¹⁹ Ezek a rendezvények nagyfokú hasonlóságot mutattak az október 23-i budapesti diákfelvonuláson történt eseményekkel. Budapesten a Petőfi szobor előtt a fiatalok Kossuth nótákat énekeltek. Ezt követően Sinkovits Imre elszavalta a Nemzeti Dalt, majd felolvasták a diákok követeléseit.²²⁰ Ugyanígy a megyében több helyen a tömeg a helyszínre tartva Kossuth nótákat énekelt,²²¹ elhangzott Petőfi Sándor Nemzeti Dal című verse,²²² majd egy diák vagy szónok felolvasta a követeléseket. A pontok a MEFESZ Építőipari Műszaki Egyetemi diáknagygyűlésén is ismertetett politikai és gazdasági pontok²²³ voltak, néhány helyi elemmel kiegészülve. Ezután egy beszéd következett, melyben elítélték az elmúlt 12 év elnyomását,²²⁴ majd elénekelték a Szózatot vagy a Himnuszt.²²⁵

²¹⁸ Jegyzőkönyv a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló üléséről 1956. október 30. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 163-164. old.

²¹⁹ **Bácsalmás:** ÁBTL Monográfia I. 184. old.

Izsák: Fekete Kálmán visszaemlékezése az '56-os izsáki eseményekre 13. old. Megjelent: Izsáki Hírek 1956. október 20

Kalocsa: Kronológia II. 488-489. old.

Kiskőrös: D.J. tanár Tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február 20. 4. old. ÁBTL O-15894/180

²²⁰ Szocialista demokráciát akarunk – a Szabad Nép október 24-én meg nem jelent cikke in: Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 29. old.

²²¹ **Bácsalmás** B.IV.1532/1957/15. sz. ítélet R 61/ 1970 BKMB peres iratok

Izsák: Fekete Kálmán visszaemlékezése az '56-os izsáki eseményekre 13. old. Megjelent: Izsáki Hírek 1956. október 20.

Kalocsa: Kronológia II. 488-489. old.

²²² **Baja:** Kronológia I. 267. old. Monográfia I. 138. old.

Kalocsa: Feljegyzés 1965. május 05. ÁBTL O-15894/65

Kiskunhalas: Jelentés 1959. március 27. ÁBTL O-15894/349

Kiskőrös: D.J. tanár tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február 20. 4. old. ÁBTL O-15894/180

²²³ Bill Lomax: Magyarország 1956., Aura Kiadó 121-123. old.

Kiskunfélegyháza: T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191 valamint Cs.T. 1958 tanuló tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. augusztus 09. ÁBTL V-143191

Szadmár: Határozat a nyomozás befejezéséről 1958. október 16. ÁBTL V-151.886/1 valamint B.1630/1958/8.sz. ítélet 3. old. ÁBTL V-151.886/1

²²⁴ **Bácsalmás:** B.IV.1532/1957/15. szám R 61/ 1970 BKMB peres iratok valamint ÁBTL Monográfia I. 184. old.

Fontos történelmi pillanatokban a hősiesség kiállításra a nemzetnek a méltó elődökre való emlékezés ad tartást, bátorságot az elnyomással, társadalmi igazságtalansággal szembeni küzdelme folytatásához. Teljesen természetes, hogy az 1848-49-es szabadságharc hősei, emlékhelyei, szimbólumai testesítették meg mindazokat a célokat, amelyekért a kései utódok gyakran életüket sem kímélve harcoltak, küzdöttek. Az 1848-49-es szabadságharc kiemelkedő alakja, Petőfi Sándor számos forradalmi hevületű verset hagyott az utókorra. Számomra ezért is érthetetlen, hogy Kiskunfélegyházán a később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus miért fedte meg a szavazásra kiválasztott diákokat azért, mert nem a Nemzeti Dal című verset választotta, hanem Petőfi Sándor Forradalom című versét mondta el,²²⁶ különösen annak fényében, hogy a tüntetés végén a párttag kultúrház-igazgató elszavalta a „Nemzeti Dal”-t.²²⁷

De nemcsak Kiskunfélegyházán szerepelt párttag a tüntetésen. Néhány helyen a tanácsi- és pártvezetők maguk is aktív részesei voltak a rendezvényeknek. Tiszaújfalun az eseményekről szóló 1957 márciusában kelt rendőri jelentés *expressis verbis* arról számolt be, hogy a községi pártbizottság a honvédség tisztjeivel együtt szervezte a felvonulást.²²⁸ Kiskunhalason az ünnepség alkalmával a város vezetői is koszorúztak.²²⁹ Tiszakécskén maga a tanácselnök ismertette a kialakult helyzetet és olvasta fel a helyi gazdák petícióját.²³⁰ Dunavecscén a Petőfi szobornál tartott gyűlés egyik vezetője maga a járási párttitkár volt. A járási párttitkár kérésére a később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus olvasta fel az előzetesen a párttitkár által összeállított 16 pontból álló követelés-csomagot. A gyűlésen többen is kifejtették véleményüket. Ám amikor a járási párttitkár szólalt fel, többen is fenyegetően léptek fel vele szemben. A tüntetés szónokája a szorult helyzetben lévő pártvezető védelmére kelt. A helyzetet az mentette meg, hogy elkezdtek énekelni a Himnuszt, és miközben a tömeg ezt énekelte, ő sietősen távozott az összejövetel színhelyéről.²³¹ Hasonló

Kiskunfélegyháza: T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 valamint T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191

Szakmár Határozat a nyomozás befejezéséről 1958. október 16. ÁBTL V-151.886/1 valamint B.1630/1958/8. sz. ítélet 3. old. ÁBTL V-151.886/1

²²⁵ **Bácsalmás:** B.IV.1532/1957/15. sz. ítélet R 61/ 1970 BKMB peres iratok

Kiskőrös: D.J. tanár tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február hó 20. 4. old. ÁBTL O-15894/180

Tiszakécske Kronológia I. 242. old.

²²⁶ B.1502/1957.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 3038/1957

²²⁷ Jegyzőkönyv Cs.Gy. kihallgatásáról 1957. szeptember 13. 1. old. ÁBTL V-143.184 valamint P.J.-né tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 valamint B.1502/1957 sz. ítélet 4.old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 3038/1957

²²⁸ Forradalmi időszakról szóló jelentés ikt.sz.: 0048/1957 BKMÖL XXIII.2

²²⁹ Kronológia II. 706. old.

²³⁰ Kronológia I. 242. old.

²³¹ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

módon Kunszálláson a községi párttitkárt sem engedték a nemzeti bizottság megválasztását közvetlenül megelőző gyűlésen felszólalni.²³² De ugyanígy járt Kunszentmiklóson a járási tanácselnök is.²³³

A tüntetések végén felszólították a jelenlévőket, hogy békésen térjenek haza.²³⁴ Amennyiben a tömeg nem széledt szét, azt a karhatalom feloszlatta. Ez történt az 1956. október 23-i diáktüntetés után is, amikor a Rádió előtt gyülekező tömeg esetében tűzharc alakult ki.²³⁵ Izsákon október 26-án a párttitkár a katonaság segítségét kérte.²³⁶ Tiszakécskén tragikus módon a Himnusz éneklése közben érte repülőgép támadás a résztvevőket, amely halálos áldozatokat is követelt.²³⁷

Több településen ezt a tüntetést iskolai eseményként kezelték. Ugyanúgy, ahogy 1956. október 23-án Budapesten a városi pártbizottság közbenjárásával kerülhetett sor a tüntetésre, úgy vidéken a helyi pártbizottság engedélyével az iskolaigazgatók adtak utasítást a kivonulásra. Kiskőrösön a gimnázium énekkarának vezetője, igazgatója, valamint DISZ titkára a Járási Pártbizottságon járt.²³⁸ A diákok felkészülten várták²³⁹ a pártbizottságról visszatérő igazgatót, akinek vezetésével kivonultak a Petőfi szoborhoz. Ott egy diák elszavalta a Nemzeti Dal című verset, majd elénekelték a Himnuszt és a Szózatot. Ezután az igazgató vezetésével egy másik iskolához indultak, amelynek igazgatóját megkérték, hogy csatlakozzanak a felvonuláshoz, amit ők meg is tettek.²⁴⁰ Majd az összes iskolát felkeresték, köztük a tiszti klubban lévő iskolát is, ahol műsort adtak.²⁴¹ Kiskunhalason a nemzeti bizottság megalakítása előtti koszorúzáson szervezett formában, tanári kísérettel vettek részt a gimnazisták és általános iskolások. Az ünnepségen a város vezetői is koszorúztak.²⁴² Kiskunfélegyházán a kultúrház igazgatója beszélt az iskolák igazgatóival és közölte velük,

²³² B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 13.old. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv Fehér Antal tanuló tanú kihallgatásáról 1957. július 05. ÁBTL V-143.740

²³³ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet 10. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2904/1958

²³⁴ **Kiskunfélegyháza:** T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191

Izsák: Fekete Kálmán visszaemlékezése az '56-os izsáki eseményekre 13. old. Megjelent: Izsáki Hírek 1956. október 20.

²³⁵ Bill Lomax: Magyarország 1956. 129-130. old.

²³⁶ Kronológia I. 181. old.

²³⁷ A támadás okaként a hadsereg a későbbiekben azt jelölte meg, hogy a helyiek gyilkosságra készülődtek. Erre az adhatott alapot, hogy a nagygyűlésen az egyik adóvégrehajtó előkerítését követelte a tömeg. Kronológia I. 242-243. old.

²³⁸ Jegyzőkönyv Sz.K. tanú kihallgatásáról 1957. évi február hó 19. ÁBTL O-15894/180 valamint Jegyzőkönyv D.J. tanú kihallgatásáról 1957. évi február 20. 2-3. old. ÁBTL O-15894/180

²³⁹ D.J. tanú kihallgatásáról 1957. évi február 20. 2-3. old. ÁBTL O-15894/180

²⁴⁰ u.o. 4. old. valamint Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. évi február hó 13. ikt.sz.: 339.40/57 ÁBTL O-15894/180

²⁴¹ Jegyzőkönyv L.S. tanú kihallgatásáról 1957. évi február hó 07. ÁBTL O-15894/180 valamint Jegyzőkönyv Id. V.B. tanú kihallgatásáról 1957. évi február 19. ÁBTL O-15894/180

²⁴² Kronológia II. 706. old.

hogy minden iskola részt vesz a nevelőkkel együtt a tüntetésben.²⁴³ A pedagógusok némi értetlenkedéssel fogadták a kultúrház igazgatójának intézkedését. Nem értették, milyen hatáskörben utasítja az iskolákat a kivonulásra.²⁴⁴ Azt sem értették, hogy mi a kivonulás célja. Később arról tájékoztatták őket, hogy ünnepség lesz a Petőfi-szobornál. A diákok a Tanítóképzőben 8 óra körül gyülekeztek.²⁴⁵ A párttag kultúrház igazgató, a későbbiekben a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus jelenlétében rövid beszédet intézett a diákokhoz. Közölte velük, hogy mi lesz a feladatuk a tüntetésen. Arra biztatta őket, hogy a felvonulás alatt énekeljenek és kiabáljanak jelszavakat. A diákok a Tanítóképzőből mentek a többi iskolához, amelyek megérkezésük után felsorakoztak és csatlakoztak a menethez. Így vonultak a Petőfi szoborhoz.²⁴⁶ Érkezési sorrendben, rendezetten a honvédség körgyűrűjében helyezkedtek el, hivatalos indoklás szerint azért, hogy mások ne csatlakozhassanak hozzájuk.²⁴⁷

A fenti esetektől eltér, amikor az adott iskola igazgatója, majd később a tanács oktatási osztálya felelősségre vonta a pedagógust azért, mert megghiúsította az iskola tanulói felvonulását, vagy épp az iskolaigazgatóját vonták kérdőre, mert megtiltotta intézményében a diákok kivonulását. Baján a tüntetésről²⁴⁸ csak a Központi Lányiskola jelentett kivételt.²⁴⁹ Az, hogy a Leányiskola nem vett részt a tüntetésen, az sem az intézmény vezetőjén múlt. A párttag igazgató ugyanis utasítást adott a tüntetésen való részvételre, és épp a kommunistákkal ellenséges érzelmű tanár akadályozta meg, hogy az iskola tanulói nem vettek részt a tüntetésen. Ennek az lett a következménye, hogy a pedagógusnak a helyi tanács művelődésügyi előadója előtt kellett magyarázkodnia.²⁵⁰ Másnap, 1956. október 26-án viszont

²⁴³ Jegyzőkönyv H.J. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 28. ÁBTL V-143.184 valamint Jegyzőkönyv P.F. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 07. ÁBTL V-143.184

Megjegyzés: Cs.Gy. pártapparátcsik volt. 1947-től lett tagja az MKP-nak. Később a kecskeméti színház kommunistáinak csoportvezetőjeként tevékenykedett. 1954-től lett a Kiskunfélegyházi Kultúrház igazgatója. Igazgatói posztjáról 1957. április 15-én saját kérésére távozott. Kiskunfélegyházi tartózkodása alatt a Városi Pártbizottság aktívjaként tevékenykedett. A városban rákosistának tartották. Határozat a terheltként való felelősségre vonásra 1957. szeptember 04. ÁBTL V-143.184

²⁴⁴ Jegyzőkönyv S.I. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 28. ÁBTL V-143.184

²⁴⁵ Jegyzőkönyv S.A. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 28. ÁBTL V-143.191

²⁴⁶ Jegyzőkönyv P.F. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 07. ÁBTL V-143.184

²⁴⁷ B.1502/1957.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3038/1957

²⁴⁸ Kronológia I. 261. old.

²⁴⁹ Jegyzőkönyv G.E.-né kihallgatásáról 1957. november 11. ÁBTL V-142354 valamint B.1710/1957-10.sz. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2569/1958 Megjegyzés: a tanú a fent nevezett iskola igazgatója

²⁵⁰ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv V.F.-né 1957.november 12. ÁBTL V-142354 valamint B.1710/1957-10.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2569/1958

Megjegyzés: Az, hogy a művelődésügyi előadó nem lehetett a pedagógussal azonos oldalon, mutatja az a tény is, hogy 1957 szeptemberében hivatalosan számolt be a tanács művelődési csoportjának munkájáról, valamint a rendőrség III/III alosztályának illetékesei két ízben is az érintett pedagógus jellemzését illetően az ő tájékoztatására támaszkodtak. III/III. alosztályának javaslata 1965. március 30. ÁBTL V-142354 valamint Baja

a pártbizottságra valóban azért hívták be az iskola igazgatóit,²⁵¹ hogy most már ne engedjék a diákokat részt venni a tüntetéseken,²⁵² mivel 1956. október 26-án a Járási Pártbizottság is kiadott egy diákokhoz és pedagógusokhoz szóló röplapot. Ebben felszólította őket, hogy tartózkodjanak a tüntetésektől, mert a tüntetések hátráltatják a fiatalok követeléseinek teljesítését.²⁵³ 1956. november 1-jén az iskolák szintén szervezett formában a tanárokkal együtt a Déry-kertben lévő emlékműhöz vonultak. Az itt megtartott koszorúzáson részt vettek a nemzeti bizottság, a rendőrség, valamint a honvédség képviselői is, ahol megkoszorúzták a Sztálin szobor helyén emelt új forradalmi emlékművet.²⁵⁴

A fenti példákkal ellentétben Tiszakécskén a tanári kar amellettt döntött, hogy a gyerekek ne vonuljanak fel a tüntetésen. Ehelyett az iskola udvarán rendeztek ünnepséget.²⁵⁵

A diákmegmozdulások egy része általában már elakadt a tantestületeknél. Kiskunfélegyházán 1956. október 26-án a kiskunfélegyházi Tanítóképző növendékei tüntetést szerveztek, amit az iskola vezetése nem engedélyezett.²⁵⁶ Bár volt pedagógus, aki a diáktüntetőkhöz mellé állt.²⁵⁷ Volt olyan tanár, aki a diáktüntetést egyszerűen csak helytelenítette. A vérmesebb tanárok némelyike azonban azzal fenyegetőzött, hogy a tüntetésen lévő diákokat meg fogja pofozni.²⁵⁸ Sőt, volt olyan iskolaigazgató, aki az iskolában lévő tanulókat hazaküldte.²⁵⁹ Döntését azzal indokolta, hogy „nem viszi a gyerekeket puskacsó elé, mert a gyerekekért ő a felelős”.²⁶⁰ Kunszentmiklóson a tüntető tömeg az iskola igazgatóját kérdőre vonta, mivel megakadályozta, hogy a diákok a tüntetéshez csatlakozzanak.²⁶¹

Kecskeméten a pedagógusok a gyerekeket igyekeztek távol tartani a politikai eseményektől.²⁶² Dr. O.L. a megyei forradalmi bizottság tagja, amikor 1956. november 3-án délelőtt a Piarista Gimnáziumban diákgyűlésre látogatott el, és a diákgyűlés résztvevőit

Városi Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv A Művelődési csoport munkájáról beszámoló az 1956/57-es tanévről, valamint az 1957/58 tanév feladatairól Szapár András műv.csoport felügyelő BKMÖL XXIII. 502.a 2.d.

²⁵¹ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv G.E.-né 1957. november 11. ÁBTL V-142354

²⁵² Kronológia I. 264. old.

²⁵³ Kronológia I. 274. old.

²⁵⁴ 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958 valamint Kronológia I. 301. és 307. old.

²⁵⁵ B.928/1957/23. sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3231/1958

²⁵⁶ Jegyzőkönyv Cs. Gy. kihallgatásáról 1957. szeptember 13. 1. old. ÁBTL V-143.184 valamint Jegyzőkönyv P.F. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 07. ÁBTL V-143.184

²⁵⁷ B 1502/1957 BKMB Peres iratok

²⁵⁸ Jegyzőkönyv S.I. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 28. ÁBTL V-143.184

²⁵⁹ Jegyzőkönyv H.J. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 28. ÁBTL V-143.184

²⁶⁰ Jegyzőkönyv Cs.Gy. kihallgatásáról 1957. szeptember 13. 1. old. ÁBTL V-143.184

²⁶¹ B.III.1072/1957/16. sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D levéltári jelzete: 2904/1958

²⁶² Monográfia I. 48. old.

felszólította a rend megőrzésére. A diákság körében tapasztalható felfokozott hangulatot így módon inkább csitítani, mint tovább fokozni igyekezett.²⁶³

2.2.2. A munkástanácsok – pedagógus forradalmi bizottságok megalakulása

A megyei pártbizottság illetékesei a nemzeti vagy forradalmi bizottságokkal kapcsolatban egyértelmű célként fogalmazták meg, hogy azokban biztosítsák a kommunista többséget és vezetést.²⁶⁴ Ezt csak úgy érthették el, ha kizárják a közvetlen választás lehetőségét. Nagyobb településeken, ahol voltak üzemek, intézmények, az előre kiválasztott személyek megválasztását a bizottságokba szintén szovjet mintára szervezett jelölőgyűlések szavatolták. A „munkástanács” kifejezés szinte tükörfordítása az Oroszországban Pétervárott a gyárakban és üzemekben létrejövő „szovjeteknek”.²⁶⁵ A szovjetek megválasztásánál Oroszországban meghatározott számú munkás delegált egy tagot a szovjetekbe.²⁶⁶ Magyarországon is ezt a szerepet szánták a szakszervezet bázisán kiépülő munkástanácsoknak. A MDP KV 1956. október 26-i ülésén Kádár János ismertette a KV javaslatát, miszerint az ideiglenes munkástanácsokkal a SZOT foglalkozzon és meg kell választani a Központi Munkástanácsot.²⁶⁷ Ennek nyomán a Szakszervezetek Országos Tanácsa ugyanezen a napon arra tett javaslatot, hogy az üzemekben, illetve az intézményekben létszámtól függően 21-71 tagú munkástanácsok jöjjenek létre.²⁶⁸

Az így módon a testületekbe beválasztott, helyenként kijelölt tagok eleve minimálisra szűkítették annak lehetőségét, hogy a párt számára nem kívánatos elemek jussanak el delegáltként a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok alakuló ülésére.²⁶⁹ Ezeknek a küldötteknek a párt szándéka szerint az volt a feladata, hogy rábólintsanak a ténylegesen a párt, népfront, tanács kulisszái mögött összeállított listákra. Majd a későbbiekben még tovább szűkítve a közvetlen választók körét – mint ahogy Kiskunfélegyházán és Baján - a bizottságok vezetőségét is úgy választották meg, hogy szakáganként a küldöttek jelölő bizottságot választottak, a jelölő bizottság pedig a tanács elnökének, elnökhelyettesének, valamint

²⁶³ B.1490/1957.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 2518/1958

²⁶⁴ u.o. 6. old. BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ő.e.

²⁶⁵ Isaac Deutscher: Sztálin Európa, 1990, 135. old.

²⁶⁶ Leon Trotsky: The History of the Russian Revolution London 1932-33 Volume One: The Overthrow of Tzarism Chapter 12 The Executive Committee

²⁶⁷ MDP KV 1956. október 26-án tett nyilatkozata in: Ötvenhat októbere és a hatalom 58. old.

²⁶⁸ Hogyan dolgozzék a munkástanács? Közli: Szabad Nép 1956. október 27. valamint Nagy Imre 1956. október 28-i rádiónyilatkozata közli: Szabad Nép 1956. október 29.

²⁶⁹ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 6. old. BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ő.e.

titkárának a személyére tett javaslatot. Az így megválasztott három vezető pedig a jelölő bizottsággal együtt alakította meg az új testület intézőbizottságát.²⁷⁰ Kecskeméten is az üzemeknek arányszámukhoz viszonyítva kellett munkástanácsokat alakítani.²⁷¹ Azonban Kiskunfélegyházán a munkástanácsok jelölőgyűléseit még névlegesen sem tartották meg. A később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus listát kapott, hogy az üzemek, termelőszövetkezetek részéről kiket kell meghívni az aznap délután lebonyolítandó nemzeti bizottságot választó gyűlésre. A később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus két társát bízta meg azzal, hogy a meghívókat „kézbesítse.” Azonban kettőjük közül csak az egyik vállalkozott a feladatra. A másik a kézbesítést azzal hátrította, hogy nem hajlandó megveretni magát a környékbeli parasztokkal.²⁷²

Kisebb településeken, ahol nem voltak üzemek, gyárak, vagy jelentősebb intézmények, értelemszerűen nem választhattak üzemi vagy munkástanácsot, így többnyire a vasárnapi miséről távozó emberek részvételével „rögtönöztek” nagygyűlést a templom előtti téren vagy tanácsházán.²⁷³

A megyében létrejövő pedagógus forradalmi bizottságok intézményi szinten a máshol az üzemekben, gyárakban létrejött munkástanácsok megfelelői voltak. Általánosan azt követően jöttek létre, hogy 1956. október 29-én a megyei pártbizottság arról biztosította a MDP központi pártügyeletét, hogy a megyében meg fogják alakítani a munkástanácsokat.²⁷⁴ Kivételt ez alól Kiskunfélegyháza jelentette, ahol 1956. október 27-én a helyi hadosztályparancsnok a hadosztályparancsnokságon megjelent pedagógusokat utasította, hogy a délben tartandó nemzeti tanács választógyűlésére a pedagógusok válasszanak képviselőket.²⁷⁵ A megbeszélésről visszatérve a később a nemzeti bizottság elnökévé

²⁷⁰ **Kiskunfélegyháza:** 26-8/Tan.1956. Jegyzőkönyv Ideiglenes Nemzeti Tanács üléséről 1956. október 30. 2. old., 4. old. ÁBTL V-143191

Baja: Jegyzőkönyv a Bajai Forradalmi Nemzeti Bizottság megalakulásáról Baja, 1956. október 30. in:1956 Bács-Kiskun megyében 183-189. old. valamint Kronológia I. 296. old.

²⁷¹ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 6. old. BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ő.e.

Megjegyzés: A városi pártbizottság egyébként egy nappal megelőzte a központilag hozott intézkedést. Már október 25-én a bíróság valamint az ügyészség vezetőinek részvételével tartott ülésen a pártbizottság azt tanácsolta, hogy a bírósági szervezeten belül alakítsanak „munkástanácsot” olyan „párttagok és olyan pártönkivüliek bevonásával, akik meglehetősen lojálisak a szocializmussal szemben.” Beszámoló az országos pártértekezletről 1957. július 11. BKMÖL XXXV/1 1. f. 2. cs. 210.d. 1.ő.e.

²⁷² K.I.M. tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. augusztus 09. ÁBTL V-143191

²⁷³ **Kerekegyháza:** B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

Csolyospálos: Az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10. ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

²⁷⁴ A Magyar Dolgozók Pártja Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának jelentése az MDP központi pártügyeletének a megyei helyzetről Budapest, 1956. október 29. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 138-139. old.

²⁷⁵ B.1502/1957-32. sz. ítélet 5. old. ÁBTL V-143191 valamint Bf.II.1774/1959/40. sz. 1959. szeptember 30. 2. old. ÁBTL V-143191

megválasztott pedagógus összehívta pedagógustársait. Tájékoztatta az egybegyűlteket a hadosztályparancsnokságon hallottakról.²⁷⁶ A többség küldöttként a később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógust és egy másik tanárt választotta meg.²⁷⁷ Az összejövetel nem volt mentes a személyeskedésektől sem, mely abban nyilvánult meg, hogy a kommunista pedagógusokkal szemben heves ellenérzések fogalmazódtak meg. Azonban a később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus ezt azzal szerelte le, hogy vannak becsületes kommunisták is, akikkel együtt kell működni.²⁷⁸ Kecskeméten a pedagógusok 1956. október 29-ig egyáltalán nem kapcsolódtak bele az eseményekbe. Ezen a napon a tanács oktatási osztályán tartott értekezleten több megyei oktatási vezető mellett képviseltette magát a szakszervezet is. Itt közölték az igazgatókkal, hogy tantestületi értekezleten az iskolaigazgatók személyéről a pedagógusoknak szavazniuk kell, továbbá minden tíz pedagógus után egy küldöttet kell delegálniuk a Városi Pedagógus Forradalmi Bizottságba, mint a pedagógusok érdekvédelmi szervezetébe. 1956. október 30-án, a helyi iskolákban megválasztott küldötteknek meg kellett jelenniük a Városi Oktatási Osztályon és az előző napi megbeszélés eredményeként a városi tanács oktatási osztályán létrejött a Pedagógusok Forradalmi Bizottsága.²⁷⁹ Baján is ehhez hasonlóan jött létre a pedagógusok helyi városi szervezete.²⁸⁰ A város vezetése 1956. október 29-én az egykori koalíciós pártok részvételével megbeszélést tartott.²⁸¹ Ezt követően a Városi Tanács Oktatási Osztályának gazdasági vezetőjének, valamint a Bajai Pedagógus Szakszervezet titkárának részvételével a pedagógusok érdekvédelmi szervezeteként ideiglenesen megalakították a Pedagógusok Tanácsát.²⁸² 1956. október 30-án a nemzeti bizottság megválasztása után született döntés arról, hogy létrehozzák a pedagógus forradalmi bizottságot, hogy a pedagógusok képviseljen tudják magukat a nemzeti bizottságban. Ezért a szakszervezeti titkár délután 3 órára pedagógus küldöttgyűlést hívott össze.²⁸³ Az iskolákat a szakszervezeti elnök értesítette, és

²⁷⁶ B.1502/1957-32. sz. 5. old. ÁBTL V-143191 valamint Jegyzőkönyv Dr. M.K. tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. augusztus 30. ÁBTL V-143191

²⁷⁷ Jegyzőkönyv Dr. M.K. tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. augusztus 30. ÁBTL V-143191

²⁷⁸ B.1502/1957-32. sz. 5. old. ÁBTL V-143191

²⁷⁹ Monográfia I. 48. old.

²⁸⁰ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint G.J. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug.16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.III.1814/957/12.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

²⁸¹ U.o. 3. old. valamint Kronológia I. 291. old.

²⁸² B.III.1814/957/12.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

²⁸³ Kronológia I. 297-298. old.

közölte velük, hogy iskolánként 2-2 küldöttet küldjenek.²⁸⁴ Ezen a gyűlésen kiválasztották azokat a pedagógusokat is, akiket a nemzeti bizottságba delegáltak.²⁸⁵ A választás úgy történt, hogy minden oktatási intézmény tantestülete egy-egy pedagógust jelölt a tanácsba.²⁸⁶ Majd az így taggá vált pedagógusok ismét kivonultak és két-három tagot választottak a Nemzeti Bizottságba.²⁸⁷ Az ülést parázs hangulat jellemezte, mivel többen azt kifogásolták, hogy a küldöttek között párttagok is vannak.²⁸⁸ Olyan hangokat is lehetett hallani, hogy az iskolákban a küldöttek választása nem megfelelő módon történt és ezért egy újabb gyűlés összehívása szükséges.²⁸⁹ A gyűlésen kialakult pártellenes hangulat miatt a Szakszervezeti Bizottság elnöke le kívánt mondani tisztségéről, ám ezt a résztvevők nem fogadták el. Határozatot hoztak arról, hogy újabb gyűlést hívnak össze 1956. október 31-re, amelyre a város pedagógusait körtelefonon értesítették.²⁹⁰ A gyűlés kezdetén már forrtak az indulatok, ugyanis az előző nap is ellenséges hangon felszólaló egyik pedagógus nyitotta meg a gyűlést. Azzal kezdte, hogy sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy ő is kommunista volt, de immár véget ért a 12 éves elnyomás. Az ott lévő pedagógusok azonban nem értettek egyet vele, ezért az összegyűltek az oktatási osztály vezetőjét kérték fel a gyűlés levezetésére.²⁹¹

Egyes oktatási intézményekben a küldött jelölő gyűléseket az iskola igazgatója hívta össze.²⁹² A megválasztott küldöttek közül azonban nem mindenki fogadta lelkesen a jelölést.²⁹³ Tiszakécskén a tanácselnök és a községi párttitkár együttesen adott utasítást az

²⁸⁴ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Gálfi József tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug.16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.III.1814/957/12.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

²⁸⁵ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint G.J. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug.16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.III.1814/957/12.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

²⁸⁶ u.o. valamint Jegyzőkönyv B.S. tanú kihallgatásáról 1957. november 19. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié B.III.1814/957/12.sz. 5. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

²⁸⁷ Jegyzőkönyv B.S. tanú kihallgatásáról 1957. november 19. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

²⁸⁸ B.III.1814/957/12.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

²⁸⁹ u.o. valamint G.J. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug.16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

²⁹⁰ B.III.1814/957/12.sz. ítélet 4. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

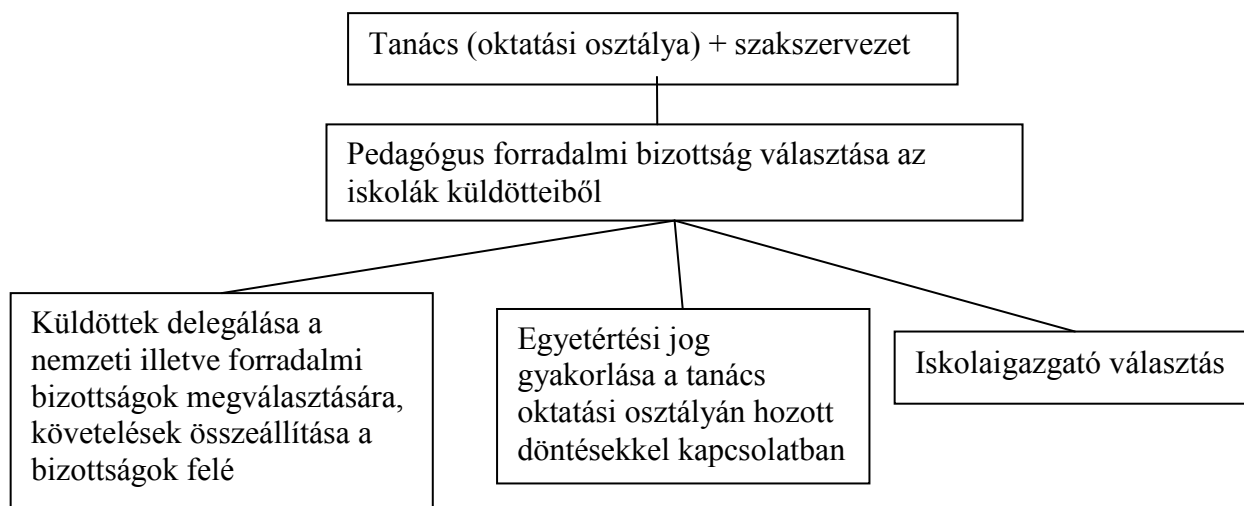
²⁹¹ ÁBTL Monográfia I. 144. old. valamint B.III.1814/957/12.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958 valamint V.Gy. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug.14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.S. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. aug. 21. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.S. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. november 19. ÁBTL 30-5534/57 sz.

²⁹² Kalocsa: Jegyzőkönyv M.J. kihallgatásáról 1958. április 18. ÁBTL V-143.621

²⁹³ Baja: Kronológia I. 297-298. old.
Kiskunhalas: Kronológia II. 708. old.

iskola igazgatójának és sürgette, hogy a tanárok válasszanak képviselőket a nemzeti bizottság megválasztására.²⁹⁴

A pedagógus forradalmi bizottság feladat- és hatáskörét abban határozta meg, hogy az újonnan megválasztott testület a szakszervezet hatáskörét veszi át, és jóváhagyása nélkül az oktatási osztály pedagógusokat érintő ügyekben – mint például kinevezés, leváltás, jutalmazás, személy- és bérügyek nem dönthet.²⁹⁵ Ez a döntési hatáskör megfelel a SZOT által kidolgozott központi elvárásoknak.²⁹⁶ A kiskunfélegyházi nemzeti bizottság elnöke később úgy emlékezett, hogy az igazgató személyéről történő szavazás elrendelésével a tanács oktatási osztálya csupán azon kormányakaratot közvetítette az oktatás intézmények felé, miszerint le kell váltani azokat a vezetőket, akik „a tömegek előtt kompromittáltak magukat”.²⁹⁷

A pedagógusok a bizottságokban összeállították a követeléseiket. Általában az országos követeléseket egészítették ki helyi jellegű vonatkozásokkal.²⁹⁸ Kecskeméten a pedagógusok kijelentették, hogy helyi szinten az MDP megyei titkára, Daczó József, valamint az MDP városi titkára, Halanda István nem lehet a nemzeti bizottság tagja,²⁹⁹ valamint anyagi

²⁹⁴ Kronológia I. 241. old.

²⁹⁵ B.III.1814/957/12.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958 valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

²⁹⁶ Hogyan dolgozzék a munkástanács? A SZOT elnökségének javaslata Közli: Szabad Nép 1956. október 27.

²⁹⁷ T.Á. beadványa Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz 1957. július 15. 2. old. ÁBTL V-143191

²⁹⁸ Kecskemét: Fehér Könyv Kecskemét az ellenforradalom napjaiban 13. old. Levelezés a pártbizottsággal BKMÖL XXXV/1.1. f. 56. d.

Baja: L.I.-né tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. augusztus 17. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

²⁹⁹ Fehér Könyv Kecskemét az ellenforradalom napjaiban 13. old. 1955-58 Levelezés a pártbizottsággal BKMÖL XXXV/1 1. f. 56. d.

jellegű igényekkel is felléptek. Segítséget kértek a lakásépítéshez, karácsonyi segélyként egy havi juttatást, fizetésemelést tartottak szükségesnek.³⁰⁰ Baján az előre legépelte követelési pontok közül az oktatási osztály vezetője csak azokat a követelési pontokat olvasta fel, mellyel személy szerint egyet értett. Azokat a pontokat, amellyel nem értett egyet, a jelenlévők jóváhagyásával törölték.³⁰¹ Ezen a gyűlésen elhangzott egy olyan javaslat is, miszerint a DISZ helyett egy cserkész ifjúsági szervezet kellene létrehozni,³⁰² azonban az teljes érdektelenségbe fulladt.³⁰³

1956. október 30-án Kecskeméten a tanács oktatási osztálya által kiadott utasításnak³⁰⁴ eleget téve az iskolaigazgatók és intézményvezetők összehívták a tantestületet, hogy személyükről szavazzanak. Ez azt eredményezte, hogy sok helyen a kommunistának tartott igazgatókat leváltották,³⁰⁵ valamint azokat az intézményvezetőket, akik végrehajtották a lakosság körében népszerűtlen hitoktatásra vonatkozó rendeleteket.³⁰⁶ Kecskeméten 1956. október 31-én a Katona József Gimnázium igazgatója is felajánlotta lemondását. Azonban a tantestület nem fogadta el. Ehelyett egy háromtagú bizottságot választottak, amely az igazgató mellett működött. A bizottságot 1956. november 4-e után feloszlatták.³⁰⁷ Baján 1956. október 31-én és november 1-jén a pedagógusok forradalmi tanácsának határozata értelmében valamennyi oktatási intézményben döntöttek az igazgató, illetve az igazgatóhelyettesek személyéről.³⁰⁸ A Pedagógus Forradalmi Tanács az oktatási osztály feje felett nem intézkedett, csupán tájékoztatta az igazgató és igazgatóhelyettesek választásának eredményéről.³⁰⁹

³⁰⁰ Monográfia I. 48. old. ÁBTL V-150364

³⁰¹ Jegyzőkönyv B.S. kihallgatásáról 1957. november 19. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

³⁰² Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. szeptember 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

³⁰³ Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint 1814/957/12. sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³⁰⁴ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

³⁰⁵ **Kecskemét:** ÁBTL Monográfia I. 48. old.

Baja: 1814/957/12. sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958 valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint 1814/957/12. sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958 valamint Jegyzőkönyv G.J. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Jegyzőkönyv V.Gy. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

Kiskunfélegyháza: B.1502/1957-32.sz. ítélet 14. old. ÁBTL V-143191

³⁰⁶ **Baja:** Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról /1956. októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök 14. old. BKMÖL XXIII. 226 2.d.

Kunszállás: Jegyzőkönyv F.B. tanú kihallgatásáról 1957. június 28. ÁBTL V-143.740

³⁰⁷ Jegyzőkönyv dr. O.L. kihallgatásáról 1957. július 18. ÁBTL Levéltári jelzete: V-143/189

³⁰⁸ 1814/957/12sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³⁰⁹ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz.

A szavazást a bajai III. Béla gimnáziumban 1956. november 1-jén tartották a Forradalmi Pedagógus Tanács küldöttjeinek jelenlétében.³¹⁰ 16:8 arányú választási eredményt követően új igazgatót választottak.³¹¹ A leváltott igazgató szerint a tantestület azért szavazta le, mert október 25-én már a november 7-i emlékműsort készítette elő, valamint az őszi eseményeknek nem volt aktív részese, a népi demokratikus rendszer mellett állt ki.³¹² Tantestületen belüli népszerűtlenségéhez szerinte még az is hozzájárulhatott, hogy a tanárokkal szemben szigorú volt, például nem nézte el, ha késtek az óráról. A választás eredményét megismerve annyit mondott, hogy azt tudomásul veszi, de nem tartja törvényesnek a szavazást, mivel őt a minisztérium nevezte ki, és csak a minisztérium válthatja le.³¹³ Az újonnan kinevezett igazgató sem akarta elfogadni kinevezését, de végül a tantestület rábeszélésére mégis beadta derekát.³¹⁴

A Bajai járás területén a forradalmi tanács október végén elrendelte a községekben is az igazgatóválasztást.³¹⁵ Ennek során érdekes helyzet alakult ki Bajaszentivánon. 1956. november 1-jén a Pedagógus Forradalmi Tanács elnöke is részt vett az általános iskolában az igazgató, ill. igazgatóhelyettes választáson.³¹⁶ Szavazattöbbséggel a régi igazgató maradt, azonban az igazgatóhelyettesi poszton több forduló után is szavazategyenlőség alakult ki a párttag igazgatóhelyettes és riválisa között.³¹⁷ Ezután a Pedagógus Forradalmi Bizottság elnökének kezdeményezésére kalapból sorsot húztak és a szerencse az addigi kommunista igazgatóhelyettesnek kedvezett, így ő maradt az igazgatóhelyettes.³¹⁸ Ennek ellenére a Pedagógus Forradalmi Bizottság elnöke a kiscgazda beállítottságú alul maradt jelöltet bízta meg az igazgatóhelyettesi teendővel.³¹⁹

³¹⁰ 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³¹¹ u.o. valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. szeptember 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

³¹² Jegyzőkönyv Sz.B. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Jegyzőkönyv Sz.J. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

³¹³ Jegyzőkönyv S.I. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 4. BM. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³¹⁴ 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

Megjegyzés: A Városi Tanács Oktatási Osztálya csak 1957 nyarán mentette fel vezetői tisztsége alól. u.o. 9. old.

³¹⁵ Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról /1956. októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök 13. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

³¹⁶ 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³¹⁷ u.o. valamint Jegyzőkönyv G.J. tanú kihallgatásáról 1957. aug. 16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

³¹⁸ B.III.1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3280/1958

³¹⁹ G.J. tanú kihallgatásáról 1957. aug. 16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

Megjegyzés: A későbbiekben ennek megfelelően 1956. november 12-i dátummal a régi igazgatóhelyettes értesítést kapott a Városi Tanács Oktatási és Népművelési Osztályától, hogy a Pedagógus Forradalmi Tanács határozata alapján 1956. november 01-i hatállyal felmenti az igazgatóhelyettesei beosztása alól. Lásd: u.o.

Kiskunfélegyházán a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógust az oktatási osztály új vezetője 1956. november 3-án a helyi József Attila Általános Iskola igazgatójának nevezte ki. A pedagógus nem értett egyet kinevezésével, ezért november 5-én a tantestületben bizalmi szavazást kezdeményezett, melyen a tantestület nem erősítette meg tisztségében, így az igazgatói megbízást visszaadta.³²⁰

Kunszálláson 1956. november 01-jén a gyűlésen szintén szóba került az iskola igazgatójának személye. A lakosság szerette volna elérni annak leváltását, mivel akadályozta az iskolai hittantantitást. A nemzeti bizottság elnöke tartva magát a szabályokhoz, miszerint vezetőt csak felső szerv mozdíthat el hivatalából, felkereste a kiskunfélegyházi tanács oktatási osztályát. Előadta, hogy az iskolaigazgatót le kellene váltani, mert a faluban nagy ellenállás bontakozott ki személyével kapcsolatban amiatt, hogy az igazgatónő a hittanbeíratásokat és ezzel a hittanoktatást igyekezett akadályozni.³²¹ Azt is közölte, hogy az iskolában a keresztek felrakásával az osztálytermekben vallásos szellemű oktatást vezettek be a községi iskolában.³²² A művelődési osztályon azonban érdemleges választ nem kapott, csupán azt közölték vele, hogy oldja meg a helyzetet úgy, ahogy tudja.³²³ Ezzel szemben a kiskunfélegyházi járási tanács oktatási osztályának vezetője úgy emlékezett, hogy a nemzeti bizottság elnökének csak annyit mondott, hogy a községi tanács a párt javaslatával együtt adja be javaslatát az igazgatónő leváltására vonatkozóan, és a javaslatot a járási tanácselnök fogja majd elbírálni.³²⁴ Végül az a döntés született, hogy az iskolaigazgatónak beosztásától való megfosztása mellett nyolc napon belül el kell hagynia a községet.³²⁵ A kommunista igazgató leváltása után a nemzeti bizottság elnöke lett az iskola igazgatója.³²⁶ Azonban a leváltás tényét november 4-én már nem közölték az iskola igazgatójával, ilyen formán a határozat nem léphetett életbe.³²⁷

Kisebb mértékben jellemző, hogy a helyi iskolaigazgató leváltására nem szervezett keretek, hanem spontán tüntetések nyomán kifejeződő elégedetlenség formájában is sor került. Izsákon ez még az előtt történt, hogy az igazgatók személyéről történő szavazást

³²⁰ B.1502/1957-32. ítélet 14. old. ÁBTL V-143191 valamint T.Á. beadványa a Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz Kiskunfélegyháza Városi Tanács V.B. Művelődésügyi Csoportja 1957.július 15. 2. old. ÁBTL V-143191

³²¹ Jegyzőkönyv F.B. tanú kihallgatásáról 1957. június 28. ÁBTL V-143.740

³²² B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 1958. január 11. 21. old. ÁBTL V-143.740

³²³ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 8. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

³²⁴ Jegyzőkönyv F.B. tanú kihallgatásáról 1957. június 28. ÁBTL V-143.740

³²⁵ Jegyzőkönyv Gy.I. kihallgatásáról 1957. július 16. 4. old. ÁBTL V-143.740

³²⁶ Jegyzőkönyv K.D. tanú kihallgatásáról 1957. június 22. ÁBTL V-143.740

³²⁷ Jegyzőkönyv Cs.N.M.né tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. június 24. ÁBTL V-143.740

központilag elrendelték volna.³²⁸ 1956. október 26-án éjjel az általános iskola igazgatóját fiatalok keresték fel, és követelték, hogy az iskolából távolítsa el a kommunista jelképeket és jelszavakat.³²⁹ Kérdőre vonták, hogy miért kell a gyerekeket erőszakkal ateizmusra nevelni. Segítségére a helyi plébános érkezett, aki az igazgató családját a plébánián bújtatta el. Az igazgató pedig házuk padlásán keresett búvóhelyet.³³⁰ Az október 27-i tüntetésen a tömeg követelte az igazgató leváltását, ezért a napirendi pontok közé a nemzeti bizottság ülésén ennek az ügynek a megtárgyalása is felkerült.³³¹ A bizottságnak azt javasolták, hogy az iskolaigazgatót váltsa le és utasítsa ki a faluból.³³² 1956. október 29-én az általános iskola igazgatóhelyettesét a forradalmi bizottság elnöke a tanácsházára hívatta.³³³ A forradalmi bizottság elnöke közölte, hogy a lakosság ellenállása miatt új igazgatót kell választani.³³⁴ Ezen az értekezleten az igazgatóhelyettes tájékoztatta a tantestületet, hogy az igazgató leváltását a nép nevében a Nemzeti Bizottság kérte.³³⁵ Ezzel kapcsolatosan azt a javaslatot fogadta el a tantestület, hogy az igazgatóhelyettes mellé egy háromtagú bizottságot válasszanak,³³⁶ mivel tisztában voltak azzal, hogy a járási tanács jogköre az igazgató kinevezése, illetve az igazgatói megbízás visszavonása.³³⁷ A szavazás alapján az iskolaigazgató leváltását szorgalmazó pedagógus is „igazgatópótló” háromtagú bizottság tagja lett.³³⁸ Maga a leváltott iskolaigazgató is úgy nyilatkozott, hogy az ő leváltását kívánó

³²⁸ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 0-5582/58

³²⁹ Jegyzőkönyv T.F. tanú kihallgatásáról 1957. december 11. ÁBTL V-143.454

³³⁰ Fekete Kálmán visszaemlékezése az '56-os izsáki eseményekre 13. old. Megjelent: Izsáki Hírek 1956. október 20.

Megjegyzés: A tüntetést a lakosság azért szervezte, mert a kommunista igazgató igyekezett gátolni a hittanoktatásra történő beiratkozást. A hittanoktatás a község lakosságát érzékenyen érintette, hiszen még 1957 szeptemberében a járási tanács ülésén felhozott statisztika szerint a gyerekek 90%-a járt hittanra. A Kecskemét Járási tanács 1957. szeptember 3-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. pont: 1957/58 iskolai tanév beindításával kapcsolatos feladatok Kriston Ferenc vb. elnökhelyettes BKMÖL XXIII. 302. 5.d. 1957, 1958

³³¹ F.S. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. december 11. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454

³³² G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. ÁBTL V-143.454 valamint Összefoglaló jelentés H.L. izsáki tanító ügyéről 1957. november 15. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv Sz.L. tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454

³³³ Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv Veres Margit tanú kihallgatásáról 1957. december 11. ÁBTL V-143.454 valamint B.185/1958/6.sz. ítélet 2. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 814/1959

³³⁴ Jegyzőkönyv V.M. tanú kihallgatásáról 1957. december 11. ÁBTL V-143.454

³³⁵ Jegyzőkönyv az Izsáki Állami Általános Iskola és Óvoda tantestületének rendkívüli gyűléséről 1956. október 29. 384/1956. sz. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 155-156. old.

³³⁶ U.o. valamint Jegyzőkönyv V.M. tanú kihallgatásáról 1957. december 11. ÁBTL V-143.454

³³⁷ Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. 3. old. ÁBTL V-143.454 valamint B.185/1958/6.sz. 2. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 814/1959

³³⁸ Jegyzőkönyv az Izsáki Állami Általános Iskola és Óvoda tantestületének rendkívüli gyűléséről 1956. október 29. 384/1956. sz. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 155-156. old.

pedagógus pusztán az igazgatói posztról kívánta eltávolíttatni, mert rákosistának tartotta, de nem akarta, hogy az iskolából is elküldjék.³³⁹ A választás után az igazgató megjelent az iskolában, mivel semmilyen hivatalos iratot nem kapott eltávolításáról.³⁴⁰ Ekkor a leváltásában meghatározó szerepet játszó pedagógus közölte a leváltott igazgatóval, hogy személy szerint nincs baja vele, de mint sztálinista, marxista vezetőnek nincs helye az iskola élén.³⁴¹ Az izsáki forradalmi bizottság elnöke megkérdezte, hogy a felvetés egybeesik-e a tantestület óhajával. Miután a tantestület is ezzel egyetértett,³⁴² a Forradalmi Bizottság határozatban leváltotta az igazgatót és kiutasította Izsákról.³⁴³

Az igazgató elmozdításában fő szerepet játszó pedagógus közölte a Forradalmi Bizottsággal, hogy a leváltott igazgatóval kapcsolatos határozatot Kecskeméten az ügyben illetékes oktatási osztálynak átadja.³⁴⁴ Ennek megfelelően másnap, 1956. október 31-én felkereste a járási oktatási osztály vezetőjét, és tudomására hozta, hogy a forradalmi bizottság javaslatára a nevelőtestület leváltotta az iskolaigazgatót és egy háromtagú bizottságot választottak az iskola élére.³⁴⁵ A járási tanács oktatási osztályának vezetője közölte, hogy nem igazgathatja az iskolát egy háromtagú bizottság, ezért válasszanak új iskolaigazgatót és a választás eredményét jutassák el az oktatási osztályra.³⁴⁶

³³⁹ B.185/1958/6. sz. ítélet 1958. szeptember 17. 4. old. ÁBTL V-143.454

³⁴⁰ Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 3. old. ÁBTL V-143.454

³⁴¹ Jegyzőkönyv Sz.L. tanú kihallgatásáról 1957. november 28. 2. old. ÁBTL V-143.454

³⁴² Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Fodor Sándor tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. december 11. ÁBTL V-143.454

³⁴³ Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454

³⁴⁴ Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454

³⁴⁵ Jegyzőkönyv T.F. tanú kihallgatásáról 1957. december 11. ÁBTL V-143.454

³⁴⁶ Némileg előretételezve az eseményekben, 1956. november 13-án, a járási tanács küldöttjeként az oktatási osztály vezetője is részt vett a községi tanácsülésen. A forradalmi bizottság elnöke kifejtette, hogy az iskolaigazgató nem kívánatos személy az iskola élén. Az akkori időkben ugyanis túlzott mértékben akadályozta a gyerekek hittanra való beiratását, mivel a beiratáshoz szükséges írásbeli nyilatkozatot többször visszaküldte. Erre reagálva a járási oktatási osztály vezetője azt közölte, hogy 1952-53-ban valóban a járási tanács adott utasítást arra, hogy az iskolaigazgatók ilyen eszközöket alkalmazzanak. Mivel az oktatási osztály vezetője – bevállása szerint – nem ismerte a közhangulatot, nem tett javaslatot az új igazgató személyére. Ezért a Nemzeti Bizottság új igazgatónak az előző igazgató leváltását indítványozó pedagógust javasolta, a korábbi igazgatóval kapcsolatosan pedig családjára való tekintettel felvetette, hogy másik községbe helyezték át. Lásd: Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. 4-5. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint B.185/1958/6.sz. 2. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 814/1959

Erre a forradalmi bizottság elnöke némileg másképp emlékezett. Szerinte ugyanis az oktatási osztály vezetője jelentette be, hogy a leváltott igazgatót áthelyezik, egyúttal a leváltást javasló pedagógust szemelték ki az új igazgatónak. A testület azonban úgy döntött, hogy a tantestület válassza meg az új igazgatót. Lásd: Jegyzőkönyv G.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454

1956. november 12-én az igazgatóváltásra a járási oktatási osztály utasítására került sor. Az e célból összehívott tantestületi értekezlet előtt a járási oktatási osztályvezető közölte, hogy a tantestületnek azért kell új igazgatót választania, mert az előző igazgatónak távoznia kell Izsákról. A tantestület titkos szavazással igazgatónak a leváltást kezdeményező pedagógust választotta.^{V.ö.} Jegyzőkönyv M.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 09. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. 4-5. old. ÁBTL V-143.454

Október 30-tól nemcsak az iskolaigazgatókat érte utol a leváltások hulláma. A tanácsok oktatási osztályainak vezetőit is eltávolították posztjukról, vagy ha nem is váltották le őket egy bizottságot rendeltek ki melléjük. Kecskeméten 1956. október 30-án az értekezleten egy hattagú bizottságot választottak az oktatási osztály vezetése mellé. A bizottság megválasztása után leváltották az oktatási osztály vezetőjét, mivel sztálinista vezetőnek tartották. A megválasztott 6 tagú bizottság egyetlen érdemi lépése az volt, hogy az értekezlet befejezésekként többek között a szakszervezeti vezető követelésére a káderanyagot szétosztották, majd megsemmisítették.³⁴⁷ Kiskunfélegyházán a Forradalmi Bizottság elnöke a megyei oktatási osztály beleegyezését kérte, és telefonon meg is kapta³⁴⁸ annak érdekében, hogy az oktatási osztályvezetőt eltávolítsák.³⁴⁹

2.2.3. A bizottságok működésének tapasztalatai

Kecskeméten 1956. október 29-én a Megyei Pártbizottság első titkára, a Megyei Tanács Vb. elnöke, a Megyei Népfrontbizottság elnöke, a Megyei Bíróság elnökhelyettese, a megyei Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (TTIT) elnöke, valamint a Népfrontbizottság titkára jelenlétében döntött el a megalakítandó nemzeti bizottság személyi összetétele, amelyet a pártvezetés jóváhagyott. A pártonkívüli jelöltek esetében fontos kívánalom volt, hogy az adott településen népszerű legyen és közmegebecsülésnek örvendjen.³⁵⁰ A MDP Megyei Pártbizottság titkára egyértelművé tette, hogy bár a párt támogatja a nemzeti bizottságok létrejöttét, és nem fog azok működésébe beleszólni, azonban a személyi kérdések eldöntéséhez továbbra is ragaszkodik, jöjjön ígéretet tett arra, hogy a nemzeti bizottság észrevételeit és javaslatait meg fogja hallgatni.³⁵¹ Ennek eredményeképp a megalakult bizottságban a megyei pártfunkcionáriusok és a „népi demokráciához hű egyének” kaptak

valamint B.185/1958/6.sz. ítélet 2. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 814/1959 valamint Összefoglaló jelentés H.L. izsáki tanító ügyéről 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

Ő közölte a forradalmi bizottság határozatát is, mely alapján a leváltott igazgató nem taníthat Izsákon. A bejelentést vita követte, melynek eredményeképp a tantestület arra jutott, hogy a menesztett igazgató a három gyermekére tekintettel az év végéig vagy legalábbis a felettes szerv döntéséig Izsákon taníthasson. Lásd: Jegyzőkönyv P.I. tanú kihallgatásáról 1957. december 09. 1-2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv M.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 09. ÁBTL V-143.454

Azonban a tantestület döntését a felsőbb szervek felülbírálták és a volt iskolaigazgatót végül áthelyezték Ballószögre. Lásd: Jegyzőkönyv M.S. tanú kihallgatásáról 1957. december 09. ÁBTL V-143.454

³⁴⁷ ÁBTL Monográfia I. 48-49. old.

³⁴⁸ T.Á. beadványa Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz Kiskunfélegyháza Városi Tanács V.B. Művelődésügyi Csoportja 1957. július 15. 1. old. ÁBTL V-143191

³⁴⁹ B.1502/1957-32. sz. ítélet 14. old. ÁBTL V-143191

³⁵⁰ B.III.1490/1957.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D 2518/1958

³⁵¹ Jegyzőkönyv a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló üléséről 1956. október 30. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 166. old.

helyet.³⁵² A bizottság tagja lett a funkcionáriusok közül – többek között a megyei tanácselnök³⁵³ és helyettese, valamint a megyei DISZ, majd később KISZ titkár. A tagok jelölése Kecskeméten városi szinten ugyanúgy történt, mint megyei szinten. 1956. október 30-án a tanács, a párt és a Hazafias Népfrent képviselői a tanácsházán megvitatták a leendő városi nemzeti bizottság személyi összetételét. Elsődleges szempont az volt, hogy a bizottságban biztosítsák a „demokratikus elemek többségét”³⁵⁴, amit úgy sikerült elérni, hogy a városi nemzeti bizottság elnöke a tagokat a pártbizottság javaslatára vonta be a munkába.³⁵⁵

A megalakult bizottság elnöke szoros kapcsolatot tartott a Városi Pártbizottság első titkárával.³⁵⁶ A bizottság sem a régi tanácsstagok, sem a régi vezetők közül nem váltott le senkit, így új vezetők sem kerültek a helyükre.³⁵⁷ A kecskeméti városi szervezethez hasonlóan Dunavecse járás területén sem váltották le a párttagokat a bizottságokban, illetve az államigazgatási pozíciókat betöltő párttagok is megmaradhattak beosztásukban.³⁵⁸

Más helyeken is a megválasztott bizottságba bekerültek a helyi párt- és tanácsai vezetők, magas rangú katonatisztek, nem ritkán az a hadosztályparancsnok, akinek karhatalmi parancsnoksága alá tartozott a település. Így Baján, a járási párttitkár, a rendőrkapitány, a helyi helyőrség parancsnoka,³⁵⁹ Kalocsán városi szinten a MDP városi titkára, a helyi tanács vb elnökhelyettese, a helyi népfrentelnök,³⁶⁰ járási szinten a helyi népfrentbizottság vezetője, a járási párttitkár,³⁶¹ Kiskunfélegyházán a városi pártbizottság titkára, a járási tanács vb. elnöke, valamint a hadosztályparancsnok,³⁶² Kömpöc községben a település DISZ titkára, MDP

³⁵² ÁBTL Monográfia I. 6. old.

³⁵³ Megjegyzés: 1944-től párttag. 1950 júliusától a MDP KV Adminisztratív osztályának politikai munkatársa 1953 -tól a Bács-Kiskun Megyei Tanács elnöke. MDP KV Párt- és Tömegszervezetek Osztályának javaslata a titkársághoz MDP Titkárság 1953. március 18-i üléséről készült jegyzőkönyvének melléklete MOL 276.f.54.cs.235.ő.e.

³⁵⁴ 1957. március 29-i Kecskeméti Városi Tanács VB ülésről készült jegyzőkönyv melléklete: Végrehajtó bizottság beszámolója az 1956. augusztus 31. napján megtartott tanácsülés óta végzett munkájáról, politikai és gazdasági helyzetről, valamint a további feladatokról 5. old. BKMÖL XXIII.551.

³⁵⁵ ÁBTL Monográfia I. 32. old.

³⁵⁶ u.o. 23. old.

³⁵⁷ 1957. március 29-i Kecskeméti Városi Tanács VB ülésről készült jegyzőkönyv melléklete: Végrehajtó bizottság beszámolója az 1956. augusztus 31. napján megtartott tanácsülés óta végzett munkájáról, politikai és gazdasági helyzetről, valamint a további feladatokról 6. old. BKMÖL XXIII.551.

³⁵⁸ Dunavecse Járási Tanács VB Megyei Tanács VB Szervezési csoportja 1957. január 9. BKMÖL XXIII. 264.a. 1. d.

³⁵⁹ Kronológia I. 271-272. old.

³⁶⁰ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. október 16 3. old. ÁBTL V-151.886/1

³⁶¹ Kronológia II. 499. old.

³⁶² Jegyzőkönyv T.Á. kihallgatásáról 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191 valamint Jegyzőkönyv T.Á. kihallgatásáról 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 valamint B.1502/1957-32. sz. ítélet 7. old. ÁBTL V-143191

tagjelölt,³⁶³ valamint Csólyospálos községben a MDP titkár került be a helyi forradalmi szervezetbe.³⁶⁴

Arra, hogy a párt mennyire sarkalatos pontnak tekintette a személyi összetétel kérdését, rávilágít a megyei bíróság elnökhelyettesének fellépése is. A Népfrentbizottság részéről³⁶⁵ - miközben elismerte személyi ügyekben a tanács és a pártszervek illetékességét -, csak azt sürgette, hogy a nemzeti bizottság tegyen javaslatot a tanács és a pártbizottság felé azok leváltására, akik a Nagy Imre féle mozgalmat reakciónak bélyegezték és a múltban rákosistának számítottak, továbbá felemelte szavát az ellen, hogy a városi pártbizottság titkára döntsön a nemzeti bizottság összetételére vonatkozóan.³⁶⁶

Egyes településeken előre felállított listák alapján olyanok kerültek a testületekbe, akiknek személyét a helyi párt- és tanácsi szervek nem vétózták meg.³⁶⁷ Bácsalmáson egy katonatiszt rendelt magához néhány embert, és közölte velük, hogy a pártbizottság döntése alapján részt kell venniük a megalakítandó nemzeti bizottság munkájában.³⁶⁸

A Kalocsai járásban a községek értesítése úgy történt, hogy a járás párttitkára jelenlétében részben a Járási Tanács VB másodtitkára kérte meg az akkor már - papíron leváltott - tanácselnököt a telefonok továbbítására, részben pedig a helyi népfrentbizottság elnöke, akkor már a Forradalmi Bizottság elnökeként beszélt az érintettekkel személyesen. A telefonüzenet azt tartalmazta, hogy a kiválasztott személyek tartózkodjanak a tanácsházán, mert személyautó fog értük menni, amely Kalocsára fogja őket szállítani.³⁶⁹

³⁶³ Hogyan folytak le a forradalmi és ellenforradalmi események Kömpöcön? 1957. január 9. BKMÖL XXIII.2.a.

³⁶⁴ Az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10. ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

³⁶⁵ B.III.1490/1957.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2518/1958

³⁶⁶ Vádirat Dr.M.G. ellen BüI.535.szám 1957. december 12. ÁBTL V-143/189

Megjegyzés: Halanda István 1945-től párttag, a Népköztársaság Érdemérem arany fokozatának tulajdonosa, 1954-től a Kecskeméti Városi Pártbizottság első titkára MDP KV Párt- és Tömegszervezetek Osztályának javaslata a titkársághoz MDP Titkárság 1954. február 15-i üléséről készült jegyzőkönyvének melléklete MOL 276.f.54.cs.297.ö.e. valamint az 1957. március 29-i Kecskeméti Városi Tanács VB ülésről készült jegyzőkönyv melléklete: Végrehajtó bizottság beszámolója az 1956. augusztus 31. napján megtartott tanácsülés óta végzett munkájáról, politikai és gazdasági helyzetről, valamint a további feladatokról 5. old. BKMÖL XXIII.551.

³⁶⁷ **Bácsalmás:** 1956. december 1-i megbeszélés 4. old. BKMÖL XXIII. 202.

Kerekegyháza: B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

Dunavecse: B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277 valamint B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

Szalmár: Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. október 14. 4. old. ÁBTL V-151.886/1

³⁶⁸ Kronológia I. 394. old.

³⁶⁹ Zsíros Károlynak, a Kalocsai Járási tanács Végrehajtóbizottságának elnökének 1957. március 30-án kelt levele ÁBTL O-15894/312

Megjegyzés: Nagy Józsefet, a Kalocsai Járás Pártbizottságának első titkárává 1954. májusában neveztek ki a MDP Titkársága. Addig a MDP KV Agitációs Propaganda Osztályának politikai munkatársa volt. MOL 276f.54.cs.313.ö.e.MDP Titkárság 1954. május 8-i üléséről készült jegyzőkönyv

A bizottsági tagok mellett a bizottságok vezetőire sem mindenhol véletlenszerűen esett a választás. Bácsalmás község nemzeti bizottságának elnöke úgy nyilatkozott, hogy a vezetést nem ő vállalta, hanem úgy bízták meg.³⁷⁰ A Bácsalmási járási forradalmi bizottság elnökének és helyettesének személyét pedig maga a járási pártbizottság jóváhagyta.³⁷¹ Kalocsán a járási forradalmi bizottság elnöke megválasztásáról nem is tudott, mivel ennél az eseménynél jelen sem volt. Amikor erről értesítették, mindössze annyit jegyzett meg, hogy ezen túl autón járhat ki Öregcsertőre.³⁷²

Ha nem a felsőbb vezetés kezdeményezte a tanácselnök elmozdítását, hanem a nemzeti bizottság elnöke „túlterjeszkedett” hatáskörén és önhatalmúlag a lemondott tanácselnök helyébe akart lépni, akkor magasabb szinten figyelmeztették, hogy a tanácstörvény értelmében tanácselnököt nem lehet csak úgy leváltani. Így történt ez Kunszentmiklóson, ahol egy telefonbeszélgetés alkalmával a Dunavecsei Járási Tanács VB elnöke arról tájékoztatta a kunszentmiklósi nemzeti bizottság elnökét, hogy a tanácstörvény értelmében a nemzeti bizottság elnöksége mellett nem vállalhatja el a községi tanács elnökségét, még abban az esetben sem, ha a községi tanácselnököt lemondatnák.³⁷³

Egészen más volt a helyzet azonban akkor, ha a régi vezető leváltását felsőbb akarat szentesítette. Kalocsán járási szinten hasonló történt, mint városi szinten. Mielőtt létrejött a járási forradalmi bizottság, leváltották a régi tanácselnököt. A járási pártbizottság titkára már október 1956. október 28-án közölte a járási tanácselnökkel, hogy az értelmiség Zs. I. pedagógust látná szívesen a járási tanács elnöki székében. A tanácselnök feltételezte, hogy a járási pártbizottság titkára az ő leváltásának előkészületeiben aktívan részt vett. Ezt a vélekedését arra alapozta, hogy előzetesen meglebegtették Zs. I. nevét, mint lehetséges tanácselnökét, valamint a VB másodtitkár és a Hazafias Népfront járási elnöke sem tiltakozott leváltása ellen. Természetesen a formai kereteket betartották. A tanácselnököt vb ülésen hívták vissza. Azonban az akkori gyakorlat szerint – a tanácselnök saját leváltására nem kapott meghívót. 1956. október 31-én délelőtt a tanácselnökkel futár útján közölték a leváltás tényét. Ugyanakkor a leváltott tanácselnök helyettesei, a Járási Tanács VB titkár, illetve a másodtitkár megmaradtak pozíciójukban, sőt, a helyi népfrentbizottság vezetőjével együtt ők készítették elő a járáshoz tartozó községekben a forradalmi bizottságok megszervezését. A régi járási tanácselnök leváltására a gyakorlatban csak azután került sor, hogy a jelöltek kiértékelése a járási forradalmi bizottság megalakítására községi

³⁷⁰ Jegyzőkönyv 1956. november 14-én megtartott rendkívüli községi végrehajtó bizottsági ülés BKMÖL XXIII. 704.b.

³⁷¹ 1956. december 1-i megbeszélés 2. old. BKMÖL XXIII. 202.

³⁷² Jelentés Zs.I.-ről 1961. okt. 24. ÁBTL O-15894/312

³⁷³ B.III.1072/1957/16sz. 10. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2904/1958

szinten megtörtént. Ezt követően a járási tanács forradalmi munkástanácsa nevében közölték a tanácselnökkel, hogy ténylegesen leváltották, mint régi vezetőt, valamint azt is, hogy hagyja el a tanács épületét. A leváltás tényét nyomatékosította, hogy a honvédség részéről jelen volt egy hadnagy, valamint egy százados is. Ezt követően az egykori tanácselnök beszélt a Bács-Kiskun megyei VB elnökkel, aki közölte, hogy racionalizálás történt, és az egykori tanácselnök hatheti fizetésre jogosult, amit az újonnan megválasztott járási tanácselnök utasítására a Pénzügyi Osztály ki is fizetett.³⁷⁴ Az újonnan megválasztott tanácselnök alaptalanul érezte úgy, hogy ő túrta ki az előző tanácselnököt székéből. Szabad választási lehetősége ebben a kérdésben számára sem volt adott, tekintettel arra a tényre, hogy a posztra kijelölték. Már megválasztása pillanatában sejtette, hogy nem lesz megbízatása hosszú távú. Azt gondolta, hogy a Hazafias Népfront helyi vezetője, valamint a járási párttitkár eszköze. Egyébként maga a leváltott tanácselnök sem érezte úgy, hogy a helyére megválasztott tanácselnök állt ennek a döntésnek a háttérében, mivel tisztességes, becsületes embernek ismerte.³⁷⁵

A közhangulat nem mindenhol volt barátságos a bizottságba beválasztott pártfunkcionáriusokkal szemben. Kunszálláson a kommunista ellenes légkört³⁷⁶ nem kis mértékben a Nemzeti Bizottság elnökének felesége szította azzal, hogy a nemzeti bizottság választásakor ellenezte kommunista vezetők beválasztását a bizottságba. Így tiltakozott a párttitkár bizottságba való beválasztása, valamint kommunisták részvétele ellen a gyűlésen. Ezzel a fellépésével a választást levezető férjével is szembekerült.³⁷⁷ Kalocsán 1956. október 27-én a délelőtt lezajlott tüntetés után³⁷⁸ újraválasztották a párt által előző nap³⁷⁹ létrehozott

³⁷⁴ Zsíros Károlynak, a Kalocsai Járási tanács Végrehajtóbizottságának elnökének 1957. március 30-án kelt levele ÁBTL O-15894/312

Megjegyzés: Jómagam érdekes szófordulatnak tartom a racionalizálás kifejezést, mely nyilvánvalóan jóval szalonképesebb annál, mint ami a kézenfekvő és nyilvánvaló jelentése lenne: a kényelmetlenné és ily módon teherré vált káderektől való rövid úton történő megszabadulás. Úgy egy évvel később ugyanezt a kifejezést használták – de most már ellentétes előjellel – mindazokra, akik az új megítélés szerint váltak kényelmetlenné a hatalom számára: „... Ez év februárjában végrehajtott racionalizálásnál figyelembe vettük az apparátus összetételének javítását és azokat a személyeket, akik az események alatt meginogtak, vagy nem megfelelően viselkedtek, racionalizálással eltávolítottuk.” Beszámolójelentés a személyzeti munka tapasztalatairól és feladatairól az 1957. december 13-i vb. ülésre 2. old. 1957. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII. 527.

³⁷⁵ Kronológia II. 499. old., valamint Zsíros Károlynak, a Kalocsai Járási tanács Végrehajtóbizottságának elnökének 1957. március 30-án kelt levele ÁBTL O-15894/312

³⁷⁶ Jegyzőkönyv T.K. tanú kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740

³⁷⁷ Jegyzőkönyv T.B.-né kihallgatásáról 2. old. 1957. július 18. ÁBTL V-143.740 valamint B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 14. old. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv H. Kovács Antal tanú kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740

³⁷⁸ Kronológia II. 491. old.

³⁷⁹ u.o. 488. old.

forradalmi munkástanácsot, melyből a kommunistákat kihagyták.³⁸⁰ A gyűléseken az egybegyűltek kisebb-nagyobb lelkesedéssel, helyenként módosításokkal fogadták csak el a jelölteket. Kerekegyházán azoknak a nevét, akikkel kapcsolatban a tömeg nemtetszését fejezte ki, a listáról törölték.³⁸¹ Kunszállás községben előfordult, hogy egyeseket az előre összeállított listáról³⁸² tiltakozásuk ellenére választottak meg.³⁸³ A Dunavecsei,³⁸⁴ valamint a Kiskunfélegyházi Járási Forradalmi Bizottságban³⁸⁵ megakadályozták, hogy kommunista tanácsi funkcionáriusok kerülhessenek be a bizottságba. Kiskunfélegyházán a tömeg ellenezte, hogy a helyi párttitkár a városi nemzeti bizottság munkájában részt vegyen.³⁸⁶ De ugyanígy járási szinten is elsősorban a kunszállási nemzeti bizottság elnökének köszönhető, hogy a kiskunfélegyházi járási forradalmi bizottságba egyetlenegy korábbi járási vb. tag, illetve párttag sem került be.³⁸⁷ Ő ugyanis felszólalásában úgy fogalmazott, hogy amennyiben az „elmúlt átkos rendszer képviselőit” beválasztják a megalakítandó bizottságba, úgy Kunszállás lakossága tüntetéssel fogja kifejezni tiltakozását. Követelését a többi község küldöttei is támogatták.³⁸⁸ Kecskeméten, mivel a városban sztrájkot hirdettek mindaddig, míg a rákosista vezetők nem távoznak, illetve az orosz katonák el nem hagyják az ország területét, Dallos Ferenc a megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke 1956. október 31-én távozni kényszerült a nemzeti bizottságból, amikor az ideiglenes nemzeti bizottság forradalmi bizottsággá alakult.³⁸⁹ Mindent

³⁸⁰ u.o. 330. old. valamint Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 1. old. ÁBTL O-14967/218 Megjegyzés: a jegyzőkönyvön nem található dátum

Kunszállás: Jegyzőkönyv V.S. tanú kihallgatásáról 1957. június 24. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv Cs.I. tanú kihallgatásáról 1957. július 05. ÁBTL V-143.740

³⁸¹ B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

³⁸² Jegyzőkönyv T.K. tanú kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740 valamint B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 14. old. ÁBTL V-143.740

³⁸³ Jegyzőkönyv H.K.A. tanú kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740

³⁸⁴ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

³⁸⁵ B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 22. old. ÁBTL V-143.740

³⁸⁶ B.1502/1957.32. sz. ítélet 7. old. ÁBTL V-143191

³⁸⁷ u.o. 22. old. valamint ÁBTL Monográfia I. 326. old.

³⁸⁸ B.IV.1158/1957/18.sz. 22. old. ÁBTL V-143.740

³⁸⁹ Kronológia I. 68. old. valamint Helyzetjelentés Bács-Kiskun megyéből in: 1956. Bács-Kiskun megyében 214-215. old.

Megjegyzés: Azonban ez még korántsem jelentette azt, hogy a párt képviselőit maradéktalanul kizárták volna, hiszen az újonnan alakult bizottságba így is bekerült három párttag, többek között Molnár Frigyes is, aki a frissen megalakult megyei MSZMP elnök tisztsége mellett megtartotta helyét a forradalmi bizottságban is. 1956. november 2-án a Forradalmi Bizottság a helyi lapban megjelenő programját a kommunista bizottsági tagok is aláírták az MSZMP képviselőiben. A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról Lásd: BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ö.e., valamint A Bács-Kiskun megyei Forradalmi Bizottság felhívása Közli: Petőfi Népe 1956. november 4-i száma

Megjegyzés: Molnár Frigyes 1950-től a Bácsmegyei Pártbizottság politikai munkatársa. 1954-től a Bács-Kiskunmegyei Pártbizottság Agitációs Propaganda Osztály vezetője Lásd: MDP KV Párt- és Tömegszervezetek Osztályának javaslata a titkársághoz MDP Titkárság 1954. augusztus 13-i üléséről készült jegyzőkönyvének melléklete MOL 276.f.54.cs.329.ö.e.

összevetve legradikálisabban mégis a kiskunhalasi kisgazdapárt vezetője lépett fel. Ő ugyanis semmiféle bizottság és nemzetőrség felállításába nem egyezett bele. Ehelyett azt követelte, hogy a rendet a rendőrség és a katonaság biztosítsa és a választásokig a városi tanács vegye vissza az ügyek intézését. Legfontosabb feltételeinek egyikeként azt nevezte meg, hogy a választásoknak 48 órán belül le kell zajlaniuk.³⁹⁰

Sok helyütt a bizottságok a már az eddigiekben ismertetett tüntetések után közvetlenül alakultak meg.³⁹¹ Nagyobb településeken jellemző módon a párt, tanács, a katonai helyőrség vezetői, valamint a munkástanácsok küldöttei vettek részt a bizottság alakuló ülésén.³⁹² Kiskunfélegyházán a nemzeti bizottság elnöke ez alól kivételt tett, mivel saját felelősségére meghívta a városi párttitkárt, valamint a hadosztály politikai megbízottját.³⁹³ A karhatalmi szervek azonban nem küldhettek delegátust, mert nem alakítottak forradalmi bizottságot, de megfigyelőként részt vehettek az alakuló ülésen.³⁹⁴ A katonatisztek a hadosztály politikai osztályvezetőjének parancsára vettek részt az eseményen.³⁹⁵ Kunszálláson a párttitkár a pártfegyelemnek engedelmességre annak ellenére maradt az alakuló ülésen, hogy az többek nemtetszését váltotta ki.³⁹⁶

Kisebbségi településeken, ahol nem választottak munkástanácsokat, falugyűlést tartottak,³⁹⁷ vagy kibővített tanácsulást hívtak össze – mint Hetényegyházán³⁹⁸ –, ahol a nemzeti

³⁹⁰ Kronológia II. 709. old.

³⁹¹ **Csolyospálos:** Az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10. ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

Kiskunhalas Kronológia II. 706-707. old.

Kiskunfélegyháza: Bf.II.1774/1959/40. sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-143191

Kiskőrös: Kronológia II. 560. old.

Kerekegyháza: B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

Kalocsa: Kronológia II. 488-489. old.

Dunavecse: Kronológia II. 431. old.

Baja: Kronológia I. 267. old.

Bácsalmás: Kronológia I. 393-394. old.

³⁹² **Kecskemét:** 1957. március 29-i Kecskeméti Városi Tanács VB ülésről készült jegyzőkönyv melléklete: Végrehajtó bizottság beszámolója az 1956. augusztus 31. napján megtartott tanácsülés óta végzett munkájáról, politikai és gazdasági helyzetről, valamint a további feladatokról 5. old. BKMÖL XXIII.551.

Baja: Kronológia I. 295. old. valamint Jegyzőkönyv a Bajai Forradalmi Nemzeti Bizottság megalakulásáról Baja, 1956. október 30. in:1956 Bács-Kiskun megyében 183-189. old.

Kiskőrös: Kronológia II. 560. old.

Kiskunhalas: Kronológia II. 706. old. és 709. old.

³⁹³ T.Á. beadványa Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz Kiskunfélegyháza Városi Tanács V.B. Művelődésügyi Csoportja 1957.július 15. old. ÁBTL V-143191

³⁹⁴ Jegyzőkönyv Ideiglenes Nemzeti Tanács üléséről 1956. október 30. ikt.sz.: 26-8/Tan.1956. 2. old. ÁBTL V-143191

³⁹⁵ Tanúkihallgatási jegyzőkönyv V.J. fhdgy, honvédtiszt 1928 Honvédség Postafiók 3519. Parancsnokság Elhárító Osztálya 2. old. A dossziében a 60. oldal ÁBTL Papp Zoltán és tsi vizsgálati dosszié

³⁹⁶ Jegyzőkönyv V.S. tanú kihallgatásáról 1957. június 24. ÁBTL V-143.740

³⁹⁷ **Gátér:** 1956. Októberi ellenforradalmi eseményekről tájékoztató jelentés 1957. január 9. ikt.sz.: 1/1957 Tük.sz. BKMÖL XXIII.2.a.

bizottságokat úgy hozták létre, hogy a tanács végrehajtó bizottságát egészítették ki új tagokkal.³⁹⁹ Kunszálláson a templomból kijövő embereket a község altisztje figyelmeztette a lakosságot a begyűjtési kötelezettségére.⁴⁰⁰ A tömeg felháborodásában a tanácsházához indult és az ott lévő iratokat kezdte égetni. A később a nemzeti bizottság elnökének megválasztott pedagógus az embereket nyugalomra intette mondván, hogy békés eszközökkel minden problémát meg lehet oldani.⁴⁰¹ A tömeget csak ezután szólította fel a későbbiekben nemzeti bizottsági elnökké választott pedagógus és a községi párttitkár arra, hogy a kultúrházban alakítsák meg a Nemzeti Bizottságot és ennek keretén belül válasszanak új tanácselnököt.⁴⁰² A gyűlésen először a községi párttitkár kívánt felszólalni, azonban a tömeg, mint kommunistát, nem engedte szóhoz jutni.⁴⁰³ A később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus ezt követően beszédet tartott, melynek középpontjában a 12 év alatt elkövetett hibák, valamint a törvényesség visszaállítása állt. Felhívta hallgatóságát, hogy ha kell, fegyveresen támogassa a forradalmi kormányt, valamint a budapesti szabadságharcosokat. Elérkezett az idő arra, hogy saját maguk választhassák meg vezetőiket.⁴⁰⁴ Ezt követően bejelentette, hogy egy 10-12 tagú vezetőséget kell választani, amely község ügyeit fogja irányítani.⁴⁰⁵

Bács-Kiskun megyében a gyűléseken és a bizottságokban a MEFESZ által kidolgozott követeléseket⁴⁰⁶ fogalmazták újra. A követelések közül különösen hangsúlyosan szerepelt a szovjet csapatok azonnali kivonása, a Nagy Imre kormány megalakulása, általános választások, a beszolgáltatási rendszer eltörlése, a politikai foglyok rehabilitálása, vélemény-, szólás- és sajtószabadság biztosítása, valamint a Kossuth címer visszaállítása.⁴⁰⁷

³⁹⁸ **Hetényegyháza:** BF.III.2678/1958/23.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2678/1958 valamint B.280/1958 .sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2678/1958

³⁹⁹ B.280/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2678/1958

⁴⁰⁰ Jegyzőkönyv Ifj. P.B. kihallgatásáról 3. old. 1957. július 15. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv Kátai József tanú kihallgatásáról 1957. június 27. ÁBTL V-143.740

⁴⁰¹ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 3. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

⁴⁰² Jegyzőkönyv F.A. tanú kihallgatásáról 1957. július 07. ÁBTL V-143.740 valamint Határozat terheltként való felelősségre vonásról 4. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740 valamint B.IV.1158/1957/18.sz. 13. old. ÁBTL V-143.740

⁴⁰³ u.o. valamint Jegyzőkönyv F.A. tanú kihallgatásáról 1957. július 05. ÁBTL V-143.740

⁴⁰⁴ B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740 valamint B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 13. old. ÁBTL V-143.740

⁴⁰⁵ B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet ÁBTL V-143.740

⁴⁰⁶ Bill Lomax: Magyarország 1956 121-123. old.

⁴⁰⁷ **Kecskemét:** A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 168-172. old.

Bácsalmás: B.IV.1532/1957/15. sz. ítélet R 61/ 1970 BKMB peres iratok

Baja: A bajai diákok követelései Baja, 1956. október 26. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 97. old.

Kerekegyháza: B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

Kiskunfélegyháza: Jegyzőkönyv Dr. M.K. Tanítóképző igazgató tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. augusztus 30. ÁBTL V -143191

Született néhány olyan követelés is, amely egyedi, máshol nem ismétlődő sajátosságokat mutatott. Így Kecskeméten, mivel a megyei bíróság elnökhelyettese fontos posztot töltött be a bizottságban, különös hangsúlyt kapott a bírói függetlenség kérdése.⁴⁰⁸ Baján a diákok követelték, hogy politikai gazdaságtanból ne legyen érettségei, a középiskolában vezessék be a zene- és művészettörténeti oktatást, töröljék el az egyetemi és főiskolai felvételi vizsgát, rehabilitálják a koholt vádak alapján elítélt diákokat, továbbá engedélyezzék Mindszenty József Esztergomba történő visszatérését. Pár nappal később amellet is kiálltak, hogy a bajai helyőrség moszkovita tisztjeit váltsák le és alakítsanak új karhatalmat és nemzetőrséget.⁴⁰⁹ Kiskunfélegyházán és Kiskőrösön szociális kérdéseket is érintve fontosnak tartották, hogy a családfőnek legyen annyi fizetése, hogy a családját el tudja tartani.⁴¹⁰ Hetényegyházán felvetődött, hogy az orosz hangzású utcaneveket cseréljék ki magyar nevekre.⁴¹¹ Kerekegyházán az egyik, a nemzeti bizottságba beválasztott pedagógus felszólalásában azt hangoztatta, hogy az államosított egyházi iskolákat vissza kell szolgáltatni az egyházaknak.⁴¹²

Az '56-os követelések sorában fontos helyet foglalt el az iskolai hitéletre vonatkozó kérdéskör, amelynek szimbolikus vetületét a kereszt tantermekbe történő visszahelyezése képezte, tartalmi oldalát pedig a hittan oktatás újbóli bevezetése jelentette. A legtöbb helyen viszonylag későn hozták meg ezeket a döntéseket azután, hogy a tanács oktatási osztálya az 1956. október 29-én délelőtt tartott igazgatói értekezleten erre engedélyt adott.⁴¹³ A nemzeti illetve forradalmi bizottságok ennek nyomán tettek lépéseket annak érdekében, hogy visszaállítsák az iskolai vallásoktatást,⁴¹⁴ valamint az osztálytermekbe visszakerüljenek a vallási jelképek. Kunszálláson 1956. október 29-én az iskolában megjelent katolikus pap néhány szülő kíséretében követelte, hogy a diákokat vallásos szellemben oktassák. Ezt a

Kunszentmiklós: B.III.1072/1957/16.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2904/1958

Kunszállás: Jegyzőkönyv H.K.A. kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740 valamint Határozat terheltként való felelősségre vonásról 5. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv Gy.I. tanú kihallgatásáról 1957. július 16. 3. old. ÁBTL V-143.740

Tiszaakécske: B.928/1957/23. sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 3231/1958

Szalmár: Jegyzőkönyv A.F. tanú kihallgatásáról 1958. október 15. ÁBTL V-151.886/1 valamint Szalmár népének követelése 1956.október 28 ÁBTL O-10733 CS-595 (csoportdosszié) SZERVEZKEDŐK

⁴⁰⁸ **Kecskemét:** A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében Forrásközlemények 168-172. old. valamint 1957. El.II.B.3 1957. február 15. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁴⁰⁹ **Baja:** A bajai diákok követelése Baja, 1956. október 26. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 97. old. valamint Kronológia I. 294. old.

⁴¹⁰ Jegyzőkönyv dr. M.K. Tanítóképző igazgató tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. augusztus 30. ÁBTL V-143191

Kiskőrös: Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. évi február hó 13. ÁBTL O-15894/180

⁴¹¹ Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről 1958. január 17. 1957.Bül. 1988. 1.szám ÁBTL V-143.448 valamint Jegyzőkönyv S.I. kihallgatásáról ÁBTL V-143.448

⁴¹² B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

⁴¹³ Monográfia I. 48. old.

⁴¹⁴ **Kalocsa:** Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 2. old. ÁBTL O-14967/218

nemzeti bizottság elnöke is támogatta. Az osztályokban a pap arról beszélt, hogy mostantól a „község elnöke”, mint a Nemzeti Bizottság elnökének a feladata lesz, hogy - a község követelésének eleget téve - az iskolában legyen imádkozás, és a gyerekek templomba fognak járni, valamint az iskola épületében feltegyék a keresztet.⁴¹⁵

Arról, hogy korábban egyházi iskolaként működő állami iskolákat visszaadnak az egyháznak, csak mutatóban vannak feljegyzések és inkább kivételnek, mint általános gyakorlatnak tekinthetők. Kerekegyházán történtek ez irányban lépések. 1956. október végén az egyházi iskolák visszajuttatása érdekében az egyik pedagógus beszélt az iskola igazgatójával és közölte vele, hogy Kecskeméten lépéseket tett annak érdekében, hogy ismét ő legyen a kerekegyházi, immár református felekezeti iskola igazgatója, ugyanakkor az addigi iskolaigazgatót, aki katolikus lévén egyébként sem maradhatna az iskola vezetője, egy kecskeméti iskola élére javasolta.⁴¹⁶

A megyében a cserkészszervezet megalakításának gondolata sem hozta lázba a forradalmi bizottságokat. Baján 1956. október 31-én az egyik pedagógus azt szorgalmazta, hogy a DISZ helyett egy cserkész ifjúsági szervezet hozzanak létre.⁴¹⁷ Erre az adta az ötletet, hogy Budapesten ekkor már szerveztek cserkész szervezeteket. Véleménye szerint egy ilyen szervezet kielégítené az ifjúság „romantikus igényeit”. Javaslatára azonban senki sem reagált, így a megvalósítás érdekében sem történtek további lépések.⁴¹⁸

A követelések sem mindenhol a bizottságok alakuló ülésén születtek. Bácsalmáson, mielőtt a követeléseket nyilvánosságra hozták volna, a pártbizottság már előzetesen egy aktív értekezleten azokat megvitatta⁴¹⁹ és 95%-val maga is egyetértett.⁴²⁰ Dunavecscén a járási párttitkár⁴²¹ állította össze a követeléseket, amelyeket később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus a járási párttitkár kérésére felolvasott.⁴²² Kalocsán a tanácsháza nagytermében a nemzeti bizottság megválasztásakor a Hazafias Népfront helyi elnöke egy

⁴¹⁵ Jegyzőkönyv Cs.N.M-né tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. június 24. ÁBTL V-143.740 valamint Jegyzőkönyv H.I. tanú kihallgatásáról 1957. július 06 2. old. ÁBTL V-143.740 valamint B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet 21. old. ÁBTL V-143.740

⁴¹⁶ B. 1353/1957/39sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B

⁴¹⁷ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. szeptember 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

⁴¹⁸ Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint B.III.1814/957/12.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 3280/1958

⁴¹⁹ V.ö. Kronológia I. 393. old. és az 1956. december 1-i megbeszélés jegyzőkönyve 5. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁴²⁰ Az 1956. december 1-i megbeszélés jegyzőkönyve 5. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁴²¹ Megjegyzés: Sarok Antal 1944-től párttag, 1949-1953 Bács-Kiskun Megyei Pártbizottság Mezőgazdasági Osztályának vezetője, 1954-ig a Begyűjtési Minisztérium osztályvezetője, majd 1954-től a Dunavecsei Járási Pártbizottság első titkára Lásd: MOL M-KS 276.f.54/276, f.54.cs.297.ö.e. 1954. február 15 56/R 90

⁴²² B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

előre legépelte beszédben ismertette a követeléseket.⁴²³ Kecskeméten az Ideiglenes Nemzeti Bizottság programja, valamint a megnyitó beszéd a Megyei Népfrent Bizottság irodájában készült el.⁴²⁴ Szakmáron a később a nemzeti bizottság elnökévé választott pedagógus az előre megírt követeléseket a tanácsitkártól kapta,⁴²⁵ amit később közösen bővítettek a tanács VB elnökével.⁴²⁶ Azonban volt olyan település is, ahol nem kívántak pontokat összeállítani, mondván, hogy már az összes kívánság teljesült. Kiskőrösön a járás katonai parancsnoka néhány pedagógust arra kért, hogy vegyenek részt a tiszti klubban tartandó megbeszélésen. Ott közölte a megjelentekkel, hogy ő a járás katonai parancsnoka és érdeklődött, hogy van-e teljesítésre váró kívánság, mire az egyik tanár azt válaszolta, hogy nincs, mert amik voltak, azok teljesültek.⁴²⁷ Ennek ellenére az őrnagy ragaszkodott ahhoz, hogy Kiskőrös népe is álljon elő követeléseivel, amiket ő a megfelelő helyre fog továbbítani. Az őrnagy arra is utasítást adott, hogy az összeállított pontokat, mielőtt a széles nyilvánosság elé tárják, neki kell bemutatni. Az eligazítás után az érintettek visszatértek a gimnáziumba, ahol egy gyűlés közepén találták magukat, amelyen minden társadalmi réteg képviseltette magát.⁴²⁸ Itt az egyik pedagógus közölte az egybegyűltekkel, hogy megbízást kaptak arra, hogy összeállítsák a követeléseket, aminek a jelenlévők eleget tettek.⁴²⁹

Az új bizottságok általános és legfontosabb feladata – a párt elképzelése szerint - az volt, hogy a tanács mellett működve, az államigazgatási feladatokat ellátó tanácsai apparátus felett politikai és elvi ellenőrzést gyakoroljon.⁴³⁰ Ennek szellemében a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság 1956. október 30-án utasította a megyei, valamint a megyében működő tanácsok végrehajtó bizottságát, hogy továbbra is végezzék munkájukat a megyeszerte megalakult nemzeti bizottságok irányítása és ellenőrzése mellett.⁴³¹ Bácsalmáson világos utalás van arra vonatkozólag, hogy a párt egyértelműen ragaszkodott ahhoz, hogy a régi

⁴²³ Kronológia II. 488-489. old.

⁴²⁴ B.III.1490/1957.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 2518/1958

⁴²⁵ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. augusztus 11. ÁBTL V-151.886/1

⁴²⁶ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. október 16. 2.old. ÁBTL V-151.886/1 valamint Jegyzőkönyv A.F. tanú kihallgatásáról 1958. október 15. ÁBTL V-151.886/1 valamint B.1630/1958/8. sz. ítélet 3. old. ÁBTL V-151.886/1

⁴²⁷ Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. évi február hó 13. ÁBTL O-15894/180 valamint Jegyzőkönyv D.J. kihallgatásáról 1957. évi február hó 20. 2-3. old. ÁBTL O-15894/180

⁴²⁸ Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. évi február hó 13. 1-2. old. ÁBTL O-15894/180

⁴²⁹ Jegyzőkönyv D.J. tanú kihallgatásáról 1957. évi február hó 20. 4-5. old. ÁBTL O-15894/180 valamint Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. évi február hó 13. ÁBTL O-15894/180

⁴³⁰ Jegyzőkönyv a Bajai Forradalmi Nemzeti Bizottság megalakulásáról Baja, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 183-189. old. valamint Kronológia I. 297. old.

⁴³¹ A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 168-172. old. valamint Jegyzőkönyv a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló üléséről Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 161-168. old.

vezetők helyükön maradjanak, illetve a forradalmi bizottságok egyfajta tanácsadó, illetve ellenőrző szervként végezzék a munkájukat a tanács mellett. Az ellenőrző funkció arra terjedt ki, hogy a tanácsok ne hozhassanak a nép akaratával ellentétes döntéseket. A járási pártbizottság tagjait a községi párttitkár szerint úgy informálták, hogy nem a régi vezetést váltják le, hanem csupán kiegészítik azt. Szerepkörüket tekintve az új tagok azonban az eddig ismertekkel szemben nem ellenőrző, hanem megfigyelő státusszal rendelkeztek csupán.⁴³²

A bizottságoknak gondoskodnia kellett a termelés zavartalanságáról, össze kellett gyűjteniük a dolgozók kívánságait,⁴³³ azaz a Nagy Imréhez továbbítandó követelések listáját, valamint Budapesten koordinálni kellett az élelem és a segélyek szétosztását.⁴³⁴ Kecskeméten a megyei nemzeti bizottság október 30-án határozott arról, hogy a honvédség kíséretével nagyobb élelmiszerszállítmányt indít útnak Budapestre, egyben a megye lakosságához fordulva élelmiszergyűjtést szervezett.⁴³⁵

Politikai szerepe mellett a rend a nyugalom, a vagyonbiztonság fenntartása a nemzeti bizottságok, illetve a nemzeti bizottságok után közvetlenül megalakuló nemzetőrségek egyik legfontosabb feladata volt.⁴³⁶ Ez érthető, hiszen a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság szerint a sztrájkok és tüntetések közvetlen veszélybe sodorták volna az egyébként koalíciós, „nemzeti” alapon, de a végeredményét tekintve kommunista többségű és ellenőrzésű Nagy Imre kormány létét, amely egyet jelentett volna a kommunista hatalom megsemmisülésével.⁴³⁷ Kiskőrösön a tanácsai szervek úgy értelmezték, hogy az elvi ellenőrzés mellett konkrét feladatként a bizottságoknak kellett biztosítani a rendet, fegyelmet, személyi- és vagyonbiztonságot mindaddig, amíg a megalakuló kormány át nem veszi a hatalmat és nem szilárdul meg annyira, hogy új tanácsválasztásokat írjon ki.⁴³⁸ Izsákon, miután a helyi párttitkár maga is megerősítette, hogy a kormány akaratával egyezően tartja a nemzeti bizottság megalakítását, hogy biztosítani tudják a rend fenntartását, szorgalmazták a nemzetőrség felállítását, amely a rend, biztonság, közellátás és vagyonbiztonság felett őrködne. A párttitkár után a jelenlévő honvéd főhadnagy és a rendőrparancsnok is a

⁴³² Feljegyzés az 1956. december 1-én folytatott megbeszélésekről 5. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁴³³ Az új kormánnyal együtt akarnak haladni a közös célokért az újonnan alakuló népi szervek - közli: Szabad Nép 1956. október 28 in: Magyar Krónika napról napra 103-104. old.

⁴³⁴ Felhívás a budapesti kerületi nemzeti bizottságokhoz 1956. november 01. in: Magyar Krónika napról napra 263. old.

⁴³⁵ A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében Forrásközlemények 168-172. old.

⁴³⁶ Horváth Miklós: 1956 hadikronikája 259-260. old.

⁴³⁷ Jegyzőkönyv a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló üléséről Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 161-168. old.

⁴³⁸ Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 4. old. BKMÖL XXIII. 794/a

közbiztonság és a vagyonvédelem érdekében támogatásáról biztosította a megalakítandó bizottságot.⁴³⁹ Mind a Kalocsai Hazafias Népfrent elnöke, mind a Kalocsai Járás új tanácselnöke a rend, a béke és a nyugalom helyreállítását, a munka beindítását tekintette fő feladatának,⁴⁴⁰ mint ahogy Kerekegyháza nemzeti bizottsága is ennek szükségességét hangsúlyozta.⁴⁴¹

A Katonai Bizottság 1956. október 23-án tett javaslatát, az MDP Központi Vezetőségének Rendkívüli Bizottsága – a Direktórium – 1956. október 26-án tette magáévá és egészítette ki azzal, hogy a katonai körzetek parancsnoksága alatt járőrszolgálatot kell teljesíteni és meg kell tisztítani Budapestet az ellenforradalmároktól. Ennek megfelelően a Budapesti Pártbizottság azt a feladatot kapta, hogy a kerületi pártbizottságokon keresztül gyűjtse össze a megbízható párttagokat – elsősorban tartalékos tiszteket és tiszthelyetteseket és a honvédegségekkel együtt a katonai körzetek parancsnoksága alatt járőrszolgálatot teljesítve tisztítsa meg Budapestet az ellenforradalmároktól.⁴⁴²

1956. október 27-én Bata István parancsot adott, miszerint meg kellett erősíteni a legfontosabb objektumok – többek között a pártbizottság és a tanács - védelmét amellelt, hogy a rendőrség és a megbízható munkásokkal kiegészített katonai járőrszolgálatot országos szintre terjesztette ki.⁴⁴³ A hatalom szándéka az volt, hogy a rendőrkapitányságok irányításával így létrejövő segéderő a pártszervezetek civil fegyveres erejét képezze a fegyveres felkelő-szabadságharcos csoportokkal szemben.⁴⁴⁴

Még október 27-én nyitott kapukat döngetve a Diákbizottság és a Magyar Írók Szövetsége által készített, de csak másnap közzétett felhívásában követelte, hogy a rend biztosítása érdekében álljanak fel a rendőrökből és katonákból, valamint munkásokból - és fiatalokból álló nemzetőrségek.⁴⁴⁵ A Népszavában, a szakszervezetek központi lapjának október 27-i számában a szakszervezet programpontjai között ugyancsak ott találjuk a Nemzetőrség

⁴³⁹ Jegyzőkönyv az Izsákon, 1956. október 27-én a község háza tanácstermében megtartott falugyűlésről ÁBTL V-143.454

⁴⁴⁰ Kronológia II. 499. old. valamint Jegyzőkönyv a kalocsai Ideiglenes Járási Nemzeti Bizottság 1956. november 02-i üléséről ÁBTL O-15894/312

⁴⁴¹ **Kerekegyháza:** Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Nemzeti Bizottságának üléséről 1956. október 30. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 208-209. old. Valamint Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Nemzeti Bizottságának üléséről 1956. október 30. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 208-209. old.

⁴⁴² Horváth Miklós: 1956 hadikronikája 257. old.

⁴⁴³ u.o. 147. old.

⁴⁴⁴ u.o. 259. old.

⁴⁴⁵ u.o. 263. old.

létrehozásának javaslatát.⁴⁴⁶ Október 27-én hasonló tartalmú elképzeléssel állt elő a Budapesti Főkapitányság. A civil erő magját egyetemisták és munkásfiatalok jelentették volna.⁴⁴⁷

A budapesti főkapitányság a nemzetőrség létrehozásának szükségességét azzal indokolta, hogy az államvédelmi hatóság már elveszítette az emberek bizalmát, a hadsereg a fegyveres felkelőkkel folytatott harc kötötte le, a rendőrség önmagában pedig nem képviselt elégséges erőt a „forradalmi harcosok soraiban megbúvó fosztogató elemekkel” szemben.⁴⁴⁸ Izsákon a katonaság képviselője is úgy látta, hogy a civilek bevonása a karhatalomba azért volt szükséges, mert a lakosság nem bízott a rendőrségben és a katonaságban.⁴⁴⁹

A budapesti rendőrség szerint a nemzetőrség csupán ideiglenes jelleggel működött volna addig, amíg az újjászervezett államrendőrség meg nem kezdte volna ténykedését.⁴⁵⁰ A SZOT jelenlétében a budapesti rendőrségen megállapodtak abban, hogy az 1848-ban megalakult nemzetőrsegről példát véve a SZOT elkészít egy rádió- és sajtófelhívást a toborzás érdekében.⁴⁵¹ Ebben a felhívásban szakszervezeti munkásokat szólítanak fel, hogy a rend helyreállításának idejére felállított nemzetőrsegekben vállaljanak szerepet. A jelentkezőknek a munkástanácsoknál kellett jelentkezniük, akiket a rendőrkapitányságokra irányítottak.⁴⁵² Az 1956. október 27-én a SZOT és a Budapesti Főkapitányság között folyó megbeszélések eredményeképp a Budapesti Rendőrkapitányság 1956. október 28-án a tagtoborzásra vonatkozó felhívást tett közzé a rádióban.⁴⁵³ Ennek logikus következményeként értelmezhető, hogy Kecskeméten 1956. október 29-én 12 órakor a megyei pártbizottság ülésén született határozat arról, hogy a megye területén mindenhol a nemzeti bizottság megalakításán felül létre kell hozni a nemzetőrsegeket.⁴⁵⁴

A Bács-Kiskun megyei nemzetőrség parancsnokának együttműködése - még október 31-e után is, miután a kommunista vezetők kikerültek a megyei nemzeti bizottságból - szoros volt nemcsak a párt- és tanácsi szervekkel, valamint a rendőrséggel, amelynek jelentős

⁴⁴⁶ A magyar szakszervezetek programja azonnali intézkedésekre Közli: Népszava 1956. október 27 in: Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója

⁴⁴⁷ Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája 261. old.

⁴⁴⁸ Kérdések és feleletek a budapesti rendőrség munkájáról Közli: Magyar Nemzet 1956. október 30. in: Magyar Krónika napról napra 178. old.

⁴⁴⁹ Kronológia I. 184. old. valamint ÁBTL Monográfia I. 96. old.

⁴⁵⁰ Kérdések és feleletek a budapesti rendőrség munkájáról Közli: Magyar Nemzet 1956. október 30. in: Magyar Krónika napról napra 178. old.

⁴⁵¹ Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája 262. old.

⁴⁵² A SZOT 1956. október 28-án 22.00 órakor a Kossuth Rádióban elhangzott felhívása in: Magyar Krónika napról napra 91. old.

⁴⁵³ Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája 263-264. old.

⁴⁵⁴ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 5-6. old. BKMÖL XXXV/1 1.f. 248.d. 7. cs. 29.ö.e.

Kiskunfélegyháza: Jegyzőkönyv P.L. kihallgatásáról 1957. november 18. 5. old. ÁBTL V-144779

segítséget nyújtott, de még a szovjet csapatokkal is.⁴⁵⁵ Baján a nemzetőrség vezetésére kijelölt parancsnok is csak azzal a feltétellel vállalta el a megbízatást, hogy a rendőrség és a honvédség vezetői is közreműködnek.⁴⁵⁶ Kerekegyházán az Ideiglenes Nemzeti Bizottság deklarálta, hogy tevékenységét a törvényes államhatalommal - többek között - a helyi karhatalmi szervekkel fogja végezni a rendőrséggel alárendeltségi viszonyban.⁴⁵⁷ Maga a kiskunfélegyházi nemzetőrparancsnok úgy nyilatkozott tevékenységéről, hogy rendfenntartó szolgálatot látott el.⁴⁵⁸

Mivel a budapesti eseményekkel ellentétben vidéken a budapestihez hasonló méretű fegyveres harc nem bontakozott ki, ebből adódóan a nemzetőrségek feladatát elsősorban nem a kommunista hatalommal szembenálló fegyveresekkel szembeni harc, hanem általánosságban a közbiztonság, ezen belül is a személy- és vagyonvédelem határozta meg.⁴⁵⁹ Így a nemzetőrségek felállítása a korábbi napokhoz képest azonban nem sok tartalmi változást hozott, tekintettel arra, hogy a nemzeti bizottságok létrejötte előtt, már 1956. október 23-24-től honvédalakulatokat vezényeltek ki a községekbe azzal a feladattal, hogy biztosítsák a rendet, valamint akadályozzák és védelmezzék a köztulajdont, elsősorban a megye adottságait figyelembe véve a termelészövetkezetek vagyonát. Így Kunszállás községben október 23-án egy 10-12 főből álló honvédségi különítmény érkezett, akik egyenesen a tanácsházára mentek. A kikerkező katonaság képviselői közölték a községben szolgálatot teljesítő rendőrrel, hogy a honvédség a rendőrség megerősítésére érkezett, és ezen túl honvédségi kíséret nélkül ne menjen sehová.⁴⁶⁰ A honvédségi egység célja a rend fenntartása, a gazdasági értékek megőrzése, a stratégiaileg fontos intézmények – mint például postahivatal – felügyelete, valamint a párttitkár védelme volt. Ez a katonai egység egészen november 4-ig tartózkodott a községben.⁴⁶¹ A honvédségi alakulat szorosan együttműködött a később megválasztásra kerülő Nemzeti Bizottsággal, sőt tevékenységében támogatta mind a Nemzeti Bizottságot,

⁴⁵⁵ A 3. lövész hadtest törzs Kecskemét helyőrség hadtörténete 1956.10. hó 23.-12. hó 15 in: Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor : Rejtett dokumentumok

⁴⁵⁶ Kronológia I. 298. old.

⁴⁵⁷ Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Ideiglenes Nemzeti Bizottságának megválasztásáról 1956. október 28. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 131-135. old.

⁴⁵⁸ Összefoglaló jegyzőkönyv P.L kihallgatásáról 1957. december 17. ÁBTL V-144779

⁴⁵⁹ Horváth Miklós: 1956. Hadikronikája 338. old. és 346. old.

⁴⁶⁰ B.F. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv ikt.sz.: 368/1957 ÁBTL V-144779

⁴⁶¹ B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740 valamint V.S. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 3. old. ÁBTL V-143.740 valamint B.Gy. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 03. 1. old. ÁBTL V-143.740 valamint N.V.J. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 04. ÁBTL V-143.740 valamint V.I. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 04. ÁBTL V-143.740 valamint F.A. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 07. ÁBTL V-143.740 valamint K.Z. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL V-143.740

mind annak elnökét.⁴⁶²

Bács-Kiskun megyében számos helyen a nemzetőrségek az adott településen a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok megalakítása után közvetlenül, vagy egy-két nap eltéréssel jöttek létre.⁴⁶³

A rend fenntartását, az engedély nélküli tüntetések feloszlatását a hadsereg több helyen véresen komolyan vette. A Minisztertanács 1956. október 24-én gyülekezési, csoportosulási, felvonulási tilalmat rendelt el,⁴⁶⁴ amely intézkedéseknek a vidéken megalakuló nemzeti, forradalmi bizottságok épp a nemzetőrség fellépésén keresztül szereztek érvényt. Bács-Kiskun megyében a különböző bizottságok megalakulását követően több helyen szinte azonnal kihirdették a fentiekben említett rendelkezéseket.⁴⁶⁵ Kiskunhalason 1956. október 27-én halottak maradtak az utcán a katonaság erőszakos fellépése nyomán, miután a Munkás-Paraszt-Katona Bizottság megalakítását követően azonnal hatályba léptették a gyülekezési tilalmat.⁴⁶⁶ Baján 1956. október 28-án hajnalban a pártbizottsági tagok a katonasággal együtt megszállták a tanácsházát, valamint a középületeket, és hangosbemondón keresztül kihirdették a katonai diktatúrát.⁴⁶⁷ Ezzel párhuzamosan a Magyar Dolgozók Pártja Bajai Járási és Városi Végrehajtó Bizottsága a Forradalmi Nemzeti Bizottság nevében kiáltványt intézett a lakossághoz, melyben statáriumot rendelt el, de amnesztiát ígért mindazoknak, akik aznap délután 3 óráig leteszik a fegyvert. A város elhagyását a nemzeti bizottság engedélyéhez

⁴⁶² B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740

⁴⁶³ **Hetényegyháza:** Jelentés a Hetényegyházán október 1-10 között lefolytatott előzetes ellenőrzésről 1957. október 12. ÁBTL V-143.448

Kerekegyháza: B. 1353/1957/39. sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 387/1959 valamint Összefoglaló jelentés az ellenforradalom alatt működő különböző bizottságok, szervek és tagjainak tevékenységéről Bács-Kiskun megyében 1959. március 20. 330. old. ÁBTL Monográfia 1. 100. old.

Gátér: Gátér Községi Tanács VB jelentése az 1956. Októberi ellenforradalmi eseményekről 1957. január 9. ikt.sz.: 1/1957 Tük.sz. BKMÖL XXIII.2.a.

Csölyospálos: Csölyospálos Községi Tanács VB jelentése az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10. ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

Baja: Jegyzőkönyv a Bajai Forradalmi Nemzeti Bizottság üléséről 1956 évi október hó 31. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 226-228. old.

Izsák: Kronológia I. 184. old. valamint Monográfia I. 96. old.

Kalocsa: Jegyzőkönyv Dr. K.Z. kihallgatásáról ÁBTL O-14967/218 megjegyzés: nincs dátum a jegyzőkönyvön

⁴⁶⁴ Kahler – M. Kiss: Kinek a forradalma? 44-45. old.

⁴⁶⁵ Paul Lendvai 76. old.

Kerekegyháza: Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Ideiglenes Nemzeti Bizottságának megválasztásáról 1956. október 28. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 131-135. old. valamint Kerekegyháza Község Ideiglenes Nemzeti Bizottságának bejelentése a nemzeti bizottság és a nemzetőrség megalakulásáról 1956. október [28.] in: 1956. Bács-Kiskun megyében 135. old.

Kiskunhalas: Kronológia II. 707. old.

Izsák: Izsák község helyőrségparancsnokának felhívása a község lakosaihoz Izsák, 1956. október 28. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 128-130. old.

⁴⁶⁶ Kronológia II. 707. old.

⁴⁶⁷ Kronológia I. 286. old. valamint A bajai katonai alakulatok vezetőinek bejelentése a hatalom ismételt visszaszerzéséről Baja, 1956. október 28. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 125-126. old.

kötötte, kijárási tilalmat rendelt el délután 6 órától reggel 5 óráig, valamint hétfő reggeltől meghirdette a tanítás és a munka megindítását.⁴⁶⁸ A lakosság felháborodásában ismét tüntetésre gyűlt össze, amit azonban – éppen a fenti rendelkezésre hivatkozva - a katonaság emberéletet sem kímélve feloszlattott.⁴⁶⁹ Izsákon a nemzeti bizottság megalakításának másnapján, 1956. október 28-án az izsáki helyőrségparancsnok, az izsáki nemzeti bizottsággal együtt felhívást intézett a lakossághoz, melyben a karhatalmi egységek a honvédséggel, az államvédelmi hatósággal együtt szigorú fellépést helyezett kilátásba mindazokkal az „ellenforradalmárokkal” szemben, akik a Nagy-Imre kormány és az államrend ellen lépnek fel. Ezzel együtt a helyőrségparancsnok – és vele együtt a nemzeti bizottság - kijárási és gyülekezési tilalmat rendelt el, rögtönítélő bíraskodást helyezett kilátásba lázításért, valamint az államrend megdöntésével kapcsolatos bűncselekményekért.⁴⁷⁰

1956. október utolsó napjaiban ugyancsak a nemzetőrség ellenőrizte a lőfegyverek bevonását a településeken.⁴⁷¹ Kunszálláson a fegyvereket a Járási Nemzetőrség parancsnokának utasítására a katonaság gyűjtötte össze azzal az indokkal, hogy ne kerüljön fegyver az ő szóhasználatuk szerinti „ellenforradalmárok” kezébe. A nemzetőrségen belül csak a katonaság rendelkezett fegyverekkel és azokat is csak szolgálati időben osztották ki. A fegyvereket így polgári nemzetőrségi tagoknak sem osztották ki. A nemzetőrök katonák nélkül soha nem teljesítettek szolgálatot.⁴⁷²

A rendet azonban nemcsak erőszakos eszközökkel kívánták biztosítani. Ehhez az egyház együttműködését is igénybe vették. A párt lapjában 1956. október 26-án jelent meg Grósz József kalocsai érsek nyilatkozata. Ebben az érsek felszólította a híveket, hogy tartsák távol magukat az erőszakos cselekedetektől, valamint járuljanak hozzá a rend és nyugalom megőrzéséhez, folytassák munkájukat, azaz ne sztrájkoljanak.⁴⁷³ Bács-Kiskun megyében a katonai és a tanácsai vezetés is számított az egyház támogatására. Hetényegyházán a helyi

⁴⁶⁸ A Magyar Dolgozók Pártja Bajai Járási és Városi Végrehajtó Bizottsága a Forradalmi Nemzeti Bizottság nevében felszólítja a lakosságot a rend és a nyugalom megtartására Baja, 1956. október 28. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 124-125. old.

⁴⁶⁹ Kronológia I. 286. old.

⁴⁷⁰ Izsák község helyőrségparancsnokának felhívása a község lakosaihoz Izsák, 1956. október 28. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 128-130. old.

⁴⁷¹ 1956 hadikronikája 304. old.

Kalocsa: Jegyzőkönyv Dr. K.Z. kihallgatásáról Kalocsa Városi Járási Rendőrkapitányság ÁBTL O-14967/218 megjegyzés: nincs dátum a jegyzőkönyv

Kiskunfélegyháza: Jegyzőkönyv Sz.J. kihallgatásáról 1957. október 21. 5. old. ÁBTL V-144779

Dunavecse: B.I.1724/1958/10.sz. 3. old. ÁBTL O-18597/277

⁴⁷² Jegyzőkönyv K.Z. tanú kihallgatásáról 1957. július 09. 3. old. ÁBTL V-143.740 3-4. old.

⁴⁷³ Grósz József nyilatkozata kalocsai érsek nyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 26.

plébános a misén hívta fel a hívek figyelmét a rend és a nyugalom fontosságára. A katolikus plébánosok a kérésnek eleget tettek.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ F.I. plébános nyilatkozata az 1956. októberi eseményekkel kapcsolatosan Hetényegyháza 1956. november 17. ÁBTL V-143.448

III. ELLENÁLLÁS ÉS VISSZARENDEZŐDÉS 1956. NOVEMBER NEGYEDIKE UTÁN

III.1. A „janus arcú pártökl”

Nagy Imre szovjetek által követelt eltávolításában a kulcsfontosságú tényezők egyike az lehetett, hogy Nagy Imre 1956. november 4-én 5 óra 20 perckor a Szabad Kossuth Rádióban elhangzott nyilatkozatában nem egyezett bele a szovjet katonai beavatkozásba,⁴⁷⁵ valamint ragaszkodott ahhoz, hogy mindazok a szovjet katonai alakulatok, amelyek – 1956. október 23-át követően - a Hegedüs-, majd a Kádár-kormány hívására jöttek be hazánkba, haladéktalanul elhagyják a fővárost és az ország egész területét. Az országban csak oly létszámban és azokon a helyeken tartózkodhatnak szovjet haderők, amilyen létszámban és ahol október 23. előtt tartózkodtak.⁴⁷⁶

Miután a szovjet csapatok felszámolták a fegyveres ellenállás jórészét, a katonai közigazgatás fenntartására utal az a tény is, hogy tanácsüléseken részt vettek katonai összekötő tisztek.⁴⁷⁷ Ezzel párhuzamosan a Kádár-kormány a hatalom stabilitásának biztosítása érdekében átmenetileg együttműködött mind a nemzeti vagy forradalmi bizottságokkal, mind a munkástanácsokkal. A kormány november elején a 6/1956. (XI. 12.) számú határozatában törvényes államhatalmi szervként az 1956. október 1-jén működő tanácsokat ismerte el.⁴⁷⁸ Azonban a tanácsok addigi összetételükben is csak az új választások kiírásáig maradtak volna hivatalban.⁴⁷⁹ Csólyospálos községben már ezt megelőzően, 1956. november 09-én a Nemzeti Bizottság közös tanácsülésre hívta a tanácsi tagságot, ahol ismertették, hogy a régi tanácsi testületnek felsőbb rendelkezés értelmében vissza kell adni

⁴⁷⁵ „Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

„Kormányom helyzetét és célkitűzéseinek megvalósítását rendkívüli módon megnehezítette az a körülmény, hogy magyar vezető körök szovjet csapatok beavatkozását kérték,” Nagy Imre, a Jugoszláv Nagykövetségen, 1956. november 05-én tett nyilatkozata in: Az MSZMP Intéző Bizottsága a Jugoszláv Követségen 1956. november 5-november 22. A dokumentumokat közzéteszi: Glatz Ferenc In: História 1989/04-05

⁴⁷⁶ Az MSZMP Intéző Bizottságának november 14-i ülése in: Az MSZMP Intéző Bizottsága a Jugoszláv Követségen 1956. november 5-november 22. A dokumentumokat közzéteszi: Glatz Ferenc In: História 1989/04-05. Nagy Imre a szovjet csapatok teljes távozását nem követelte, a teljes kivonásra egy későbbi – meg nem határozott - időpontban látott csak lehetőséget.

⁴⁷⁷ Izsák községi tanács 1956. november 17-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 736.b. valamint Izsák községi tanács 1956. november 29-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 736.b.

⁴⁷⁸ 6/1956. (XI. 12.) korm. határozat a forradalmi bizottságok és más hasonló elnevezésű helyi szervek működéséről. 1956. november 12. in: Egy népfelkelés dokumentumai 1956 146. old. valamint Tájékoztató a kormány november 7-i üléséről Közli: Népszabadság, 1956. november 8.

⁴⁷⁹ Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 4. old. BKMÖL XXIII. 794/a.

jogosítványait.⁴⁸⁰

Némely településen átmeneti időre, néhány napra azonban mégsem a régi tanácselnök vette át az irányítást, hanem felsőbb tanácsi vagy pártutasításra a nemzeti, vagy forradalmi bizottság elnökét illetve tagját kérték fel, hogy továbbra is vezesse a települést. Bácsalmáson a járási tanács vezetője, azt javasolta a község régi tanácselnökének, hogy továbbra is a Forradalmi Bizottság elnöke vezesse a községet. Körülbelül 5 napig – a szovjet alakulatok megérkezéséig - párhuzamos vezetés működött a tanácson belül, majd a nemzeti tanács elnöke lemondott tisztségéről.⁴⁸¹ Kerekegyházaán mivel az előző tanácselnök a távbeszélőn, és a távirat útján történt értesítés ellenére sem tért vissza a községbe, valamint a járási szerveknél is lemondott tisztségéről, 1956. november 14-én a megüresedett tanácselnöki székbe egy egykori nemzeti bizottsági tag személyében új tanácselnököt választottak.⁴⁸² Baján 1956. november 5-én a szovjet csapatok képviselője a város vezetőivel tárgyalásokat folytatott. A tanácsházán a kommunista vezetők, a járási párttitkár kezdeményezésére elfogadták, hogy a régi tanács vegye vissza a hatalmat, de az októberi események alatt választott új tanácselnököt tartsák meg pozíciójában, mivel a járási párttitkár szavaival élve „visszajött volna a tanácsi szervezet, őt magát pedig megfelelően tudtuk volna irányítani.”⁴⁸³ Az új tanácselnök hiába akart lemondani vb elnöki tisztségéről, ahhoz sem a szovjet parancsnok, sem a párttitkár nem járult hozzá. Így november 7-ig tanácselnök maradt. A nemzeti bizottság sem szűnt meg, hanem tovább működött néhány párttaggal kiegészülve és ülésein a szovjetek minden egyes alkalommal részt vettek.⁴⁸⁴ Amikor 1956. november 8-án a nemzeti bizottság elnöke is felajánlotta maga és a bizottság lemondását, azt sem a munkástanácsok küldöttei, sem a szovjet katonai parancsnok nem fogadta el.⁴⁸⁵

A kormány 1956. november 7-én megtartott ülésén a forradalom idején létrehozott bizottságokat politikai ellenőrző és döntéshozó testületekből tanácsadó testületekké

⁴⁸⁰ Csólyospálos Községi Tanács VB jelentése az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10. ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

⁴⁸¹ Jegyzőkönyv Bácsalmás község tanácsának 1957. március 2-án tanácsüléséről Gengeliczky Pál beszámolója 2. old. BKMÖL XXIII 704.a.

⁴⁸² Kerekegyháza Községi Tanács 1957. március 17-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 742/a 2.d. valamint Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléséről 1956. november 14. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 319-328. old.

Megjegyzés: Azonban ő is csak ideiglenes megoldásnak bizonyult tekintettel arra, hogy 1957 júliusában már az MSZMP helyi titkára, szerepelt tanácselnökként a jegyzőkönyvben. Kerekegyháza Községi Tanács 1957. július 4-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII.742/b.

⁴⁸³ Kronológia I. 317. old.

⁴⁸⁴ u.o.

⁴⁸⁵ Jegyzőkönyv a bajai munkástanácsok 1956. november 8-i üléséről in:1956 Bács-Kiskun megyében 300-308. old.

degradálta.⁴⁸⁶ Ezzel párhuzamosan intézkedés született arról, hogy a tanácsi testületeket egészítsék ki nemzeti, illetve forradalmi bizottsági tagokkal.⁴⁸⁷ Kerekegyházán azt javasolták, hogy ez a politikai lózung szintjén még le nem söpört többpártrendszer kívánalmai szerint valósuljon meg. A kibővített testületben helyet kapott a helyi nemzeti bizottság volt elnöke is.⁴⁸⁸ Izsákon a járási tanács ott lévő képviselője biztosította a községi tanácsot, hogy személyi ügyekben nem fog nyomást gyakorolni, azaz a helyi képviselőtestület döntését elfogadja. Ezt azzal indokolta, hogy a járási tanács vb. titkára szerint a felsőbb szerveknél is leváltják a nem megfelelő vezetőket és elmúlt már az az idő, amikor a járás határozta meg, hogy a község vezetői kik legyenek. Így a valamikori Nemzeti Bizottság második embere lett a községi tanácselnök.⁴⁸⁹ Baján 1956. november 20-án a nemzeti bizottság feloszlásán⁴⁹⁰ túl a városi tanács testületét kiegészítették a nemzeti bizottság egyes tagjaival, többek között a nemzeti bizottság elnökével, valamint a leváltott tanácselnök helyére az októberi események ideje alatt megválasztott tanácselnök került. Az újdonsült tanácselnök, miközben megköszönte a testület bizalmát, arra kérte a tanácstagokat, hogy továbbra is a „forradalom vívmányait realizálják”.⁴⁹¹ Csólyospálos községben a bizottság továbbra is javaslataival segítette a tanács munkáját. Megszűnése után pedig a Hazafias Népfrent elnökségén keresztül folytatták tevékenységüket.⁴⁹²

Bár fő tendenciának az tekinthető, hogy a régi vezetőket átmeneti időszak után visszaemelték korábbi pozícióikba, leváltások még november közepén is voltak. Azonban ezeket a változtatásokat már nem a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok keretén belül valósították meg. Az így kikerült vezetők a Megyei Tanács VB elnökétől kapott utasításnak megfelelően továbbra is megkapták illetményüket.⁴⁹³ Baja járás területén a 11 tanácsi vezetőből négyet gyenge szakmai kvalitásai miatt az új hatalom sem tartott meg.⁴⁹⁴

⁴⁸⁶ Tájékoztató a kormány november 7-i üléséről Közli: Népszabadság. 1956. november 8.

⁴⁸⁷ **Bácsalmás:** Bácsalmás Járás VB 1956. november 15-i rendkívüli tanácsüléséről készült jegyzőkönyv itk.sz.: 11-2/33/1956 4. old. BKMÖL XXIII. 202.

Izsák: Izsák községi tanács 1956. november 17-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 736.b.

⁴⁸⁸ Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléséről 1956. november 14. ikt.sz.:25/2956 in: 1956. Bács-Kiskun megyében 319-328. old.

⁴⁸⁹ Izsák községi tanács 1956. november 17-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 736.b.

⁴⁹⁰ Kronológia I. 328. old.

⁴⁹¹ Baja Városi Tanács VB 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 2-4. old. BKMÖL XXIII. 502.b 2.d.

⁴⁹² Csólyospálos Községi Tanács VB jelentése az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10 ikt.sz.: 024/1957 BKMÖL XXIII.2.a.

⁴⁹³ Bácsalmás Járás VB 1956. november 15. rendkívüli tanácsüléséről készült jegyzőkönyv itk.sz.: 11-2/33/1956 4. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁴⁹⁴ Baja Járási Tanács VB 1958. január 25-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a Végrehajtóbizottság 1957. évben végzett munkájáról Petike János VB. elnök 2. old. XXIII. 226. 3.d.

A tanácsi tagság csakúgy, mint az 1956-os őszi események alatt, a legtöbb helyen szinte változatlan maradt. Példaként említhető a Bácsalmási járás, ahol váltottak le tanácsi vezetőket, azonban a tanács régi tagsága összetételében szinte érintetlen maradt az események ideje alatt és után is. A járás területén mindössze 12 tanácstagot fosztottak meg tisztségüktől.⁴⁹⁵

Két héttel a második szovjet intervenció kezdete után, 1956 november közepén a kormánynak még nem állt szándékában feloszlatni a bizottságokat. Mind a tanács-, mind a pártvezetés a bizottságok 1956 őszen tanúsított működéséről még hálával teli elismeréssel szólt.⁴⁹⁶ Mitöbb, a bizottságok tagjait 1956 novemberében a tanács munkadíjban részesítette.⁴⁹⁷ A kormány csupán arra szólította fel a bizottságokat, hogy a „népköztársaság állami és társadalmi rendjével szemben álló elemeket” távolítsák el soraikból.⁴⁹⁸ Maguk, a nemzeti bizottságokkal kiegészült tanácsi szervezetek is hasonlóképp cselekedtek. A tisztogatásokban a tanácsi szervek az illetékes pártbizottságtól személyekre lebontott pontos direktívát kaptak arra vonatkozólag, hogy kiket kell eltávolítani. Ebben a kérdésben a tanácsoknak ismétetlen csak végrehajtó szerepkör jutott.

A nem megfelelő személyek eltávolításának igen kifinomult, több lépcsős technikáját alakították ki. Ennek egyik lehetséges módja az volt, amikor a bizottság elnökét a tanács szavazással váltotta le, helyére a régi tanácselnököt helyezve vissza székébe. Bácsalmáson is ez történt, amikor a községi tanács végrehajtó bizottsági ülésén a bizottság elnöke a régi tanácsi vezetővel szemben alulmaradt a szavazáson.⁴⁹⁹ Az „ellenforradalminak” minősített bizottsági tagok eltávolítása sokkal gördülékenyebb volt. Nem a tanácsnak kellett visszahívni a forradalmi bizottság akkorra már teherré vált tagjait, hanem a pártbizottság határozata nyomán ők önként lemondtak. Az érintettekkel az „érdemi megbeszélés” azelőtt a tanácsülés előtt zajlott le, amelyiken bejelentették „visszavonulásukat”. Bácsalmáson a járási pártbizottság ülésén felmerült, hogy a forradalmi bizottság elnökét, illetve helyettesét el kell távolítani a járási tanács éléről. A járási pártszervezet intéző bizottsága a járási tanács és a

⁴⁹⁵ Bácsalmás Járás VB 1958. május 26-i tanácsülésiéről készült jegyzőkönyv melléklete: Cserged János VB titkár: Az alsóbb tanácsok munkájának értékelése az állami feladatok végrehajtása tükrében BKMÖL XXIII. 201.a.

⁴⁹⁶ Jegyzőkönyv 1956. december 6-án megtartott rendkívüli községi végrehajtó bizottsági ülés BKMÖL XXIII. 704.b. valamint az 1956. november 15-i ülés jegyzőkönyve BKMÖL XXIII. 202. a.

⁴⁹⁷ Jegyzőkönyv 1956. november 14-én megtartott rendkívüli községi végrehajtó bizottsági ülés BKMÖL XXIII. 704.b.

⁴⁹⁸ 6/1956. (XI. 12.) korm. határozat a forradalmi bizottságok és más hasonló elnevezésű helyi szervek működéséről. 1956. november 12. in: Egy népfelkelés dokumentumai 1956 146. old. valamint Tájékoztató a kormány november 7-i üléséről Közli: Népszabadság. 1956. november 8.

⁴⁹⁹ Jegyzőkönyv 1956. december 6-án megtartott rendkívüli községi végrehajtó bizottsági ülés BKMÖL XXIII. 704.b.

járáshoz tartozó községek álláspontjával szemben „utasításszerű” javaslatot tett a tanács felé. A járási pártszervezet fenti határozata a pártot a rendőrséggel is szembeállította. A rendőrség képviselője közölte, hogy a döntés miatt a nép körében kitörő elégedetlenség megnyilvánulása esetén nem hajlandó a tömegbe löni. Bár a forradalmi bizottság elnöke és annak helyettese engedelmeskedett a párthatározatnak, mégis keserűen fakadtak ki mondván, hogy sem a Horthy rendszerben, sem a Rákosi rendszerben, sem az akkori Kádár rendszerben nem kívánatos személyek. Hiába hozták fel az újonnan megalakult kormány azon – mint utóbb bebizonyosodott csak papíron létező – központi akaratát, miszerint a „nép bizalmát” élvező emberek tovább is pozícióban maradhatnak.⁵⁰⁰ Az a tény sem változtatott a párt álláspontján, hogy abban a kényes időszakban, amikor a pártfunkcionáriusok személyi biztonsága veszélyben forgott, épp a forradalmi bizottság óvta meg őket a tettegességtől, valamint attól, hogy vagyoni értékeik bármiben is kárt szenvedjenek.⁵⁰¹

Az esetleges ellenállással szemben is megvolt a megfelelő stratégia. Első lépésben a párt lemondásra vonatkozó utasítását az érdemek maximális elismerése mellett hozták az érintettek tudtára: köszönetet mondtak a forradalmi bizottságban végzett tevékenységéért. Bácsalmáson a járási tanács VB elnöke is hálás volt a forradalmi bizottságnak, hogy a tömeghangulatot mederben tudták tartani azokban a viharos októberi napokban és ezért a párt köszönetét tolmácsolta.⁵⁰² Ha azonban ennek ellenére is vonakodtak volna az érintettek lemondani tisztségükről, úgy a legkézenfekvőbbnek az bizonyult, ha azzal vádolják meg őket, hogy pártellenes kijelentést tettek. Az eljárást megkönnyítette, hogy ilyen vádak alól szinte lehetetlen bárkinek is tisztáznia magát, főleg ha nem lehet tudni, hogy ki szerint hangzottak el, hiszen hogyan lehet utólag bizonyítani azt, hogy az inkriminált kijelentések a valóságban el sem hangzottak.⁵⁰³

1957 februárjában valószínűleg központi utasításra a tanácsi testületekből eltávolították azokat a tagokat, akik a nemzeti bizottságban viselt tevékenységük folytán kerültek be. Baján a járási tanács tagja lett a MSZMP járási ideiglenes intéző bizottságának egyik tagja annak érdekében, hogy a párt és a tanács közötti kapcsolat zökkenőmentes legyen és ezzel az erősítéssel láttak hozzá a testületben még meglévő „ellenforradalmi” személyek

⁵⁰⁰ Feljegyzés a bácsalmási járás és községi tanács VB vezetőinek megerősítéséről1956. december 2. BKMÖL XXIII.2.a.

⁵⁰¹ Feljegyzés az 1956. december 1 megbeszélésekről 2. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁵⁰² u.o. valamint az 1956. december 3-i rendkívüli ülésről készült jegyzőkönyv A járási tanács VB vezetőinek megerősítése 2. old. BKMÖL XXIII. 202. valamint az 1956. november 15 rendkívüli tanácsülésről készült jegyzőkönyv ikt.sz.: 11-2/33/1956 BKMÖL XXIII. 202. valamint Feljegyzés az 1956. december 1-i megbeszélésekről 5. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁵⁰³ Feljegyzés az 1956. december 1-i megbeszélésekről 2. old. BKMÖL XXIII. 202.

eltávolításához.⁵⁰⁴ Tiszakécskén határozat született arról, hogy a tanácsstagok számát az október 23-i létszámmal kell lecsökkenteni 9 főre, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a nemzeti bizottsági tagokkal kiegészített tanács testületből el kellett távolítani a bizottsági tagokat.⁵⁰⁵ B.Gy., az egykori pedagógus bizottsági elnök úgy vélekedett, hogy személy szerint semmi kivétlnivalót nem talál abban, ha a párt saját embereit a tanács testületbe ülteti, de abban pártonkívülieknek is helyet kell kapniuk. A községben 1956 októberében az akkori választást törvényesnek gondolta, de amennyiben ezen változtatni szeretnének, úgy a tagok lemondanak megbízatásukról. Lényegesnek tartotta, hogy a községben a személyi változtatásokat ne megfélemlítéssel hajtsák végre és nyugalom legyen. A tanácselnök személyével kapcsolatosan B.Gy. a tanácselnök áthelyezését javasolta, mivel az nem volt párttag. A tanács végrehajtóbizottságának titkára kijelentette, hogy jóllehet a múltban párttag volt, de a jövőben nem fog belépni a pártba. Ha a pártbizottságnak ez nem felel meg, akkor lemond. Azt is mondta még, hogy az októberi események idején bent járt Kecskeméten, és ott a választásokat törvényesnek ismerték el.⁵⁰⁶ A helyi párt szervezet már a kérdés tanács napirendre tűzése előtt egy héttel eldöntötte, hogy a tanácselnököt és a vb titkárt le kell váltani. Mindkettőjüknek alapvetően azért kellett távozniuk, mert a „rendes elvtársakat” eltávolították a tanácsból, illetve nem hívták be az „elvtársakat” a tanácsba.⁵⁰⁷ A tanácselnök személyével kapcsolatosan a helyi MSZMP szervezet egyértelműen kifejezett kíváncsi volt, hogy a tanácselnöknek pártagnak kell lennie, mert a „tanács vezetésénél elengedhetetlen követelmény, hogy az illető jó kommunista legyen, aki a párttal a kapcsolatot tartja”. A helyi MSZMP intéző bizottságának elnöke ezt még azzal is megfejtette, hogy „harcos párttag legyen az illető és az osztályharcot jól vigye”.⁵⁰⁸ Ami azt illeti, miután a megfelelő személyeket a párt szervezet ki is választotta, a tanács testületnek már csak egy dolga maradt, még pedig az, hogy rábólintson a párt szervezet „kiválasztottjára”. Az új tanácselnök személye mindeme

⁵⁰⁴ Baja Járási Tanács VB 1957. február 1-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 227. 5.d. valamint Baja Járási Tanács VB 1958. január 25-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a Végrehajtóbizottság 1957. évben végzett munkájáról Petike János VB. elnök 2. old. BKMÖL XXIII. 226. 3.d.

⁵⁰⁵ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. február 13-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 775.b

⁵⁰⁶ Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. január 30 -i üléséről készült jegyzőkönyve 4-5. old. BKMÖL XXIII 775.b Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának iratai 4-5. old.

⁵⁰⁷ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. április 24-i üléséről készült jegyzőkönyv 2. old. BKMÖL XXIII 775.b

⁵⁰⁸ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. február 27-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 775.b.

követelményeknek megfelelt. A jelölt 1955-ig katonatiszt volt, majd a járási pártbizottság akarata folytán Lászlófalvára került tanácselnöknek.⁵⁰⁹

A munkástanácsokkal kapcsolatosan a kormánynak létérdeke volt együttműködni a munkástanácsokkal, mivel egy esetleges, hosszan tartó sztrájk épp az 1955-ös, a rendszer súlyos működési zavarát jelző válságot teljesítette volna ki, amit a párt minden erejével meg kellett, hogy akadályozzon és meg is akadályozott. A sztrájkveszély elhárításának érdekében is a régi jól bevált recepturát alkalmazták. Baján 1956. november 8-án a szovjet katonai parancsnok magához kérte a nemzeti bizottság volt elnökét. Utasította, hogy a tanácsházára hívják össze a munkástanácsok képviselőit.⁵¹⁰ A szovjet parancsnok és politikai helyettese, valamint a helyi pártvezetők jelenlétében az ülést a nemzeti bizottság volt elnöke vezette le, amely célja, a sztrájk megszüntetése volt. A szovjet hadsereg politikai tisztje közölte a szovjet hadsereg bejövetelének célját, miszerint parancsuk van a rend helyreállítására.⁵¹¹ Szovjet részről megpróbálták meggyőzni a munkástanácsok küldötteit a sztrájk hiábavalóságáról, továbbá arról, hogy a városba való bevonulásuk célja csupán a rend helyreállítása.⁵¹² Azonban ez az erőfeszítés hiábavalónak bizonyult. A munkástanácsok küldöttei, a város legnagyobb üzemeinek képviselői továbbra is kitartottak követeléseik mellett, miszerint a szovjet hadsereg vonuljon ki az ország területéről, továbbra sem ismerték el a Kádár kormányt, ragaszkodtak a Nagy Imre kormány visszatéréséhez, illetve programjának maradéktalan végrehajtása mellett szálltak síkra, valamint továbbra sem tágtítottak az ország semlegességének követelésétől. Így a gyűlés eredménytelenül zárult és a munkástanácsok küldöttei a sztrájk mellett döntöttek. Ezzel egy időben felkérték a Nemzeti Bizottságot a tárgyalások folytatására, és arra, hogy tárgyalásairól számoljon be az

⁵⁰⁹ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. április 24-i üléséről készült jegyzőkönyv 3. old. BKMÖL XXIII 775.b.

Megjegyzés: a későbbiekben a végleges megoldást az új tanácsválasztások jelentették, amelyet a helyzet konszolidálása után tűzött napirendre a kormány. Lásd: Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 4. old. BKMÖL XXIII. 794/a. valamint Baja Városi Tanács 1956. december 1-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 502.a 2.d.

A nemzeti, illetve forradalmi bizottságok megszüntetése után olyan elképzelés körvonalazódott, hogy a kormány a Hazafias Népfronton keresztül pártállásra való tekintet nélkül bevonja a szocialista értékek mentén gondolkodókat amellelt, hogy ezt tanácsi és országgyűlési vonalon nem választással kívánja megvalósítani. Lásd: Baja Járási Tanács VB 1957. január 24-i üléséről készült jegyzőkönyv 2. old. BKMÖL XXIII. 227. 5.d.

1957 őszén a megyében – többek között Kecskeméti járásban - részleges tanácsválasztást tartottak. Lásd: 1957. november 29-i tanácsülési jegyzőkönyv melléklete: Vázlat a Kecskeméti Járási Tanács Végrehajtóbizottsága 1957. évi tevékenységéről 4. old. BKMÖL XXIII. 301.a. 1.d.

Bácsalmáson a tanácsválasztással kapcsolatos szavazáson való részvételt, illetve a központilag meghatározott jelöltek megválasztását egyértelműen sikerként könyvelték el. Lásd: 1958. május 26-i jegyzőkönyv melléklete: Cserged János VB titkár: Az alsóbb tanácsok munkájának értékelése az állami feladatok végrehajtása tükrében 13. old. BKMÖL XXIII. 201.a.

⁵¹⁰ Kronológia I. 318. old.

⁵¹¹ Jegyzőkönyv a bajai munkástanácsok 1956. november 8-i üléséről in: 1956 Bács-Kiskun megyében 300-308. old.

⁵¹² Kronológia I. 320. old.

általa összehívott munkástanács ülésein.⁵¹³ 1956. november 11-én a városi tanács és a munkástanácsok küldöttei felszólították a gyárak, üzemek dolgozóit, hogy november 12-én vegyék fel a munkát.⁵¹⁴ Amikor a helyi tárgyalások nem vezettek eredményre, 1956. november 13-án a város küldötteiből álló 10 tagú munkástanács küldöttség járt Budapesten, ahol Marosán György fogadta őket. Marosán már az elején leszögezte, hogy mindenféle tárgyalás feltételének a sztrájk beszüntetését tekintik. Közölte a munkástanács delegációval, hogy a többpártrendszerrel folynak a tárgyalások, csak az bizonyos, hogy egy munkáspárt lesz, és az az MSZMP, a szovjet csapatok távozásáról pedig a kormány később fog dönteni, valamint nem vonják felelősségre azokat, akiknek kezéhez nem tapad vér.⁵¹⁵ Mivel nem tudták meggyőzni a munkástanácsot, ezért Baján, 1956. november 19-én a szovjet parancsnokság ismertette a szovjet katonai főparancsnokság az előző napon, az ország egész területére érvényes rendeletet, és a munkástanács vezetőinek parancsba adta, hogy a munkát azonnal vegyék fel.⁵¹⁶ Ez a rendelet megtiltott mindenfajta csoportosulást, és kimondta, hogy november 21-től kezdődően fel kell venni a munkát. Kinyilvánította, hogy a rendelettel szembeszegülőket izgatóknak kell tekinteni, és mint ilyeneket le kell tartóztatni.⁵¹⁷

Visszatérve a kormány és a munkástanácsok együttműködésének kérdéskörére, a Kádár kormány a Szakszervezetek Országos Tanácsát még 1956. november 15-én is arra utasította, hogy biztosítsa a végleges munkástanácsok megválasztásának kereteit.⁵¹⁸ A kormány szándékaira vonatkozóan érdekes adalékkal szolgál a MTI 1956. november 23-án közzétett B.19. számú híryanaga, mely a „nemzeti szabadságharc kezdetének egyhónapos évfordulójáról” tett említést, amit a Magyar Rádió híradása szinte változtatás nélkül átvéve közzétett.⁵¹⁹ Ugyanezen a napon a Magyar Rádió az ország különböző pontjain tartott „a

⁵¹³ Jegyzőkönyv a bajai munkástanácsok 1956. november 8-i üléséről in: 1956 Bács-Kiskun megyében 300-308. old.

⁵¹⁴ Baja Város Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, a bajai üzemek vezetői és a munkástanácsok küldöttei a város lakosságát a munka felvételére szólítják fel Baja, 1956. november 11. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 312-313. old.

⁵¹⁵ Kronológia I. 323-324. old.

⁵¹⁶ u.o. 326. old.

⁵¹⁷ A Bajai Munkástanácsok Végrehajtó Bizottságának tájékoztatója a bajai dolgozók és munkástanácsok részére 1956. november 20. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 368-370. old.

⁵¹⁸ Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII. 794/a. 2.d. Megjegyzés: a fent idézett 2/1956. (XI.16.) kormányrendelet a munkástanácsok működéséről nem november 15-én, hanem 16-án keletkezett.

⁵¹⁹ „Budapesttel egyidőben országsszerte megemlékeztek október 23-ról, a nemzeti szabadságharc kezdetének egy hónapos évfordulójáról... Szegeden is az üzemekben folyt le a megemlékezés ünnepe. A város egyik legnagyobb üzemében, a Szegedi Kenderfonó Gyárban a munkástanács ülésén szóltak arról, hogy a forradalom nagyszerű eseményei egy hónappal azelőtt kezdődtek meg a fővárosban... Győr valamennyi általános és középiskolájában rövid ünnepséget tartottak, melyen a nevelői kar egy-egy tagja méltatta a forradalom jelentőségét, annak vívmányait és az ifjúságnak a forradalomban viselt szerepét. Majd az iskolák ifjúsága három

forradalom egyhónapos évfordulójával” kapcsolatos megemlékezésekről számolt be.⁵²⁰

Sőt, az 1956. november 24-én kelt törvényerejű rendelet ezt még nyomatékositotta is. Azonban még a tinta meg sem száradt a kormányrendeleten,⁵²¹ a Kádár-kormány és a munkástanácsok között elmérgesedett a viszony. 1956. november 25-én a Parlamentben került sor arra a megbeszélésre, mely mindkét fél számára világossá tette, hogy az együttműködés lehetetlen.⁵²²

Bár a kormány együttműködése a munkástanácsokkal az általuk lebegtetett állandó sztrájkfenyegetés miatt nem mondható felhőtlennek, azonban az együttműködést végképp lehetlenné tévő kiengesztelhetetlen ellentétek legvalószínűbb oka úgy vélem az lehetett, hogy a jugoszláv nagykövetséget elhagyó Nagy Imrét, a forradalom emblemikus személyiségét, 1956. november 22-én a szovjetek elhurcolták.⁵²³ Nagy Imre letartóztatása okán mind a munkástanácsok, mind a forradalmi bizottságok attól tarthattak, hogy az addig elért vívmányokat nem sikerül megőrizni és megkezdődik a rákosista visszarendeződés.

A Központi Munkástanács nemcsak a kormánnyal, hanem a hivatalos szakszervezetekkel sem kívánt együttműködni, mivel azokat „pártellenőrzés alatt álló, a munkásokat semmilyen módon nem képviselő, bürokratikus szerveknek” tekintette.⁵²⁴ Azzal, hogy a nemzeti tanácsok és a forradalmi bizottságok Apró Antalhoz írt feljegyzésükben⁵²⁵ bejelentették, hogy csatlakoznak az országos munkástanácshoz, a párt számára világossá vált, hogy sem a munkástanácsokat, sem a hozzájuk csatlakozott nemzeti- illetve forradalmi bizottságokat nem tudja ellenőrzés alatt tartani, mivel azok önálló, a párttól és a kormánytól független politikai tényezőként kívántak fellépni. Így ezek sorsa megpecsételődött. Az általános történelmi vélekedéssel szemben másodlagos szempont lehetett a kormány számára, hogy elég erősnek érezte-e magát ahhoz, hogy megszüntesse ezeket a szervezeteket. Ettől sokkal fontosabb momentumnak tűnik, hogy a munkástanácsok, illetve nemzeti bizottságok november végéig bejelentették, hogy nem működnek együtt a Kádár kormánnyal. Baján a Kádár

perces néma felállással adózott a forradalom elhunyt hőseinek... Szabolcs-Szatmár megye több községében, termelősövetkezetek, állami gazdaságok, dolgozó parasztok emlékeztek meg a forradalom egy hónapos évfordulójáról... Debrecenben a kora délutáni órákban megálltak a villamosok, néptelenné váltak az utcák, a hivatalokban, üzemekben félbeszakadt a munka és az emberek visszagondoltak a magyar nép egy hónappal ezelőtt elindult szabadságharcára. Hasonló ünnepélyes megemlékezés volt az ország számos városában.”

MTI Belföldi Hírek B.21. sz. kiadás 1956. november 23 Magyar Rádió Archívum Irattár

⁵²⁰ Magyar Rádió hírek 1956. november 23 Magyar Rádió Archívum Irattár

⁵²¹ 1956./25. törvényerejű rendelet a munkástanácsokról 1956. november 24. in: Egy népfelkelés dokumentumaiból 1956. 167-170. old.

⁵²² Bill Lomax 191. old.

⁵²³ Szilágyi Sándor: 50 éves Rácz Sándor, az 1956-os Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnöke in: Beszélő, 7. szám, 1983. április. BÖK I. köt., 346. old.

⁵²⁴ Bill Lomax 195. old.

⁵²⁵ Jegyzőkönyv az MSZMP Intézőbizottsága 1956. november 28-i üléséről MOL 288.f.5/6.ő.e.

kormányval kapcsolatban szkeptikusan fogalmaztak, miszerint abban helyet kaptak a régi rezsim képviselői is. A Kádár-kormányval szemben Nagy Imre-kormányát ismerték el még mindig hivatalban lévőknek.⁵²⁶

A bizalom a felek között megszűnt, így november 24-től a tétet a politikai játszmában mindkét fél folyamatosan emelte. Végeredményét tekintve a párt eljutott a fent említett szervezetek betiltásáig, míg a munkástanács számára sem maradt más választás, mint hogy meghirdessék az országos sztrájkot. A bizottságoknak és a munkástanácsoknak a Kádár-kormány szemszögéből nézve csak addig volt létjogosultságuk, amíg hajlandóak voltak a Kádár-rendszer konszolidációjában részt venni. A szovjet báb-kormány szempontjából az egyetlen logikus megoldás a politikai ellenfelektől való megszabadulás tűnt, és ennek legrövidebb útja azok feloszlata volt. Az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága 1956. november 28-i ülésén úgy értékelte a bizottságok betöltötték történelmi szerepüket és a „rendkívüli idők” elmúltával, ideje lelépniük a színről. Így párthatározat született arról, hogy a nemzeti, illetve forradalmi bizottságokat meg kell szüntetni.⁵²⁷ Az erről szóló 17/1956(XII.8) számú kormányhatározat 1956. december 8-án jelent meg.⁵²⁸ miközben a kormány előkészületeket tett, hogy 1956. december 9-én a Központi Munkástanácsot is betiltsa.⁵²⁹

Ezzel párhuzamosan az MSZMP 1956. december 5-i határozatában⁵³⁰ a „forradalom” szó elé biggyesztette az „ellen” szócskát, ezzel tartalmilag is törvényen kívül helyezve mind a munkástanácsok, mind a bizottságok működését, és ennek nyomán 1956. december 05-ről 06-ra virradó éjjel nagyméretű, kiterjedt letartóztatásokra került sor.⁵³¹

A betiltásra és a letartóztatásokra válaszolva a Központi Munkástanács 1956. december 08-i titkos ülésén döntött arról, hogy december 11-12-ére országos sztrájkot hirdet.

A sztrájk után Baján az 1956. december 20-i ülésén a munkástanácsok és az igazgatók elítéltek minden kormányellenes cselekedetet, továbbá felszólították a dolgozókat, hogy azonnal vegyék fel a munkát. E döntések meghozatalának két nyomós indoka volt. Az egyik,

⁵²⁶ Jegyzőkönyv a bajai munkástanácsok 1956. november 8-i üléséről in: 1956 Bács-Kiskun megyében 300-308. old.

⁵²⁷ Jegyzőkönyv az MSZMP Intézőbizottsága 1956. november 28-i ülése MOL 288.f.5/6.ő.e.

⁵²⁸ 17/1956 (XII. 8.) korm. határozat a forradalmi bizottságok és más hasonló elnevezésű szervek megszüntetéséről 1956. december 8. in: Egy népfelkelés dokumentumai 1956 182. old.

⁵²⁹ Bill Lomax 199. old.

⁵³⁰ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának határozata 1956. december 5. in: A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 13-17. old.

⁵³¹ Joghatal Magyarországon, 1945-1989 42. old.

Megjegyzés: paradox módon pár nappal korábban Baján 1956. december első napján a szovjet katonai parancsnok még úgy nyilatkozott, hogy nincsenek ellenforradalmárok, illetve minden ilyen értékelés helytelen. /lásd: Baja Városi Tanács 1956. december 1-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 502.a. 2.d.

miszerint elhangzott az a fenyegetés, hogy a sztrájkoló városokat ki fogják éhezteni.⁵³² A másik ok pedig, az volt, hogy – november 20-i megfogalmazás szerint – a forradalom vívmányainak maradékát csak így lehetett megmenteni. A munkástanácsok szerepének megőrzését a vállalatok és intézmények irányításában, valamint a tanácsi testület munkástanácsi – értsd: nemzeti bizottsági - tagokkal történő kiegészítésén keresztül csak ezzel a kompromisszummal lehetett végigvinni.⁵³³ 1956. december 19-én a városi tanács rendkívüli ülését azért hívták össze, mert az éjszaka folyamán a városban számos személyt letartóztattak.⁵³⁴

III.2. Ellenállás 1956. november 04-ét követően

III.2.1. A pedagógusok fellépése

1956. november 9-én Kocher László, a megyei tanács elnökhelyettese a kecskeméti Zenei Általános Iskolában magából kikelve azon véleményének adott hangot, miszerint a pedagógusok fordították az ifjúságot a fennálló rendszer ellen. Megfenyegette a pedagógusokat, hogy egy majdan bevezetendő „B lista” élén a pedagógusok fognak állni. Az egyetemi ifjúságról szólva pedig azt mondta, hogy budapesti látogatása alkalmával a fegyveres egyetemistákat saját kezűleg fogja lelőni.⁵³⁵

Kocher a pedagógusok elleni kirohanását az idézte elő, hogy gyermekét azzal a pedagógusok között terjedő – egyébként nem alaptalan hírrrel⁵³⁶ - küldték haza, hogy a gyerekeket az oroszok összegyűjtik és elviszik.⁵³⁷

A pedagógusok követelték, hogy az ügyet vizsgálják ki és Kochert váltsák le.⁵³⁸ Az esetről 1956. november 9-én jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet aláírt a pedagógus szakszervezet Városi Bizottságának elnöke, az esetnél jelenlévő pedagógus, valamint az iskola igazgatóhelyettese.⁵³⁹

⁵³² A bajai munkástanácsok és a bajai üzemek vezetőinek nyilatkozata a munkástanácsok szerepéről és feladatairól Baja, 1956. december 20. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 442-443. old.

⁵³³ A Bajai Munkástanácsok Végrehajtó Bizottságának tájékoztatója a bajai dolgozók és munkástanácsok részére 1956 november 20. in: 1956. Bács-Kiskun megyében 368-370. old.

⁵³⁴ Baja Városi Tanács VB 1956. december 19-i rendkívüli üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 502. 2.d.

⁵³⁵ Az 1956. november 17-én a kecskeméti Zenei ált. isk. igazgatói irodájában készült jegyzőkönyv ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵³⁶ Stefka István: '56 arcai – Vándor Béla, a golyóálló Közli: Magyar Nemzet 2004. június 22.

⁵³⁷ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵³⁸ u.o.

⁵³⁹ Az 1956. november 17-én a kecskeméti Zenei ált. isk. igazgatói irodájában készült jegyzőkönyv ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

A jegyzőkönyv felvétele után a pedagógus szakszervezet városi bizottságának elnöke összehívta a városi szakszervezeti bizalmiakat. Elsősorban a Pedagógus Szakszervezet járási bizottság elnöke részéről történt fellépés eredményeként, úgy határoztak a pedagógus szakszervezet Városi Bizottságának elnökével az élen, hogy az ügyet ki kell vizsgálni⁵⁴⁰ és fel kell terjeszteni a megyei tanács végrehajtó bizottsága elé. A szakszervezet részéről egy öttagú bizottságot jelöltek ki, melynek elnöke a városi pedagógus szakszervezet vezetője volt. A bizottságnak tagja volt még két másik pedagógus is.⁵⁴¹

A jegyzőkönyv alapján a városi pedagógus szakszervezet panaszt tett Kocher László Megyei Tanács VB elnökhelyettes magatartásával kapcsolatban a Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Elnökénél.⁵⁴² A levelet a szakszervezet nevében ők nyújtották be a megyei tanácshoz,⁵⁴³ amelyben azt is közölték, hogy amennyiben a tanács 1956. november 25-ig nem tesz eleget követelésüknek, beszüntetik az iskolákban a tanítást.⁵⁴⁴

A tanács elnöke válaszlevelében értesítette a szakszervezetet, hogy Kocher László ügyében bizottságot alakított. A bizottság elnökének a Megyei Bíróság elnökét jelölték ki.⁵⁴⁵ A vizsgálóbizottság tagjává a pedagógus szakszervezet küldöttét is megválasztották.⁵⁴⁶ A bizottságot felhatalmazták, hogy az ügyet vizsgálja ki és a megyei tanács VB számára dolgozzon ki javaslatot, amelyet a Végrehajtóbizottság megtárgyal, s az ügyben hozott határozatát felterjeszti a Minisztertanácshoz.⁵⁴⁷

A panasz kivizsgálására alakult bizottság megalapozottnak látta a Kocher László ellen felhozott panaszokat. A Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága 1956. december 11-én tartott tanácsülésén megtárgyalta a bizottság jelentését.⁵⁴⁸ Azonban nem értett egyet a pedagógus szakszervezeti bizottság azon álláspontjával, miszerint Kocher László Rákosi és

⁵⁴⁰ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴¹ U.o. valamint Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴² Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Elnökének levele ikt.sz.:197/1956.Eln. R.I., a Pedagógus Szakszervezet küldöttének részére 1956. nov.21 ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴³ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Cs.F. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1957. július 11. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴⁴ A Pedagógus Szakszervezet Kecskemét Városi Bizottsága Kocher László leváltását követeli a Bács-Kiskun megyei Tanács elnökségétől 1956. november 19. in:1956 Bács-Kiskun megyében 353-55. old.

⁵⁴⁵ Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Elnökének levele ikt.sz.: 197/1956. 1956. nov.21. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴⁶ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴⁷ Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Elnökének levele ikt.sz.: 197/1956. 1956. nov.21. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁴⁸ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 8. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

Gerő módszereit alkalmazó sztálinista vezető lenne. A bizottság azon megállapítását is megkérdőjelezte, hogy Kocher László nem szereti a pedagógusokat. Ezzel szemben méltatta a felszabadulás óta kifejtett tevékenységét és munkáját.⁵⁴⁹ A jelentést elfogadva a végrehajtóbizottság a Minisztertanácshoz felterjesztésében kérte Kocher László felmentését a vb. elnökhelyettesi teendők alól.⁵⁵⁰

Vélhetően abban, hogy a Minisztertanács nem hagyta jóvá a tanács felterjesztett határozatát, szerepet játszott a megyei tanács iménti álláspontja is. Mivel a Minisztertanács elutasította a hozzá felterjesztett indítványt, Kocher László továbbra is a megyei tanács elnökhelyettese maradt.⁵⁵¹

A Kocher-ügy hullámai a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottságának, 1956. november 26-án megtartott vezetőségválasztó nagygyűlését is elérte.⁵⁵² Erre a választásra az adott alapot, hogy még 1956. október 30-án a pedagógus forradalmi bizottság ülésén az egyik igazgató felvetette, hogy a szakszervezet vezetőségét válasszák újra⁵⁵³ annál is inkább, mivel 1956. október 30-án a városi oktatási csoportnál az iskolaigazgatók számára tartott értekezleten az oktatási osztályon is olyan állítólagosan ismeretlen helyről származó központi utasítást kaptak, hogy az igazgatóknak össze kell hívniuk a tantestületeiket és személyükkel kapcsolatban bizalmi szavazást kell rendezniük. A szakszervezeti választás időpontját 1956. november 5-re tűzték ki, azonban az időpontot a későbbiekben november 26-ra tették át.⁵⁵⁴

A szakszervezeti vezetők mellett az esemény súlyát az adta, hogy az oktatással foglalkozó teljes tanácsi apparátus megjelent: a megyei oktatási bizottság vezetője, a városi oktatási bizottság vezetője, az oktatási osztály dolgozói, a városi tanács elnökhelyettese.⁵⁵⁵

Az összjövetelt a területi szakszervezeti bizottsági elnöke nyitotta meg. Egy perces néma csenddel emlékeztek meg az októberi események áldozatairól. Bevezetőjében arról beszélt, hogy a Rákosi-Gerő klikket örökre száműzni kell a politikából.⁵⁵⁶

⁵⁴⁹ u.o. 9. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁵⁰ Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának határozatáról a Pedagógus Szakszervezet elnökének küldött határozat 1956. december 11. ikt.sz.:7-28/1956 ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁵¹ Szűcs Sándor területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁵² Feljegyzés az 1956. november hó 26-án, az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről BKMÖL XXXV.1. 12.f. 817.d. 3. dosszié 17.ö.e.

⁵⁵³ Szűcs Sándor tanúkihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl. 9. ÁBTL O-15894/317

⁵⁵⁴ VII.B.1510/1958/10.sz. ítélet 5. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁵⁵ Feljegyzés az 1956. november hó 26-án, az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről BKMÖL XXXV.1. 12.f. 817.d. 3. dosszié 17.ö.e.

Ez alkalommal a legtöbb szavazatot kapott pedagógust választották meg a pedagógus szakszervezet városi bizottságának elnökévé.⁵⁵⁷ A területi szakszervezeti bizottság elnöke szerint a pedagógus ezt annak köszönhette, hogy a Kocher ügyben központi szerepet vállalt, valamint a tanácshoz az ebben a kérdésben felterjesztendő követelést ő olvasta fel. Ezt a véleményt mások is osztották.⁵⁵⁸ Az elnöki posztot azonban a megválasztott pedagógus betegségére való hivatkozással nem fogadta el.⁵⁵⁹ Azonban a szakszervezet területi bizottságának elnöke arra figyelmeztette, hogy amennyiben nem kapcsolódik be az érdemi munkába, az azt a látszatot kelti, mintha az októberi események utáni konszolidációt nem támogatná.⁵⁶⁰ A területi szakszervezeti bizottság elnöke, valamint városi szakszervezeti bizottság volt elnöke is megerősítette, hogy a vezetői posztot a megválasztott elnök csak a pedagógusok rábeszélésére vállalta el.⁵⁶¹ Ekkor egy háromtagú vezetést választottak, melynek tagja volt a hosszas rábeszélés után a tisztséget elvállaló elnök, valamint az előző szakszervezeti elnök is. Az új elnök elmondása szerint továbbra is az előző szakszervezeti vezető vitte az ügyeket, ő pedig a pedagógusok panaszainak kivizsgálásával volt elfoglalva.⁵⁶²

A gyűlésen a vezetőségválasztás után megvitatták a területi szakszervezeti bizottság által leküldött központi követeléseket.⁵⁶³ A felszólalók nem értettek egyet a közrebocsátott vitaanyaggal és javasolták, hogy a követeléseket egészítsék ki.⁵⁶⁴ Az egyik felszólaló felvetette, hogy a javaslatokat rövidíteni kellene és további politikai követelésekkel kellene

⁵⁵⁶ ÁBTL Monográfia I. 53. old.

⁵⁵⁷ Az 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d. valamint a Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Feljegyzés az 1956. november hó 26-án, az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről BKMÖL XXXV.1. 12.f. 817.d. 3. dosszié 17.ő.e.

⁵⁵⁸ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint E.M. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁵⁹ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 6. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁶⁰ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁶¹ Sz.S. területi bizottsági elnök tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint B.J. tanú kihallgatásáról készült jegyzőkönyv 1958. szeptember 20. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁶² A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug.04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁶³ B.III.1490/1957.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Feljegyzés az 1956. november hó 26-án az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről BKMÖL XXXV.1. 12.f. 817.d. 3. dosszié 17.ő.e.

⁵⁶⁴ B.III.1490/1957.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

előállni.⁵⁶⁵ A pontokat egy háromtagú bizottság fogalmazta át⁵⁶⁶ és egészítette ki 12 pontban. A legfontosabb pontok között szerepelt, hogy a városi Pedagógus Szakszervezet csatlakozzon a nagy Budapesti Munkás Tanács követeléseire. A pedagógusok tiltakoztak az ellen, hogy az októberi események alatt kifogásolt személyek megtarthassák korábbi beosztásukat, vagy más jelentős pozícióba kerüljenek, ragaszkodtak ahhoz, hogy a súlyosan kompromittált vezetők ne maradjanak továbbra is vezető beosztásban.⁵⁶⁷ A pedagógusok továbbra is kitartottak amellett, hogy a feloszlott Pedagógus Forradalmi Tanács ismét működjön.⁵⁶⁸ Kiálltak a fakultatív vallásoktatás mellett. Követelték, hogy ne kényszerítsék a pedagógusokat olyan tananyag tanítására, amely ellentétes tudományos vagy vallásos meggyőződésükkel. Tiltakoztak az ellen is, hogy a diákszervezetek politikai célokat szolgáljanak. Kérték továbbá, hogy a jogtalanul elbocsátott pedagógusok ügyét vizsgálják felül.⁵⁶⁹ A hallgatóság lelkesen üdvözölte, hogy vezessék be a kötelező valláserkölcsei nevelést az iskolában. Ez olyannyira visszhangra talált a résztvevők körében, hogy amikor a következő felszólaló helytelenítette a felvetést a valláserkölcsei neveléssel kapcsolatban, a pedagógusok kifütyülték.⁵⁷⁰ Hitoktatás kérdésében azt a javaslatot fogadták el, miszerint az a tanrendbe épüljön be.⁵⁷¹ Felszólították a pedagógusokat, hogy továbbra is harcoljanak a „forradalom által kivívott” politikai célokért.⁵⁷²

⁵⁶⁵ Feljegyzés az 1956. november hó 26-án az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről 4. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 817.d. 3. dosszié 17.ő.e.

⁵⁶⁶ B.III.1490/1957.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint Jegyzőkönyv 1957. július 18-án ÁBTL Levéltári jelzete: V-143/189 valamint Jegyzőkönyv A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. old. BKMÖL .XXXV.1. 12.f.817.d.

⁵⁶⁷ A Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Kecskemét városi tagságának állásfoglalása a forradalom vívmányai mellett 1956. november 26. in:1956 Bács-Kiskun megyében 387-389. old.

⁵⁶⁸ 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. old. BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d.

⁵⁶⁹ B.III.1490/1957.sz. ítélet 5-6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5-6. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. old. BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d.

⁵⁷⁰ Dr. K.P. kecskeméti lakos közbiztonsági őrizetbe helyezése 1957. szeptember 2. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint Cs.F. tanú kihallgatási jegyzőkönyv MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁵⁷¹ 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d. valamint VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 5-6. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁷² Dr. K.P. közbiztonsági őrizetbe helyezése 1957. szeptember 2. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

Ezen a gyűlésen a megyei tanácselnök megbízásából ismertették Kocher László megyei tanácselnök helyettes ügyét.⁵⁷³ Felolvasták a Kocher féle esetről felvett jegyzőkönyvet, amely nagy felháborodást keltett.⁵⁷⁴ A gyűlésen résztvevő munkástanács elnöke ígéretet tett, hogy a munkástanács felkarolja Kocher László leváltásának ügyét.⁵⁷⁵ A területi szakszervezeti bizottság elnöke megemlítette, hogy őt a városi pedagógus szakszervezeti bizottság úgy tájékoztatta, hogy a munkástanács az előző szakszervezeti vezető meghívására képviseltette magát.⁵⁷⁶

A megyei tanács halogató magatartása miatt egy memorandumot fogalmazott meg, amely kifejezésre juttatta a város pedagógusainak elégedetlenségét, mivel Kocher Lászlót a bizottság november 23-án nem tudta meghallgatni. A memorandum azt is nehezményezte, hogy Kocher Lászlót a vizsgálat befejezéséig nem függesztették fel tisztségéből.⁵⁷⁷ Sőt, leváltása helyett a tanács megbízásából Jugoszláviában járt hivatalos látogatáson.⁵⁷⁸ A kedélyeket csak tovább borzolta, hogy Kocher László a Kossuth címeres gyászlobogót is eltávolíttatta.⁵⁷⁹ Felhívták a hallgatóság figyelmét, hogy a pártsajtóban jogosnak találták a rákosista vezetők eltávolítását a vezetésből.⁵⁸⁰ Erre alapozva vonták kérdőre a megyei tanács vb-t és egyben sürgették a tanácsi vezetést, hogy Kocher László ügyében a megfelelő döntést minél előbb hozza meg. Mivel a megyei tanács november 26-ig ebben a kérdésben érdemleges döntést nem hozott. Ezért a gyűlésen résztvevő pedagógusok határozatban követelték Kocher László leváltását.⁵⁸¹

A Kocher-affér a munkástanács gyűlésén is központi kérdéssé vált. 1956. november 23-ára a munkástanács vezetők összevont tanácsulést akartak szervezni. A szovjet

⁵⁷³ 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 3-4. old. BKMÖL .XXXV.1.12.f.817.d.

⁵⁷⁴ Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug. 04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 3-4. old. BKMÖL .XXXV.1.12.f.817.d.

⁵⁷⁵ u.o.

⁵⁷⁶ Sz.S. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁷⁷ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 7. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁷⁸ E.M. Tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁷⁹ ÁBTL Monográfia I. 53-54. old. valamint A Pedagógus Szakszervezet Kecskemét Városi Bizottsága Kocher László leváltását követeli a Bács-Kiskun megyei Tanács elnökségétől 1956. november 19. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 353-55. old.

⁵⁸⁰ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 7. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug. 04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Cs.F. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 11. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸¹ T.F. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 7. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. old. BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d.

parancsnokság azonban ragaszkodott a megyei tanács elnökének engedélyéhez is. A megyei tanács elnöke Dallos Ferenc abban állapodott meg a munkástanács képviselőjével, hogy a kért engedélyt nem adja meg, de helyette a megyei tanácson lesz egy értekezlet, melynek tárgya a munka megszervezése lett volna. Az értekezlet napján azonban a megyei tanácshoz érkezőket egy munkás a Cifrapalotához irányította. Miután erről a megyei tanács elnöke értesült, maga is odament és részt vett a munkástanács gyűlésén.⁵⁸² A városi pedagógus szakszervezet vezetőségének a városi /területi/ munkástanáccsal való kapcsolattartással megbízott tagja részt vett a „megyei munkástanács” választását előkészítő ülésen. Ezen a gyűlésen felszólalt és a pedagógusok részéről a munkástanácsot maximális támogatásáról biztosította.⁵⁸³

A pedagógus szakszervezet képviselőjében a városi pedagógus szakszervezeti bizottság újonnan megválasztott elnöke is részt vett a Cifrapalotában rendezett városi munkástanács gyűlésén. Itt ismertette a Kocher ügy körülményeit és kérte a városi munkástanács segítségét és támogatását.⁵⁸⁴ Azonban tagadta, hogy a munkástanács ülésén a pedagógus szakszervezet küldötteként szerepelt. Elmondása szerint a pedagógus szakszervezet megyei vezetője kérésére jelent meg annak kíséretében. A teremben mintegy 10-15 percet töltöttek. A munkástanács egyik képviselője felolvasta a november 26-i pedagógus szakszervezeti gyűlésről készült jegyzőkönyv azon részét, amely a Kocher ügygel foglalkozott.⁵⁸⁵ Ezzel szemben a résztvevők közül úgy emlékeztek, hogy a városi pedagógus szakszervezet vezetője bevezetőjében arról beszélt, hogy ő a pedagógus munkástanács elnöke⁵⁸⁶ és - a városi MSZMP VB egyik tagja szerint - követelte a szovjet csapatok kivonását, valamint kijelentette, hogy „12 év elnyomás alól” szabadult fel az ország.⁵⁸⁷ Azonban a városi pedagógus szakszervezet elnöke határozottan cáfolta, hogy követelte volna a szovjet csapatok kivonását, valamint a 12 év elnyomását szóba hozta volna.⁵⁸⁸

A megyei tanácselnök, valamint egy városi MSZMP tag elmondása szerint a szakszervezeti vezető egyetértően a munkástanács követelésével, csatlakozást jelentett be a munkástanácshoz, valamint a Kocher ügyet úgy adta elő, hogy az szerintük alkalmas volt az

⁵⁸² Dallos Ferenc által készített feljegyzés 1957. augusztus 14. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸³ Dr. K.P. kecskeméti lakos közbiztonsági őrizetbe helyezése 1957. szeptember 2. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁵⁸⁴ Sz.S. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸⁵ Jegyzőkönyv R.I. 1958. aug. 04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸⁶ Zs.M. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸⁷ Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug. 4. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Fekete Miklós Kecskeméti MSZMP. VB. tagja által készített feljegyzés 1957. augusztus 16. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁸⁸ Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug. 04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

állami vezetés elleni izgatásra.⁵⁸⁹ Ezen felül az iskolai vallásoktatás bevezetését is szorgalmazta.⁵⁹⁰ A tanácsi és pártfunkcionárius úgy emlékezett, hogy a szakszervezeti vezető a társadalmi vezetők, illetve a kommunista rendszer ellen izgató kijelentéseket tett.⁵⁹¹ Ebben a kérdésben velük szemben állnak az egyszerű küldöttek vallomásai. Ők azt állították, hogy a szakszervezeti vezető nem használt „feltűnő izgató kijelentést, sem a fennálló társadalmi rendszerre, sem a kommunista vezetőkre”.⁵⁹²

A Nagy Budapesti Munkástanács sztrájkfelhívása időben egybeesett a járási pedagógus szakszervezet tisztújításával. 1956. december 10-én került volna sor a járási vezetőség megújítására. A választásra kizárólag csak a szakszervezeti bizalmiakat hívták meg. Ezt a választást azonban nem tekintették legitimnek, azzal érvelve, hogy ilyen nagy horderejű döntésnél a járási pedagógusoknak is részt kell venniük. Ez ügyben a pedagógus szakszervezet járási vezetője biztosította a megyei tanácselnököt, hogy nem lesz sztrájk. Azonban mire visszaért a szakszervezeti gyűlésre, az események már túlhaladtak rajta, mivel a sztrájkfelhívást már megszavazták.⁵⁹³

A pedagógus szakszervezet járási vezetője a kész tények előtt meghajolva közölte, hogy ha már megszavazták, akkor legyen sztrájk. Ezt a későbbiekben sokan úgy interpretálták, hogy a pedagógus szakszervezet járási vezetője adta ki a sztrájkfelhívást, holott ő csak tudomásul vette a tagság akaratát és döntését.⁵⁹⁴ Maga a vizsgálatot lefolytató rendőrség is arra a következtetésre jutott, hogy a sztrájkot nem a pedagógus szakszervezet járási vezetője szervezte, csak az igazi szervezők a felelősséget utólag ráhárították.⁵⁹⁵

A Nagy Budapesti Munkástanács által kezdeményezett sztrájkhoz⁵⁹⁶ a kecskeméti pedagógusok nem csatlakoztak, mivel azt a városi pedagógus szakszervezeti bizottság sem

⁵⁸⁹ Dallos Ferenc által készített feljegyzés 1957. augusztus 14. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Fekete Miklós Kecskeméti MSZMP. VB. tagja által készített feljegyzés 1957. augusztus 16. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁹⁰ Fekete Miklós Kecskeméti MSZMP. VB. tagja által készített feljegyzés 1957. augusztus 16. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁹¹ Dallos Ferenc által készített feljegyzés 1957. augusztus 14. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Fekete Miklós Kecskeméti MSZMP. VB. tagja által készített feljegyzés 1957. augusztus 16. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁹² Zs.M. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. BM. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint H.F.-né tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 17. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁹³ Jegyzőkönyv 1957. VII.20 ÁBTL H-13471

⁵⁹⁴ Jegyzőkönyv B.Z. kihallgatásáról 1957. VII.20. ÁBTL H-13471

⁵⁹⁵ B.Z.-ről készített környezettanulmány 1957. augusztus 6. ÁBTL H-13471 valamint ÁBTL Monográfia I. 54. old.

⁵⁹⁶ B.III.1490/1957.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

támogatta. Így a városi pedagógusok nem is sztrájkoltak, csak a járási pedagógus szakszervezet hirdetett sztrájkot.⁵⁹⁷

A tüntetés előtt egy nappal a városi pedagógus szakszervezetben megbeszélést tartottak. A városparancsnokságon figyelmeztették a pedagógusokat, hogy ne engedjék a tüntetésen a diákokat az utcára, mert szükség esetén a karhatalom válogatás nélkül a diákok közé lövethet.⁵⁹⁸ A tüntetésen tanulmányi felügyelők is jelen voltak. Feladatuk a tüntetés résztvevőinek ellenőrzése volt.⁵⁹⁹

III.2.2. A diákok tevékenysége

A diákok által készített röpcédulák tanulmányozásánál szembeötlő a diákok magával ragadó spontaneitása és igazságérzetük lázadása. Jellemző módon aktivitásuk csúcspontja az 1956. november 04-i szovjet katonai támadást követően, 1956 novemberére, decemberére tehető. Kiskunfélegyházán B.L. és K.Gy.⁶⁰⁰, Szankon B.R. készített és terjesztett szovjet- és kommunistaellenes röpcédulákat.⁶⁰¹ Kecskeméten két, épp akkor végzett piarista diáknak az volt a terve, hogy röplapjaikkal felhívják a figyelmet a munkástanács határozataira, felléptek a munkástanács lapjának engedélyeztetése ügyében, továbbá az orosz katonákat igyekeztek volna rávenni, hogy ne harcoljanak a magyarok ellen.⁶⁰² Nem értettek egyet azzal, hogy a kormány a budapesti és a vidéki munkástanácsokat feloszlatta. A munkástanácsok jogos követeléseit voltak a béremelés, a független szakszervezet, valamint az, hogy a munkástanácsnak legyen saját lapja. Azonban ha a röplap szövegét⁶⁰³ tanulmányozzuk, ennél lényegesen többről van szó: D.V. és Z.I. – az országban talán egyedülállóként – meghirdette az '56-os magyar példa exportját az akkori Szovjetunióba. Ezt az akkori viszonyok között megvalósíthatatlan célkitűzést a fiatalok őszinte, „merjünk nagyot álmodni” idealizmusa jellemzi.⁶⁰⁴ D.V. először december elsején tűzött ki röplapokat Kecskeméten, ezúttal még társa, Z.I. nélkül. December 3-án vagy 4-én Budapestre utazott, ahol találkozott egyetemista

⁵⁹⁷ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 9. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

⁵⁹⁸ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Jegyzőkönyv 1957. július 18-án ÁBTL V-143/189

⁵⁹⁹ Jegyzőkönyv R.I. kihallgatásáról 1958. aug. 04. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

Megjegyzés: A pedagógus forradalmi bizottságok végét az jelentette, hogy a Szakszervezetek Országos Tanácsa 1957 januárjában kiadott egy olyan utasítást, miszerint a szakszervezeteket vissza kell helyezni régi jogaikba. V.S. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957.aug.16. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Törvénytervezet a szakszervezetek működéséről és jogairól 1957. január 5. in: A Magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai 1953–1958, 380–384. old. Népszava Kiadó Vállalat, 1989.

⁶⁰⁰ B 1502/1957.sz. ítélet ÁBTL V-143191

⁶⁰¹ B.118/1957. sz. ítélet BKMB peres iratok

⁶⁰² Z. I. rendőrségi vallomása 1956. december 10. BKMB B. 10/1957

⁶⁰³ Z. I. rendőrségi vallomása 1956. december 10. BKMB B. 10/1957

⁶⁰⁴ Orosz nyelvű röpirat szövege BKMB B.10/1957

ismerősével. Tőle röplapokat vett át, részben ezeket terjesztették december 10-én a város öt különböző pontján.⁶⁰⁵

Ahogy Budapesten a fegyveres ellenállók jelentős részét⁶⁰⁶ nem ritkán 18 év alatti gyerekek tették ki, úgy Bács-Kiskun megyében ezzel párhuzamosan a fiatalok egy részét is fűtötte a tettvágy, hogy fegyveres harcokban, vagy fegyveres szervezkedésben vegyen részt.

Baján 1956. október 27-28-án az akkoriban megalakult Honvédelmi Bizottság diákok részére tartott fegyveres kiképzést a III. Béla Gimnáziumban.⁶⁰⁷ A foglalkozást a közeli laktanyában nyári katonai kiképzésen részt vevő testnevelés szakos főiskolai hallgatók tartották. Először elméleti oktatásban, majd az udvaron alaki kiképzésben részesítették a diákokat.⁶⁰⁸ A katonai foglalkozások még november első napjaiban is folytak. A gimnázium diákjaiból 5-6 katonai rajt szerveztek.⁶⁰⁹ 1956. november 04-én egy fegyveres ellenállásra való felhívásra igen sok diák jelentkezett, többek között a III. Béla Gimnáziumból is 10-12 tanuló.⁶¹⁰ 1956. november 04-én délben fegyverrel érkezett haza Sz.J. általános iskolai igazgató gimnazista fia. Édesapja kérdésére elmondta, hogy a fegyvert aznap délelőtt a III. Béla gimnáziumban kapta mintegy 150 egyetemista, középiskolás társával együtt. A csoport parancsnokaként T.P.Z. tanárt jelölte meg, aki azt az utasítást adta, hogy a fegyverekkel térjenek vissza délután a gimnáziumba, ahonnét majd elindulnak harcolni a szovjet csapatok ellen. A fiú, miután édesapja rávilágított arra, hogy tankok ellen nem lehet puskával felvenni a harcot, több diáktársával együtt Franciaországba disszidált.⁶¹¹ Azonban ennek a történetnek létezik egy másik olvasata is. 1956. november 04-én G.F. és B.L. tanárok találkoztak T.P.Z. igazgatóval⁶¹² a város központjában. Az volt a szándékuk, hogy a katonai toborzásra jelentkező fiatalokat felügyeletük alatt tartásuk.⁶¹³ A fent említett tanárok T.P.Z., G.F. és B.L. azért mentek a fiatalokkal a páncélos laktanyába, mert nem sikerült lebeszélni a diákokat eredeti tervükről, így

⁶⁰⁵ D.V. rendőrségi vallomása 1956. december 10. B.10/1957 BKMB peres iratok

⁶⁰⁶ Paul Lendvai 67. old.

⁶⁰⁷ Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzet: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv Sz.B. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 14. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv B.L. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 5. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶⁰⁸ Jegyzőkönyv S.I. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 4. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶⁰⁹ Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 5. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶¹⁰ Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. szeptember 14. ÁBTL levéltári jelzet: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12. sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

⁶¹¹ Jegyzőkönyv Sz.J. tanú kihallgatásáról 1957. augusztus 16. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶¹² Megjegyzés: a pedagógust 1956. október 31-én a III. Béla Gimnázium igazgatójává választották meg.

Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶¹³ Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. 3280/1958 MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

a diákokkal együtt ők is a laktanyába mentek, hogy továbbra is figyelemmel tudják kísérni őket.⁶¹⁴ A páncélos laktanyában miközben a diákok felvették fegyverüket, a tanárok a gépkocsinál várakoztak, majd összegyűjtötték a diákokat és egy gépkocsin indultak visszafelé.⁶¹⁵ Jelky András szobránál egy fegyveres csoport felszólította őket, hogy csatlakozzanak hozzájuk. A gimnazisták kivételével a többi civil eleget is tett a felszólításnak, ők azonban a városba folytatták tovább útjukat.⁶¹⁶ A Béke téren sikerült a tanároknak rávenniük a fiatalokat, hogy álljanak el eredeti szándékuktól. Ezután a fegyvereket a gimnázium tanári szobájába vitték, majd a diákokat hazaküldték. A fegyvereket később egy nádasban rejtették el.⁶¹⁷ Azonban a diákok egy másik csoportja mégsem mondott le a fegyveres ellenállásról. Délután 4 óra körül látták, amint diákok és civilek fegyvereket vittek ki a gimnáziumból azzal a céllal, hogy az oroszokat megtámadják annak ellenére, hogy figyelmeztették őket arra, hogy a fegyveres ellenállás Baja lerombolásához vezethet.⁶¹⁸

A kecskeméti fegyveres szervezkedésben résztvevő diákok 1956. október 23-a és november 4-e között az eseményeket kívülről szemlélték.⁶¹⁹ 1956. november végén, december elején született meg a Kecskeméti Piarista Gimnázium tanulói fejében egy illegális ifjúsági csoport megszervezésének gondolata, miszerint diákok március 15-re fegyveres felkelést készítettek volna elő,⁶²⁰ amely egy Budapesten kibontakozó fegyveres felkeléshez csatlakozott volna. A budapesti felkelés időpontját 1956. december 6-ra, vagy 1957. március 15-re tűzték volna ki⁶²¹ azzal a céllal, hogy az államrend megváltoztatásával később magasabb beosztáshoz jussanak, és jobban élhessenek.⁶²² A kecskeméti március 15-i megmozduláson való részvételre röpcédulákon keresztül mozgósítottak volna, illetve a

⁶¹⁴ Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzet: 30-5534/57

⁶¹⁵ Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

⁶¹⁶ Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

⁶¹⁷ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv B.L. kihallgatásáról 1957. szeptember 5. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 6. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzetet: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv G.F. tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

⁶¹⁸ Jegyzőkönyv K.Gy. tanú kihallgatásáról 1957. szeptember 05. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

⁶¹⁹ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 5. old. ÁBTL V-141620

⁶²⁰ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve) ÁBTL: V-141620 valamint Jegyzőkönyv Sz.Gy. 1957. március 6. ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (nap nincs feltüntetve) ÁBTL V-141620

⁶²¹ u.o.

⁶²² Összefoglaló jelentés H.F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

kormány lemondására szólítottak volna fel.⁶²³ A valószínűsíthető terv szerint páran ellenséges jelszavakat kiabáltak volna a tömegben, amit a tömeg átvesz és utána fegyveres harc bontakozik ki.⁶²⁴ Ha a kecskeméti felkeléshez nem csatlakoztak volna kellő számban, akkor Budapestre utaztak volna és részt vettek volna az ottani diákok felkelésében.⁶²⁵ Fegyvert úgy szereztek volna, hogy az orosz vagy magyar katonákat leütik.⁶²⁶ Ezt azonban meg sem kísérelték.⁶²⁷ A szervezés egyik előkészületeként Budapesten az egyetemisták egy orosz nyelvű újság kiadását tervezték. Az újságban az orosz katonákkal tudatták volna, hogy a Szovjetunióban lázadás tört ki, azzal a céllal, hogy az orosz katonák között zavart keltsenek.⁶²⁸

1956. január 25-e körül⁶²⁹ fogtak hozzá a Turul Bajtársi Szövetség⁶³⁰ megszervezéséhez. 1957. február végén állították össze a csoport vezetését. T.L. a csoport felépítését katonai rend szerint képzelte el. E szerint Sz.Gy. volt a vezető, T.L. pedig a helyettese.⁶³¹ K.I.-t hadnagyi rangban választották a csoport vezetőségébe.⁶³² A vezetőség tagjai lettek volna még Sz.Gy. és rajta kívül Sz.L. és H.F. A vezérkar alá tartozott volna a tisztikar, majd a legénység.⁶³³ A csatlakozó tagok feladata új személyek beszerzésén túl röpcédula készítése és terjesztése volt.⁶³⁴ 1957. január végén Sz.Gy. szólt K.I.-nek, hogy szerezzen motoros ismerősöket. A motorosoknak a szovjet laktanya udvarába kellett volna illegális sajtóterméket dobni. A motorra azért volt szükség, hogy a lebukás veszélye nélkül minél hamarabb el tudják hagyni a laktanya helyszínét.⁶³⁵

A diákok által készített röpcédulákon az szerepelt, hogy a szovjet katonaság vonuljon ki, a Kádár kormányt pedig bábkormány lévén meg kell dönteni. Ezen felül éltették még Nagy Imrét és a karhatalmisták ellen uszítottak. A röpcédulákat a város egész területén terjesztették. Ezekből került a Népújság kiadójára, a szovjet tiszti klub környékére, de még a Megyei

⁶²³ Jegyzőkönyv Sz.Gy. kihallgatásáról 1957. március 14. ÁBTL V-141620

⁶²⁴ Jegyzőkönyv Á.Gy. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

⁶²⁵ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 08. ÁBTL V-141620 valamint Összefoglaló jelentés H. F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

⁶²⁶ Jegyzőkönyv Sz.Gy. kihallgatásáról 1957. március 14. ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (nap nincs feltüntetve) ÁBTL V-141620

⁶²⁷ Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

⁶²⁸ Jegyzőkönyv Sz.Gy. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

⁶²⁹ u.o.

⁶³⁰ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve) ÁBTL: V-141620

⁶³¹ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (nap nincs feltüntetve) ÁBTL V-141620

⁶³² Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

⁶³³ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (nap nincs feltüntetve) ÁBTL V-141620

⁶³⁴ Összefoglaló jelentés H.F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

⁶³⁵ Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

Pártbizottság épületére is. A röpcédula terjesztése olyan sikeresnek bizonyult, hogy még a Petőfi Népe nevű megyei lap is foglalkozott vele „Éhes disznó és a makk” című cikkében. Ebben a cikk szerzője arra utalt, hogy az ellenforradalmárok az ifjúság mögé bújva uszítanak.⁶³⁶ Az 1956. december 11-12-i sztrájk kapcsán ismét felmerült a röpcédula készítés gondolata, de le is került a napirendről, mivel a diákok megítélése szerint a Kádár kormány addigra megerősödött.⁶³⁷

A csoport a piarista gimnáziumban tartotta találkozóját március 3-án. Ez alkalommal kétféle robbanó palack tervrajzát mutatták be.⁶³⁸ Az egyik benzines, petróleum alapú molotov koktél volt, a másik pedig puskaporos, amely kén, faszén és egyéb anyagok keverékéből állt, és amely szerkezeteket szándékukban állt bevetni az oroszok és a magyar karhatalmi erők ellen.⁶³⁹ A benzines üvegeket már előre elkészítették volna, és azokat meggyújtva harckocsik alá dobták volna. A szükséges benzint K.I. szerezte be úgy, hogy vegytisztítással foglalkozó édesapjánál visszamaradt benzint és salétromsavat vitte N.F.-hez.⁶⁴⁰

A találkozóra a budapesti vezető is lejött. Elmondta, hogy részt vett Budapesten a Köztársaság téri pártház elleni ostromban. Az ostromban géppisztolyt is használt.⁶⁴¹ A csoport újabb találkozót beszélt meg március 5-re, ezt azonban már nem tarthatták meg, mert a csoport lebukott.⁶⁴²

Akkor értékelés szerint a kecskeméti iskolák közül „ellenforradalmi szempontból” a Katona József Gimnázium, a Bányai Júlia Gimnázium és a Piarista Gimnázium első két évfolyama volt a legfertőzöttebb.⁶⁴³ Ennek az ügynek a szereplői is a Piarista Gimnázium első osztályos tanulói, valamint a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola diákjai voltak.⁶⁴⁴

A diákok nem avatták be tanáraikat terveikbe, mert attól tartottak, hogy a tanárok tudomást szerezve róluk, kicsapják őket az iskolából.⁶⁴⁵ 1957. március 4.-én osztályfőnöki órán H.F. osztályfőnöke kifejezetten a gyerekekre parancsolt, hogy ne vegyenek részt ellenforradalmi tevékenységben, ne „mukkoljanak”. Felhívta a gyerekek figyelmét, hogy ha ilyen tevékenységet folytatnak, nemcsak magukat, hanem szüleiket és tanáraikat is bajba

⁶³⁶ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

⁶³⁷ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

⁶³⁸ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

⁶³⁹ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv Sz.L. kihallgatásáról 1957. március 05. ÁBTL V-141620

⁶⁴⁰ Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

⁶⁴¹ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

⁶⁴² u.o.

⁶⁴³ Jegyzőkönyv Á.Gy. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

⁶⁴⁴ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 5. old. ÁBTL V-141620

⁶⁴⁵ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március 11. ÁBTL V-141620

sodorhatják. Azt is mondta, hogy ha ilyen szervezkedésről a gyerekeknek tudomása van, azt jelenteniük kell.⁶⁴⁶

1957. március 11-én délután 5 órakor az ügyben szereplő tanulók és szülei, valamint az érintett iskolák igazgatói találkoztak, ahol a tanulók beszámoltak mozgalmukról és ismertették annak célját is. A megbeszélés után Sz.Gy. kivételével valamennyi tanulót szabadon bocsátották.⁶⁴⁷

III.3. Helyi tanácsok intézkedései

III.3.1. Hivatalos helyzetértékelés

A megyei tanács úgy látta, hogy a tanulók magatartására hatottak az októberi események. A középiskolákban október 23-ig a diákok a házirendet betartva, fegyelmezetten viselkedtek. Ezt követően azonban ez a fegyelem fellazult. A diákok körében heves szovjetellenesség volt érzékelhető, amely párosult a kapitalizmus iránti rokonszenvvel.⁶⁴⁸

A fiatalok egy része részt vett rendbontásokban, szovjet emlékművek ledöntésében, sztrájkra felszólító röpcédula terjesztésében, valamint egyes tanáraik eltávolításában.⁶⁴⁹ Követelték az orosz nyelv tanításának eltörlését, a vallásoktatás és a vallási jelképek visszaállítását az iskolákban, valamint nem kívántak részt venni az úttörőmozgalomban.⁶⁵⁰

A fenti megnyilvánulásokat több összetevőre vezették vissza. Egyrészt az igazgatók megítélésük szerint nem voltak határozottak, valamint az iskolák tanári kara sem volt egységes. Az iskolák helyzetét a felülről jövő intézkedések sem könnyítették meg, továbbá érződött a hittanórákon megnyilvánuló egyházi befolyás. A tanév végére sikerült a rendet helyreállítani a tanulók körében, azonban ez meglehetősen ingatag alapon állt. Ennek legfőbb okaként azt jelölték meg, hogy a szülők sok esetben az iskolai nevelés céljával ellentétes hatást közvetítenek a tanulók felé.⁶⁵¹

A legfontosabb teendők közé olyan alapfogalmak tisztázását sorolták, mint szocialista erkölcs, valamint az ezzel kapcsolatos nevelési módszertani kérdések megválaszolását.⁶⁵²

⁶⁴⁶ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

⁶⁴⁷ Összefoglaló jelentés Sz.L. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620 valamint Összefoglaló jelentés H.F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

⁶⁴⁸ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII.11. 248.d.

⁶⁴⁹ Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII.526. 1.d.

⁶⁵⁰ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII.11. 248.d.

⁶⁵¹ u.o.

⁶⁵² u.o.

Ugyanakkor az iskolákkal szemben szigorú követelményként fogalmazódott meg a megfelelő politikai és világnézeti nevelés kívánalma.⁶⁵³ Ennek egyik színteréül az ifjúsági szervezeteket szánták. Azonban az úttörőszövetség megújulását nehezítette az a körülmény, hogy a minisztériumban még az őszi események után sem volt egyértelmű, hogy tovább működjön-e a régi, vagy más néven egy új szervezetet hívjanak életre.⁶⁵⁴ 1956. december 15-én a Magyar Rádió arról közölt híradást, hogy megalakult a Magyar Őrszemcsapatok Szövetsége 8-18 év közötti fiatalok számára, mely fel kívánja használni mind az úttörőszervezet, mind a cserkészlet bevált módszereit, azzal a megkötéssel, hogy elhatárolja magát a cserkészlet ideológiai alapjaitól, illetve szellemi vezetőitől.⁶⁵⁵

A középiskolákban az ifjúsági szervezetnek, a KISZ-nek a megerősödése is vontatottan haladt. Az 1956/57-es tanév végére csak a tanulóifjúság 6%-a lépett be. Valószínűleg nem hatott az ifjúságra túlzottan lelkesítően veterán kommunisták, a Tanácsköztársaság időszakáról, vagy a szovjet hadsereg képviselőjének a szovjet ifjúsági szervezetről szóló előadásai.⁶⁵⁶

Az „ellenforradalom” okait feltárva a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya arra a következtetésre jutott, hogy a pedagógusok jó része nem tudott azonosulni a marxizmus-leninizmus eszméjével. Hivatalos megítélés szerint a múltból hozott örökségük, nacionalista meggyőződésük, mely szovjetellenességgel párosult, valamint a határkérdések igazságtalan rendezéséből adódó nézetek keveredve a párt által kezdeményezett Petőfi körök gyűlésein és egyéb vitaesteken megismert revizionista nézetekkel, a pedagógusok körében „eszmei zűrzavart” okoztak.⁶⁵⁷

Bő egy évvel az 1956-os októberi eseményeket követően egy tanácsülésen azt vetették a pedagógusok szemére, hogy politikai kérdések megvitatásánál azok rendkívül passzívak, sőt bántóak azokkal szemben, akik ilyen kérdésekkel hozakodnak elő. Azt is megjegyezték, hogy igyekeznek a kommunista kollégákkal szemben távolságtartóan viselkedni.⁶⁵⁸ Mint ahogy az sem tekinthető egyedül vonásnak, hogy Kalocsa járásban még az iskolaigazgatók is meglehetősen visszafogottak voltak a párttagságot illetően. A régi MDP-tag igazgatók közül

⁶⁵³ u.o.

⁶⁵⁴ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról d./Ifjúsági szervezetek munkája 11-12. old. BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁶⁵⁵ Elhangzott: Magyar Rádió 1956. december 15. Magyar Rádió Archívum Irattár

⁶⁵⁶ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról d./Ifjúsági szervezetek munkája 11-12. old. BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁶⁵⁷ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII.11. 248.d.

⁶⁵⁸ Baradlay Sándor népművelési felügyelő: Beszámoló a művelődésügy helyzetéről; a Kalocsa tanács vb 1957. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII.527. 1.d.

1957 júliusáig csak egy fő kérte felvételét az MSZMP-be.⁶⁵⁹ A pedagógusok sem igyekeztek a párt sorait gyarapítani. 1957 nyarán mindössze 11 párttag volt, és négyen vártak arra, hogy felvegyék őket a pártba.⁶⁶⁰ Ennek okát abban látták, hogy Kalocsa régebben egyházi iskolai város lévén, zömében idős, katolikus tanárok tanítottak az iskolákban, akik habár munkájukat tisztességesen végezték, nem volt elvárható tőlük nagyobb mértékű elkötelezettség az új rendszer iránt.⁶⁶¹ A pedagógusok az őszi események után passzívak és bizonytalanok voltak. Egy magyarázat mindezt annak tulajdonította – természetes pártlogika szerint –, hogy nem volt, aki utat mutasson nekik.⁶⁶² Ugyanakkor ettől némileg eltérő indoklással szolgál a Kalocsai Járási Tanács beszámolója. E szerint 1956. október 23-a előtt a párt, a tanács és a pedagógusok között jó kapcsolat állt fenn.⁶⁶³ Az események idején felsőbb szinten határozott törekvésként fogalmazódott meg, hogy a nemzeti bizottságok élére pedagógusok kerüljenek. Kalocsa járásban a tanács oktatási osztályának akkori vezetője⁶⁶⁴ igazgatói értekezleteken kérte, hogy a nemzeti bizottságok élére pedagógusokat állítsanak, akik közül – állítása szerint - néhányan nem is tudtak megválasztásukról.⁶⁶⁵ A szerepük az volt, hogy megakadályozzák, hogy szélsőségesek vegyék át a kezdeményezést.⁶⁶⁶ Azt a személyt, aki az iménti kijelentést tette, kommunista volta miatt a Kalocsai Nemzeti Bizottság elnöke el akarta bocsátani.⁶⁶⁷ Tanácsai megítélés szerint a pedagógusok meg is feleltek a várakozásoknak. Ők voltak azok, akik gyakran nyugalmukkal, higgadtságukkal megakadályozták, hogy az események erőszakos cselekedetekbe torkolljanak.⁶⁶⁸ Majd 1956 decemberében a párt saját, 1956. október 26-tól a párt-sajtóban is nyíltan deklarált desztalinizációs mozgalmát „ellenforradalomnak” minősítette, melynek célja a szocialista államrend megdöntése volt. Ennek egyik igen lényegre törő megfogalmazása úgy hangzott, hogy „sokat szocializmusról

⁶⁵⁹ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 3. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁶⁰ u.o.

⁶⁶¹ Jegyzőkönyv a Kalocsa Tanács VB 1957. december 13-i üléséről 5. old. BKMÖL XXIII. 527 1.d.

⁶⁶² Baja Városi Tanács VB 1957. április 15-i üléséről készült jegyzőkönyv Beszámoló a művelődési csoport munkájáról és az előtte álló feladatokról 2. old. BKMÖL XXIII. 502.b 2.d.

⁶⁶³ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. február 19-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló az 1956/57 tanév első félévének munkájáról BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁶⁴ Rigó Pál kalocsai lakos operatív kapcsolatuként való beszerzéséről szóló irat ÁBTL V-151.886/2

⁶⁶⁵ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. február 19-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Művelődés és nevelés ügy kérdésének megtárgyalás Előadó: Rigó Pál 3. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁶⁶ u.o.

⁶⁶⁷ Jegyzőkönyv S.L. tanú kihallgatásáról 1957. január 18. 2-3. old. ÁBTL O-14967/218

⁶⁶⁸ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. február 19-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló az 1956/57 tanév első félévének munkájáról BKMÖL XXIII. 277. 2.d. valamint Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

beszéltek proletárdiktatúra nélkül”.⁶⁶⁹ Az iménti megfogalmazásban a párt nem attól tartott igazán, hogy a résztvevők a szocializmust akarták megdönteni, hanem a párt inkább a diktatúráján alapuló hatalmát féltette. Így azokat, akik többek között az oktatási osztály vezetőjének megfogalmazása szerint felkérésére vállaltak szerepet a bizottságokban, egyszeriben a párt „ellenforradalmároknak” bélyegezte, mely a pedagógusok, valamint a párt és a tanácsi szervek közötti kapcsolat megromlásához vezetett.⁶⁷⁰ A helyzeten csak rontott, hogy 1957 márciusától kezdve az 1956-os eseményekben résztvevő pedagógusokat letartóztatták, internálták, némelyikükkel szemben bírósági eljárást foganatosítottak. Ezzel párhuzamosan Kalocsa járásban azt a párt- és tanácsi funkcionáriust, aki a pedagógusokat „felkérte” a nemzeti bizottsági tagságra, ugyan művelődési felügyelővé lefokozták,⁶⁷¹ de továbbra is vezető beosztásban maradván adott 1957 júliusában összegzést pedagógus „ellenforradalmárok” ellen folyó eljárásokról az egyik járási tanács VB ülésén.⁶⁷² Mitöbb, ebből a pozícióból fegyelmi eljárást helyezett kilátásba mindazon pedagógusokkal szemben, akik „állást foglalnak a népi demokrácia ellen”.⁶⁷³

III.3.2. A pedagógusok politikai „tisztánlátásának” erősítése az 1956-os események után

Kecskeméten 1956 november végén újságírók cikket szerettek volna írni a helyi értelmiségről. Ennek kapcsán egy, a korábbi eseményekben meghatározó szerepet játszó pedagógus felvetette egy értelmiségi ankét szervezésének lehetőségét. Az engedélyeztetés ügyében eljárak a városi párt és tanácsi szerveknél, valamint a szovjet városparancsnokságon, ahol a tervezett időpontot nem tartották megfelelőnek. Ugyan december elején a TTIT klubjában tartottak egy szűkebb körű megbeszélést, azonban ezt már a városi tanácsi vezetése kezdeményezte, amelyen annak képviselői is jelen voltak.⁶⁷⁴

1956. november 4-e után a kecskeméti Szovjet Parancsnokság egyik alezredese tartott politikai felvilágosító előadást a tanító képzőben a kecskeméti középiskolák számára. A résztvevők közül az egyik pedagógus az előadó beszéde közben többször is megjegyzéseket

⁶⁶⁹ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 2. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁷⁰ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. február 19-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló az 1956/57 tanév első félévének munkájáról 2. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁷¹ Kalocsa járás VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 2. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁷² Kalocsa járás VB 1957. július 23 -i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Az 1956/57. évi általános iskolai oktatás értékelése előadó: Köves Gyula műv. Felügyelő 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁷³ Kalocsa Járás VB 1958. július 8-i üléséről készült jegyzőkönyv 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁷⁴ Dr. O. L. kihallgatásáról 1957. július 18-án kelt jegyzőkönyv ÁBT L V-143/189 valamint B.III.1490/1957.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

tett: „mit kerestek itt, miért nem mentek haza, ki hívott ide benneteket. Akkor lássuk az oroszokat, amikor a hátunk közepét.”⁶⁷⁵

1957 január első felében a kecskeméti Tanítóképzőben igazgatói értekezletet rendeztek. Az előadó a megyei tanács oktatási osztályának akkori vezetője beszédében az 1956 őszén történt eseményeket „ellenforradalomként” értékelte. Az egyik általános iskolai igazgató az előadó által felvázolt koncepciót annyiban árnyalta, miszerint marxista szempontból lehet, hogy „ellenforradalom” volt, azonban magyar szempontból ez „forradalom” volt.⁶⁷⁶

Elsősorban a párton belül a pedagógusokat kollektíven bélyegezték bűnösöknek és „ellenforradalmároknak”.⁶⁷⁷ Baján olyan erős ellenérzés alakult ki velük szemben, hogy egyes párttagok még tárgyalófélként sem fogadták el őket.⁶⁷⁸ A pedagógusok védelmében a MSZMP járási intézőbizottság titkára szólalt fel, miszerint a pedagógusok „eltévelyedéséért” felelősek voltak olyan fentről érkező utasítások is, mint a fakultatív nyelvoktatás, vagy a hitoktatás.⁶⁷⁹ Ezt a véleményt Kalocsán is osztották, miszerint a pedagógusok munkáját nagymértékben nehezítették a minisztérium sokszor ésszerűtlen, ellentmondásos utasításai.⁶⁸⁰ De ugyanígy Bácsalmáson a helyi MSZMP Intézőbizottságának elnöke is elhibázottnak tartotta a hitoktatásra vonatkozó központi rendelkezést.⁶⁸¹ Az MSZMP KB által hozott határozattal egyezően, a járási tanács is elhatárolta magát a pedagógusokat érő általánosításoktól. Amellett, hogy hangsúlyozta a „bűnös” pedagógusok felelősségre vonásának szükségességét, óvott attól, hogy a pedagógusok többségét ellenforradalmárnak tekintsék.⁶⁸²

Azzal is megvádolták a pedagógusokat, hogy a tanulók nagy részének magatartását főként a pedagógusok befolyásolták azzal, hogy bizonyos tanárok a háttérből irányították a

⁶⁷⁵ 396/1958 sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 2416/1958

⁶⁷⁶ u.o.

⁶⁷⁷ **Kalocsa:** Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII.11. 248. d.

Bácsalmás: Egy másik, ugyannerre az ülésre dátumozott (1956. május 26), jelzés nélküli beszámoló (valószínűleg Cséreged János VB titkár : Az alsóbb tanácsok munkájának értékelése az állami feladatok végrehajtása tükrében c. beszámolóhoz kapcsolódik) 25. old. BKMÖL XXIII. 201. a.

⁶⁷⁸ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Az ifjúság iskolai és iskolán kívüli nevelése. Előadó: Bari Etelka Műv. Áll. Biz.eln. 8. old. BKMÖL XXIII. 226. 2. d.

⁶⁷⁹ u.o. 7. old.

⁶⁸⁰ Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete: Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre BKMÖL XXIII.526. 1.d.

⁶⁸¹ Bácsalmás Járási Tanács VB 1957. február 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 6. old. BKMÖL XXIII. 202.

⁶⁸² Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról /1956. októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök 14. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d. valamint Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Az ifjúság iskolai és iskolán kívüli nevelése. Előadó: Bari Etelka Műv. Áll. Biz.eln. 4. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

diákokat. A fiatalok főként a szovjet emlékmű ledöntésében, a foglyok börtönből való kiszabadításában, sztrájkra felszólító röpcédulák terjesztésében, valamint egyes tanáraik leváltásában vállaltak aktív szerepet.⁶⁸³

1957 nyarán a pedagógusok 20%-os fizetésemelésben részesültek.⁶⁸⁴ Nem mintha nem érdemelték volna meg a fizetésemelést. Korabeli beszámoló szerint még egy gyerek is többet keresett, ha nem ment iskolába, mint tanítója.⁶⁸⁵ Úgy tűnik, hogy a hatalom némi fizetésemeléssel próbálta megvásárolni a pedagógustársadalom „kompromisszum készségét”. Azonban a hatalom az „ostor és mézescsupor” taktikáját alkalmazva fegyelmi eljárást helyezett kilátásba azokkal szemben, akiket mindez nem elégített ki és a választás szabadságának luxusát maguknak megengedve más következtetésre jutottak.⁶⁸⁶

A politikai tisztánlátás érdekében szükségesnek tartották, hogy felvilágosító előadássorozatot szervezzenek, melynek keretében elmagyarázták, hogy hivatalosan mit is kell gondolniuk többek között az 1956-os őszi eseményekről a párt vezető szerepéről, valamint az ország Szovjetunióhoz kötődő viszonyáról.⁶⁸⁷ Igazgatói és nevelőtestületi értekezleteken törekedtek eloszlatni a pedagógusok a párt szemszögéből politikailag tévesnek ítélt nézeteit és rájuk kényszeríteni az „ellenforradalommal” kapcsolatos politikai dogmákat. Hasonlóan az 1956 októbere előtt tartott értekezletekhez és ankétokhoz, a megyei tanács művelődési osztálya a megye területén kiscsoportos beszélgetések keretén belül tartott „felvilágosító” előadásokat.⁶⁸⁸ Baján a pedagógusok számára, a járási tanács által a járási pártbizottsággal együtt tartott tanácskozásokon és megbeszéléseken világossá tették, hogy nem túrnek semmiféle a párt ideológiai „főcsapásától” eltérő nézeteket az iskolákban.⁶⁸⁹ Ezen a téren semmit sem bíztak a véletlenre. A pedagógusok számára tartott ankétosorozaton belül

⁶⁸³ Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete: Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre BKMÖL XXIII.526. 1.d.

⁶⁸⁴ u.o. valamint Pedagógusok bérrendezése 1957. május 27. ikt.sz.: 2358-1/1957 BKMÖL XIII.255/a. 22.d. Megjegyzés: a bírák együttműködését is 1957 nyarán 3-400 Ft-os fizetésemeléssel kísérelte meg olajozottabbá tenni Lásd: Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 687. old.

⁶⁸⁵ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 2. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁸⁶ Kalocsa Járási Tanács VB 1958. július 8-i üléséről készült jegyzőkönyv 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁸⁷ **Kalocsa:** Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

Kiskőrös: Az 1958. március 29- ülésről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 794/a. 2.d. valamint Kiskőrösi Járási Tanács 1957. augusztus 14-i üléséről készült jegyzőkönyv 3. old. BKMÖL XXIII. 326.

⁶⁸⁸ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁶⁸⁹ Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról / 1956 októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök 14. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d. valamint Baja Járási Tanács VB 1958. január 3-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete Beszámoló a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. évben végzett munkájáról BKMÖL XXIII. 226. 3.d.

az elsőn a helyi szovjet parancsnok is jelen volt. Ezen kívül egy másik ilyen jellegű értekezleten Molnár Frigyes, az MSZMP megyei titkára - aki az MSZMP képviselőjében a megyei forradalmi bizottságban is képviseltette magát -, is részt vett.⁶⁹⁰ Mivel 1957. március 8-án Kiss Gyula miniszter több mint 600 pedagógus jelenlétében megtartott nagygyűlésen járult hozzá a párt, a proletárdiktatúra, valamint a Szovjetunióhoz fűződő viszony aktuális kérdéseinek tisztázásához.⁶⁹¹ A pedagógusok számára havonta tartottak szabad pártnapot, valamint az iskolai ünnepeket a párt és a tanács dolgozói ellenőrizték.⁶⁹²

Az 1957/58-as tanévben a fegyelmi büntetésben részesült pedagógusok a figyelem középpontjába kerültek. Semmi meglepő nincs abban, hogy a tanév végére ezek az egzisztenciálisan fenyegetett helyzetben lévő pedagógusok hivatalos álláspont szerint ideológiailag sokat fejlődtek. A községekben, ahhoz, hogy a pedagógusokat kizökkentsék passzivitásukból, „baráti alapon” a párttagok elbeszélgettek a pedagógusokkal. A tanácsi vezetés, valamint a pártbizottsági titkárok részvételével lezajlott vezetői ankétok hivatalos értékelés szerint eredményesek voltak.⁶⁹³ Dunavecscén a helyzet konszolidálására a járási tanács a párt járási intézőbizottságát arra kérte, hogy tartson politikai felvilágosítást és magyarázzák meg a pedagógusoknak a szovjet hadsereg szerepét a magyarországi rendteremtésben, valamint a párt vezető szerepének fontosságát a szocializmus építésében. A tanács álláspontja szerint azok, akik a politikai felvilágosítás után is ezekben a kérdésekben más véleményt képviselnek, azok a szocializmus ellenségei, akik a tőkés rend visszaállításának hívei.⁶⁹⁴ Izsákon a történetek után a párttitkár találkozott az izsáki pedagógusokkal. A beszélgetés után a pedagógusok már „tisztán láttak” és egy újabb nyilatkozatban elismerték tévedésüket. Belátták, hogy Magyarországon „ellenforradalom” volt.⁶⁹⁵

A párt és a hatalom képviselői a későbbiekben is sokat tettek azért, hogy a pedagógusok „ne süllyedjenek az eszmei zűrzavar fertőjébe”. Több mint egy évvel az

⁶⁹⁰ „4./ Molnár Frigyes ... A megyei forradalmi bizottságban a vb utasítására vett részt. november 2-án az MSZMP elnöke lett...” A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 11. old. BKMÖL XXXV/1. 1.f. 248.d. 7. csoport 29. ő.e.

⁶⁹¹ Baja Városi Tanács VB 1957. április 15-i üléséről készült jegyzőkönyv Beszámoló a művelődési csoport munkájáról és az előtte álló feladatokról 2. old. BKMÖL XXIII. 502.b. 2.d.

⁶⁹² Baja Városi Tanács VB 1958. július 22-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete Városi Tanács Művelődési csoport beszámolója 3. old. BKMÖL XXIII. 502.b. 2.d.

⁶⁹³ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Az ifjúság iskolai és iskolán kívüli nevelése. Előadó: Bari Etelka Műv. Áll. Biz. eln. 8. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

⁶⁹⁴ Dunavecsei Járási Tanács 1957. május 17-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Járásunk oktatásügyi helyzetének értékelése az októberi események tükrében és az ezzel kapcsolatos feladatok Bíró Géza VB. elnök 19. old. BKMÖL XXIII. 251.

⁶⁹⁵ B.185/1958/6. sz. ítélet 3. old. ÁBTL V-143.454

események után, 1958-ban értelmiségi ankétokat szerveztek a párt- és, a tanácsi szervek, valamint a Hazafias Népfront irányításával.⁶⁹⁶

A szakmai továbbképzéseken hangsúlyosan szerepelt a lelkiismereti szabadság és az iskolai tanítás szabadságának a párt által helyesnek tartott értelmezése. Ennek keretén belül az egyes tantárgyak világnézeti megközelítésének lehetséges módjairól is szó esett. Ennek nyomán a tanárokat érintő ideológiai cenzúrát vezettek be. A tanároknak írásban kellett rögzíteniük a tanóra anyagát, amit az igazgatók ellenőriztek.⁶⁹⁷

III.3.3. Felelősségre vonások tanácsi vonalon - fegyelmi eljárások pedagógusok ellen

Az 1956-os őszi események alatt tanúsított magatartásuk okán a pedagógusokat több kategóriába sorolták. Bár hangsúlybeli különbségek adódtak, azonban azzal valamennyi értékelés egyetértett, hogy a pedagógusok többsége passzívan, külső szemlélőként viszonyult a történésekhez.⁶⁹⁸ Kalocsán ezt „megfelelő magatartásként”⁶⁹⁹ értékelték, Kiskőrösön pedig „tartózkodó és megfontolt” viselkedésről beszéltek.⁷⁰⁰ Kisebbséget képezett azon „haladó gondolkodású” kommunista pedagógusok köre, akik szembeszegültek az „ellenforradalommal”.⁷⁰¹ Például az uszódi igazgató a község párttitkárával egyeztetett miképpen lépjenek fel a tömeg ellen.⁷⁰² Ezeket a pedagógusokat – akik korábban a mezőgazdaság szervezésétől a helyi népművelésig iskolán kívüli feladatokat is elláttak -, sok helyen eltávolították állásaikból, a település elhagyására kényszerítették.⁷⁰³ Dunapatajon követelték az iskolaigazgató, az igazgatóhelyettes, valamint az orosz szakos tanár leváltását.

⁶⁹⁶ Dunavecsei Járási Tanács 1958. március 21-i jegyzőkönyv melléklete: Népművelési Állandóbizottság munkájának értékelése BKMÖL XXIII. 251.

⁶⁹⁷ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248.d.

⁶⁹⁸ **Kecskemét:** u.o.

Baja: Baja Városi Tanács VB 1957. április 15-i üléséről készült jegyzőkönyv Beszámoló a művelődési csoport munkájáról és az előtte álló feladatokról 2. old. BKMÖL XXIII. 502.b. 2.d.

Kalocsa: Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 3. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁶⁹⁹ Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete: Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre BKMÖL XXIII.526. 1.d.

⁷⁰⁰ Az 1957. április 27-i ülésről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a kiskőrösi általános iskolákban az 1956-57-es tanévben eddig végzett munkáról Starcz Lajos VB. tag, isk. ig. beszámolója BKMÖL XXIII. 794/a. 2.d.

⁷⁰¹ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás közoktatásügyi helyzetéről 2-3. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

⁷⁰² Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 3. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁷⁰³ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás közoktatásügyi helyzetéről 2-3. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

Miskén a párttag iskolaigazgatónak bujkálnia kellett.⁷⁰⁴ Ennek ellenpontjaként a Bács-Kiskun Megyei Tanács Művelődési Osztálya szerint akadtak olyan pedagógusok, akik egzisztenciális megfontolásokból azonosultak a változásokkal, hogy korábbi beosztásukat megtarthassák az új rendszerben is. A pedagógusok egy másik része meggyőződésből támogatta a mozgalmat. Részt vettek szovjet emlékmű ledöntésében, a bizottságok munkájában, orosz tankönyvek elégetésében, szorgalmazták az egyházi iskolák visszaállítását, iskolaigazgatók leváltásában működtek közre.⁷⁰⁵ És végül –az értékelések szerint - az elenyésző kisebbséget azok a pedagógusok képezték, akik tudatosan az „ellenforradalmárok” oldalára álltak.⁷⁰⁶

A pedagógusoknak az eseményekben való részvételükről első lépésben az ún. egyeztető bizottság előtt kellett számot adniuk. Az egyeztető bizottságban résztvevő pedagógusok igyekeztek a gyanúba keveredett tanárok helyzetén segíteni, ám ez nem minden esetben sikerült. A tanács művelődési osztálya ugyanis az egyeztető bizottság döntéseit az ügyészségen óvhatta meg.⁷⁰⁷ Kecskeméten felülvizsgáló csoport munkájában részt vett a pedagógus pártszervezet, a Tanács apparátusból megalakult bizottság, amely a Városi Pártbizottság véleményének szem előtt tartásával dolgozta ki javaslatait.⁷⁰⁸

A megyei tanács művelődési osztálya a városi, járási tanácsi szervezetekkel, valamint a városi, járási pártbizottságokkal egyeztetve választotta ki azokat a pedagógusokat, akik ellen fegyelmi eljárást kezdeményezett.⁷⁰⁹ Névleg ugyan a tanácsi szervek hoztak döntéseket, azonban az érdemi döntéseket a háttérben pártbizottságokon születtek. Ezek végrehajtását a pártbizottság ellenőrizte annak hangoztatása mellett, hogy a szakigazgatási szervek döntéseikben teljesen függetlenek.

Az, hogy a tanácsok szerepe az ügyek elbírálásánál mennyire volt névleges, a következő eset szemlélteti. Az egyik igazgató tagja volt az iskolák államosítását felügyelő úgynevezett Kéttagú Államosítási Bizottságnak. A Párt és a Hazafias Népfrent jóvoltából

⁷⁰⁴ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 3. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d. valamint Dunavecsei Járási Tanács 1957. május 17-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Járásunk oktatásügyi helyzetének értékelése az októberi események tükrében és az ezzel kapcsolatos feladatok Bíró Géza VB. elnök 17. old. BKMÖL XXIII. 251.

⁷⁰⁵ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d

⁷⁰⁶ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás közoktatásügyi helyzetéről 2-3. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

⁷⁰⁷ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁷⁰⁸ Jegyzőkönyv MSZMP Városi Bizottsága 1957. augusztus 14-i üléséről ikt.sz: 16/814/1957 2. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ö.e. 799. doboz 1. dosszié

⁷⁰⁹ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

megválasztották megyei tanácstagnak is.⁷¹⁰ Iskolaigazgatóként 1957. június 30-ig a felettes tanácsi szervek véleménye szerint kifogástalanul végezte munkáját. Azonban a városi pedagógus pártalapszervezet panaszt emelt pártellenes magatartásával kapcsolatosan.⁷¹¹ Ez abban nyilvánult meg, hogy az iskolaigazgató nem lépett be az MSZMP-be és ezt az elhatározását nagy nyilvánosság előtt hangoztatta is. Így aztán a párt nyomására a tanácsi szervek 1957. augusztus 15-én leváltották iskolaigazgatói tisztségéből.⁷¹² A művelődési osztály a párdöntést nem bírálta felül, hanem tudomásul vette, és ennek alapján intézkedett is. A lefokozott iskolaigazgatót ugyanabban az iskolában igazgatóhelyettesnek nevezte ki. Azonban a pártbizottság ezt sem hagyta jóvá, így az igazgatóhelyettesi beosztásból is elmozdították. Az igazgató a művelődési osztály döntésének felülvizsgálatát kérte a tanácsnak címzett panaszlevelében. Azonban a tanácsi osztály a panaszlevelet kivizsgálás céljából az illetékes pártszervnek továbbította.⁷¹³

1957 márciusában Kecskeméten egyetlen pedagógus ellen sem indult eljárás, megyei szinten pedig mindössze 8-10 esetben. Ezekben az esetekben sem beszéltek „tudatos ellenforradalmárokról”, „csak” „megtévedt” pedagógusokról.⁷¹⁴ 1957 májusában azonban változás figyelhető meg: a kecskeméti pedagógus forradalmi bizottság tagjait írásbeli figyelmeztetőben részesítették,⁷¹⁵ de igazán komolyra csak 1957 nyarára fordult a helyzet. A fegyelmi eljárásokat tömegesen a tanév befejezése után, 1957 júliusában folytatták le a tanácsok járási, illetve megyei tanácsok művelődési osztályai.⁷¹⁶ Izsákon a helyi párttitkár elmondása szerint a pártszervezet 1957. január 2-án tűzte napirendjére az érintett pedagógusok ügyét, amit rögtön le is zárt, azonban 1957 nyarán a járástól kapott utasítás nyomán mégis fegyelmi vizsgálatot kellett a tanárok ellen elrendelni.⁷¹⁷ A megyei tanács végrehajtó bizottsága utasította a Művelődési Osztályt, hogy a fegyelmi ügyeket és az ezzel

⁷¹⁰ L.D. levele Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtóbizottsága Művelődési Osztályának 1957. október 25. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 799.d. 3. dosszié 20. ő.e.

⁷¹¹ L.D. ügye ikt.sz.: 35670/2/1957.sz. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 799.d. 3. dosszié 20. őe.

⁷¹² L.D. levele Bács-Kiskun megyei Tanács Végrehajtóbizottsága Művelődési Osztályának 1957. október 25. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 799.d. 3. dosszié 20. őe.

⁷¹³ L.D. ügye ikt.sz.: 35670/2/1957.sz. MSZMP Megyei Bizottságának BKMÖL XXXV.1. 12.f. 799.d. 3. dosszié 20. őe.

⁷¹⁴ Dr V.D. tanulmányi felügyelő beszámolója: Városi Tanács Művelődési csoportjának az eddig végzett munkájáról (1957. március 14) BKMÖL XV. Mikrofilmtár XXIII.552. 1225. tekeres 1-3 kötet

⁷¹⁵ ÁBTL Monográfia 1- 53. old.

⁷¹⁶ Egy másik, ugyanerre az ülésre dátumozott (1956. május 26), jelzés nélküli beszámoló (valószínűleg Cserged János VB titkár : Az alsóbb tanácsok munkájának értékelése az állami feladatok végrehajtása tükrében c. beszámolóhoz kapcsolódik) 25. old. BKMÖL XXIII. 201.a.

⁷¹⁷ B.185/1958/6. sz. ítélet 3-4. old. ÁBTL V-143.454

kapcsolatos személyi kérdéseket az új tanév beindításáig, azaz 1957. szeptember 01-ig zárja le.⁷¹⁸

Törvényi felhatalmazás alapján a pedagógusokkal szemben indított fegyelmi eljárások lefolytatására a városi és megyei tanács művelődési osztályai voltak jogosultak, amelynek jogi háttereként még egy 1874-ben hozott szolgálati szabálygyűjteményt használtak fel.⁷¹⁹

Az év végi munkaerő-gazdálkodás mögé bújtatott intézkedések folytán középiskolai tanárokat fokoztak le általános iskolai tanárokká.⁷²⁰ A megyei tanács először ragaszkodott ahhoz, hogy a nevelők áthelyezését érintő ügyeket saját hatáskörben kezelje, de augusztus 25-én, miután képtelen volt megbirkózni a feladatokkal, ezt a hatáskört átadta a járási tanácsnak.⁷²¹ Kecskeméten a tanév befejezését követően városi szinten 80 pedagógust hallgattak meg. A meghallgatott pedagógusok felét marasztalták el az októberi eseményekben történt részvételük miatt. Ebből 5 pedagógust elbocsátottak állásából. Hivatalos indoklás szerint azért, mert méltatlanná váltak a tanári pályájuk további folytatására, az ifjúság nevelésére, valamint szégyenbe hozták a kecskeméti pedagógus társadalmat.⁷²²

A feljegyzések szerint városi szinten 29 pedagógust más iskolába helyeztek át, 5 pedagógustól megvonták a kitüntetést, egy pedagógust pedig alacsonyabb beosztásba helyeztek.⁷²³ Döntés született arról, hogy 1957. augusztus 25-ig pedagógusgyűlést kell összehívni, ahol a leváltásokkal kapcsolatos határozatokat közölni kell a pedagógusokkal.⁷²⁴ Nevek említése nélkül 1957. szeptember 5-i véglegesnek tekinthető állapot szerint a kecskeméti pedagógusok közül 3 pedagógust elbocsátottak állásából, 14 főt politikai okból más iskolába helyeztek és 11 főt pedig vezető beosztásukból leváltottak.⁷²⁵ Hetényegyházán a helyi iskolaigazgatót,⁷²⁶ aki 1956. november 3-án a végleges Nemzeti Bizottság

⁷¹⁸ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról 21. old. BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁷¹⁹ Szolgálati szabályok gyűjteménye” 1874. évi kiadása I. részéből BKMÖL XXIII.11. 12. d.

⁷²⁰ Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról BKMÖL XXIII. 11. 248. d.

⁷²¹ Baja Járási Tanács VB 1958. január 3-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. évben végzett munkájáról BKMÖL XXIII. 226. 3.d.

⁷²² Jegyzőkönyv MSZMP Városi Bizottsága 1957. augusztus 14-i üléséről 2. old. ikt.sz.: 16/814/1957 2. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ö.e. 799. doboz 1. dosszié valamint Előterjesztés az MSZMP Városi Bizottságának 1957. augusztus 14-i ülésére Kecskemét város oktatási problémái (közoktatásügyi helyzet) 1-2. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ö.e. 799. doboz 1. dosszié

⁷²³ Előterjesztés az MSZMP Városi Bizottságának 1957. augusztus 14-i ülésére: Kecskemét város oktatási problémái (közoktatásügyi helyzet) 2-3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ö.e. 799. doboz 1. dosszié

⁷²⁴ Jegyzőkönyv MSZMP Városi Bizottsága 1957. augusztus 14-i üléséről ikt.sz.: 16/814/1957 3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ö.e. 799. doboz 1. dosszié

⁷²⁵ 1957. szeptember 5-i jegyzőkönyv melléklete: Az 1957/58 iskolai év beindítása XV. Mikrofilmtár XXIII.552. 1225. tekercs 1-3 kötet

⁷²⁶ Monográfia I. ÁBTL 105. old.

megválasztását szorgalmazta,⁷²⁷ fegyelmi eljárás keretén belül leváltották igazgatói tisztségéről.⁷²⁸ Baja városában 260 pedagógusból 30-nál kevesebb pedagógus ellen indult fegyelmi eljárás.⁷²⁹ A megyei tanács felkérésére a járás valamennyi községében az 1956-os őszi eseményekre vonatkozólag anyaggyűjtést végeztek.⁷³⁰ Összesen 19 pedagógus ellen folytattak le fegyelmi eljárást. Közülük hármat bocsátottak el állásukból, tizenkettőt pedig áthelyeztek és írásbeli megrovásban részesítették.⁷³¹ Ez a szám némileg módosult 1957 végéig: a fegyelmi eljárások száma 22-re emelkedett, viszont az állásukból elbocsátott pedagógusok száma háromról kettőre csökkent.⁷³² A későbbiekben még részletesebben az igazságszolgáltatásnál említésre kerülő P.L. és K.J. is 1957 májusában fegyelmi büntetést kapott.⁷³³ P.L.-t írásbeli figyelmeztetésben kötelezték arra, hogy igazgatójától bocsánatot kérjen.⁷³⁴ P.L. a fegyelmi határozat ellen nem nyújtott be fellebbezést.⁷³⁵ A járási tanács művelődési osztályának 1957-ben jelentős kapacitásait kötötte le a pedagógusok fegyelmi ügyei. 1957. szeptember 20-ig valamennyi áthelyezéssel kapcsolatos ügyet lezárt.⁷³⁶ Kalocsa járás területén hét nevelő ellen indítottak fegyelmi vizsgálatot a „Nemzeti bizottságban” végzett tevékenységük miatt, vagy azért, mert követelték egyes vezetők, illetve kollégáik eltávolítását.⁷³⁷ Ez a szám 1957. július 23-i – nem végleges - állapot szerint kilencre emelkedett. A vizsgálatokat egyébként augusztus közepéig fejezték be.⁷³⁸ A 9 pedagógusból 7 pedagógus ellen folytattak le fegyelmi vizsgálatot, kettőt pedig a rendőrség közbiztonsági őrizetbe helyezték.⁷³⁹ Bácsalmás járás területén 16 esetben folytattak le tanárokkal szemben fegyelmi vizsgálatot. Ennek eredményeként fegyelmi büntetésként két esetben az iskolaigazgatót váltották le – a katymári, illetve a mátételki iskolaigazgatót – az esetek döntő

⁷²⁷ Jegyzőkönyv S.I. kihallgatásáról 1958. január 23. ÁBTL V-143.448

⁷²⁸ Monográfia I. ÁBTL 107. old.

⁷²⁹ u.o. 144. old.

⁷³⁰ Baja Járási Tanács VB 1957. január 24-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 227. 5.d.

⁷³¹ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás közoktatásügyi helyzetéről 3. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

⁷³² Baja Járási Tanács VB 1958. január 3-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. évben végzett munkájáról BKMÖL XXIII. 226. 3.d.

⁷³³ Jegyzőkönyv G.E.-né tanú kihallgatásáról 1957. július 09. ÁBTL V-142354

⁷³⁴ Jegyzőkönyv P.L. kihallgatásáról 1957. szeptember 30. ÁBTL V-142354

⁷³⁵ Jegyzőkönyv K.J.-né tanú kihallgatásáról 1957. november 11. ÁBTL V-142354

⁷³⁶ Baja Járási Tanács VB 1958. január 3-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. évben végzett munkájáról BKMÖL XXIII. 226. 3.d.

⁷³⁷ Kalocsa város tanács 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete: Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól BKMÖL XXIII. 526. 1.d.

⁷³⁸ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv 1. napirendi pont: Az 1956/57. évi általános iskolai oktatás értékelése Előadó: Köves Gyula műv. Felügyelő 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

⁷³⁹ Kalocsa Járási Tanács VB 1957. július 23-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Beszámoló a járás 1956/57 évi művelődési helyzetéről 4. old. BKMÖL XXIII. 277. 2.d.

többségében azonban a vizsgálatok írásbeli megrovással vagy szóbeli figyelmeztetésekkel zárultak. Mindössze 3 alkalommal került sor arra, hogy fegyelmi büntetésként a nevelőt más iskolába helyezték át. Az áthelyezéseket a megyei tanács művelődési osztálya hajtotta végre.⁷⁴⁰ Dunavecse járás területén összesen 9 pedagógus szerepét illetően merültek fel kétségek. Az egyedüli pedagógus, akit élesen elítéltek Dr. Cs.F. volt. Őt is csupán csak azért, mert határozott lépéseket tett a járási tanácselnök eltávolítására, akit ennek ellenére sem mozdítottak el. Vele kapcsolatban az a határozat született, hogy nem maradhat tanár, mivel az ifjúságot „szellemileg-erkölcsileg züllesztí és mérgezi.”⁷⁴¹ Izsákon a járástól kapott utasítás nyomán fegyelmi vizsgálatot kellett H.L. és dr. R.L. ellen elrendelni. Ennek során mindkét pedagógust írásbeli megrovásban részesítették. A párttitkár ugyanakkor azt is kiemelte, hogy mind H.L., mind dr. R.L. igyekeztek hibájukat kijavítani, és többek között nekik köszönhetően az 1957-es tanácsválasztásokon jó eredményt értek el.⁷⁴² Kerekegyháza 1957 februárjában az oktatással kapcsolatos beszámolót még a nemzeti bizottság volt elnöke tartotta.⁷⁴³ 1957 júliusára azonban nagyot változott a világ. Az MSZMP szerint az iskolaigazgató „olyan fát tett a tűzre”, hogy át kellett helyezni. A volt iskolaigazgató helyettese szerint a pedagógusok áthelyezése egyrészt büntetésből, másrészt népgazdasági szempontok alapján történt. Mivel ez a kijelentés 1957 júliusában hangzott el, ezért inkább az előbbi ok az, ami valóságosnak tűnik.⁷⁴⁴

A városi tanács oktatási osztályának vezetője olyan kijelentést tett, hogy K.L., valamint dr. R.I. lesz az a két személy, akin keresztül a városi pedagógus társadalmat meg fogják félemlíteni.⁷⁴⁵ 1957. augusztus 14-én a rendőrség is ezt a két személyt nevezte meg, mint akiket bíróság elé fognak állítani. Annak hangsúlyozása mellett, hogy azokkal szemben, akik csak belesodródtek az eseményekbe, a meggyőzés eszközt kell alkalmazni, bejelentették, hogy dr. K.P-t, dr. O.L.-t és Sz.R.-ot internálni fogják, továbbá „mellékbüntetésként” a fent megnevezett öt tanárt a pályától végleg eltiltják.⁷⁴⁶ Ez az elképzelés azonban 1957. augusztus 14. és augusztus 21. között eltelt egy hét alatt némileg

⁷⁴⁰ 1957. szeptember 16 -i tanácsülési jegyzőkönyv melléklete: Járási Tanács VB beszámolója 7. old. BKMÖL XXIII. 201.a.

⁷⁴¹ A Dunavecsei Járási Tanács 1957. május 17-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Járásunk oktatásügyi helyzetének értékelése az októberi események tükrében és az ezzel kapcsolatos feladatok Bíró Géza VB. elnök 17. old. BKMÖL XXIII. 251.

⁷⁴² B.185/1958/6. sz. ítélet 3-4. old. ÁBTL V-143.454

⁷⁴³ Kerekegyháza Községi Tanács 1957. február 14-i üléséről készült jegyzőkönyv 3. napirendi pont Iskolaügyek előadó: Németh László iskolaigazgató BKMÖL XXIII. 742/b.

⁷⁴⁴ Kerekegyháza Községi Tanács 1957. július 4-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII. 742/b

⁷⁴⁵ Rakó István panaszlevele ikt.sz.: 16/1007/57 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 799.d. 3. dosszié 20. őe.

⁷⁴⁶ Jegyzőkönyv MSZMP Városi Bizottsága 1957. augusztus 14-i üléséről ikt.sz.: 16/814/1957 3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ő.e. 799. doboz 1. dosszié

módosult, hiszen dr. R.I. és K.L. mellett dr. O.L.-t is ugyanaznap, 1957. augusztus 21-én előzetes letartóztatásba helyezték.⁷⁴⁷

A megyei tanácson a pedagógusok szerepvállalását vizsgáló bizottság munkájával kapcsolatosan kritikai észrevételek is megfogalmazódtak. Az 1956 ősze után eltelt majdnem egy év alatt sem sikerült a fegyelmi ügyeket lezárni.⁷⁴⁸ Zárójelben jegyzem meg, hogy 1957. május közepéig erre nem is volt komolyabb törekvés, elég visszaalni arra, hogy ekkor született meg a Belügyminisztérium tervezete arról, hogy a nemzeti és forradalmi bizottságban résztvevőket is felelősségre kell vonni.⁷⁴⁹ Így 1957 nyaráig az általam vizsgált tanároknál fel sem merült a fegyelmi vizsgálat gondolata. 1957 márciusában, míg városi szinten egyetlen pedagógust sem, addig megyei szinten is mindössze 8-10 pedagógus ellen emeltek kifogást politikai magatartásukkal kapcsolatosan.⁷⁵⁰

A Városi Tanács művelődési osztályának vezetője szerint a megyei és a városi művelődési osztály tevékenysége között nem volt összhang, ebből adódóan a döntések következetlenek voltak. Ezért az a javaslat született, hogy a pedagógus leváltások illetve áthelyezések ügyében született döntéseket a tanács végrehajtó bizottságainak jóvá kell hagynia.⁷⁵¹ Következetlenség nyilvánult meg abban is, hogy a büntetéseket folyamatosan változtatták.

A pedagógus elhelyezésekkel kapcsolatosan is számos nehézséggel kellett megbirkózni. Külső területekre kompromittált pedagógusok kihelyezését nem tartották célravezetőnek, mivel nehezebben voltak ellenőrizhetőek, így városi iskolába javasolták áthelyezésüket. Hibaként fogalmazódott meg az is, hogy az illetékes szervek nem közölték az érintett pedagógusokkal a leváltások és áthelyezések indokát.⁷⁵²

⁷⁴⁷ B.III.1490/1957.sz. 13. o ítélet ld. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁷⁴⁸ A megyei Ideiglenes Intézőbizottság beszámolója 1957. május 31. 95. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

⁷⁴⁹ A Belügyminisztérium tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól 1957. május 15. Iratok II. 757–765. old.

⁷⁵⁰ Dr. V.D. tanulmányi felügyelő: Városi Tanács Művelődési csoportjának az eddig végzett munkájáról 1957. március 14. XV. Mikrofilmtár XXIII.552. 1225. tekercs: 1-3 kötet

⁷⁵¹ Jegyzőkönyv MSZMP Városi Bizottsága 1957. augusztus 14-i üléséről ikt.sz.: 16/814/1957 2-3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 3. ő.e. 799. doboz 1. dosszié

⁷⁵² u.o. 3. old.

IV. POLITIKA ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A VIZSGÁLT PEREK TÜKRÉBEN

IV.1. A bírák függetlensége – avagy ennek korlátai

A bíróság függetlenségét névlegesen az akkor érvényben lévő Alkotmány garantálta.⁷⁵³ Még az 56-os perek tárgyalásának kezdeti szakaszában az országos bírósági vezetői értekezleten is arról biztosították a bírákat, hogy a bírói függetlenséget a legszigorúbban fogják értelmezni és minden körülmények között mindenkivel be fogják tartatni.⁷⁵⁴ Azonban az Alkotmányban, valamint az 1946. I. törvény bevezetőjében foglalt, az állampolgárok „természetes és elidegeníthetetlen” jogainak érvényesülése súlyos csorbát szenvedett. A hatalom, vagyis a párt maga alá gyűrte az igazságszolgáltatás rendszerét, lábbal tiporva a bírói függetlenséget azzal az indokkal, hogy annak az uralkodó osztály – vagyis a proletariátus – erőszakszervezetének kell lennie, amelynek az állam, azaz a párt célkitűzéseit kell szolgálni.⁷⁵⁵ Így a bírák a pártbizottságok kulisszái mögött születő döntések végrehajtóivá alacsonyodtak.

Az igazságszolgáltatási szervek munkájába történő beavatkozásnak többlépcsős formáját alakították ki a „Nagy Testvér”, azaz a Szovjetunió háttérirányítása mellett egyrészt a párt, másrészt az Igazságügy-minisztérium részéről. Az 1956-os eseményekkel kapcsolatos büntetőperек esetében az országos igazságszolgáltatási szervek munkája szigorú szovjet ellenőrzés alatt folyhatott, bár erre nagyon kevés, szinte csak jelzés értékű adat áll rendelkezésre. Azonban ezek az adatok nagyon árulkodóak. Nehezen képzelhető el, hogy olyan magas rangú szovjet katonai bíró, mint Konajkov vezérőrnagy, a magyarországi szovjet katonai erők bíróságának elnöke, valamint Titkov ezredes, a magyarországi szovjet katonai erők főügyésze, csupán protokolláris kötelezettségének tett volna eleget akkor, amikor még 1958-ban is a hatalom megfogalmazása szerint az „ellenforradalmi” perekben folytatott ítélezés felett vontak mérleget az országos ügyészi értekezleten. Ott, ahol – már ha egy ország valóban független - egyébként „de jure” egyetlenegy szovjet katonai előjárónak sem lett volna semmi keresnivalója.⁷⁵⁶

⁷⁵³ 1949. évi XX. tv. 41. § 2) bekezdés

⁷⁵⁴ 1956. el.I.B.37 1957. január 3. BKMÖL XXV. 30/a. 42. d. valamint Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

⁷⁵⁵ u.o.

⁷⁵⁶ Az Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31. BKMÖL XXIII.2.a.

Politikai oldalról a megtorlást a Központi Bizottság vezérelte a Politikai Bizottság határozata alapján a Belügyminiszterből, a Legfőbb Ügyészből, a Legfelsőbb Bíróság elnökéből felállított operatív bizottságon keresztül.⁷⁵⁷

A párt és a bíróságok között lévő alárendeltségi viszonyt mutatja, hogy a megyei bíróság elnökének a pártbizottságon kellett beszámolni a bíróság működéséről. A pártbizottság a bíróság ítélezési gyakorlatát nemcsak ellenőrizte, hanem értékelt is.⁷⁵⁸ Már 1956 októbere előtt sem számított példátlanak, hogy a pártbizottság tagjai felkeresték a bírót és konkrét utasításokkal látták el.⁷⁵⁹ A pártatlan bíráskodást névlegessé tette, hogy a bírók nemegyszer utasításba kapták, hogy milyen ítéleteket hozzanak. Történetek utalások arra vonatkozólag, hogy a bíróságok a törvénysértésekre a pártbizottságtól kaptak utasítást.⁷⁶⁰ A párt mellett esetenként a tanács illetékesei is nyomást gyakoroltak az ítékezés folyamatára.⁷⁶¹

A politikai nyomásgyakorlás eszközeként helyi szinten a pártbizottságok a bíróságok mellett megyei és a járási ügyészeket is negyedévente, félévente a beszámoltatták.⁷⁶² Emellett a Legfőbb ügyész, Dr. Szénási Géza beszámolójában büszkén emelte ki, hogy a bírósággal ellentétben az ügyészségnél nem kellett népügyi szervezettel felállítani, azaz a népbírósághoz hasonló kontrollt nem kellett az ügyészség szervezeti kereteibe beilleszteni. Erre azért nem volt szükség, mert a pártirányítás az ügyészi szervek felett maximálisan érvényesült,⁷⁶³ amely több okra vezethető vissza. Egyrészt szervezetileg az ügyészi és bírói hierarchia másképp működött. Míg egy ügyész munkájába a felettese bármikor beleszólhatott, vagy utasíthatta az ügyészt, úgy a bírói függetlenség formálisan az akkor érvényben lévő

⁷⁵⁷ Horváth Miklós: A forradalmat követő megtorlás a katonai igazságügyi szervek tevékenységének tükrében in: *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958.* Szerk.: Okvát Imre. Budapest, 2001, Történeti Hivatal, 232–233. old.

⁷⁵⁸ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 2. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d. valamint Az MSZMP PB tájékoztatója a büntetőpolitikai határozatról 1957. december 10. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1. 609-611. old.

⁷⁵⁹ Kecskeméti Megyei Bíróság bírói értekezletéről készült jegyzőkönyv 1956. szeptember 17. ikt.sz.: 1956. El.II.C.10.13. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁷⁶⁰ Vádirat dr. M.G. ellen ikt.sz.:Bül.535/1957.Bács-Kiskun megyei Ügyészség 1957. december 12. ÁBTL V-143189 valamint Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d. valamint Beszámoló az országos pártértekezletről MSZMP Bács-Kiskun megyei Végrehajtóbizottsága 1957. július 11. 35. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 2. csoport 210.d. 1.ő.e.

⁷⁶¹ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁷⁶² Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31 60. old. BKMÖL XXIII.2.a.

⁷⁶³ u.o.

Alkotmányban benne foglaltatott,⁷⁶⁴ továbbá az ügyészi szervezeten belül a párttagok aránya sokkal magasabb volt, mint a bíróságokon.⁷⁶⁵

A bírók szakmai mérlegelési jogkörét gyakorlatilag nullára szűkítette, hogy minden, az akkori besorolás szerint „ellenforradalmi” ügyben született első fokú bírósági ítéletet fel kellett terjeszteni az Igazságügy-minisztériumhoz.⁷⁶⁶ A felterjesztett ítéleteket azután az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Osztálya havonta értékelte. Ezen felül a Legfelsőbb Bíróság Felügyeleti Főosztályának egy „brigádja” az eljárásokat lefolytató megyei bíróságon évente legalább egyszer helyszíni ellenőrzést tartott, amelynek során az adott bíróság munkáját értékelte.⁷⁶⁷

A bírói függetlenség további csorbítását jelentette, hogy az Igazságügy-minisztérium elégedetlen lévén a bírósági ítéletekkel, a rendes bíróságok mellett esetenként annak felülbírálati fórumaként létrehozta a népbíróság intézményét.⁷⁶⁸ Ennek az intézkedésnek nyíltan bevallott célja az ellenforradalmi ügyekben szigorúbb ítéletek meghozatala, illetve a már megszületett ítéletek szigorítása volt. A javaslat még azt is lehetővé tette, hogy a Legfelsőbb Bíróság ítéletét a Legfelsőbb Ügyész törvényességi óvásával is felül lehessen bírálni. Ezzel az intézkedéssel évezredes jogi normát rúgtak fel, miközben annullálták a hatályos büntető törvénykönyv idevonatkozó rendelkezését természetesen visszamenőleges hatállyal.⁷⁶⁹ Még inkább megkérdőjeleződik a népbírósági intézmény törvényessége, azzal, hogy a népbírósági tanács mellőzhette a perrendben előírt határidőket is.⁷⁷⁰ A számadatokból az olvasható ki, hogy a népbírósági tanácsok az államrend elleni szervezkedés miatt lefolytatott perek durván ¼-ét tárgyalták, míg a kevésbé súlyos büntett, az izgatás esetében mindez az arány elhanyagolható.

⁷⁶⁴ 1949. évi XX. tv. 41. § 2) bekezdése

⁷⁶⁵ Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31. 60. old. BKMÖL XXIII.2.a.

⁷⁶⁶ 1956. el.I.B.37.sz. irat 1957. január 3. BKMÖL XXV. 30/a. 42. d.

⁷⁶⁷ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d. valamint Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat ikt.sz.: 1958.El.IV. D.6/2 14. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.
Megjegyzés: a Bács-Kiskun Megyei Bíróságon az általam vizsgált időszakban 1957. július 2-6 között, valamint 1958. május 8-24 között zajlott le ilyen jellegű ellenőrzés.

⁷⁶⁸ Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály jelentése a népbírósági tanácsok működéséről 1957. szept. 26. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 594-605. old.

⁷⁶⁹ Az IM előterjesztése a kormányhoz a megyei népbíróságok felállításának tárgyában 1957. május 29. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 744-746. old.

⁷⁷⁰ Javaslat a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsát létrehozó törvényerejű rendelet tervezetének előkészítésére 1957. március 28 in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 722- 723. old.

A polgári bíróságok elsőfokú eljárásában 1/ a Népköztársaság elleni büntettek miatt elítéltek megoszlása az egyes büntettek szerint az 1956. évi november hó 4. és az 1958. évi március hó 1. napja közötti időben⁷⁷¹

Büntett		Rendes eljárás	Gyorsított, népbírósi eljárásban	illetőleg tanács előtti	Összesen
Államrend szervezkedés /BHÖ.1. és 8. p. izgatás	elleni	2127	568		2695
		3929	5		3934

A Népköztársaság elleni büntettek miatt elítéltek megoszlása az egyes büntettek szerint az 1956. évi november hó 4. és az 1958. évi április hó 1. napja közötti időben⁷⁷²

Büntett		Rendes eljárás	Gyorsított, népbírósi eljárásban	illetőleg tanács előtti	Összesen
Államrend szervezkedés /BHÖ.1. és 8. p.	elleni	2987	636		3623

A népbírák és a szakbírók között gyakran komoly feszültségek támadtak az ügyek elbírálásánál. Míg a népbíró a párt utasításait tartotta szem előtt, mely szigorúbb ítéleteket tartott kívánatosnak, a szakbírók a törvényesség még megmaradó morzsáihoz ragaszkodtak. A párt mindenhatóságát jelzi az a tény, hogy a kétféle szemlélet miatt jelentkező ellentéteket nem magasabb bírósági fórumokon vizsgálták ki, hanem a panasztevők a kormány szervekhez és ezen keresztül párt szervekhez fordultak.⁷⁷³

Az Igazságügy-minisztérium mellett az ügyészség is szakmai felügyeletet gyakorolt a bíróság felett, amit a bírók – érthetően - sérelmesnek találtak.⁷⁷⁴ Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész 1957 januárjában ugyan ígéretet tett arra, hogy ezt megszüntetik, azonban a későbbiekben ezt sem váltották valóra.⁷⁷⁵

A bírói függetlenség kereteit nagyban szűkítette az is, hogy a bíraktól megkövetelték az ideológiai elvekkkel való azonosulást, és a káderpolitikai irányvonalat is ennek mentén határozták meg.

⁷⁷¹ Dr. Nezvál Ferenc igazságügyi miniszter levele Apró Antalhoz, az MSZMP PB tagjához a bíróságok munkájáról 1958. április 2. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 784-789. old.

⁷⁷² Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31. 4. old. BKMÖL XXIII.2.a.

⁷⁷³ Az Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály jelentése a népbírósi tanácsok működéséről 1957. szept. 26. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 594-605. old.

⁷⁷⁴ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁷⁷⁵ 1956. el.I.B.37. sz. irat 1957. január 3. BKMÖL XXV. 30/a. 42. d.

A bírák jó része nem akart párttag lenni, amit egy 1953-as országos statisztikai adat is alátámaszt: 1953-ban a bírák valamivel több, mint 2/3-a nem volt párttag, és valószínűleg ez a tendencia sem változhatott jelentősen 1957 januárjáig sem.⁷⁷⁶

1957 februárjában dr. Nezvál Ferenc igyekezett mindenkit megnyugtatni, hogy a bírakat nem fenyegetik elbocsátások csak azért, mert munkáskáderek, vagy azért, mert a régi, előző rendszerbeli bírói generáció tagjai.⁷⁷⁷ Pedig az utóbbiak félelme nem is volt annyira alaptalan. Ami a II. világháború előtt is ítélkező bírakat illeti, 1955-ben az 1953-ban regisztrált 75%-os arány⁷⁷⁸ lecsökkent 60 %-ára,⁷⁷⁹ ami arra utal, hogy felgyorsult a tisztogatási folyamat az azt megelőző időszakhoz képest. Még az 1956-os őszi események előtt, 1955-ben határozott célként tűzték ki, hogy az osztályellenségnek minősülő ún. horthysta apparátusból átvett bírakat eltávolítsák az igazságszolgáltatásból. 1955-ben egy három éves tervet dolgoztak ki arra vonatkozóan, hogy ez az arány tovább csökkenjen, mintegy 40%-ra. A cél elérése érdekében külön jogszabály alkotását is kilátásba helyezték.⁷⁸⁰

A bírók személye, lojalitása a párthoz, azért is bírt jelentőséggel, mert az ítélkezés folyamatában az osztálybírászkodás szempontjait kellett követni. Az ítélkezést így elsősorban nem szakmai, hanem politikai kérdésként kezelték, amely felett az Igazságügy-miniszter politikai, míg a Legfelsőbb Bíróság szakmai felügyeletet gyakorolt.⁷⁸¹ A bírói karnak csak olyan bíró lehetett a tagja, aki mentes volt a kispolgári, nacionalista nézetektől, valamint magára nézve kötelezően elfogadta a politikai ítélkezés követelményeit, ráadásul feddhetetlennek is kellett lennie, azaz az 1956-os őszi eseményekben nem kompromittálódhatott.⁷⁸²

A Legfelsőbb Bíróságon mindazok, akik nem feleltek meg ezen elvárásoknak, vagy lelkiismereti okokból nem vállalták fel a politikai ítélkezés felelősségét, távoztak a bírói karból.⁷⁸³ Beszédes adat, hogy a Legfelsőbb Bíróságot az 1956-os őszi történések miatt az ott

⁷⁷⁶ Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez III. 715. old..

⁷⁷⁷ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 687. old.

⁷⁷⁸ Kimutatás a bírói és ügyészi apparátus összetételéről 1953. augusztus 6. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez III. 715. old.

⁷⁷⁹ Határozat az Igazságügyminisztérium és a bírói apparátus munkájának megjavítására 1955. március 10. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I 530-533. old.

⁷⁸⁰ U.o.

⁷⁸¹ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

⁷⁸² u.o. 687. old.

⁷⁸³ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

ítélkező bírók közel fele hagyta el.⁷⁸⁴ Azonban a rendszer nemcsak büntetett, hanem jutalmazott is. Az ott maradt bírák jelentős fizetésemelésben részesültek,⁷⁸⁵ amelyet a Bács-Kiskun Megyei Bíróság pártalapszervezete is üdvözölt.⁷⁸⁶

A bírókat a megyei bíróság elnökén keresztül átvilágították a szakmai alkalmasságon túl abból a szempontból is, hogy a hatalom számára megbízható-e.⁷⁸⁷ Ennek különösen nagy nyomatókat az 1956-os őszi események adtak. Bács-Kiskun Megyei Bíróságon tartott vizsgálaton egyre több bírósági alkalmazott ellen merült fel kifogás. Ennek lehetséges okaként dr. Klapil Sándor a kecskeméti járásbíró elnöke azt jelölte meg, hogy nehéz elvhúnek maradni akkor, amikor az ország vezetői sem voltak azok. Nagy Imre rádióbeszédében felszólította őket, hogy tegyék ki a kokárdát, azaz csatlakozzanak azokhoz az eseményekhez, amelyek később ellenforradalmi cselekedeteknek minősültek. Ezzel véleménye szerint maga a párt hagyta cserben követőit.⁷⁸⁸ Az első vizsgálat eredményeit 1957. február végén foglalták össze. Ez alkalommal négy személy magatartását találták kifogásolhatónak.⁷⁸⁹ Az 1957. május 14-én befejeződő vizsgálat jelentésében 11-re növekedett ez a szám.⁷⁹⁰

Dr. Magócsi Gézá, a megyei forradalmi bizottság elnökét az 1956-os őszi események után a hivatalos szervek sokáig nem tekintették „ellenforradalmárnak”. 1957. február hó 23-án a megyei bíróság elnökhelyetteseként előadást tartott az ellenforradalmi cselekmények miatt indított büntető ügyek gyakorlatáról.⁷⁹¹ Még „ellenforradalmi” ügyet is tárgyalt 1957 februárjában. Az akkor 15 éves B.R.-t a Bács-Kiskun megyei bíróság elnökhelyetteseként zártkörű tárgyaláson, Kiskunfélegyházán röplapcédula terjesztés miatt lázítás büntetében találta

⁷⁸⁴ Jegyzetek dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. című forráshoz in: Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 699. old.

⁷⁸⁵ u.o.

⁷⁸⁶ Jelentés a hivatali párt szervezetek agit. prop. munkájának vizsgálatához BKMÖL. XXXIII.5. 12.f. 799.doboz 2.dosszié. 9.ő.e.

⁷⁸⁷ Az Igazságügyi Közlönyben nem kerül közzétételre Az Igazságügyminiszter 102/1958.I.M. számú utasítása a fontos, illetőleg bizalmas munkakörök betöltéséről az igazságügyi szervezetben ikt.sz.: 007/1/1958. I.M.Tük. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

⁷⁸⁸ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

Megjegyzés: Dr. Klapil Sándor megnyilatkozása azért is figyelemre méltó, mert az események után az MSZMP városi bizottságának a tagja volt

⁷⁸⁹ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlet 1957. február 26. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11. melléklete dr. Bodóczy László előadása 5. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁷⁹⁰ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 47. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

⁷⁹¹ 1957. El.II.B.3 1957. február 15. BKMÖL XXV. 30/a 60.d.

bűnösnek, és bírói megrovásban részesített.⁷⁹² 1957. július 7-19 között foszthatták meg megyei elnökhelyettesi tisztségétől, mivel az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti osztálya által 1957. július 2-6 közötti időben tartott vizsgálatáról szóló jegyzőkönyv dr. Magócsi Gézáat még a büntetőügyekben rendszeresen tárgyalást tartó bírók között tartotta számon, azonban az 1957. július 20-i büntetőkollégiumi értekezleten a büntetőkollégium elnöke már nem ő, hanem dr. Lengyel Zoltán.⁷⁹³ Az ügyészség a forradalmi bizottságban betöltött elnöki tisztsége, valamint az általa hozott intézkedések miatt vádolta meg a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntetével.⁷⁹⁴ Azonban arra hivatkozva, hogy a tanúk egy része visszavonta vallomását, a bíróság Magócsi Gézáat bizonyítékok hiányában felmentette.⁷⁹⁵ Ennek ellenére szakmai karrierje végleg kettétört. A pártbizottság úgy vélte, hogy kegyvesztett állapota veszélyessé tette a népi hatalom számára.⁷⁹⁶ A fenti álláspontot még 1961-ben is fenntartották.⁷⁹⁷

A megyei bíróságon politikai perekben dr. Lengyel Zoltán, dr. Kiss Ernő, dr. Berényi György és 1957 júliusáig dr. Magócsi Géza büntetőtanácsa ítélkezett.⁷⁹⁸

Az átvilágítások azonban nem vetettek véget a megyei pártbizottság és a megyében ítélkező bírói kar közötti villongásoknak, és az is nyilvánvaló volt, hogy az erőviszonyok melyik oldalnak kedveztek. Amikor a megyei pártbizottság intézőbizottsága a megyei bíróság elnökével és a vezetése alatt álló bíróságokkal szemben éles kritikát fogalmazott meg, a megyei bíróság elnöke önkritika gyakorlására kényszerült. A pártbizottság ugyanis a bíróság elnökének szemére vetette, hogy a pártalapszervezet nagyon későn, csak 1957. január 21-én alakult meg a megyei bíróságon.⁷⁹⁹ Amikor létrejött, a szervezés akkor is akadozott. A pártszervezet négy taggal alakult meg, amely 1957. május végére 13 főre gyarapodott.⁸⁰⁰ A bíróság megyei elnöke ezt több okra vezette vissza. Véleménye szerint a bírákat több támadás

⁷⁹² Jegyzőkönyv készült a lázítás büntette miatt fiatalok B.R. ellen indított bűnügyben a kecskeméti megyei bíróságnál 1957. febr.21-én Kiskunfélegyházán megtartott zárt tárgyalásról. Ítélet /Fk.118/1957/4 BKMÖL XXV. 30-B

⁷⁹³ 1957. El.II.B.13. Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. július 20. BKMÖL XXV. 30/a 60.d. valamint Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. 7. old. Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 2. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d.

⁷⁹⁴ Bács-Kiskun megyei Ügyészség Kecskemét ikt.sz.: Bü1.535.szám ÁBTL V-143/189

⁷⁹⁵ Összefoglaló jelentés 1961. augusztus 28-án dr. M.G. ügyében Hiv.sz.: 44-72674 ÁBTL V-143189

⁷⁹⁶ MSZMP Megyei Bírósági alapszervezete dr. M.G. ügyében keletkezett irat ÁBTL V-143189

⁷⁹⁷ Összefoglaló jelentés 1961. augusztus 28-án dr. M.G. ügyében Hiv.sz.: 44-72674 ÁBTL V-143189

⁷⁹⁸ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 7. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d.

⁷⁹⁹ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 46. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

⁸⁰⁰ A megyei Ideiglenes Intézőbizottság beszámolója 1957. május 31. 101. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

érte az ellenforradalmárokat, illetve a kiszabadult rabok részéről.⁸⁰¹ Kétségtelenül nyomós indok, azonban legalább ilyen fontos szempont lehetett az is, hogy a bírák jó része egyáltalán nem is akart párttag lenni.⁸⁰² Ezért is fogadták a bírák lelkesen azt az 1956. november 15-i nyilatkozatot, miszerint be fogják vezetni a köztársaságot, ezzel együtt a többpártrendszert.⁸⁰³ Így logikusnak tűnt a szakszervezetek országos tanácsának követelése, amit a bíróság is támogatott, hogy bíró ne legyen politikai párttagja. Érvelésük szerint a bírák nem szerették volna, hogy a bíróságok pártcsatározások színhelyévé váljanak.⁸⁰⁴ Azonban ezt a szakszervezeti követelést utólag, 1957 márciusában polgári és burzsoá jellegű követelésnek minősítették. Ezen felül az, hogy a bírák nem lehetnek párttagok, - érvelésük szerint - ellentétes a gondolat- és véleménynyilvánítás szabadságával.⁸⁰⁵ Dr. Kiss Ernő,⁸⁰⁶ úgy finomította későbbiekben ezt az álláspontot, hogy a szakszervezet részéről addig volt jogos ez az igény, ameddig napirenden volt a többpártrendszer kialakítása. Attól a pillanattól kezdve, hogy eldőlt, miszerint marad az egypártrendszer, a bírák sem akarnak az MSZMP-től függetlennek lenni.⁸⁰⁷

Az ellentétek további forrása a pártbizottság és a bírósági pártalapszervezet titkára között figyelhető meg. Dr. Lengyel Zoltán a megyei bíróság pártalapszervezetének titkára ebbéli tevékenységét nem végezhette túlzott lelkesedéssel, mi több, az iratok azt sugallják, hogy formalitásnak tekintette, és bizonyos mértékig le is nézte. Korábban, egy 1956 októberében megrendezett értelmiségi ankéton dr. Lengyel Zoltán elítélte egyes funkcionáriusok „kitolási politikáját”, amely az értelmiség „szellemi pangásához vezetett.”⁸⁰⁸ A szavak mögött rejlő indulat azt sugallja, hogy párttitkár létére komoly súrlódások lehettek a pártbizottság valószínűleg fontos beosztást, esetleg a bírósági alapszervezet tevékenységét is felügyelő párfunkcionáriusokkal. A megyei pártbizottság már azt sem nézte jó szemmel, hogy

⁸⁰¹ u.o. 46. old.

⁸⁰² Kimutatás a bírói és ügyészi apparátus összetételéről 1953. augusztus 6. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez III. 715. old.

⁸⁰³ Szilárd népi hatalom, független Magyarország A Budapesti Központi Munkástanács küldöttségének tárgyalása Kádár Jánossal közli: Népszabadság 1956. november 15. in: Egy népfelkelés dokumentumai 1956. 148. old.

⁸⁰⁴ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 46. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e. valamint Kecskeméti Megyei Bíróság 1957. február 26-i értekezletről készült jegyzőkönyv melléklete ikt.sz.: 1957.El.II.C.11 7. old. Dr. Bodóczky László előadása (jegyzőkönyv melléklete) megjegyzés: nem a jegyzőkönyvnél található, hanem a jegyzőkönyv szám nélküli iratok részében! BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁸⁰⁵ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II.. 684-699. old.

⁸⁰⁶ Megjegyzés: a megyei bíróság szakszervezeti elnöke

⁸⁰⁷ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. ikt.sz.:1957.El.II.C.11. BKMÖL XXV. 30/a.74. d.

⁸⁰⁸ 1956 Bács-Kiskun megyében 364. old.

késedelmesen alakult meg a megyei bíróság párt alapszervezete,⁸⁰⁹ azonban azt is kifogásolta, hogy dr. Lengyel Zoltán nem tartott rendszeresen gyűléseket, ezért az alapszervezet működése akadozott.⁸¹⁰

Szakmai kérdéseket érintve a dr. Lengyel Zoltán által hozott enyhe ítéletek témaköre is szóba került 1957. február 26-án, a megyei bíróságon az Igazságügy-minisztérium részvételével tartott első negyedévi bírói értekezleten,⁸¹¹ ahol az Igazságügy-minisztérium osztályvezetői szinten képviseltette magát. Az értekezleten az 1957. február 15-16-án tartott országos bírósági vezetői értekezleten elhangzott időszerű politikai kérdések megvitatására került sor, amelynek előadója a Bács-Kiskun Megyei Bíróság elnöke volt.⁸¹² A beszámolóban elhangzott, hogy korábban gyakran utasításra kellett ítélni.⁸¹³ Az értekezleten a B.10/1957-es ügy központi üggyé vált. Ennek a konkrét példának a felhozása előrevetítette ebben az ügyben a Legfelsőbb Bíróság által hozott végzést, amely a büntetés súlyosbítására utasította az első fokon eljáró megyei bíróságot.⁸¹⁴ Dr. Lengyel Zoltán azzal védte álláspontját, miszerint a két diák már nem folytatta édesapjuk kizsákmányoló életmódját, ezzel azt sugallva, hogy ők már nem tekinthetők osztályidegennek.⁸¹⁵ Az enyhe ítéletet még azzal magyarázta, hogy az októberi eseményekben olyan bíróellenes hangulat alakult ki, amelyben a rendőrségnek és a katonaságnak kellett megvédeni a bírókat a lincseléstől. Ilyen körülmények mellett – érvelése szerint - „a csak kissé jobboldali ítéletek” jótékony hatással lehetnek az akkori közállapotokra.⁸¹⁶ Ez a későbbiekben naivnak bizonyuló kiállítás jól mutatja az akkor uralkodó bírói felfogást. A bírósági alapszervezet párttitkára az igazságügyi tisztviselők jelenlétében 1957 február végén még úgy érezte, hogy megengedheti magának, hogy kiálljon szakmai álláspontja mellett, szembeszállva a párt központi elképzeléseivel.

⁸⁰⁹ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 46. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

⁸¹⁰ Jelentés a hivatali pártszervezetek agit. prop. munkájának vizsgálatához BKMÖL. XXXIII.5 12.f 799.d. 2.dosszié 9.ő.e.

⁸¹¹ Kecskeméti Megyei Bíróság 1957. február 18-i értekezlet jegyzőkönyve ikt.sz.: 1957. El.II.B.3. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸¹² Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletének jegyzőkönyve 1957. február 26. 1. pont: időszerű politikai kérdések megvitatása a bíróságok munkája Előadó: dr. Bodóczy László szempontjából ikt.sz.: Megjegyzés: lényegében az országos bírói értekezlet anyagának ismertetése BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁸¹³ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezlete 1957. február 26. 1957.El.II.C.11 2.old. BKMÖL XXV. 30/a.74. d.

⁸¹⁴ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletéről készült jegyzőkönyv 1957. február 26. Dr. Bodóczy László előadása megjegyzés: nem a jegyzőkönyvnél találtam, hanem a jegyzőkönyv szám nélküli iratok részében! Az ügy részletesebb ismertetését lásd: Bf. III. 753/1957BKMÖL XXV. 30/a . 74. d. Az ügy részletesebb ismertetését lásd: Bf. III. 753/1957

⁸¹⁵ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletéről készült jegyzőkönyv 1957. február 26. ikt.sz.:1957.El.II.C.11. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁸¹⁶ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletéről készült jegyzőkönyv 1957. február 26. ikt.sz.:1957.El.II.C.11. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

A fentiek alapján a pártszervek elérkezettnek látták az időt arra, hogy a pártszervezet munkáját elhanyagoló párttitkár bírót „jobb belátásra kényszerítsék.” Míg a bírók megrendszabályozását illetően az 56-os eseményeket megelőzően igen durva eszközökkel éltek, miszerint egy bírót ítéletei miatt letartóztathattak,⁸¹⁷ addig a direkt beavatkozás rendszerét változatlanul fenntartva finomabb módszereket alkalmazva érték el ugyanazt a hatást. A színpalak mögött a párttitkár bíró és a helyi pártbizottság között zajló hatalmi játszma lezárásához elég volt elővenni egy ügyet,⁸¹⁸ amely inkább ürügye, mint oka a bírót ért megpróbáltatásoknak. Ezt támasztja alá az, hogy ez az ügy terítéken volt az 1957. február 26-i Igazságügy-minisztérium által a megyei bíróságon tartott első negyedévi bírói értekezleten, foglalkozott vele a Bírósági Határozatok folyóiratban közzétett Legfelsőbb Bíróság által hozott 1604.sz. döntés, valamint az 1957. július 2-6-a között lezajló Igazságügy-minisztériumi vizsgálat is.⁸¹⁹ Ennek az ügynek a pellengérré állítása kiválóan alkalmas volt az osztálybíraskodás demonstrálására. A vádlottak mindketten osztályidegen származásúak, az egyik kulákszarmazású, a másik pedig magas rendfokozatú horthysta katonatiszt felmenővel rendelkező fiatal. Ennek következtében a bíróság nem alkalmazhatta volna a megtévedt egyéneket illető enyhítő szakaszokat.⁸²⁰ Azonban – az utólagos értékelés szerint - a bíró elkövette azt a hibát, hogy a vádlottakat nem osztályidegenekként kezelte azzal az indoklással, hogy azok már nem folytatták szülei kizsákmányoló életmódját.⁸²¹ Amikor a Legfelsőbb Bíróság úgy fogalmazott, hogy a bíró, dr. Lengyel Zoltán „a büntetés kiszabása során törvényt sértett,”⁸²² nem bírói tévedést tételezett fel, hanem a bírót inkriminálta. A döntés fonákságára rávilágít, hogy a Legfelsőbb Bíróság ezen iratának szerkesztése⁸²³ után csak két nappal később, 1957. április 19-én bocsátotta ki azt az állásfoglalását, melyben értelmezte a bírói törvényt sértés fogalmát. Ebben a Legfelsőbb Bíróság elismerte, hogy „a törvényt sértés értelme a

⁸¹⁷ u.o.

⁸¹⁸ 10/1957.sz. ítélet BKMB Peres iratok

⁸¹⁹ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletéről készült jegyzőkönyv 1957. február 26. ikt.sz.:1957.El.II.C.11. melléklete Dr Bodóczy László előadása megjegyzés: nem a jegyzőkönyvnél találtam, hanem a jegyzőkönyv szám nélküli iratok részében! BKMÖL XXV. 30/a . 74. d. valamint Dr Lengyel Zoltán, a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégiumának vezetőjének referátuma Ellenforradalmi büntettek minősítése a Bács-Kiskun Megyei Bíróság október 31-i értekezletének jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXV. 30/a . 60.d. valamint 1957. El. IV.D. 12.sz. elnöki irat 3-4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d. valamint Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1. 7. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d.

⁸²⁰ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1. 7. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d.

⁸²¹ Kecskeméti Megyei Bíróság értekezletéről készült jegyzőkönyv 1957. február 26. ikt.sz.:1957.El.II.C.11 BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁸²² Bf.III. 753/1957 MOL XX-5-D levéltári jelzet: 753/1957

⁸²³ u.o.

büntetéskiszabás területén tisztázatlan kérdés úgy a jogirodalomban, mint a bírói gyakorlatban”, ami azt jelentette, hogy azelőtt ez a kategória nem létezett. A Legfelsőbb Bíróság ugyan belátta, hogy nem lehet a helyes büntetést matematikai pontossággal kiszámítani, azonban a törvénysértést a büntetéskiszabás területén abban határozta meg, hogy a kiszabott büntetés mértéke vagy többszöröse, vagy töredéke a kiszabandó büntetési tételnek.⁸²⁴ Azonban ennek a gyakorlatban jól kitapintható paradigmája - a hatalom értékelése szerint - a büntetést enyhítő szakaszok helyes vagy helytelen alkalmazása volt, amely végső fokon visszavezethető arra a kérdésre, hogy az illetőt „tudatos ellenforradalmárnak” vagy „megtévedt dolgozónak” tekintették. Azzal, hogy a Legfelsőbb Bíróság visszamenő hatállyal az 1957. április 17-i határozatának legitimálására hozott állásfoglalást, képletesen szólva a gombhoz varrt kabátot.

Az, hogy az újratárgyalás csupán formalitás volt, alátámasztja maga az a tény is, hogy a tárgyalás fél órát, maximum egy órát tartott.⁸²⁵ A tárgyalásról készült jegyzőkönyv szerint új bizonyítási eljárást nem folytattak le, semmilyen új mérlegelésre alkalmas tény nem hangzott el. Az előző tárgyaláson már felvett tanúvallomásokot ismertette a bíró. A bíró ezután kihirdette az új elsőfokú ítéletet. A minősítés helyben hagyása mellett a Legfelsőbb Bíróság intenciójának megfelelően súlyosbította a büntetést.⁸²⁶

A fentiek ismeretében ennek a pernek az első fokon ítéletet hozó bíróval történő újratárgyalatása egyértelműen a hatalom erődemonstrációjaként tekinthető. Az üzenet világos volt: a párt keze elég hosszú ahhoz, hogy a Legfelsőbb Bíróságon keresztül a bírát szakmailag tönkretégye. A párttitkár bíró szakmai vonalon történő megrendszabályozása a többi bíró számára is figyelmeztetésként szolgálhatott. Ha egy párttitkár sem élvezett mentességet, akkor egy párton kívüli bíró még súlyosabb retorziókra számíthatott abban az esetben, ha ítélezésében eltérne a központi csapástól.

Mindettől függetlenül érdekes momentum, hogy a Legfelsőbb Bíróság e határozata 1957 áprilisában született, azaz az 1957. márciusi bírói értekezlet után, de még az 1957 júliusi szakmai irányelvek elfogadása előtt. Vagyis elfogadott irányelv az volt, hogy az ellenforradalmárookra a törvény teljes szigorával kell lesújtani. Ugyanakkor, ha ez a végzés 1957 június után született volna, akkor a büntett minősítése nem izgatás, hanem mozgalomban vagy szervezkedésben való részvétel lett volna, amely valószínűleg még súlyosabb büntetést jelentett

⁸²⁴ 10 kérdés 1957. április 19. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke által jegyzett irat ikt.sz.: 1957. El.II.C. 1.15. sz. Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸²⁵ Zombori Imrével készült interjú. Készítette: Albertné Zombori Katalin Kecskemét 2006 A szerző birtokában

⁸²⁶ B. 587/1957/3.sz. BKMB peres iratok

volna a diákokra nézve.⁸²⁷ Ebben az értelemben, immár a büntetőkollégium vezetőjeként, dr. Lengyel Zoltán saját magát és a Legfelsőbb Bíróság fenti döntését revideálva úgy fogalmazott, hogy a fenti büntett több volt, mint izgatás, hiszen a vádlottak cselekménye a konszolidáció ellen irányult, tehát a helyes minősítés e szerint a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétel lett volna.⁸²⁸ A felügyeleti vizsgálat ezek után elégedetten állapította meg, hogy miután a Legfelsőbb Bíróság hatályon kívül helyezte és új eljárásra utasította, az első fokon eljáró megyei bíróság megfelelően kemény, több éves büntetést szabott ki a vádlottakra.⁸²⁹

Az ellentétek elsimulását jelzi, hogy dr. Szabó Sándor megyei ügyész kiemelte, hogy dr. Lengyel Zoltán ítélkezése 1957 márciusa óta sokat fejlődött és most már kiváló munkát végez.⁸³⁰ 1957-58 folyamán kinevezték a megyei bíróság megbízott elnökhelyettesének, annak a bírósági elnökhelyettesnek helyére, akit a forradalmi eseményekben való részvétele miatt távolítottak el posztjáról.⁸³¹ A kiváló munka elismeréseként dr. Lengyel Zoltánt a Legfelsőbb Bíróság 1957. december 15-i hatállyal munkavégzésre felrendelte.⁸³²

A politikai perekben született enyhe ítéletekkel a pártbizottság is tétélesen foglalkozott.⁸³³ Ennek elsődleges okát Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya abban jelölte meg, hogy a bíróságok nem ismerték fel a vádlottak által elkövetett cselekedetek társadalmi veszélyességének fokát.⁸³⁴ A Legfelsőbb Bíróság 1957. május végéig 3 perben született ítéletet helyezett hatályon kívülre és kötelezte a megyei bíróságot, hogy a pereket tárgyalja újra. A három ítélet valószínűleg január-február hónapban születhetett, mivel a megyei pártbizottság szerint ez a probléma 1957 márciusától megszűnt, mivel a megyei bírák magukévá tették a párt és a Legfelsőbb Bíróság iránymutatását, és ennek megfelelően ítélkeztek.⁸³⁵ Az itt említett dunavecsei és a helvéciai ügyön kívül a harmadik ügy – kizárásos alapon – a

⁸²⁷ Dr. Lengyel Zoltán, a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégiumának vezetőjének referátuma Ellenforradalmi büntettek minősítése a Bács-Kiskun Megyei Bíróság október 31-i értekezletének jegyzőkönyv melléklete 3. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸²⁸ u.o. 5. old.

⁸²⁹ 1957. El. IV.D.12.sz. irat 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸³⁰ Jegyzőkönyv 1958. március 3-i bírói értekezletről ikt.sz.:1958. El.II.C.6. 6. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁸³¹ 1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára 131. old.

⁸³² 1958. október 24-i megyei bírósági értekezlet melléklete: dr. Bodóczy László beszámolója 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁸³³ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 49. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. cs. 1.ő.e.

⁸³⁴ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 10. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸³⁵ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 49. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. csoport 1.ő.e. valamint A megyei Ideiglenes Intézőbizottság beszámolója 1957. május 31. 101. old. BKMÖL XXXV/1 1. fond 1. cs. 1.ő.e.

B.10/1957-es per lehetett, mivel ezt az ügyet is a Legfelsőbb Bíróság újratárgyalásra visszaküldte.⁸³⁶

Nézetem szerint ahhoz, hogy a bírák igen gyorsan felismerték a „helyes” ítélkezés ösvényét, hozzájárult dr. Lengyel Zoltán párttitkár megrendszabályozása, valamint az, hogy a megyei pártszervezet és a megyei bíróság között összekötő szerepet játszó Borsódi György megyei pártbizottsági tag, PTO⁸³⁷ vezető az év eleje óta személyes beszélgetésekkel, valamint politikai felvilágosítással folyamatosan „puhította” a bírókat, azaz megfelelő irányba alakította szemléletüket.⁸³⁸ Ennek eredményeképp a Legfőbb ügyész 1958 májusában az Országos Ügyészi Értekezleten pozitív példaként emelte ki az ügyészség és a pártszervek együttműködését Bács-Kiskun megyében.⁸³⁹

A bíróság és az ügyészség között szakmai ellentét további feszültségekhez vezetett. Az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya a megyei bíróságon, 1957. július 2-6 között tartott vizsgálat alkalmával kifogásolta, hogy az ügyészség úgy nyújtotta be a vádiratot, hogy a rendőrségi nyomozás anyagát nem ellenőrizte, sőt, még a terheltet sem hallgatta meg.⁸⁴⁰ Még egy év múlva is a vádlott ügy került bíróság elé, hogy az ügyész az izgatásos büntetteknél nem hallgatta ki a vádlottakat.⁸⁴¹

Több, a megyei bíróság büntető kollégiuma és a megyei ügyészség között kialakult vita végére a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása tett pontot. Az egyik ilyen vitás kérdés az volt, amellyel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróságnak adott igazat, hogy amennyiben a járásbíróság előkészítő ülésén a vádiratot elfogadta, úgy a későbbiekben a megyei ügyész nem indítványozhatja, hogy az ügyet rendeljék a megyei ügyészség hatáskörébe.⁸⁴² A Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság oldalára állt abban a kérdésben is, hogy a megyei bíróság nem köteles figyelembe venni a legfőbb ügyész szóbeli utasítását, ha azt a megyei ügyész nem csatolja be írott formában.⁸⁴³ A Legfelsőbb Bíróság iménti állásfoglalásában érdekes módon

⁸³⁶ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 49. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. cs. 1.ő.e. valamint A megyei Ideiglenes Intézőbizottság beszámolója 1957. május 31. 100. old. BKMÖL XXXV/1 1. fond 1. csoport 1.ő.e.

⁸³⁷ Az MSZMP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának rövidítése

⁸³⁸ A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31. 49. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 1. cs. 1.ő.e. Megjegyzés: Borsódi György megyei pártbizottsági tag, PTO vezető valamint az 1958. március 3-i bírói értekezletről készült jegyzőkönyv 6. old. ikt.sz.: 1958. El.II.C.6. BKMÖL XXV. 30/a. 74.d.

⁸³⁹ Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31. 61. old. BKMÖL XXIII.2.a.

⁸⁴⁰ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸⁴¹ Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat ikt.sz.: 1958.El.IV. D.6/2. 14. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸⁴² Jegyzőkönyv a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának 1957. február 22. napján tartott üléséről 1957. február 18 ikt.sz.: 1957. Ek.II.C. 1.2. szám 1/1957. számú jegyzőkönyv Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸⁴³ u.o

nem követeli meg, hogy a Legfőbb Ügyész utasításait írásban is fogalmazza meg. Az iménti állásfoglalás egyrészt az eljárás tisztaságát kérdőjelezi meg, másrészt közvetett bizonyíték arra nézve, hogy az ügyekben legfelső szinten „bele lehetett nyúlni”.

A bíróság és az ügyészség között éles ellentét bontakozott ki abban a kérdésben is, hogy az ügyészség álláspontja szerint a politikai ítélkezés vontatottan indult meg, és az ítéletek sem voltak megfelelőek.⁸⁴⁴

IV.2. „Igazságszolgáltatás” politikai megrendelésre

A politikai perek tárgyalásának csak azután lehetett létjogosultsága, hogy az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 05-én „ellenforradalomként” határozta meg az 1956 őszén történt eseményeket. A kérdésfelvetésnek óriási tétje volt: ha ugyanis ez nem ellenforradalom, akkor nincs meg a megtorlás törvényes háttere. Ha viszont „ellenforradalomnak” bélyegzik, akkor ki kell jelenteni, hogy Kádár János, a Kádár-kormány kommunista tagjai, valamint azok a párttagok, akik Nagy Imre 1956. október 28-i felhívása nyomán vettek részt a forradalmi szervezetek munkájában, de facto maguk is „ellenforradalmárok”.⁸⁴⁵

Ezek a perek dr. Kahler Frigyes meghatározása alapján egyértelműen koncepciósszerűek, mivel politikai indíttatás alapján anyagi jogi rendelkezés megsértésével, amorális jogszabályok alkalmazásával hoztak államellenes bűncselekményként értékelt vagy/és annak nyilvánított ügyekben elmarasztaló ítéleteket.⁸⁴⁶

A bírósági tárgyalások a büntető ügyekben 1956. október végétől felsőbb utasításra szüneteltek⁸⁴⁷ és csak az után indultak újra, hogy 1956. december 05-ről 06-ra virradó éjjel egy nagyobb letartóztatási hullám kezdődött.⁸⁴⁸

December közepétől a Bács-Kiskun megyei Bíróság elnökének jelentenie kellett, ha a bíróság az ügyészségtől új vádiratot kapott.⁸⁴⁹ 1956. december 19-én értekezletet tartottak a

⁸⁴⁴ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1. 2. old. BKMÖL XXV. 30/a 87.d.

⁸⁴⁵ Romsics 394. old.

⁸⁴⁶ Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra 83. old.

⁸⁴⁷ Baja Városi Tanács VB 1957. augusztus 5-i üléséről készült jegyzőkönyv Bajai Járásbíróság elnöke által jegyzett irat: Beszámoló a Bajai járásbíróság munkájáról ikt.sz.: 1957.El.I.F. 9.sz. BKMÖL XXIII. 502.b 2.d.

⁸⁴⁸ Joghatal Magyarországon 42. old.

Megjegyzés: Ezt a későbbiekben a MSZMP PB úgy értékelte, hogy 1956 novemberében és decemberében a bűnüldöző szervek munkáját ingadozás jellemezte V.ö.: Az MSZMP PB tájékoztatója a büntetőpolitikai határozatról 1957. december 10. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 1. 609-611. old.

⁸⁴⁹ 1956. el.I.B.36.sz. irat 1956. december 15. BKMÖL XXV. 30/a. 42.d.

megyei bírósági elnökök és megyei ügyészek részvételével⁸⁵⁰, amelyről sajnos bővebb információ egyáltalán nem áll rendelkezésemre. 1957. január 2-án országos bírói értekezleten utasították a bíróságokat, hogy kezdjék meg az 1956-os politikai perek tárgyalását tekintettel arra, hogy az amnesztia rendelet kibocsátásának kérdése lekerült a napirendről.⁸⁵¹

1957. február 15-én, az országos bírósági vezetői értekezleten dr. Nezvál Ferenc, az Igazságügyminisztérium kormány megbízottja utasította a bíróságokat, hogy az 1956. október 23-a után elkövetett politikai jellegű bűncselekményekkel kapcsolatos pereket soron kívül tűzzék ki,⁸⁵² amely egyet jelentett azzal, hogy a bíróságok az ügyeket ne érkezési sorrendben vegyék elő. A bírósági perek időpontját a társadalomra való veszélyesség szempontja döntötte el, azaz legkorábban azokat a büntetőperek tárgyalták, amelyekről a bennfentesek úgy gondolták, hogy a perekben megvádolt személyek a leginkább fenyegetik a népi demokrácia létét.⁸⁵³ Az ezekben az ügyekben született ítéletek egy példányát el kellett juttatni a megyei bíróság elnökéhez, aki pedig azt az Igazságügy-minisztériumba továbbította.⁸⁵⁴

IV.2.1. Fontosabb anyagi jogi kérdések

1956-ban az érvényben lévő büntetőjogi jogforrás az 1952-től érvényben levő „Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása” elnevezésű jogszabálygyűjteménynek - röviden BHÖ⁸⁵⁵ a népi demokratikus államrend és népköztársaság védelméről szóló rész az 1-től 12. pontjáig terjedő cikkelyei. A politikai perekben a vádlottakat a népi demokratikus államrend és a népköztársaság elleni bűntettek BHÖ. 1-9 miatt vonták felelősségre.⁸⁵⁶

Megdöntésnek minősült az a cselekmény, amely ugyan közvetlenül nem a népi demokratikus rendszer megdöntését irányozta, azonban lehetővé tette a demokratikus állami intézmények államhatalmi szervek megszerzését, vagy annak működésének ellehetetlenítését. Bírói állásfoglalás szerint az ilyen cselekmények közvetett módon alkalmasak voltak a népi

⁸⁵⁰ U.o.

⁸⁵¹ u.o.

⁸⁵² Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old. valamint a Kecskeméti Megyei Bíróság 1957. február 26-i értekezletről készült jegyzőkönyv melléklete ikt.sz.: 1957.El.II.C.11 13. old. dr. Bodóczy László előadása (jegyzőkönyv melléklete) BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁸⁵³ Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 1958. január 8. ikt.sz.: 007/2/1958.I.M.TÜK 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

⁸⁵⁴ 1956. el.I.B.37.sz. irat 1957. január 3. BKMÖL XXV. 30/a. 42. d.

⁸⁵⁵ Büntetőjogszabályok Hivatalos Összeállítása

⁸⁵⁶ Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 714-719. old.

demokratikus rendszer megdöntésére. Ebben az értelmezésben nemzeti, vagy forradalmi tanácsok létrehozása, annak tevékenységében való részvétel kimerítette ezt a büntetőjogi kategóriát.⁸⁵⁷

Szervezkedésnek értékelték azt a bűncselekményt, amikor az ellenséges erők összehangolt céltudatos tevékenysége a fennálló társadalmi rend megdöntésére irányult. Az idevonatkozó állásfoglalás szerint ez a bűntény akkor is megvalósult, ha csak az előkészítő szintig jutott el, azaz a szervezkedés irányában történtek kijelentések, megbeszélések.⁸⁵⁸ A törvény büntette azokat is, akiknek tudomásuk volt a szervezkedés tényéről, de arról az illetékes hatóságokat nem értesítették.⁸⁵⁹ Szervezkedés és mozgalom vonatkozásában abban tettek különbséget, hogy az előbbinek a szervezett, céltudatos, az utóbbinak a spontán jellegét domborították ki.⁸⁶⁰

Lázadás és szervezkedés (mozgalom) viszonyában az volt a meghatározó, hogy a szervezkedés (mozgalom) túlmegy a lázadás keretein annyiban, hogy a szervezkedés (mozgalom) célja az államrend megdöntése. Ezzel szemben a lázadás elismeri a fennálló rendszert, mindössze a fennálló rendszert kényszeríti követelése teljesítésére.⁸⁶¹

Izgatásnak minősült minden olyan megnyilvánulás, amelynek célja az, hogy a hallgatóságban elégedetlenséget keltsen a fennálló renddel szemben. A büntett akkor is megvalósultnak minősült, ha a megnyilatkozás nem érte el célját, vagyis a hallgatóságot nem sikerült meggyőznie.⁸⁶² A törvény különbséget tett izgatás és lázítás között. Az izgatás abban különbözött a lázítástól, hogy az előbbinél az elkövető tevékenysége gyűlöletet, ellenszenvet, felháborodást keltett, míg az utóbbi annyival több, hogy az állami alapintézményeket, ezen belül a demokratikus államrendet alapjaiban támadta. Különösen súlyos minősített esetként értékelték a párt képviselőivel szembeni kritikai megnyilatkozásokat.⁸⁶³

Ezen felül a szovjet csapatok bevonulása után számos törvényerejű rendeletet hoztak a fegyveres felkelés mielőbbi leverése érdekében, amely rendeletek többsége a fegyveres rendteremtés után hatályát is veszítette.

⁸⁵⁷ u.o.

⁸⁵⁸ u.o.

⁸⁵⁹ BHÖ 9. pontja (1) bekezdése

⁸⁶⁰ Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 714-719. old.

⁸⁶¹ u.o.

⁸⁶² BHÖ 2. pontja valamint Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi október havi működéséről ikt.sz.: 1.436/1957.I.M.III/1.szám 9. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

⁸⁶³ Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 714-719. old.

A törvényerejű rendeletek az elmúlt rendszer jogi „találmányai”. Egy modern jogállamban törvényeket csak az országgyűlés hozhat. Azonban korszakunkban nem volt állandóan ülésező parlament. Két parlamenti ülészak között a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa alkotott ilyen jellegű jogszabályt. Jogforrási szempontból törvényeknek tekintendők, amelyeket a legközelebbi parlamenti ülészakon be kellett mutatni, de ez inkább a rendelet utólagos jóváhagyásaként csak formalitásként értékelhető. Az e tárgykörben hozott rendeletek mindegyike figyelmen kívül hagyta az igazságossághoz fűződő alkotmányos jogot azzal, hogy épp a legfontosabb és legsúlyosabb ügyeknél vádirat mellőzésével került sor a bírósági tárgyalásra, amely jogi keretet nyújtott a koncepció tárgyalások lefolytatására.

Az 1956. évi 22. számú törvényerejű rendelet lehetőséget teremtett az ügyész számára, hogy tettenérés, vagy egyértelmű bizonyítékok esetén azonnal bíróság elé állíthassák a vádlottakat. A rendelet 1956. november 11-én lépett életbe és 1957. január 15-ig maradt hatályban.

A katonai bíraskodás jogkörén belül alkották meg az 1956. évi 28. számú törvényerejű rendeletet, amelynek keretén belül bevezették a rögtönítélő bíraskodást.⁸⁶⁴ Ennek hatáskörében bírálták el azt is, ha valaki elmulasztott volna jelentést tenni a hatóságoknak, hogy tudomása van arról, hogy valaki lőfegyvert vagy lőszert tart engedély nélkül.⁸⁶⁵ Statáriális jellegű rendeletnek tekinthető, mivel, a halálbüntetésen kívül más büntetést nem szabhattak ki.⁸⁶⁶ A rendelet 1956. november 11-től 1957. november 3-ig maradt érvényben.

Az eljárások hatékonyságát növelte a gyorsított eljárásról szóló 1957. évi 4. számú törvényerejű rendelet, mely azt a célt szolgálta, hogy a vádlottak minél gyorsabban bíróság elé kerüljenek. Ez utóbbi rendelet fél évig, 1957. január 15-től, 1957. június 15-ig volt hatályban.

Lényeges szempont volt az is, hogy az akkori megfogalmazás szerint a közrendre veszélyes ellenforradalmi elemeket elszigeteljék a társadalomtól. Az 1956. évi 31. számú törvényerejű rendelet visszaállításával mód nyílt a rendőrség számára arra, hogy nem büntetőeljárás, hanem rendészeti eljárás keretein belül félévre közbiztonsági őrizetbe vehessék a hatalom számára veszélyes, vagy azzá nyilvánított személyeket.

Nagy hangsúlyt fektettek a külföldre menekülők megállítására is többek között azzal, hogy 1957 februárjától 1957. évi 12. számú törvényerejű rendelet alapján új büntetnek

⁸⁶⁴ 1956/28. törvényerejű rendelet a rögtönbíráskodás elrendeléséről 1956. december 11. in: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. 186.old.

⁸⁶⁵ 1956/28. törvényerejű rendelet a rögtönbíráskodás elrendeléséről 1956. december 11. in: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. 186.old.

⁸⁶⁶ 1956/32.sz. törvényerejű rendelet a rögtönbíráskodásról szóló 1956/28. törvényerejű rendelet kiegészítéséről 1956. december 13. in: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. 189. old.

minősült a tiltott határátlépés elősegítésének bármely formája ideértve azt is, ha valakinek tudomása volt erről, de nem értesítette a hatóságokat.

A fentiekben felsorolt jogszabályok viszonylag világos kereteket szabtak az ítélkezés számára. Azonban a párt különböző fórumain született irányelvek az Igazságügy-minisztérium nyomására a Legfelsőbb Bíróság határozataiban öltöttek testet. A Bírósági Határozatok című folyóiratban megjelenő állásfoglalásokon keresztül a párt által megkövetelt osztálybíráskodás szempontjait szem előtt tartó, az egyes törvényekhez fűzött értelmezések, helyenként kiegészítések láttak napvilágot. A bírói meggyőződés érvényesülését és döntés szabadságának mozgásterét mesterségesen szűkítette és tette átláthatatlanná a nyomozó, és az igazságszolgáltatási szervek bonyolult, a külvilág számára titkos belső szóbeli és írásbeli utasításrendszere.⁸⁶⁷ Az így kialakult második normarendszert Kahler Frigyes egyik tanulmányában pszeudojogként aposztrofálta.⁸⁶⁸

Annak, hogy a Legfelsőbb Bíróságot – ha az ítéletek politikai megrendelésre születtek -, semmi sem kötötte ahhoz, hogy az általa meghozott elvek szerint hozza meg döntéseit, volt pozitív hozadéka is. Például az államrend elleni szervezkedés büntette a népi demokratikus köztársaság ellen a legsúlyosabb büntettnek számított.⁸⁶⁹ A Legfelsőbb Bíróság szerint ez a cselekmény a társadalmi berendezkedésre olyan veszélyt jelent, hogy halálbüntetéssel kell sújtani elkövetőt.⁸⁷⁰ Ezzel szemben az 1957-1960 között az ebben a büntettnben bűnösnek talált 4113 elítéltnak a töredékét, azaz 109 főt ítélték halálra, ami az elítéltek 2.5% százalékát jelentette.⁸⁷¹

IV.2.2. A pszeudojog termékei

A fentiekben ismertetett pszeudo norma alkalmazásának alapvető dilemmája az '56-os politikai perekben abban a kérdésben testesült meg, hogy hogyan különböztessék meg a proletárdiktatúra megdöntésére irányuló cselekedeteket az annak megjavítását célzó cselekedetektől. Véleményem ennek a felvetésnek a gyakorlati vetületét az képezte, hogy miként válasszák külön a jobboldali, a fennálló rendszer megdöntéséért küzdő „ellenforradalmárt” a baloldali, a szocializmus megreformálása érdekében fellépő „megtévedt

⁸⁶⁷ Kahler Frigyes: Joghálál Magyarországon 15. old.

⁸⁶⁸ A “kettős normarendszer”, avagy a pszeudojog működése Magyarországon in: Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra 28-29. old.

⁸⁶⁹ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke által jegyzett irat ikt.sz.: 1957. El.II.C. 2.4. szám 1957. április 19., 20, 25 3. old. Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸⁷⁰ A Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának együttes üléséről készült jegyzőkönyv 1957. július 11. ikt.sz.: 1957. El.II.C. 1.26.a. Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸⁷¹ Joghálál Magyarországon 96-97. old.

dolgozótól”.⁸⁷² Ez a bírósági gyakorlatot is önellentmondásba kényszerítette. Míg egyik oldalról a bűnösség megállapításánál vizsgálat tárgyává kellett tenni, hogy ki, hol, mikor, milyen körülmények között, milyen célból tette kijelentéseit, valósította meg cselekedeteit,⁸⁷³ addig másik oldalról a népi demokratikus államrend ellen elkövetett bűntettek akkor is megvalósultak, ha az elkövetőt javító szándék vezette. A szándék elméletben csupán a büntetési tétel kiszabását befolyásolhatta.⁸⁷⁴ Példának okáért a Kiskunfélegyházán létrejött nemzeti bizottság működésével kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság úgy érvelt, hogy nem talált arra vonatkozóan adatot, hogy a bizottság működése a párt, tanács, stb. ellen irányult volna, vagyis célja nem az államhatalom megdöntése volt.⁸⁷⁵ Mitöbb, a Legfelsőbb Bíróság több határozatában kifejtette, hogy az 1956. október 28 és november 4 között felállított „nemzeti bizottság”-ot, „nemzetőrség”-et tevékenysége tükrében kell vizsgálni, miszerint felléptek-e a helyi néphatalom szervei ellen, vagy sem. Kiskunfélegyházán – a bíróság indoklása szerint – a fennmaradt ülés jegyzőkönyve alapján az nyert bizonyítást, hogy a nemzeti bizottság működését a helyi államhatalmi szervekkel összhangban folytatta.⁸⁷⁶

A vádlottak besorolása az egész ítélezés folyamán komoly dilemmát okozott. A bíróságok „megtévedt dolgozókként” kezelték „tudatos ellenforradalmárokat” és fordítva, amelynek eredményeképp a hatalom mércéje szerint vagy túl szigorú, vagy túl enyhe büntetések születtek. A legnagyobb problémát 1957 februárjában az jelentette, hogy a bíróságok csekély számban foglalkoztak „ellenforradalmi” jellegű ügyel, és mivel központi iránymutatást nem kaptak, ezért egységes bírói gyakorlat sem alakulhatott ki az ügyek tárgyalásával kapcsolatban.⁸⁷⁷ Így központi utasítás híján a bíróságok igyekeztek enyhe büntetéseket alkalmazni. Ezt a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának 1957. február 25-i ülésén azzal magyarázták, hogy az akkori eseményekről megváltozott politikai álláspontot nem lehet visszavetíteni azokra az időkre, amikor az események politikai megítélése teljesen más volt.⁸⁷⁸ Az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya még az ítélezés utolsó fázisában, 1958 márciusában is problémának tekintette, hogy egyes esetekben

⁸⁷² Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 714-719. old.

⁸⁷³ u.o.

⁸⁷⁴ A Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának együttes üléséről készült jegyzőkönyv 1957. június 6-8. ikt.sz.: 1957. El.II.C. 2.5. Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸⁷⁵ Bf.II.1774/1959/40. sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-143191

⁸⁷⁶ Bf.III.387/1959/48.sz. ítélet 2-3. old. MOL XX-5-D levéltári jelzet: 387/1959

⁸⁷⁷ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

⁸⁷⁸ Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. február 25 ikt.sz.: El.II.B.3/2. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

a bíróságok nem eléggé szigorúan ítélik meg az „ellenforradalmárokkal” szemben, ugyanakkor a „megtévesztett” dolgozók cselekedeteit indokolatlanul súlyosabban ítélik meg.⁸⁷⁹ A rendőrséggel szemben is gyakori vádként hangzott el az illetékes pártszervek részéről, hogy a „megtévedt dolgozókkal” „ellenforradalmárként” bántak.⁸⁸⁰

A minősítéseket érintve, 1957 júliusában az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya ellentmondásosnak találta, hogy a bíróságok olyan súlyos büntetteknél, mint a Népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés, sok esetben két évnél kevesebb börtönbüntetést szabtak ki. Azonban érdekes módon, – mint ahogy azt az 1957. március 28-i országos bírói értekezlet alapján várnánk – a felügyeleti főosztály nem a súlyosabb büntetések kiszabását hiányolta, hanem ellenkezőleg: ezt helyesnek találván azt vetette fel, hogy a minősítéseket kellene megváltoztatni, pl. szervezkedés helyett izgatásért, hatóság tagja elleni erőszak, társadalmi tulajdon megrongálásáért kellene a vádlottakat elítélni.⁸⁸¹ Egy hónappal később, 1957 szeptemberében az Igazságügy-minisztérium Felügyeleti Főosztálya továbbra sem tartotta helyesnek, hogy a Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés büntetésében a bíróságok enyhe, két éven aluli börtönbüntetést szabtak ki, míg kisebb horderejű tényállásnál, pl. izgatásnál súlyosabb büntetések születtek. Azonban ezt megtoldotta a meghökkentő állítással, hogy elfogadhatóak olyan esetek, amelyekben a legkomolyabb büntetnek számító cselekedetért a vádlott enyhébb büntetést kap, mint egy kisebb súlyú bűncselekményért, mondjuk izgatásért.⁸⁸² Ez azonban érthetővé válik, amikor ugyanazon cselekmény elkövetése esetén, ha „megtévedt” dolgozóról volt szó, akkor a vád „csak” izgatás, viszont a „tudatos ellenforradalmár” esetében a vád népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétellel elkövetett büntett volt. Vagyis a minősítési probléma szintén annak jeleként fogható fel, hogy akadozott annak megítélése, hogy a vádlott „tudatos ellenség”, vagy „megtévedt” dolgozó.⁸⁸³ Ez azokban az ügyekben okozott gondot az igazságszolgáltatás számára, ahol a vádlottakat társadalmi szervezetek útján – Népfront, szakszervezet, stb. - delegálták a bizottságokba, a bíróság a bizottságokban való részvételért a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményért fogták

⁸⁷⁹ Tájékoztató a büntetőbíróságok 1958. évi március havi működéséről 1958. május 5. ikt.sz.: 20.732/1958.I.M.III/1. 5. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

⁸⁸⁰ MSZMP PB tájékoztatója a büntetéspolitikai határozatról 1957. december 10. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. I. 609-611. old.

⁸⁸¹ Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi július havi működéséről 1957. augusztus 30. ikt.sz.: 0049/1957.I.M.TÜK 4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

⁸⁸² Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi augusztus havi működéséről 1957. szeptember 26. ikt.sz.: 1133/1957.I.M.III/1. 4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

⁸⁸³ Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 9. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

perbe. A bíróság nem minősíthette ezeket az eseteket másként, hiszen az 1957. március 28-i országos bírói értekezleten erre vonatkozólag egyértelmű eligazítást kapott. Az enyhe büntetésben részesülő vádlottakat, mint „megtévedt dolgozókat” ítélte el a bíróság, akiket nem tartott az akkori hatalom a népi demokrácia tudatos ellenségének.⁸⁸⁴ Ugyanakkor, azok az izgatásos perek, ahol ennél súlyosabb börtönbüntetések születtek, ott a résztvevők a népi demokrácia ellenségeinek minősültek, akik ellen keményen kellett fellépni.

Ez abban is tetten érhető, hogy a párt és párttagokkal szemben megfogalmazott kritikát az 1956-os októberi események előtt általában izgatásnak minősítették a bíróságok.⁸⁸⁵ Ezzel szemben az 1956-os őszi események vetületében olyan értelmű állásfoglalás született, mely szerint, ha az izgatás alkalmas volt gyűlöletkeltésre, vagy félelemkeltésre a fennálló társadalmi rend képviselőivel, vagy rokonszenvezőivel szemben, akkor a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalmat tevékenyen előmozdítja, és mint a mozgalomban való résztvevőt kell a BHÖ 1. pont 2. bekezdés szerint elítélni.⁸⁸⁶ Ezekkel az ügyekkel kapcsolatosan a Legfelsőbb Bíróság kiadott egy olyan állásfoglalást, miszerint 1956 októberében nem lehetett az októberi események lényegét tisztán látni. Ezért a cselekmény megítélésénél a konkrét cselekményből kell a szándékot megállapítani. Ebben az értelmezésben a szándék döntötte el, hogy valakit a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételért, vagy izgatásért ítéltek el.⁸⁸⁷ A választóvonal ott húzódott, hogy a „megtévesztett dolgozó” nem tudatosan csatlakozott az eseményekhez, ezért őt „csak” izgatásért lehetett felelősségre vonni, míg a tudatos ellenforradalmárt ugyanazért a cselekményért a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvételért ítélték el.⁸⁸⁸ Ez ugyanakkor ellentmond annak az állásfoglalásnak, hogy a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalom vagy szervezkedés tényállásának megállapítása alól nem ad felmentést, ha az illetőnek nem állt szándékában a népköztársaság megdöntése. Ez viszont kizárja a megtévedt dolgozóknál alkalmazott érvelést, miszerint vizsgálni kell, hogy a vádlott

⁸⁸⁴ Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 714-719. old.

⁸⁸⁵ Dr Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi büntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete 3. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁸⁶ Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. július 20. ikt.sz. 1957. El.II.B.13. 8. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d. valamint dr. Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi büntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete 3. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁸⁷ Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. október 31. ikt.sz.: 1957. El.II.B.23. 3. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁸⁸ u.o.

cselekedete a hibák kijavítására, vagy a fennálló társadalmi rendszer megdöntésére irányult-e.⁸⁸⁹

Mivel a kérdés megítélésében változás következett be, ezért a bíróságok – beleértve a Legfelsőbb Bíróságot is - ítélezési gyakorlata nem volt következetes.⁸⁹⁰ A Legfelsőbb Bíróság az 1604. sorszámú döntésében hozott erre példát. Ez a példa szó szerinti idézet alapján a B.10/1957⁸⁹¹ ügy ismertetése. A megyei bíróságon e kérdés kapcsán az a bíró tartott beszámolót, aki ebben az ügyben ítélezett. A dolog pikantériáját az adja, hogy a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálva az ügyet – a későbbi állásfoglalásával ellentétesen – jóváhagyta a büntett minősítését, s bár az ügyet újratárgyalásra visszaküldte, de nem azzal az indokkal, hogy izgatás helyett a megyei bíróságnak népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétel büntettét kellett volna megállapítania. A büntetőkollégium vezetőjeként saját ügyéről beszámolót tartó bíró magát és a Legfelsőbb Bíróság fenti döntését revideálva úgy fogalmazott, hogy a fenti büntett több volt, mint izgatás, hiszen a vádlottak cselekménye a konszolidáció ellen irányult, tehát a helyes minősítés e szerint a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétel lett volna.⁸⁹²

Annak megállapítására vonatkozólag, hogy a vádlott vezető vagy résztvevő volt-e a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban, csak 1957 júliusában születtek – vélhetően politikai nyomásra - állásfoglalások és a kérdés megítélése a későbbiek folyamán módosult. A felvetés létjogosultságát az adta, hogy tömegesen ebben az időszakban helyezték előzetes letartóztatásba azokat, akiket a nemzeti, vagy forradalmi bizottságban betöltött szerepük miatt vontak felelősségre.⁸⁹³ A bírósági állásfoglalások addig abból a tényből indultak ki, hogy az októberi eseményeket országos szinten tudatosan, központilag szervezték és irányították. A Legfelsőbb Bíróság nevesítette is, hogy az „ellenforradalom” Nagy Imre kormányában testesült meg, valamint országszerte azonos formák mellett és módszerekkel valósult meg.⁸⁹⁴ A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása szerint, ha valaki egy országos

⁸⁸⁹ Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. július 20. ikt.sz.. 1957. El.II.B.13. 9. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁹⁰ Dr. Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi büntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete 8. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁹¹ B.10/1957 Bács-Kiskun Megyei Bíróság irattára

⁸⁹² Dr. Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi büntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁹³ V.ö.: A Belügyminisztérium tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól 1957. május 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. II. 757–765. old.

⁸⁹⁴ Dr. Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi büntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

mozgalom helyi szintjén vezető, vagy kezdeményező, akkor a megítélés szempontjából a mozgalom részvevőjének számított, és ekként kellett elítélni még akkor is, ha az országos felsőbb kapcsolat szálai nem voltak felfedhetőek.⁸⁹⁵ Azonban ezt az állásfoglalást a későbbiekben módosították. Immár nem volt szó országosan egységes mozgalomról. Ehelyett helyi megmozdulásokról és azok vezetőiről olvashatunk, akik már nem egy országos mozgalom résztvevői, hanem helyi mozgalom vezetői. Így a minősítés a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomban való részvétel helyett a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalom vezetése lett.⁸⁹⁶

IV.2.3. Kinek a forradalma? – avagy „forradalom” és „ellenforradalom” problematikája

Minden jel arra mutat, hogy a „megtévedt dolgozó” és „ellenforradalmár” kategóriák alkalmazása elsősorban nem büntetőjogi, sokkal inkább erkölcsi kérdés. Dr. Kahler Frigyes rámutatott arra, hogy ezeknek a kategóriáknak pontos definíciója nem ismert.⁸⁹⁷ Én azonban mégis tennék erre egy kísérletet.

Nagy lenne a kísértés, hogy felületesen annyit állapítsunk meg, hogy a besorolásnál az osztályhelyzet lehetett a meghatározó, mivel a bíróságoknak kötelezően fel kellett térképeznie a vádlott osztályhelyzetét, valamint politikai beállítottságát.⁸⁹⁸ Azonban a kedvező osztályhelyzetet csak akkor lehetett figyelembe venni enyhítő körülményként, ha azt „egyéb körülmények” indokolták. Egyéb esetekben a törvény teljes szigorával kellett lesújtani azokra a kedvező osztályhelyzetű személyekre, akik osztályukat elárulva súlyos bűncselekményt követtek el.⁸⁹⁹

Valószínűleg a bírósági eljárás „az egyéb körülményekre” helyezte a hangsúlyt akkor is, amikor kedvező osztályhelyzetűnek minősítette azt a vádlottat, aki értelmiségi családból származott, akinek nagyapja evangélikus esperes, édesapja pedig egy pénzügyminisztérium igazgatója volt nyugdíjaztatásáig.⁹⁰⁰ Mindezt azzal az indoklással tette, hogy „osztályhelyzet mellett ténybeli adatokra támaszkodva kell az ítéletben megindokolni a bíróságnak a terhelt

valamint A Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának együttes üléséről készült jegyzőkönyv 1957. július 11, ikt.sz.: 1957. El.II.C. 1.26.a. Legfelsőbb Bíróság iratai

⁸⁹⁵ Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. július 20. ikt.sz.: 1957. El.II.B.13 6-7. old. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d. valamint dr. Lengyel Zoltán a Bács-Kiskun Megyei Bíróság Büntető Kollégium vezetőjének referátuma: Ellenforradalmi bűntettek minősítése az 1957. október 31-i jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁸⁹⁶ Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat ikt.sz.: 1958.El.IV. D.6/2 13. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸⁹⁷ Joghatal Magyarországon 26. old.

⁸⁹⁸ 1957. El. IV.D.12.sz. irat 7. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

⁸⁹⁹ Joghatal Magyarországon 29. old.

⁹⁰⁰ B.IV.1532/1957/15. sz. ítélet Bács-Kiskun megyei Bíróság peres iratok Jelzete: 61/ 1970

egyéniességéről kialakult meggyőződését”.⁹⁰¹ Ebben az esetben nincs szó úgymond téves minősítésről, hiszen a Legfelsőbb Bíróság helyben hagyta az első fokú eljárás ítéletét.⁹⁰²

Ezekre az „egyéb körülményekre” utalva még, az osztályhelyzettel szemben úgy vélem, nem haladhatunk tovább fontos fogalom tisztázása nélkül. Az utókor számára annyira egyértelműnek tűnik „forradalom” és „ellenforradalom” definíciója és kapcsolata. Azonban épp M. Kiss Sándor hívta fel figyelmemet arra, hogy 1956 őszén a fogalmak koránt sem tűntek annyira világosnak és egyértelműnek, mint most, annak nyomán, hogy Németh László 1956-ban a legnagyobb ellenforradalmi veszélyként tartotta számon Mindszenty József bíboros beszédét.⁹⁰³ Mielőtt azonban bármiféle kapcsolatot vélnénk felfedezni, fontos megjegyezni, hogy a kommunisták és a Németh László által használt „ellenforradalom” fogalom merőben különböző. Amíg Németh László megközelítésében Mindszenty törekvése az 1945. november 04-i parlamenti választásokat követő tiszavirág életű, jogi értelemben véve polgári demokráciához képest nevezhető „ellenforradalminak”, úgy a kommunisták mindent „ellenforradalminak” gondoltak, ami proletárdiktatúrájukat, valamint a párt hatalmát veszélyeztette.

Ennek nyomán furcsa történelmi paradoxonként 1956 októberében-novemberében a pártszervek sem tartották ördögtől valónak, hogy az eseményeket forradalomnak nevezzék, bár, a „forradalom” szó elé a Kecskeméti Városi Pártbizottság 1956. november 08-án odaillesztette a „szocialista”⁹⁰⁴ jelzőt, sőt 1956. november 04-e után a Kádár kormány is egy ideig még „forradalminak” nevezte magát. Azonban a párt forradalomról alkotott nézeteit erőteljesen árnyalta, hogy Nagy Imre a Párt döntését 1956. október 28-án a rádióban ismertetve már nem „ellenforradalomként”, hanem „nemzeti demokratikus mozgalomként” értékelte a történeteket.⁹⁰⁵ Ugyanezt a felfogást tükrözi a Kiskunfélegyházi nemzeti bizottság elnökének, 1956. október 30-án a városi Forradalmi Bizottság alakuló ülésén bevezetőjében tett nyilatkozata is. Bár ő a forradalom elé a „nemzeti” jelzőt tette, de világosan megkülönböztette a „nemzeti” forradalmat az „ellenforradalomtól”.⁹⁰⁶ Kecskeméten a városi pártbizottság még

⁹⁰¹ Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi október havi működéséről 7. old. ikt.sz.: 1.436/1957.I.M.III/1. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d. valamint Tájékoztató a büntetőbíróságok 1958. évi március havi működéséről 1958. május 5. ikt.sz.: 20.732/1958.I.M.III/1. 5. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

⁹⁰² Bf. III. 2679/1958/29. sz. ítélet BKMB peres iratok R 61/ 1970

⁹⁰³ Németh László: A magyar forradalomról 19.old. Nap kiadó, 2011

⁹⁰⁴ „... nálunk szoc. forradalom indult meg.” Jegyzőkönyv készült 1956. november 8-án a Városi Pártbizottságon megtartott pártbizottsági ülésen 2. old. BKMÖL XXV.1. 12.f. 1.ő.e. 795. doboz 2. dosszié

⁹⁰⁵ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹⁰⁶ „Nemzeti forradalom van. Nem ellenforradalom van, bár ennek is megvannak a motívumai....”

Jegyzőkönyv Ideiglenes Nemzeti Tanács üléséről 1956. október 30. ikt.sz.: 26-8/Tan.1956. 1. old. ÁBTL V-143191

1957 júliusában is freudi elszólásként a „szocialista forradalom” és az „ellenforradalom” erőviszonyát latolgatta.⁹⁰⁷

Fontosnak tartom leszögezni, hogy nem értek egyet azzal a történészek körében uralkodó általános nézettel, miszerint Nagy Imre bármikor is - a mai fogalmaink szerint - a forradalom mellé állt volna. Kezdetektől egészen regnálása végéig harcot hirdetett és folytatott a fegyveres felkelő, ellenálló csoportokkal, valamint a polgári demokráciát célul kitűző résztvevőkkel szemben, azokkal szemben, akik valóban „forradalmat” álmodtak, és mindvégig „ellenforradalmároknak” tartotta őket.

Ennél fogva nem tekintem mérföldkőnek Nagy Imre 1956. október 28-án a rádióban elhangzott beszédét sem, hiszen ebben a beszédben világos és éles különbséget tett az 1956-os októberi eseményekben résztvevők három csoportja között. Nem vállalt közösséget azokkal, akik az események keltette zavaros helyzetben közönséges bűncselekményeket követtek el. Elutasította a szerinte jobboldali, reakciós ellenforradalmárokat is, akik a népi demokratikus államrendszer megdöntéséért szálltak harcba.⁹⁰⁸ Nemzeti demokratikus mozgalom alatt azokat az erőket értette, akik azért küzdöttek, hogy a szocializmus az addig eltelt 12 év túlkapasaitól megszabadulva politikailag és gazdaságilag megújulva kiteljesedhessen, továbbá az ország a szovjet csapatok távozásával nemzeti, független államként építhesse tovább a „népi demokráciát”.⁹⁰⁹ Nagy Imre, ha úgy tetszik a szocializmus addigi megvalósulását vette revízió alá és ígért reformokat annak megújítására, azzal a nemzeti céllal kiegészítve, hogy mindezek egy szuverén állam keretei között, kommunista párt vezetésével valósulhassanak meg. Azonban sem párttagsági könyvét nem adta vissza, sem a szocializmusnak nem intett búcsút. Ebben a kérdésben mondhatni élete utolsó pillanatáig szilárdan eltökélt maradt. Az utolsó szó jogán is abban reménykedett, hogy egy nap a magyar nép és nemzetközi munkásosztály fogja rehabilitálni.⁹¹⁰

Olybá tűnik Nagy Imre 1956. október 29-én tett rádiónyilatkozata alapján, hogy a párt programjában a munkástanácsok és a nemzeti, majd a forradalmi bizottságok a helyi keretekbe épültek volna be azt a látszatot keltve, hogy azok a munkahelyi demokráciát, valamint a helyi tanácsokban érvényesülő demokráciát szélesítették volna ki.⁹¹¹ A Magyar

⁹⁰⁷ „Az események megértésére fontos mérlegelni, hogyan viszonyultak egymáshoz a szocialista forradalom és az ellenforradalom erői. A szocialista forradalom erői erősebbek voltak október 23 és november 4-e között, de a vezetés hibái a bekövetkezett áruháza miatt dezorganizáltak voltak.” Jegyzőkönyv készült 1957. július 24-én megtartott MSZMP városi bizottsági ülésen 9. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f.795. doboz 2. dosszié

⁹⁰⁸ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹⁰⁹ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹¹⁰ Nagy Imre per folytatólagos tárgyalási jegyzőkönyv 1958. június 16. 2. old. MOL XX-5-h 27. d. 4. kötet

⁹¹¹ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

Dolgozók Pártja Központi Vezetősége ezt a programot tette magáévá és szólította fel pártszervezeteit és azok tagságát, hogy annak megvalósulását segítsék elő.⁹¹² Kecskeméten az új helyzet megtárgyalására a Bács-Kiskun Megyei Párt Végrehajtó Bizottsága 1956. október 29-én reggelre hívott össze gyűlést. Ezen az ülésen döntés született, hogy alakítsanak az üzemekben, intézményekben munkástanácsokat, valamint állítsák fel a nemzetőrséget. Még a nemzetőrség összetételéről is határozatot hoztak. Elhatározták a különböző, a párt által ellenőrzött társadalmi szervek – szakszervezet, Hazafias Népfrent – közreműködésével nemzeti bizottságok létrehozását is.⁹¹³ Maga Daczó József, a MDP Bács-Kiskun Megyei Bizottság titkára jelentette az MDP központi pártügyeletének 1956. október 29-én, hogy a megyei pártbizottság javaslatára ezután fognak alakítani üzemi munkástanácsokat és nemzeti bizottságokat.⁹¹⁴

Véleményem szerint itt van az a határ, ami további szélesebb körű kutatásokat, és az események mélyebb szintű megértését teszi szükségessé. Külön kell választani, hogy az októberi eseményekben résztvevő erőket milyen érdekek mozgatták és mely erők, mit értettek „forradalom” és „ellenforradalom” alatt. Ha ezeket a szálakat nem bogozzuk ki, akkor olyan leegyszerűsítések rabjaivá válunk, miszerint a nemzeti és forradalmi bizottságokat csak jobboldaliak hoztak volna létre, vagy becsületes kommunisták csatlakoztak a forradalomhoz. Egyik állítás sem igaz.

Az érdekek mentén voltak közös pontok, de a közös pontok mellett legalább annyira fontos, hogy lássuk az eltéréseket is. Voltak közös érdekek – amelyek véleményem szerint a rákosista nomenklatúrától való megszabadulásban, valamint a szovjet hadsereg távozásában jelölhető meg -, emiatt azt a vélekedést sem osztom, hogy a pártszervek képviselői holmi pánikból igyekeztek volna befurakodni a forradalmi szervezetekbe. Kecskeméten a városi pártbizottság az általuk „szocialista forradalomnak” nevezett eseménysor kiváltó okát 1956. november 8-án közvetlenül a Rákosi és Gerő által folytatott szektás politikában jelölte meg. Ugyanakkor fontos tényezőként említette meg a nemzeti önállóság hiányát. Hibának

⁹¹² Az MDP Központi Vezetőségének Nyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹¹³ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 5. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 248.d. 7. cs. 29. ő.e. Megjegyzés: Ez az elképzelés a későbbiekben más célkitűzések teljesítésénél is jól bevált: „A városi Pártbizottság az üzemi alapszervezetek és valamennyi kommunista feladatává tette a dolgozók kulturális nevelését, ilyen irányú célkitűzéseinek megvalósítását. E feladatba bevontuk a Hazafias Népfrent, a Városi Tanács és valamennyi tömegszervezetet és művelődés irányításával foglalkozó szerveket.”” Jegyzőkönyv 1959. október 16-án az MSZMP Kecskemét város pártértekezletéről 38. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 1. dosszié

⁹¹⁴ A Magyar Dolgozók Pártja Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának jelentése az MDP központi pártügyeletének a megyei helyzetről. 1956. október 29 12 órától in: 1956 Bács-Kiskun megyében 138-139. old.

minősítette, hogy szovjet katonák állomásoztak Magyarország területén, valamint szovjet katonai tanácsadók avatkoztak be „nemzeti életünkbe”, azaz az ország civil vezetésébe.⁹¹⁵

A párt eddig ismertetett szándékát tekintve azonban ez vajmi kevésbé nevezhető „forradalomnak”, hiszen szó sem volt a tulajdonviszonyok megváltoztatásáról, vagy az uralkodó osztályban bekövetkezett változásokról, mint ahogy ez klasszikus forradalmaknál szokás. Még az is feltételezhető, hogy a párt „nemzeti” gondolkodású kommunista szárnya számára – a lengyel Gomulka fellépését példának tekintve – a hatalom megtartásával elfogadható volt az a gondolat, hogy bár a szövetségi rendszer felbontása nélkül, de a szovjet csapatok távozzanak az országból.⁹¹⁶

A párt reformgondolkodású irányzatától nem lehetett idegen más pártok prominens politikusainak bevonása sem. A Független Kisgazdapárt részéről Tildy Zoltán államminiszterként, és Kovács Béla Földművelésügyi miniszterként már 1956. október 26-tól a Nagy Imre kormány tagja.⁹¹⁷ 1956. november 03-án mind a Szociáldemokrata Párt vezető személyiségének számító Kéthly Anna, mind Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt egykori főtitkára bár mélyeséges bizalmatlansággal, de beléptek Nagy Imre kormányába.⁹¹⁸

Azonban az akkor a hatalom közelébe engedett ellenzéki pártok képviselői sem kívánták – legalábbis ekkor tájt tett nyilatkozataik szintjén - az 1945 előtti viszonyok visszaállítását.⁹¹⁹ Mi több, kizártnak tartom, hogy Mindszenty 1956. november 3-án tett nyilatkozatában „osztályok nélküli társadalom” alatt az öskeresztények osztály nélküli társadalmát, vagy a müncheni protestáns irányzat szintén az öskereszténységre visszavezethető vonalát értette volna. Sokkal inkább tekinthetjük ezt a Nagy Imre fémjelezte elképzelések homályos és ködös megfogalmazásának.⁹²⁰

A fentiek után nem meglepő, hogy a Szabad Európa Rádió nyíltan ellenséges hangot ütött meg Nagy Imrével és annak kormányával szemben és nem tett lényegi különbséget a

⁹¹⁵ Jegyzőkönyv készült 1956. november 8.-án a Városi Pártbizottságon megtartott pártbizottsági ülésen 2. old. BKMÖL XXV.1. 12.f. 1.ő.e. 795. doboz 2. dosszié

⁹¹⁶ A Magyar Dolgozók Pártja Bács-Kiskun Megyei Bizottsága első titkárának összefoglalója a kibővített pártbizottsági ülés vitájáról Kecskemét, 1956. október 20. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében 78-84. old. valamint A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23.-a és november 4.-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról BKMÖL XXXV/1. 1. fond 248.d. 7. csoport 29.ő.e.

⁹¹⁷ Megalakult az új nemzeti kormány közli: Szabad Nép 1956. október 27.

⁹¹⁸ Paul Lendvai 140. old.

⁹¹⁹ Kéthly Anna: Szociáldemokraták vagyunk! 1956. október 31. Közli: Népszava, 1956. november 1. in: Magyar Krónika napról napra 283-283. old.

⁹²⁰ „Hangsúlyoznom kell azonban a tennivalók tárgyi foglalatait: jogállamban élünk, osztály nélküli társadalom demokratikus vívmányokat fejlesztő, szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátolt magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnationalista elemű nemzet és ország akarunk lenni.” Mindszenty József rádiónyilatkozata 1956. november 3-án 20 órakor in: Egy népfelkelés dokumentumaiból 107-109. old.

korábbi rezsim képviselői és a változásokat sürgetők között.⁹²¹ Az 1956-os forradalmárok jelentős része, mint például Szabó János, akit 1957 januárjában végeztek ki, nem vállalt közösséget sem Nagy Imrével sem annak eszmei örökségével. Szabó János a valódi felkelők részéről nem látott semmiféle előre eltervezett szervezkedést, sőt szerinte az akkori kormánytagok voltak azok, akik a folyamatokat felülről irányították.⁹²² De ugyanígy vannak ezzel jó pár évtizeddel később az ekkor tájt született politikai ítéletek áldozatai is.⁹²³

A fentiek tükrében inkább azt érdemes vizsgálni, hogy Nagy Imre „ellenforradalomról” és „forradalomról” alkotott politikai nyilatkozata megfeleltethető-e az e tárgykörben lefolytatott politikai perekben található „megtévedt dolgozók”, valamint „ellenforradalmár” kategóriákkal: „Kétségtelen, hogy úgy, ahogy minden nagy népmegmozduláskor történni szokott, az elmúlt napokat is felhasználták kártékony elemek közönséges bűncselekmények elkövetésére. Tény az is, hogy reakciós ellenforradalmi elemek is bekapcsolódtak és igyekeztek az eseményeket felhasználni a népi demokratikus rendszer megdöntésére, de az is vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.”⁹²⁴ Nagy Imre iménti nyilatkozatában egyértelműen különbséget tett a népi demokratikus rendszer– és ezzel együtt a kommunista párt hatalmának – megdöntésére törő „ellenforradalmárok”, valamint a párt vezetése alatt álló nemzeti demokratikus mozgalom között, mely a szocializmus megújítását tűzte céljául.⁹²⁵

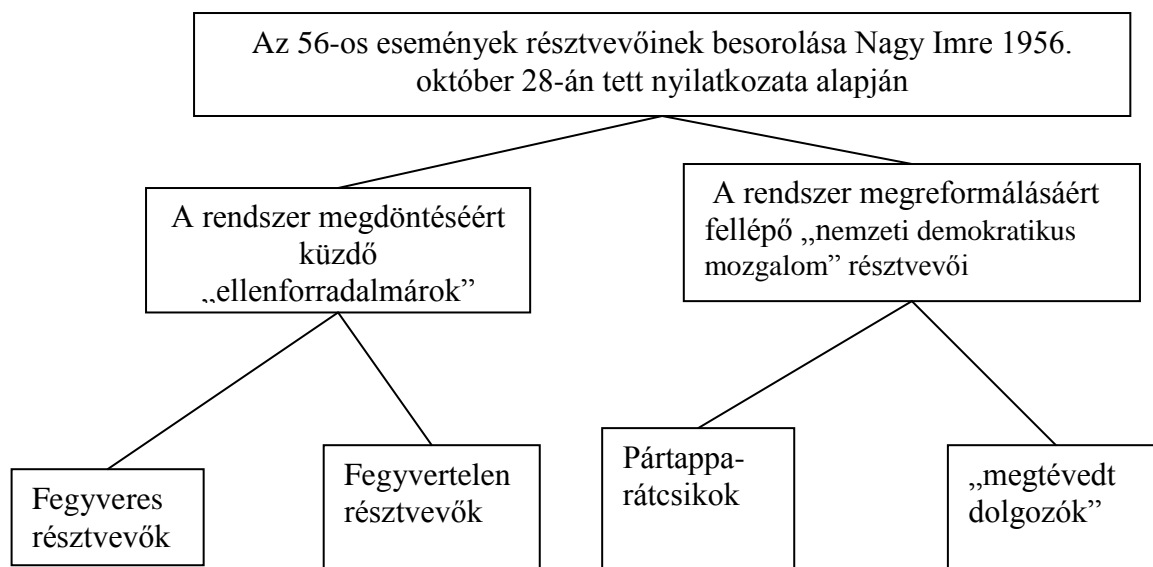
⁹²¹ Mikes Imre 1956. október 27-én elhangzott kommentárja in: Simándi Irén 249. old.

⁹²² „... én nem látok előre megtervezett fegyveres szervezkedést, hiszen semmiféle vezetés, semmilyen más fegyveres egység nem támogatta azt. Pár puska, benzinnel töltött flaskák a modern fegyverek korában, kész öngyilkosság. Ki a hibás, ki viseli a felelősséget ezért? Hol vannak az akkori kormánytagok? Mert ők dekkolnak, összegyűjtetik a kisembereket és rájuk hárítanak minden vétket, vagy, ha már elmenekültek, kéri a kiadatásukat, hazahozatják őket, hogy a bíróság előtt nekik kelljen felelniük amazok tetteiért”. Paul Lendvai 121. old.

⁹²³ „Nagy Imre személyével kapcsolatosan nincs eszmei kötődésem. Ellentmondásos alak, akiből mártírt csináltak azzal, hogy kivégezték. Semmi közöm ahhoz, hogy a kommunista párt funkcionáriusai hogyan számolnak le egymással a párt belső harcaiban.” Zombori Imrével készített interjú, a szerző birtokában valamint „... olyan kommunista vezető, akinek megadatott a mártírság. Nagy Imre a többpárt rendszer kialakulásáig, a polgári demokrácia csírájáig jutott volna el, utána viszont eltűnt volna a történelem süllyesztőjébe” Dárday Vilmossal készített interjú, a szerző birtokában

⁹²⁴ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹²⁵ u.o.

IV.2.3.1. „Tudatos ellenforradalmárok”

A „tudatos ellenforradalmárok” közé azok kerülhettek, akiknek célja a fennálló rend megdöntése volt, amennyiben ezt a rendet a párt hatalmán alapuló rendként értelmezzük. Ide tartoztak a nyíltan fegyveres ellenállók, valamint más erőszakos bűncselekmények - gyújtogatás, rablás, fosztogatás - elkövetői, akikkel szemben léptették életbe 1956 decemberében a statáriális jellegű törvényerejű rendeleteket. Ezek a rendeletek azonban nem jelentettek minőségi változást a korábbiakhoz képest, hiszen az 1956-os őszi események a kihirdetett statárium árnyékában zajlottak. Bár Nagy Imre 1956. október 24-i rádióbeszédében a statáriális eljárás alól mentességet ígért mindazoknak, akik 14 óráig leteszik a fegyvert,⁹²⁶ azonban a MDP Központi Vezetősége 1956. október 26-i közleményében a fegyveres harc folytatóit azzal fenyegette meg, hogy kíméletlenül meg fogják semmisíteni őket, amennyiben nem tesznek eleget a felszólításnak.⁹²⁷

Azok a fiatalok, akik a fegyveres ellenálláshoz csatlakoztak, tisztában voltak azzal, hogy „ellenforradalmárként” statáriális bíróság elé fognak kerülni, amely gyorsított eljárásban a legszigorúbb, azaz halálbüntetést szabhatta volna ki rájuk, ezért ezt elkerülve a többségük a disszidálást választotta. Bajai források arról számolnak be, hogy az igazságszolgáltatás elől a diákok tömegesen hagyták el az országot. Több mint 100 tanuló menekült külföldre. Bár ezért hivatalosan a kalandvágyat, illetve a nyugati propagandát okolták,⁹²⁸ azonban ennek leginkább valószínűsíthető oka az lehetett, hogy Baján nagyon sok fiatal vett részt fegyveres

⁹²⁶ Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 24. in: A forradalom hangja 31-32. old.

⁹²⁷ Közli: Szabad Nép 1956. október 27.

⁹²⁸ Baja Városi Tanács VB 1957. április 15-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Beszámoló a művelődési csoport munkájáról és az előtte álló feladatokról 2. old. BKMÖL XXIII. 502.b. 2.d.

kiképzésben, illetve csatlakozott az 1956. november 04-én elhangzott felhíváshoz, mely a szovjet csapatok elleni ellenálláshoz toborzott fegyvereseket. Mivel 1956. október 28-án a városban hangosbemondón keresztül kihirdették a katonai diktatúrát,⁹²⁹ így joggal gondolhatták úgy, ha elfogják őket, statáriális bíróság elé fogják állítani.

Szintén „tudatos ellenforradalmároknak” minősítették mindazokat, akik nyíltan Nagy Imre mozgalma ellen foglaltak állást, valamint a Nagy Imre kormánya által el nem ismert szervezetekben tevékenykedtek, de nem fogtak fegyvert. Idetartozhattak azok is, akik a nemzeti, illetve forradalmi bizottságokban, valamint nemzetőrségben tevékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy az ezekből a szervezetekből a kommunista funkcionáriusok kikerüljenek, valamint a szovjet csapatok bevonulása után röpcédula terjesztéssel, vagy bármely más eszközzel gátolták a kádári konszolidációt, ezzel gyengítve a párt hatalmát és befolyását a forradalmi szervezetekben, valamint a párt megerősödését az események után.

A „tudatos ellenforradalmár” kategóriába tartozó diákok nem ismerték el a kommunista pártfunkcionárius Nagy Imrét, mint az 1956-os események forradalmi vezetőjét. Ők polgári ellenállásról és az államrend megváltoztatásáról beszéltek. Bács-Kiskun megyében a D.V. és Z.I.-féle izgatásos ügy vádlottjai közül D. V. tisztában volt azzal, hogy november 11-e után, mivel a szovjet csapatok addigra elfojtották a katonai ellenállást, nem lehet a forradalmat katonailag megvédeni. Decemberben azért döntött mégis a röplap-terjesztés mellett, mert úgy vélte: a polgári ellenállás célja, hogy minél több engedményt csikarjanak ki. November 11-e után a cél a Lengyelországhoz hasonló relatív függetlenség kivívása volt. D. V. annak ellenére vállalta az esetleges lebukással járó kockázatot, hogy nem vették komolyan Kádárnak novemberben tett arra vonatkozó nyilatkozatait, miszerint nem lesz megtorlás a forradalom eseményeiben való részvétel miatt.⁹³⁰ D. V. Nagy Imre személyét meglehetősen kritikusan ítélte meg: „... gyenge jellemű ember, mert hajladozik, és sok mindent ígér. Nincs egy határozott szilárd álláspontja”.⁹³¹ 50 évvel később megítélése annyiban változott, hogy Nagy Imre egy olyan kommunista, akinek megadatott a mártírság, és ezzel vált az 1956-os forradalom hőségévé. Ha katonailag nem semmisítik meg a forradalmat, - megítélése szerint - Nagy Imre vezetése alatt a forradalom a többpártrendszer kialakításán keresztül, a polgári demokrácia csírájáig jutott volna.⁹³²

⁹²⁹ Kronológia I. 286. old. valamint A bajai katonai alakulatok vezetőinek bejelentése a hatalom ismételt visszaszerzéséről 1956. október 28. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 125-126. old.

⁹³⁰ D. V. interjú a szerző tulajdonában

⁹³¹ Z. I. rendőrségi kihallgatása 1956. december 10. B. 10/1957 BKMB peres iratok

⁹³² D. V. interjú a szerző tulajdonában

Z. I. úgy nyilatkozott, hogy a forradalom egyik fontos célja a pártirányítástól független, szakmai alapokon működő, munkásokból álló felügyelő tanács vagy bizottság, amely mint munkás öngazgatási testület gyakorol kontrollt az igazgató és a vállalati menedzsment felett. Z.I. nem vállal eszmei közösséget Nagy Imrével. Ellentmondásos alaknak tartja, akiből mártírt csináltak azzal, hogy kivégezték. Nem kíván azonosulni azzal sem, hogy a kommunista párt funkcionáriusai egymással számoltak le a párt belső harcaiban. Például Rajk László is azért lett mártír, mert kivégezték, holott az ő minisztersége idején szerveződött meg az ÁVO.⁹³³

Az Sz.Gy.-féle szervezkedést is azzal a céllal hívták életre, hogy az államrend megváltoztatásával később a résztvevők magasabb beosztáshoz jussanak, és jobban élhessenek.⁹³⁴

Az „ellenforradalmárnak” minősített diákok esetében a bíróság megítélése szerint nem a belesodródás az alapmotívum, hanem az államrend megdöntésére irányuló szándékos, tudatos cselekmény. E nézőpont szerint a röpcédulákban megfogalmazott társadalomkritika nem kritikai elemként értékelendő, hanem az indulatok felkeltésére és hangulatkeltésre felhasznált eszköz. A bíró szerint a kritika és a hangulatkeltés közötti különbség abban érhető tetten, hogy míg a kritika gondolatok közlését jelenti, addig a hangulatkeltésnél nem a gondolatok közlése az elsődleges cél, hanem az indulatok felkorbácsolása. A bírósági ítélet indoklása azt tartalmazza, hogy a sztrájkfelhívás célja az ország anarchiába döntése, a Kádár-kormány és az MSZMP bojkottja az államrend konszolidációját ássa alá, valamint a szovjetellenes uszítás az újabb fegyveres felkelés számára készíti elő a talajt.⁹³⁵

De ugyanígy a Sz.Gy.-féle szervezkedés esetében a vezetőt a bíróság szintén nem tekintette belesodródott személynek, hanem mint olyannak, aki tudatosan egy, az államrend megdöntését célul kitűző veszélyes csoport vezetését vállalta fel.⁹³⁶

Az 1957. február 4-én megtartott országos ügyészi értekezlet volt a kiinduló pontja annak a folyamatnak, amely végigkísérte és a továbbiakban meghatározója volt az ebben a körben indult pereknek.⁹³⁷ Az 1957. február közepén tartott országos bírói értekezleten elhangzott, hogy az 1956-os őszi eseményekkel kapcsolatban indult perek nyíltan megfogalmazott célja az „ellenforradalmi” elemek szigorú megbüntetése.⁹³⁸ Az értekezlet egyértelművé tette, hogy politikai ítélezésnek kell irányítania a büntetéskiszabás gyakorlatát.

⁹³³ Z. I. interjú a szerző tulajdonában

⁹³⁴ Összefoglaló jelentés H.F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

⁹³⁵ B. 10/1957.sz. per BKMB peres iratok

⁹³⁶ B.432/1958/10.sz. ítélet ÁBTL V-141620

⁹³⁷ Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31 BKMÖL XXIII.2.a.

⁹³⁸ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

Emellett a kiszabott büntetéseknek az elrettentést kellett szolgálniuk és a pereket gyorsan kellett letárgyalni, amit a „népi demokráciához hű” bíró az enyhítő szakaszok alkalmazásának kizárásával kellett, hogy megvalósítsa. A fent említett pontok után a komolytalanság határát súrolja az a kitétel, miszerint törvényes eljárás nélkül, vagy törvénytelen eljárással senkit sem lehetett felelősségre vonni.⁹³⁹ Azonban ne legyünk maximalisták, a szocialista törvényességbe még ez is belefért.

Lényeges azonban megjegyeznünk, hogy az országos párthatározat ellenére hallgatólagosan az amnesztia mégis létezett. Így Kádár politikai ígérete, miszerint büntetlenséget ígért azoknak, akik az októberi események egyszerű résztvevői voltak – ha hallgatólagosan is, - továbbra is érvényben maradt. A novemberi és decemberi irányvonalnak megfelelően dr. Nezvál Ferenc, az IM kormány megbízottja 1957 februárjában az országos bírói értekezleten még hivatkozott a kormány azon ígéreterére, hogy „... ismételen az októberi eseményekben való egyszerű részvétel miatt senkit nem ér bántódás. Ezt az ígéretet a kormány állja is; csak az erőszakos bűncselekményeket elkövetőkkel szemben és a fosztogatókkal szemben járunk el. Úgy vélem, hogy az ilyen bűncselekményekre való felbujtás adott esetben ugyancsak büntetőjogi felelősséggel járhat...”⁹⁴⁰

A megyei bíróságon tartott értekezletek az akkori gyakorlatnak megfelelően tematikájukat és állásfoglalásaikat tekintve követték a központi irányvonalat. A kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiuma 1957. február hó 23-án⁹⁴¹ és február 25-én értekezletet tartott, ahol a központi kérdésként az ellenforradalmi cselekmények miatt indított büntető ügyek gyakorlatát vitatták meg különös tekintettel a február 15-i országos bírói értekezleten elhangzottakra. A február 25-i ülésen szóba került az október 23-a utáni erőszakos cselekményekkel, izgatással, valamint a hatóság közegei elleni erőszakkal kapcsolatos cselekmények elbírálása.⁹⁴² A megyei bíróság elnöke megemlítette, hogy sokan a politikai pereket személyes sérelmeik megtorlására használják fel. Dr. Lengyel Zoltán felszólalásában ezzel egyetértve annak a véleményének adott hangot, hogy a bíróságnak kétfrontos harcot kell folytatnia. Egyrészt meg kell akadályozni, hogy a bíróságot személyes bosszú eszközeként felhasználják, másrészt az akkori megfogalmazás szerinti „ellenforradalmárok” ellen kell felvenni a küzdelmet. A kérdéssel kapcsolatban az a kollégiumi állásfoglalás született, hogy a

⁹³⁹Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

⁹⁴⁰ u.o.

⁹⁴¹ 1957. El.II.B.3. sz. irat 1957. február 15. BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

⁹⁴² Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. február 25. ikt.sz.: El.II.B.3/2 BKMÖL XXV. 30/a. 60.d.

bíróságnak mérlegelnie kell a körülmények alapos vizsgálatával, hogy akkori kategóriák szerint „megtévedt dolgozóval”, vagy „ellenforradalmárral” szemben ítélnék-e.⁹⁴³

IV.2.3.2. A „megtévedt” pedagógusok, diákok

Hivatalos álláspont szerint „megtévedt dolgozónak” kellett tekinteni azt a kedvező osztályhelyzetű egyént, aki kisebb súlyú cselekményt követett el úgy, hogy annak politikai súlyával tisztában lett volna, továbbá nem kell tartani attól, hogy hasonló cselekedeteket ismét elkövetne.⁹⁴⁴

Bírói megítélés alapján ők köthetők Nagy Imréhez és a párthoz kötődő „nemzeti demokratikus mozgalomhoz”⁹⁴⁵. 1956. október 28-án maga a MDP Központi Vezetősége adott ki közleményt, amit a Szabad Nép október 29-i száma közölt is. Ebben minden párttag feladatává tette a Nagy Imre kormány később „ellenforradalminak” tekintett intézkedéseinek végrehajtását, így felszólítván őket, hogy vegyenek részt az 1956 novemberében decemberében még a párt által is „forradalomként”, majd később „ellenforradalomként” deklarált eseményekben.⁹⁴⁶

A párt „megtévedt értelmiségként” kezelte a pedagógusokat és a diákok egy részét. Baján az MSZMP járási intézőbizottság titkára annak a véleményének adott hangot, hogy a pedagógusok azon „megtévedt értelmiséghez” tartoznak,⁹⁴⁷ akik hibáikat beismerték, és akikkel a pártnak szándékában áll a szocializmust építeni. A bíróság a felnőttekhez – így a pedagógusokhoz – hasonlóan úgy értékelte, hogy a „megtévedt diákok” is belesodródtek az eseményekbe.⁹⁴⁸ Szigorú fellépést csak azokkal a „megtévedtekkel” szemben helyeztek kilátásba, akik nem voltak hajlandók észrevenni az új idők új szeleit. Ennek Izsákon 1957 májusában a helyőrség parancsnoka hangot is adott. Úgy nyilatkozott, hogy sajnálatos módon vannak pedagógusok, akik a gyerekeket helytelen irányba viszik. Az iskola igazgatóját arra kérte, hogy velük szemben alkalmazza „a diktatúra eszközét, ha az szükséges.”⁹⁴⁹ Az 1956 október végén leváltott, majd később ismét kinevezett iskolaigazgató válaszában kifejtette,

⁹⁴³ u.o. 5. old.

⁹⁴⁴ A politikai bizottság múlt év december 12-i határozatával kapcsolatos értekezlet melléklete: dr. Bodóczky László referátuma a politikai bizottság 1957. december 12-én hozott határozata alapján 1958. január 17. 4-5. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d. valamint Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 1958. január 8. ikt.sz.: 007/2/1958.I.M.TÜK 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

⁹⁴⁵ Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹⁴⁶ Az MDP Központi Vezetőségének Nyilatkozata közli: Szabad Nép 1956. október 29.

⁹⁴⁷ Baja Járási Tanács VB 1957. szeptember 18-i üléséről készült jegyzőkönyv 2. napirendi pont: Az ifjúság iskolai és iskolán kívüli nevelése. Előadó: Bari Etelka Műv. Áll. Biz.eln. 7. old. BKMÖL XXIII. 226. 2.d.

⁹⁴⁸ B.1502/1957.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B BKMB peres iratok

⁹⁴⁹ Izsák Községi Tanács 1957. március 24-i üléséről készült jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII 736.b.

hogy nem szabad a bosszúállásnak teret engedni. A „megtévedt embereknek” lehetőséget kell biztosítani, hogy visszatérhessenek a párt és a kormány irányítása alá. Azonban amennyiben ez nem bizonyul sikeresnek, úgy iskolaigazgatóként lépni fog.⁹⁵⁰

A pedagógusok és a diákok e körét súlyos vádpontokban találták bűnösnek, ennek ellenére gyakran a bíróság is úgy látta, hogy a népi demokratikus államrend hívei,⁹⁵¹ azaz nem ellenforradalmárok.⁹⁵² A velük szembeni bánásmód alapelve az volt, hogy a felelősségre vonásnak elsősorban nevelő jellegűnek kell lennie. A beszédes hivatalos indoklások szerint a „megtévedt dolgozó”, ha túl súlyos büntetést kap, akkor „ellenforradalmárrá” vált volna, amely kijelentésben implicite az fogalmazódik meg, hogy nem tekintette a „igazságszótó szerv” ezeket a személyeket ellenforradalmárnak.⁹⁵³

Ezt támasztja alá, hogy Bács-Kiskun megyében a „megtévedt” pedagógusok és diákok egy része az 1956-os őszi események előtt ígéretes szakmai karriert futott be, vagy a diákok számára széles lehetőségek kínálkoztak. F.P. az általános iskolában részt vett jutalomüdvülésben és táborozásban. Már I. gimnazista korában tagja lett a városi DISZ-bizottságnak. III. osztályos gimnazistaként az iskola DISZ-titkárává választották.⁹⁵⁴ Sz.L. paraszti családból származott. Az általános iskolát kitűnő eredménnyel fejezte be. A középiskolában jól tanult. 1953-tól 1956-ig tagja volt a DISZ szervezetnek és az ifjúsági szervezet keretén belül működő szín előadói körnek. Emellett a község KISZ szervezetének zenekarát vezette. Az általános iskolában, mint úttörőcsapat tanácselnök működött.⁹⁵⁵ Kecskeméten dr. O.L. tanár a forradalom kitörése előtt fiatal kora ellenére kiváló tanár kitüntetésben részesült.⁹⁵⁶ Megválasztották a TTIT megyei elnökhelyettesének és az irodalmi szakosztály elnökének. Tagja volt a Katona József Társaság választmányának, a Kiskunság című folyóirat szerkesztő bizottságának, valamint az Irodalomtörténeti Társaságnak.⁹⁵⁷ 1950-ben végzett munkájáért a termelési értekezleten kiváló minősítést kapott. A minősítés

⁹⁵⁰ u.o. 3.old.

⁹⁵¹ DR. O.L. B.III.1490/1957.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁵² K.L. Bf. 2416/1958 ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

Dr. R.I. VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 13-14. old. ÁBTL Vizsgálati dosszié 30-5582/58

P.L. B.1710/1957-10. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

B.Gy. Bf.VI. 3231/1958/28. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

Sz.S. B.928/1957/23. sz. ítélet 13. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

M.J. B 639/1958.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B. BKMB peres iratok

⁹⁵³ A politikai bizottság múlt év december 12-i határozatával kapcsolatos értekezlet melléklete: dr. Bodóczy László referátuma a politikai bizottság 1957. december 12-én hozott határozata alapján 1958. január 17. 4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁹⁵⁴ B 1502/1957.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B. valamint Monográfia I. ÁBTL V-150364 913/K 330. old.

⁹⁵⁵ B.1098/1957.sz. ítélet BKMB peres iratok R 760/1973.

⁹⁵⁶ Bf.III.2518/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 1958

⁹⁵⁷ Dr. O.L. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 18. ÁBTL V-143/189

indoklásában az szerepelt, hogy szakfelügyelőként és tanárként is az irodalom klasszikusait a marxi-lenini irodalomszemléletnek megfelelően tanította.⁹⁵⁸ Szakmai munkája elismerésül előbb szakfelügyelő megbízást kapott, majd 1955-ben elnyerte a „Kiváló Tanár” kitüntetését.⁹⁵⁹ Dr. Sz.R. igazgatóhelyettes, mint orosz nyelv-tanár a sztálini felajánlás keretében orosz tanulmányi versenyt szervezett.⁹⁶⁰ Az októberi események előtt kitüntetésben részesült.⁹⁶¹ Egy 1950-ben kelt termelési értekezlet jegyzőkönyve szerint a kötelező óraszám felül orosz nyelvi tanulókört tartott, ideológiai ismereteit a kor követelményeinek megfelelően folyamatosan bővítette. A szovjet szépirodalom tanulmányozásán felül az MSZT⁹⁶² előadásorozatában Fagyajev munkásságával ismertette meg az érdeklődőket. Munkáját a termelési értekezlet kiválóra értékelte.⁹⁶³ Baján P.L. tanár óráján tett látogatások azt igazolták, hogy a történelmet materialista szellemben tanította, és az orosz nyelv tanításának területén is szép eredményeket ért el.⁹⁶⁴ Az orosz tanítás során alkalmazott didaktikai módszerért jutalomban részesítették. A szakfelügyelők munkájáról az óráin tett látogatásaik alkalmával elismerőleg nyilatkoztak.⁹⁶⁵

Hetényegyházán S.I. tanító a helyi népművelési bizottság állandó elnöke lett, gazdasági és kulturális előadásokat tartott.⁹⁶⁶ Munkáját többször jutalmazták, valamint a pártszervezet részéről is elismerést kapott.⁹⁶⁷ Izsákon H.L. tanár jó munkájáért jutalomban részesült.⁹⁶⁸ Azonban a Rákosi érában elnyomott társadalmi rétegek képviselői nem bíztak benne, mivel azt gondolták, hogy az 1956-os őszi események előtt kiszolgálta a Rákosi-féle rezsimit.⁹⁶⁹ Iskolaigazgató felettese is az 1956-os eseményekig politikailag megbízható, a

⁹⁵⁸ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnáziumban készült jegyzőkönyv ikt.sz.: Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁹⁵⁹ B.III.1490/1957.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁶⁰ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnáziumban készült jegyzőkönyv ikt.sz.: Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d. valamint Csákvári Ferenc tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl.11. ÁBTL O-15894/317

⁹⁶¹ Sz.S. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl. 9. ÁBTL O-15894/317

⁹⁶² 1956-ig Magyar–Szovjet Társaság néven működő a szervezet

⁹⁶³ A Kecskeméti Állami Katona József Gimnáziumban készült jegyzőkönyv ikt.sz.: Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

⁹⁶⁴ Jegyzőkönyv P.L. kihallgatásáról 1957. szeptember 30. ÁBTL V-142354

⁹⁶⁵ B.1710/1957-10. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958.sz. ítélet valamint Bf. III. 2569/1958/17. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

⁹⁶⁶ B.280/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958

⁹⁶⁷ BF.III.2678/1958/23.sz. ítélet ÁBTL V-143448

⁹⁶⁸ Sz.L. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454

⁹⁶⁹ Összefoglaló jelentés H.L. izsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

rendszerhez lojális személynek ismerte.⁹⁷⁰ Tiszakécskén Sz.S. tanár DISZ-titkár, az októberi események előtt kiemelkedő tanári munkájáért jutalomban részesült.⁹⁷¹

Az e körbe tartozó pedagógusok közül nem kevesen az MDP befolyása alatt álló társadalmi szervezetekben, - például szakszervezet, Hazafias Népfront, Magyar-Szovjet Baráti Társaság⁹⁷² - viseltek különböző tisztségeket.⁹⁷³

Találónak tartom annak a bírósági ítéletnek indoklását, mely úgy fogalmaz, hogy ezek az emberek nem önként vállaltak szerepet, hanem „belesodródtak az eseményekbe”⁹⁷⁴. Ezt a Bács-Kiskun megyei Bíróság elnöke az 1957. december 12-i MSZMP Politikai Bizottság határozatára hivatkozva úgy interpretálta, hogy ezeknek a személyeknek a politikai tisztánlátását az zavarta meg, hogy „párt vagy állami funkcióban lévő vezetők álltak – ha rövid időre is – a tüntetők élére”⁹⁷⁵. Részben a társadalmi szervezetekben való részvételük miatt, részben annak a körülménynek tulajdoníthatóan, hogy az adott városban, településen népszerű, elismert személyek voltak,⁹⁷⁶ maguk a pártfunkcionáriusok, illetve szakszervezeti vezetők tettek javaslatot személyükre. Dr. O.L. például a Nemzeti Bizottság munkájában a Hazafias Népfront Bizottság felkérésére vett részt. A Hazafias Népfront pedig a bizottsági tagokról előzetesen egyeztetett a megyei pártbizottság és tanács vezetőivel.⁹⁷⁷ Kecskeméten dr. O.L.-t a párt beleegyezésével a munkásmozgalmi múlttal és tanári végzettséggel rendelkező Madarász László tanácselnök-helyettes⁹⁷⁸ javasolta a nemzeti bizottságba, aki maga is részt vett a nemzeti, majd később a forradalmi bizottság munkájában. A tanácselnök helyettesnek valószínűleg azért rá esett a választása, mert dr. O.L. a „Népfront” városi bizottság elnökségi tagja is volt.⁹⁷⁹ Baján K.J. tanár a szakszervezeti titkár által összehívott pedagógus küldöttgyűlésen az igazgató utasítására képviselte a III. Béla Gimnáziumot.⁹⁸⁰ Izsákon H.L. tanár a nemzeti bizottságban történő beválasztásában szerepe lehetett annak,

⁹⁷⁰ Sz.L. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454

⁹⁷¹ B.928/1957/23. sz. ítélet 13. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

⁹⁷² 1957 nyarán Magyar–Szovjet Baráti Társaság (MSZBT) néven szervezték újjá a Magyar–Szovjet Társaságot.

⁹⁷³ V.ö. melléklet: A perbe fogott tanárok különböző társadalmi szervezetekben vállalt funkciói az 1956-os események előtt

⁹⁷⁴ Bf.III.2518/1958. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁷⁵ A politikai bizottság múlt év december 12-i határozatával kapcsolatos, 1958. január 17-én tartott értekezlet melléklete: dr. Bodóczy László referátuma a politikai bizottság 1957. december 12-én hozott határozata alapján 5.old. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

⁹⁷⁶ Bf.III.2518/1958. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁷⁷ B.III.1490/1957.sz. per ítélete 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁷⁸ ÁBTL Monográfia I. 196. old. valamint Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei Madarász László BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

⁹⁷⁹ Dr. O.L. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 18. valamint B.III.1490/1957sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁸⁰ Kronológia I. 297-298. old.

hogy a párttitkár javasolta a gyűlésen, mivel eddigi magatartása a párthoz lojális volt.⁹⁸¹ Kerekegyházaán a megalakítandó bizottság elnöki tisztére távollétében N.L. iskolaigazgatót javasolták, aki miután behívták a tanácsházára, csak némi vonakodás után fogadta el a jelölést.⁹⁸² Tiszakécskén B.Gy. sem lelkesedett a bizottságban való részvétel gondolatáért. Csak azt követően vállalt tagságot a bizottságban, hogy kérésére az iskola igazgatója és szakszervezeti elnöke felkereste a tanácselnököt, aki elmagyarázta a bizottság feladatát.⁹⁸³

Az ily módon szerephez jutott pedagógusok nem ritkán a tömeg ellenérzésével szemben a kommunista vezetők védelmére keltek. Dunavecscén Gy.B. egy rendezvényen, amikor az emberek tudomást szereztek arról, hogy a járási és helyi pártvezetőket jelöltek a helyi forradalmi szervezetbe, nemtetszésüket fejezték ki. Gy.B. a pártvezetők mellett azzal érvelt, hogy kommunista párt volt és lesz, egyébként pedig demokrácia van.⁹⁸⁴ A választás után egy szűk körű megbeszélésen a járási nemzeti bizottsági elnök⁹⁸⁵ éles kirohanást intézett a helyi vezetők ellen azt kifogásolva, hogy nem a forradalom hívei. Nézete szerint olyan vezető, aki a kommunista párt tagja, nem maradhat a járási tanács élén, így a járási tanács elnökének távozni kell posztjáról. Gy.B. ismét egy kommunista vezető mellett foglalt állást. Kifejtette, hogy mivel ellene nem merült fel kifogás, ezért alkalmas pozíciója megőrzésére.⁹⁸⁶ Kunszálláson 1956. október 28-án a templomból kijövő emberek egy része a tanácsházára ment, ahol az ott lévő iratokat égette. T.B. A tömeget nyugalomra intette mondván, hogy békés eszközökkel minden problémát meg lehet oldani.⁹⁸⁷ A honvédség akkor éppen a községben tartózkodó képviselői szerint éppen T.B.-nak volt köszönhető, hogy a tömeg nem okozott nagyobb kárt a tanácsházánál.⁹⁸⁸ A tömeget nyugalomra intette, óvott mindenféle önkényeskedéstől, és a kommunisták bántalmazásától, mondván, hogy a kommunisták között is lehet becsületes ember. Felhívta a figyelmet, hogy a rendbontást a katonaság meg fogja akadályozni. A tömeg abbéli kívánságát, miszerint a nem odavaló embereket el kell távolítani, azzal szerelte le, hogy az a felső szervek hatáskörébe tartozik.⁹⁸⁹ Kiskunfélegyházaán 1956. október 27-én az az összejövetel, ahol a pedagógusok képviselőket választottak az ideiglenes nemzeti tanács alakuló

⁹⁸¹ Sz.L. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454 valamint B.185/1958/6. sz. per ítélete 4. old. ÁBTL V-143.454

⁹⁸² B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B. BKMB peres iratok

⁹⁸³ B.928/1957/23. sz. per ítélete 5-6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

⁹⁸⁴ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

⁹⁸⁵ Monográfia 1. 351. old.

⁹⁸⁶ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

⁹⁸⁷ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 3. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

⁹⁸⁸ B. Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740 valamint Határozat terheltként való felelősségre vonásról 4. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

⁹⁸⁹ u.o. valamint B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740

ülésére⁹⁹⁰, nem volt mentes személyeskedésektől sem, mely abban nyilvánult meg, hogy a kommunista pedagógusokkal szemben heves ellenérzések fogalmazódtak meg. Azonban T.Á. ezt azzal szerelte le, hogy vannak becsületes kommunisták is, akikkel együtt kell működni.⁹⁹¹ Ez az „együttműködés” később meg is valósult, mivel a Nemzeti Bizottság elnökévé őt választották meg, tagjai között pedig ott találjuk többek között a városi pártbizottság titkárát, a tanácselnököt, valamint a helyőrség parancsnokát is.⁹⁹² Ez azonban a későbbiekben sem tette népszerűvé. Két nappal később a tanácsháza kapujában ketten-hárman el kezdték ráncigálni, számon kérve rajta, hogy lepaktált a kommunistákkal.⁹⁹³

Az úgymond „megtévedt” pedagógusok egy része igyekezett az eseményekből kihátrálni 1956. november 04-e előtt akkor, amikor a forradalom csúcspontjára jutott. Azonban ez egybeesett azzal az időponttal, amikor sok helyen a bizottságokból kikerültek a kommunisták. Kecskeméten a régi vezetés távozása után 1956. november 01-én dr. O.L. bejelentette, hogy lemond bizottsági tagságáról, amit a bizottság elnöke nem fogadott el.⁹⁹⁴ Bácsalmáson S.E. 1956. október 29-e után semmiféle tevékenységet nem fejtett ki, sőt november 1-jén a forradalmi bizottságból is kilépett. Elmondása szerint a kilépés mellett azért döntött, mert a tanácsok vezetőit leváltották. Az október 29-i dátum ténylegesen megegyezik azzal a dátummal, amikor mind községi, mind járási szinten leváltották a régi tanácsi vezetőket.⁹⁹⁵ Kalocsán dr. K.Z. 1956. november 1-ig abban a meggyőződésben tevékenykedett, hogy annak a reformfolyamatnak a részese, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusa indított el. Magáról a forradalmi bizottságról is, amelynek elnöke volt azt gondolta, hogy annak rendeltetése a szocialista rend fenntartása.⁹⁹⁶ Azonban november 1-jén este a szovjet megszállás hírére pánikba esett, az összes, a bizottság munkájára vonatkozó nála lévő iratot elégette,⁹⁹⁷ november 3-án pedig írásban lemondott a forradalmi bizottságban

⁹⁹⁰ Jegyzőkönyv Dr. M.K. tanú kihallgatásáról 2. old. 1957. augusztus 30. ÁBTL V-143191

⁹⁹¹ B.1502/1957.32. sz. ítélet 5. old. ÁBTL V -143191

⁹⁹² T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191 valamint T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 B.1502/1957.32. sz. ítélet 7. old. valamint ÁBTL V -143191 T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191

⁹⁹³ B.1502/1957.32. sz. ítélet 9. old. ÁBTL V -143191

⁹⁹⁴ B.III.1490/1957. per ítélete 3.old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

⁹⁹⁵ S.E. kegyelmi kérvénye az Elnöki tanácshoz BKMB peres iratok Jelzete: R61/1970 valamint B.IV.1532/1957/15. sz. ítélet BKMB peres iratok Jelzete: R 61/ 1970

⁹⁹⁶ Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 3-4. old. Megjegyzés: nincs dátum a jegyzőkönyvön ÁBTL O-14967/218

⁹⁹⁷ Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 3. old. ÁBTL O-14967/218 valamint Jegyzőkönyv S.L. tanú kihallgatásáról 1957. január 18. ÁBTL O-14967/218

betöltött elnöki tisztségéről.⁹⁹⁸ Felsőereken T.I. 1956. október 28-án le kívánt mondani munkástanácsi tagságáról, azzal érvelve, hogy tanítói teendői mellett nem tud elég időt áldozni újonnan elvállalt pozíciójára.⁹⁹⁹

Némely pedagógus esetében ideológiai síkon az 1956-os őszi események nem okoztak törést. Nem egyedi eset, hogy egy funkcionárius, aki részt vett a forradalmi szervezetekben, 1956 novembere után a hatalom részéről a hatalom íze szerinti értékelést adott azokról, akikkel októberben még egy testületben úgymond ugyanazokért a célokért küzdött. Sz.L., a pedagógus szakszervezeti területi bizottsági elnök, aki 1956. november 26-án még az októberi forradalmárok dicső áldozatáról beszélt minden nehézség nélkül átigazolt az MSZMP-be.¹⁰⁰⁰ B.Z., a pedagógus szakszervezet járási vezetője csupán azért nem lépett be az MSZMP-be, mert a pedagógus pártalapszervezet nem támogatta felvételét.¹⁰⁰¹ Dr. B.J., a városi pedagógus szakszervezet elnöke az 1956-os őszi események után összes addigi tisztségének megtartása mellett belépett az MSZMP-be.¹⁰⁰² Dr. V.D. tanulmányi felügyelőként 1957 márciusában sajnálatosnak nevezte, hogy a diákok között még mindig vannak olyanok, aki kormányellenes röpcédulákat ragasztottak, és utasította az iskolákat, hogy e tanulók ellen járjanak el.¹⁰⁰³ B.M., aki tanárként 1956. október elején létrehozta Baján fiatal értelmiségiekből, diákokból a Petőfi Kört az 1956-os őszi események után Baján a KISZ szervezésében vett részt.¹⁰⁰⁴ G.I. gimnáziumigazgató a városi tanács testületének továbbra is tagja maradt. 1957 szeptemberében beszámolót tartott az oktatás akkori helyzetéről. Beszámolójában kitért az „ellenforradalom” oktatásra gyakorolt hatására, valamint értékelte az abban résztvevő pedagógusokat és diákokat.¹⁰⁰⁵ Még hosszú évekkel később is rendőrségi adatközlő volt egy másik '56-os résztvevővel kapcsolatban és MSZMP-tagként 1971-ben ott találjuk a Kalocsai Városi Tanács

⁹⁹⁸ Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 3. old. ÁBTL O-14967/218 Megjegyzés: dt. K.Z. utódja a forradalmi bizottság elnökeként dr. Béza László lett. /Kronológia II. 504. old. valamint ÁBTL Monográfia I. 263. old. / Dr. Béza László 1956. november 8-án bekerült az MSZMP városi szervezetének elnökségébe. /BKMÖL XXV.30 Bács-Kiskun Megyei Bíróság Peres iratok 1951-1968 B.639/1958. sz. per/

⁹⁹⁹ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. augusztus 11. ÁBTL V-151.886/1

¹⁰⁰⁰ ÁBTL Monográfia I. 53. old.

¹⁰⁰¹ B.Z. beszervezési javaslata 1957. július 18. ÁBTL H-13471 valamint B.Z. beszervezéséről jelentés 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

¹⁰⁰² Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei Dr. B.J. 1920 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

¹⁰⁰³ Kecskemét város tanács vb 1957. március 14-i üléséről készült jegyzőkönyv XV. Mikrofilmtár XXIII.552. 1225. tekercs 1-3 kötet

¹⁰⁰⁴ Kronológia I. 259. old. valamint Gergely Ferenc: Baja 1956. Baja, 1997, 20. old. valamint ÁBTL Monográfia I. 141. old.

¹⁰⁰⁵ G.I. beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII. 526 1.d.

elnöki székében.¹⁰⁰⁶ B.S. tanár bő egy évvel az 1956-os októberi eseményeket követően népművelési felügyelőként számolt be a tanácsülésen.¹⁰⁰⁷ Miután közölték vele, hogy a Nemzeti Parasztpárt nem működhet, belépett a városi MSZMP elnökségébe. 1959-ben kizárták a pártból, és hosszú éveken keresztül megfigyelte a rendszer politikai rendőrsége.¹⁰⁰⁸ Dr. R.L. tanár hibásnak érezte magát, hogy a járási szakszervezet sztrájkfelhívását a pedagógusokhoz továbbította. Azzal próbálta jóvátenni, hogy részt vett az Egyesült Parasztfűjúság Országos Szövetsége (EPOSZ) szervezésében, valamint a KISZ keretén belül a község szocialista kultúráját igyekezett elmélyíteni.¹⁰⁰⁹ B.Gy. 1957 januárjában még nem számított „kegyvesztettnek”. Egy tanácsi ülésen egy fegyelmi ügy előadójaként az ügyben érintett elbocsátását javasolta.¹⁰¹⁰ 1957 februárjában az egykori pedagógus nemzeti bizottsági elnök úgy vélekedett, hogy személy szerint semmi kivetnivalót nem talál abban, ha a párt saját embereit a tanácsi testületbe ülteti, de abban pártonkívülieknek is helyet kell kapniuk. A községben 1956 októberében az akkori választás törvényes volt, de amennyiben ezen változtatni szeretnének, úgy a tagok lemondanak megbízatásukról. Lényegesnek tartotta, hogy a községben a személyi változtatásokat ne megfélemlítéssel hajtsák végre és nyugalom legyen.¹⁰¹¹ A tanácselnök személyével kapcsolatosan B.Gy. a tanácselnök áthelyezését javasolta, mivel az nem volt párttag.¹⁰¹²

Nézetem szerint a hatalom – és így a bíróságok - megítélése a „megtévedt dolgozók” körébe sorolt résztvevőkkel szemben ívet futott be az 1956. november 4-én, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány röplapjában tett azon kijelentéstől, miszerint nem lesznek felelősségre vonások azért, ha valaki részt vett az 1956. őszi eseményekben,¹⁰¹³ egészen az 1959. évi 12. törvényerejű rendeletig bezárólag.

¹⁰⁰⁶ Zs.I.-ről információ 1971. július 19. ÁBTL O-15894/312 valamint Feljegyzés 1968. augusztus 03. ÁBTL O-15894/312

¹⁰⁰⁷ Kalocsa tanács vb 1957. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Baradlay Sándor népművelési felügyelő beszámolója a művelődésügy helyzetéről az 1957. december 13-i ülésre BKMÖL XXIII. 527. 1.d.

¹⁰⁰⁸ Jegyzőkönyv Kalocsa tanács vb 1957. december 13-i üléséről BKMÖL XXIII. 527. 1.d.

¹⁰⁰⁹ Jegyzőkönyv dr. R.L. kihallgatásáról 1957. december 10. 3. old. ÁBTL V-143.454

¹⁰¹⁰ Megjegyzés: B.Gy. vb tag egy fegyelmi ügyben (Szilágyi Gáborné) felvett jegyzőkönyvet ismertet és javasolja a titkos szavazást. A végrehajtóbizottság Szilágyi Gáborné igazgatási előadót azonnali hatállyal elbocsátani javasolja. Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. január 4-i üléséről készült jegyzőkönyve BKMÖL XXIII 775.b.

¹⁰¹¹ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. január 30-i üléséről készült jegyzőkönyve 4-5. old. BKMÖL XXIII 775.b.

¹⁰¹² u.o. 4. old.

¹⁰¹³ Felhívás a magyar néphez! Megalakult a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4 in: Egy népfelkelés dokumentumai 1956, 114-116. old.

Így nem érték egyet Kahler Frigyessel, amikor Kádár János 1956. november 04-én tett, az amnesztiával kapcsolatos nyilatkozatát egybevetve az 1957. március 22-én, az amnesztia lehetőségét teljesen elvető büntető kollégiumi ülés döntésével párhuzamba állítja Felix Schwarzenberg állítólagosan elhangzott szavait, miszerint „szép az amnesztia, csak egy kicsit akasztunk.”¹⁰¹⁴ Kádár amnesztiára vonatkozó előbb november 4-én, később 1956. november 26-i rádióbeszédében¹⁰¹⁵ elhangzott kijelentései azért sem tekinthető pusztán politikai blöffnek, mert egymástól függetlenül több adat utal arra, hogy az Igazságügy-minisztériumban hozzáálltak egy amnesztia rendelet kidolgozásához. Dr. Nezvál Ferenc, az Igazságügy-minisztérium akkori kormány megbízottja azt állította, hogy 1956 novemberében az Igazságügy-minisztérium arra utasította a bíróságokat, hogy a készülő amnesztia rendelet miatt ne tárgyaljanak büntető ügyeket.¹⁰¹⁶ Ezt az ugyanerről az értekezletről készült beszámolóban a Bács-Kiskun Megyei Bíróság elnöke is megerősítette.¹⁰¹⁷ A Dnevník című jugoszláv lap 1956. november 25-én a budapesti rádióból átvett információra hivatkozva pedig azt közölte, hogy „Magyarország Elnöki Tanácsa elé terjesztették a széles körű közkegyelem javaslatát.”¹⁰¹⁸ Szintén a Magyar Rádió közlése alapján lehet tudni, hogy ezt a rendeletet a Kádár kormány 1956. november 30-án ki is hirdette,¹⁰¹⁹ amelyre a rádió különböző híradásai a későbbiekben hivatkoztak is.¹⁰²⁰

Jogosan merül fel a kérdés, hogy miért fedi sűrű homály még napjainkban is ennek a rendeletnek a létét. Erre magyarázatként szolgálhat, hogy 1956. november 25-én a párt és a munkástanácsok között a viszony elmérgesedett.¹⁰²¹ Ehhez járult még hozzá, hogy a nemzeti tanácsok és a forradalmi bizottságok Apró Antalhoz írt feljegyzésükben¹⁰²² bejelentették, hogy csatlakoznak az országos munkástanácshoz. Véleményem szerint döntően ez a két esemény pecsételte meg az amnesztiarendelet sorsát is, mivel 1957. január 2-án az országos bírói értekezleten már arról tájékoztatták a résztvevőket, hogy nem fognak amnesztia

¹⁰¹⁴ Joghatal Magyarországon 24. old.

¹⁰¹⁵ Közli: Népszabadság, 1956. november 27.

¹⁰¹⁶ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírósági, vezetői értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

¹⁰¹⁷ Kecskeméti Megyei Bíróság 1957. február 26-i értekezletről készült jegyzőkönyv melléklete: dr. Bodóczy László előadása 13. old. ikt.sz.: 1957.El.II.C.11 BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

¹⁰¹⁸ Vladimir Popin: 1956: A belgrádi és vajdasági sajtó tükrében Forum Könyvkiadó Újvidék 2006, 151. old.

¹⁰¹⁹ Elhangzott: Magyar Rádió 1956. december 04. Magyar Rádió Archívum Irattár

¹⁰²⁰ Elhangzott: Magyar Rádió 1956. december 01. Magyar Rádió Archívum Irattár

Elhangzott: Magyar Rádió 1956. december 18. Magyar Rádió Archívum Irattár

Elhangzott: Magyar Rádió 1956. december 25. Magyar Rádió Archívum Irattár

¹⁰²¹ Bill Lomax 199. old.

¹⁰²² Jegyzőkönyv az MSZMP Intézőbizottsága 1956. november 28-i ülése MOL 288.f.5/6.ő.e

rendeletet kibocsátani.¹⁰²³ Ennek ellenére az 1957. február 15-16-án tartott országos bírói értekezleten még ígéret hangzott el arra vonatkozólag, hogy „... az októberi eseményekben való egyszerű részvétel miatt senkit nem ér bántódás. Ezt az ígéretet a kormány állja is; csak az erőszakos bűncselekményeket elkövetőkkel szemben és a fosztogatókkal szemben járunk el.”¹⁰²⁴

Az 1957 februárjában megtartott országos bírói értekezlethez képest komoly elmozdulást jelzett a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának 1957. március 22-i ülésén hozott állásfoglalása, mely elhatárolódott Kádár november 4-én tett, majd november 26-án megerősített kijelentésétől, miszerint az események egyszerű résztvevőit nem érheti bántódás. A kollégiumi állásfoglalás érvelése szerint a kádári nyilatkozatok politikai kategóriába tartozó nyilatkozatok, s mint ilyen, a törvény alkalmazóit, jelen esetben a bírákat, semmi sem köti a nyilatkozatok – ha úgy tetszik –, mint ígérek betartásához.¹⁰²⁵ Dr. Domokos József a Legfelsőbb Bíróság elnöke ehhez még azt is hozzátette, hogy az amnesztia tárgytalan, mivel az egyetlen, ennek kiadását elrendelhető szerv, az Elnöki Tanács ilyen értelmű rendeletet nem alkotott.¹⁰²⁶ Bár a szakmai állásfoglalás még azt a finomítást hozzátette, amely a bírói értekezleten azonban nem hangzott el, hogy a kormánynyilatkozatot figyelembe vehetik a vádemelésnél, valamint a kegyelem gyakorlásánál.¹⁰²⁷

1957 májusában határozták el, hogy az 1956-os politikai perekben elítélendők körét kiszélesítik. A Belügyminisztérium a teendőkre vonatkozólag intézkedési tervet dolgozott ki. Az eddigiekhez képest új elemként fogalmazódott meg, hogy felelősségre kell vonni azokat is, akik az „ellenforradalom” alatt létrejött új szervezetekben viseltek tisztséget, elsősorban - számárányukat tekintve a legnagyobb méretekben - a nemzeti és forradalmi bizottságokban, valamint a munkástanácsokban. Az intézkedés úgy fogalmazott, hogy ezeknek a bizottmányoknak elsősorban az „ellenséges tevékenységű tagjait” kell felelősségre vonni. Ez

¹⁰²³ 1956. el.I.B.37.sz. irat 1957. január 3. BKMÖL XXV. 30/a. 42. d.

¹⁰²⁴ Dr. Nezvál Ferencnek, az IM kormány megbízottjának megnyitója az országos bírói értekezleten 1957. február 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 684-699. old.

¹⁰²⁵ Kivonat a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának 2/1957. számú jegyzőkönyvéből Az 1957. március 22. napján tartott ülésén elfogadott állásfoglalások 1957. Ek.II.C. 1.2. szám 1957. március 15. Legfelsőbb Bíróság iratai

¹⁰²⁶ Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Az ellenforradalmi bűncselekményekkel kapcsolatos ítélezési kérdések megvitatására összehívott országos bírói értekezlet jegyzőkönyve 1957. március 28. 2. old.ikt.sz.: 1957. El.II.C.2/3 BKMÖL XXV. 30/a. 74. d. valamint Országos bírói értekezlet 1957. március 28. 2. pont: az ellenforradalommal kapcsolatos anyagi büntetőjogi kérdések Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 710-712. old. valamint Kivonat a Legfelsőbb Bíróság Büntető kollégiumának 2/1957. számú jegyzőkönyvéből Az 1957. március 22. napján tartott ülésén elfogadott állásfoglalások ikt.sz.: 1957. El.II.C.2/2 BKMÖL XXV. 30/a. 60.d. valamint Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 709-713. old.

¹⁰²⁷ Kivonat a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiumának 2/1957. számú jegyzőkönyvéből Az 1957. március 22. napján tartott ülésén elfogadott állásfoglalások ikt.sz.: 1957. Ek.II.C. 1.2. szám 1957. március 15. Legfelsőbb Bíróság iratai

a megfogalmazás azt sugallta, hogy akik a bizottságokban nem fejtettek ki tevékenységet, vagy ellenséges megnyilvánulásaik nem voltak, azok ellen vagy nem indult eljárás, vagy a büntetési minősítéshez képest csekély büntetést kaptak.¹⁰²⁸

Lényegében ebbe a vonalba illik bele a MSZMP 1957. június 27–29-én ülésező országos értekezlete, amely annak hangoztatása mellett, hogy a „jobboldali ellenforradalmárokkal” szemben továbbra is a törvény teljes szigorát kell alkalmazni, azt hangsúlyozta, hogy a kiterjesztett körben a „megtévedt” embereket nem szabad a törvény szigorával sújtani. Velük kapcsolatban a cél az, hogy kijavíthassák hibáikat, és ha büntetésre kerül sor, akkor az nevelő szándékú legyen.¹⁰²⁹

A BM. Politikai Nyomozó osztályoknak – saját maguk által kidolgozott ütemterv szerint - négy hónap állt rendelkezésre arra, hogy az ellenforradalmi szervezetek vezetőire és tagjaira vonatkozó nyomozást lefolytassák.¹⁰³⁰ A nyomozás folyamán a szükséges információk beszerzését az operatív ügynöki hálózat is segítette.¹⁰³¹ Mellesleg ami a nemzeti és forradalmi bizottságokat illeti, tevékenységük megismerésére nem is volt nagyon szükség az ügynöki hálózat szolgálataira. Az említett szervezetekben ugyanis számos helyen ott ültek a párt által beszervezett párttagok, tanácsi tisztviselők.¹⁰³² A nyomozás eredményeképpen a nyomozóhatóságok határozatban foglalva javaslatot tettek a Legfőbb Ügyésznek, dr. Szénási Gézának a további intézkedésekre, illetve a bírósági eljárások megindítására. A Belügyminisztérium országos és megyei politikai osztályai 1957. június 10-ig feltérképezték „az ellenforradalmi központi és irányító szervezetek vezetőit és tagjait, külön kiemelve azok osztályidegen, politikailag ellenséges, deklasszált és huligán elemeit”.¹⁰³³

Bár 1957 februárjától kezdve vannak adatok tanárok letartóztatásáról, azonban az e kutatási témán belül szereplő pedagógusok döntő többségét ebben az időszakban vonták eljárás alá. Nagyobb számban 1957 nyarán idézték be őket a rendőrségre, hogy az 1956-os

¹⁰²⁸ Belügyminisztérium tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól 1957. május 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 757–765. old.

¹⁰²⁹ Az MSZMP 1957. június 27–29-én ülésező Országos Értekezlete valamint Beszámoló az országos pártértekezletről 1957. július 11. 4. old. MSZMP Bács-Kiskun megyei Végrehajtóbizottsága BKMÖL XXXV/1. 1. fond 2. cs. 210.d. 1.ő.e.

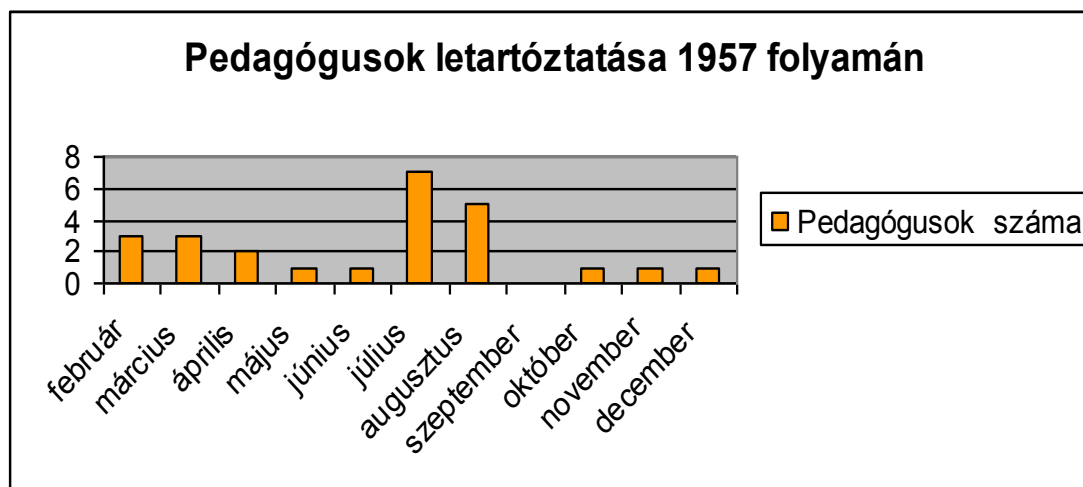
¹⁰³⁰ A Belügyminisztérium tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól 1957. május 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 757–765. old.

¹⁰³¹ u.o.

¹⁰³² V.ö. Nagy Imre 1956. október 28-i rádió nyilatkozata

¹⁰³³ A Belügyminisztérium tervezete az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatairól 1957. május 15. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez II. 757–765. old.

őszi szerepvállalásukról elszámoltassák.¹⁰³⁴ Ezt követően tartóztatták le közülük azokat, akik ellen további eljárást fogantatosítottak.

Tanárok őrizetbe vétele 1957 február- május

	FEBRUÁR	MÁRCIUS	ÁPRILIS	MÁJUS
Kiskőrös	F.S. ¹⁰³⁵			
Felsőerek	T.I. ¹⁰³⁶			
Kunszállás	T.B. ¹⁰³⁷			
Kunszentmiklós		Dr. Cs.F. ¹⁰³⁸		
Kalocsa		Zs.I. ¹⁰³⁹	K.Z. ¹⁰⁴⁰ M.J. ¹⁰⁴¹	Sz.S. ¹⁰⁴²
Kerekegyháza			N.L. ¹⁰⁴³	

Tanárok őrizetbe vétele 1957 nyarán

¹⁰³⁴ B.Z. szervezési javaslata 1957. július 18. ÁBTL H-13471

¹⁰³⁵ F.S. közbiztonsági őrizetbe vétele 1957. évi február hó 23. ÁBTL O-15894/180

¹⁰³⁶ Lekérdezés 1985.07.15 ÁBTL V-151.886/2 valamint K.S. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 05. ÁBTL V-151.886/2

¹⁰³⁷ T.B.-né kihallgatásáról szóló jegyzőkönyv 5. old. 1957. július 18. ÁBTL V-143.740

¹⁰³⁸ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁰³⁹ Feljegyzés 1965. június 3. ÁBTL O-15894/312

¹⁰⁴⁰ Határozat dr. K.Z. közbiztonsági őrizetbe vételéről 1957. április 27. ÁBTL O-14967/218

¹⁰⁴¹ B 639/1958.sz. per ítélete BKMÖL XXV.30.B. BKMB peres iratok

¹⁰⁴² ÁBTL Monográfia I. 270. old.

¹⁰⁴³ N.L. preventív őrizetbe helyezéséről szóló határozat 1957. április 1. ÁBTL O-15894

	JÚNIUS	JÚLIUS	AUGUSZTUS
Kecskemét	Dr.O.L. ¹⁰⁴⁴	B.Z. ¹⁰⁴⁵ (beszervezték)	Dr. R.I. ¹⁰⁴⁶ Dr. K.P. ¹⁰⁴⁷ Dr. Sz.R. ¹⁰⁴⁸ K.L. ¹⁰⁴⁹
Baja		K.J. ¹⁰⁵⁰ T.P.Z. ¹⁰⁵¹ P.L. ¹⁰⁵² Sz.J. ¹⁰⁵³	
Bácsalmás			S.E. ¹⁰⁵⁴
Kiskunfélegyháza		T.Á. ¹⁰⁵⁵	
Tiszakécske		B.Gy. ¹⁰⁵⁶	

Tanárok őrizetbe vétele 1957 nyara után

	OKTÓBER	NOVEMBER	DECEMBER
Hetényegyháza Izsák	H.L. ¹⁰⁵⁸	S.I. ¹⁰⁵⁷	Dr. R.L. ¹⁰⁵⁹

A „megtévedt” diákok letartóztatásuk időpontja is közel egybeesett a „megtévedt” pedagógusok őrizetbe vételének időpontjával.

¹⁰⁴⁴ B.III.1490/1957.sz. per ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁴⁵ B.Z. szervezési javaslata 1957. július 18. ÁBTL H-13471

¹⁰⁴⁶ Határozat az előzetes letartóztatás és nyomozás elrendeléséről 1957. augusztus 10. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹⁰⁴⁷ Javaslát 1965. március 29. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁴⁸ Javaslát dr. Sz.R. közbiztonsági őrizetbevételére 1957. augusztus 21. ÁBTL O-15894/317

¹⁰⁴⁹ 2416/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁰⁵⁰ Határozat K.J. közbiztonsági őrizetbe helyezésére ÁBTL 30-5534/57

¹⁰⁵¹ B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁰⁵² B.1710/1957-10. sz. ítélet MOL X-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹⁰⁵³ Kronológia I. 352. old.

¹⁰⁵⁴ Rehabilitáció 1969.dec. 9. B. 1532/ 57 R 61/ 1970 BKMB peres iratok

¹⁰⁵⁵ T.Á.-né levele a Legfelsőbb Államügyészség Vezetőjének 1957. július 17- ÁBTL V-143191

¹⁰⁵⁶ B.928/1957/23. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁰⁵⁷ Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. november hó 02. ikt.sz.: 1957.Bül. 1988. ÁBTL V-143.448

¹⁰⁵⁸ Határozat a nyomozás elrendeléséről 1957. október 23. ikt.sz.:1957. Bül. 2043. Kecskeméti ÁBTL V-143.454 valamint Összefoglaló jelentés H.L. izsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

¹⁰⁵⁹ Határozat a nyomozás elrendeléséről 1957. december 05. ÁBTL V-143.454

1957. májusIfj. P.I.¹⁰⁶⁰**1957. június**Sz.L.¹⁰⁶¹**1957- július**F.P.¹⁰⁶²

Az 1957. december 10-i párthatározat – a júniusi párthatározat irányvonalát még inkább nyomatékositva - felszólította a bűnüldöző és igazságügyi szerveket, hogy a „megtévedt, félrevezetett” dolgozókkal szemben az eljárás és az ítélet ne büntető, hanem nevelő jellegű legyen. Velük szemben a bíróság alkalmazzon felfüggesztett börtönbüntetést, vagy pénzbüntetést. Letöltendő börtönbüntetésre csak akkor ítélik a vádlottat, ha azt a helyi viszonyok szükségessé teszik.¹⁰⁶³

A Belügyminiszter és Legfőbb ügyész által kiadott 103/1958.sz. közös utasítás az 1957. december 10-i párthatározat nyomán meghozott szakmai teendőket tartalmazta. Az utasítás felszólította az igazságügyi és bűnüldöző szerveket, hogy a „megtévedt dolgozókkal” szemben ne a büntetés, hanem a hibák kijavításának a lehetősége legyen meghatározó.¹⁰⁶⁴ A megyei ügyészségnek és a megyei rendőrfőkapitánynak 1958. február 15-ig kellett ezekben a kérdésekben határozniuk. Amennyiben a kétfős bizottság úgy döntött, hogy az illető „megtévedt dolgozó”, de már megindították a bírósági eljárást, úgy az ügyésznek ejtenie a kellett a vádat.¹⁰⁶⁵ A párthatározat nyomán pontosan szabályozták, hogy a bíróságok, mikor élhetnek, éljenek a felfüggesztett börtönbüntetés eszközével. Felfüggesztett börtönbüntetésre ítélethették azokat a „megtévedt” dolgozókat, akik az 1956. októberi események előtt is, és után is példamutatóan viselkedtek. Az 1956-os őszi eseményekben izgató tartalmú kijelentéseket tettek ugyan, de ezeknek a kijelentéseknek nem lett következménye. Nem volt kezdeményező vagy vezető szerepük a történetekben. Részt vettek ugyan a vörös csillag és emlékművek lerombolásában, de ez nem vezetett a helyzet súlyosbodásához.¹⁰⁶⁶ A bírósággal szembeni központi elvárás az volt, hogy ezekben az ügyekben lehetőség szerint felfüggesztett

¹⁰⁶⁰ Kronológia II. 693. old.

¹⁰⁶¹ u.o. 519. old.

¹⁰⁶² u.o. 642. old.

¹⁰⁶³ Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 609–611. old.

¹⁰⁶⁴ Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 1958. január 8. ikt.sz.: 007/2/1958.I.M.TÜK 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

¹⁰⁶⁵ T.1958.El. XVI.A.4.sz. irat melléklete: Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 007/2/1958.I.M.TÜK 1958. január 8. 9. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

¹⁰⁶⁶ Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 609–611. old. valamint T.1958.El. XVI.A.4.sz. irat melléklete: Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 007/2/1958.I.M.TÜK 1958. január 8. 10. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

börtönbüntetést, vagy rövidebb börtönbüntetést szabjanak ki.¹⁰⁶⁷ A párthatározat utasította a rendőrséget és az ügyészséget, hogy a politikai ügyekben az eljárásokat soron kívül folytassák le.¹⁰⁶⁸

1958. január 10-én délelőtt Budapesten országos bírói értekezletet tartottak, ahol Marosán György ismertette az MSZMP politikai bizottságának 1957. december 10-én a büntetőpolitika kérdéseiről szóló határozatát. Délután az Igazságügy-minisztériumban a párthatározat végrehajtásával kapcsolatos szakmai kérdéseket tárgyalták meg.¹⁰⁶⁹ A párthatározat méltatta a rendőrség, az ügyészség, és a bíróság a népi hatalom megszilárdításának érdekében tett erőfeszítéseit.¹⁰⁷⁰ A bíróságok munkáját értékelve kiemelte, hogy az egyre inkább megfelel a párt elvárásainak.¹⁰⁷¹ Ezt a megállapítást az MSZMP Bács-Kiskun megyei végrehajtó-bizottsága is magáévá tette.¹⁰⁷²

A fentiek alapján úgy vélem, hogy csak másodlagos jelentősége lehetett az egyébként valós problémának, miszerint a börtönökben lévő férőhelyek száma nagyon is korlátozott volt. A börtönben lévő férőhelyek hiánya miatt mindazoknak a kedvező osztályhelyzetűeknek a börtönbüntetését, akik 1957. március 15-i előtti cselekedetükért álltak bíróság előtt és büntetésük nem haladta meg az egy évet, átmenetileg felfüggesztették.¹⁰⁷³

Arról, hogy mely ügyek tartoztak ezen intézkedés hatálya alá, a megyei bíróság elnöke a párt megyei intézőbizottságával együtt döntötte el.¹⁰⁷⁴ Az ebbe a körbe vont pereket aztán 1958. július 31-ig a megyei bíróság vezetőjéből, a megyei ügyészség vezetőjéből és a megyei rendőr-főkapitányság vezetőjéből alakult 3 tagú bizottság nézte át a megyei bíróság elnökének vezetésével. A bizottságnak vagy kegyelmi kérvényt kellett előterjesztenie, vagy a büntetés végrehajtását kellett kezdeményeznie.¹⁰⁷⁵

¹⁰⁶⁷ Az MSZMP PB tájékoztatója a büntetéspolitikai határozatról 1957. december 10. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 609–611. old.

¹⁰⁶⁸ A politikai bizottság múlt év december 12-i határozatával kapcsolatos, 1958. január 17-én tartott értekezlet melléklete: dr. Bodóczy László referátuma a politikai bizottság 1957. december 12-én hozott határozata alapján 3. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

¹⁰⁶⁹ u.o. 5. old.

¹⁰⁷⁰ Az MSZMP PB tájékoztatója a büntetéspolitikai határozatról 1957. december 10. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. 609–611. old.

¹⁰⁷¹ A politikai bizottság múlt év december 12-i határozatával kapcsolatos, 1958. január 17-én tartott értekezlet melléklete: dr. Bodóczy László referátuma a politikai bizottság 1957. december 12-én hozott határozata alapján 5. old. BKMÖL XXV. 30/a. 74. d.

¹⁰⁷² u.o.

¹⁰⁷³ T.1958.El. XVI.A.4.sz. irat melléklete: Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 007/2/1958.I.M.TÜK 1958. január 8. 13. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

¹⁰⁷⁴ u.o.

¹⁰⁷⁵ Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és a Legfőbb ügyész 120/1958.sz. közös utasítása 1958. július 18. ikt.sz.: 007/6/1958.IM.TÜK. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

A „megtévedt dolgozókkal” szemben a bíróságok a törvény adta kereteken belül a büntetéseket az ún. „enyhítő szakaszok” alkalmazásával csökkentették. Ilyen enyhítő szakaszoknak minősült például a Btá. 51.§., valamint a Btá. 55.§. paragrafusa. Ezek a paragrafusok lehetőséget biztosítottak a büntetés mérséklésére, valamint a letöltendő szabadságvesztést próbaidőre való felfüggesztésére. A próbaidő elmúltával a Btá. 55.§.(2) bekezdése valamint a Btá. 66.§.(2) bekezdése biztosította a törvényi mentesítést, azaz a rehabilitációt. Ennek a törvényi szakasznak az alkalmazásával pedig a mentesített személy büntetlen előéletűnek minősült. Dr. O.L. esetében a viszonylag enyhe börtönbüntetés, valamint a Btá. 51.§-ának alkalmazása azt sejteti, hogy nem akarták ketté törni a tehetséges ifjú tanár karrierjét.¹⁰⁷⁶ A bírósági ítélet indoklása megemlíttette, hogy dr. O.L. a Nemzeti Bizottság munkájában a Hazafias Népfront Bizottság felkérésére vett részt. A Hazafias Népfront pedig a bizottsági tagokról előzetesen egyeztetett a megyei pártbizottság és tanács vezetőivel.¹⁰⁷⁷ Ezen túlmenően a bíróság úgy érvelt, hogy azzal egy felmentő ítélet is megalapozható volt. Megállapította, hogy dr. O.L. felszólalásaiban nem ment túl azon a ponton, mint amit a Nemzeti Bizottság programja¹⁰⁷⁸ is tartalmazott. A program a megyei népfrentbizottság irodájában készült a megyei párt és tanácsi vezetés bábáskodásával.¹⁰⁷⁹ A Legfelsőbb Bírósághoz felterjesztett ügyészi óvás nem róta fel a forradalmi bizottságban való részvételt dr. O.L. bűnösségének alapjául. Csupán a szakszervezeti gyűlésen betöltött szerepe támasztotta alá az ügyészi vádat.¹⁰⁸⁰ Az 1956. november hó 26-án a pedagógus szakszervezet vezetőségválasztó gyűlésén egy háromtagú bizottságot bíztak meg a követelési pontok összeállítására. Ennek tagja volt dr. O.L. is. A pontok megfogalmazásánál dr.O.L. – a bíróság megállapítása szerint - sem a saját nézeteit vetette papírra két társával együtt, hanem a gyűlésen elhangzottakat foglalta pontokba és olvasta fel nyilvánosan. Ennek némileg ellentmond, hogy ugyanezt a tényt a későbbiek folyamán súlyosbító körülménynek értékelte ugyanez a bírói tanács.¹⁰⁸¹ A Legfelsőbb Bíróság osztotta a megyei bíróság álláspontját és megalapozottnak találta azt a vélekedést, hogy a követelések is központi követelések voltak, amit a Szakszervezeti Területi Bizottság juttatott el a szakszervezeti gyűlésre. Dr. O.L. nem

¹⁰⁷⁶ B.III.1490/1957 per ítélete 13. old. MOL XX-5-D levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁷⁷ u.o. 12. old.

¹⁰⁷⁸ V.ö. A Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság határozata Kecskemét, 1956. október 30. in:1956 Bács-Kiskun Megyében 168-172. old.

¹⁰⁷⁹ B.III.1490/1957 per ítélete 3. old. MOL XX-5-D Legfelsőbb Bíróság Büntető kollégium iratai 1953-1965 Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁸⁰ Bf.III.2518/1958 per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint B.III.1490/1957 per ítélete 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁸¹ u.o. 13.old.

tett mást, mint a központi követeléseket két tanár társával átfogalmazta, és azt nyilvánosan felolvasta.¹⁰⁸² A bírói érvelés szerint épp az októberi események alatt bizonyította, hogy nem „ellenforradalmár,”¹⁰⁸³ ellenkezőleg, a népi demokratikus államrend híve.¹⁰⁸⁴ Nemzeti bizottsági tagságáról a forradalom csúcspontján szándékában állt lemondani akkor, amikor a kommunista vezetők kiszorítása a nemzeti bizottságból befejezett tényé vált.¹⁰⁸⁵ K.L. ügyében az első fokon eljáró megyei bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe súlyos egészségi állapota mellett, hogy vádlott nem megrögzött ellensége a népi demokratikus rendszernek. Ezt bizonyítja az is, hogy a tanulókat a zűrzavaros időkben nyugalomra intette, valamint a kommunista jelképeket, nevezetesen úttörőzászlókat, Lenin képeket elzárta, nehogy abban kárt tegyenek.¹⁰⁸⁶ A Legfelsőbb Bíróság az izgatás büntetét fenntartotta, az első fokon eljáró bíróság ítéletét megsemmisítette, és a bűnvádi eljárást megszüntette.¹⁰⁸⁷ Indoklásában szokatlanul toleráns volt. Nem hányta a vádlott szemére és nem találta uszítónak a vádlott azon kijelentését, miszerint a kommunisták által „ellenforradalomnak” minősített eseménysor nemzeti szempontból forradalom lett volna. A Legfelsőbb Bíróság tanácsa úgy vélte, hogy az őszinteség légköre lehetővé teszi a hivatalos állásponttól különböző vélemények megfogalmazását is, ily módon azokat nem lehet büntetni.¹⁰⁸⁸ Dr. R.I. perében a bíróság úgy találta, hogy korábban a társadalmi életben szerepe nem volt számottevő, és a decemberi sztrájk kérdésében is a sztrájk ellenében foglalt állást.¹⁰⁸⁹ Ezért a bíróság a lehető legenyhébb büntetés mellett döntött, és annak végrehajtását is háromévi próbaidőre felfüggesztette.¹⁰⁹⁰ A Legfelsőbb Bíróság tovább mérsékelte a kiszabott büntetést. Az első fokon eljáró bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és a bűnvádi eljárást a vádlottal szemben megszüntette. A Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozta, hogy helyes a megyei bíróság által felállított tényállás és annak minősítése. Mindezek mellett úgy értékelte, hogy vádlott cselekményének társadalmi veszélyessége csekély súlyú. A bíróság az eljárás megszüntetésénél azt is figyelembe vette, hogy dr. R.I. komoly részt vállalt az iskolák államosításában és jelentős érdemeket szerzett a materialista világnézet terjesztésében. A Legfelsőbb Bíróság mindezen szempontok figyelembevételével a vádlott egészségügyi

¹⁰⁸² Bf.III.2518/1958.sz.per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁸³ B.III.1490/1957 per ítélete 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁸⁴ Bf.III.2518/1958.sz.per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹⁰⁸⁵ B.III.1490/1957 per ítélete 13. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 1958

¹⁰⁸⁶ 2416/1958 per ítélete 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁰⁸⁷ Bf. 2416/1958.sz.per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁰⁸⁸ 2416/1958.sz.per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁰⁸⁹ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 13-14. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹⁰⁹⁰ u.o. 9. old.

állapotát is szem előtt tartva a Bp. 200.§. /2/ bekezdése b./ pontja értelmében szüntette meg vádlottal szembeni eljárást.¹⁰⁹¹ K.J. esetében a bíróság által hozott, a Btá. enyhítő szakaszát szem előtt tartó „nevelő hatású és visszatartó erejű” büntetését¹⁰⁹² a Legfelsőbb Bíróság egy évre szállította le.¹⁰⁹³ T.P.Z. ügyében az első fokon eljáró megyei bíróság döntését azzal indokolta, hogy 1956. november 04-én tanártársaival igyekezett a gimnazistákat visszatartani attól, hogy diákok fegyveresen ellenálljanak a szovjet csapatokkal szemben. Ugyancsak felmentéséhez járult hozzá az a körülmény is, hogy az igazgatói megbízást nem akarta elvállalni, és csak a tantestület unszolásának engedett.¹⁰⁹⁴ A bíróság erre való tekintettel cselekményét olyan csekély jelentőségűnek tartotta, hogy a Btá. enyhítő szakaszait alkalmazva szükségtelennek látta büntetés kiszabását, ezért a büntetés alól mentesítette.¹⁰⁹⁵ S.E. perében a megyei bíróság enyhítő körülményként vette számításba, hogy S.E. még november 4-e előtt beszüntette tevékenységét.¹⁰⁹⁶ Büntetését a Legfelsőbb Bíróság azzal az indoklással szállította le,¹⁰⁹⁷ hogy a párt által is elismerésben részesített pedagógussal¹⁰⁹⁸ szemben elegendő a nevelő jellegű büntetés kiszabása. A bíróság azt enyhítő körülményként értékelte, hogy a tanító nem önszántából vett részt a bizottság munkájában, hanem „felhívásra” – értsd tanácsi kezdeményezésre,¹⁰⁹⁹ – valamint a Legfelsőbb Bíróság indoklásában arra is hangsúlyt fektetett, hogy a vádlott távol tartotta magát ellenforradalmi eseményektől.¹¹⁰⁰ H.L. és dr. R.L. perében a büntetés kiszabásánál tekintetbe vette azt is, hogy a vádlottak a fegyelmi eljárás során már megkapták büntetésüket, amely nem a legsúlyosabb büntetést róta ki rájuk, így állásukban továbbra is megtartották őket, valamint munkájukat az események után kifogástalanul végezték.¹¹⁰¹ P.Gy. ügyében az enyhe büntetés kiszabásának nyomatékos indoka az volt, hogy a nemzeti bizottság működése alatt sem zavargások, sem erőszakos bűncselekmények nem történtek.¹¹⁰² Azonban a Legfelsőbb Bíróság még ezen is túlment, felmentette a vádak alól „büntethetőséget kizáró okból”, mivel álláspontja szerint nem volt megállapítható meg a szervezkedés vezetésének vagy a

¹⁰⁹¹ Bf. III.1096/1959/21. sz. ítélet ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹⁰⁹² 1814/957/12.sz. 13. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁰⁹³ B.f. 3280/1958 MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁰⁹⁴ 1814/1957/12. sz. 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁰⁹⁵ u.o. 13. old.

¹⁰⁹⁶ B.IV.1532/1957/15. sz. Bács-Kiskun megyei Bíróság peres iratok Jelzete: 61/ 1970

¹⁰⁹⁷ BF.III.2678/1958/23.sz. ÁBTL V-143.448

¹⁰⁹⁸ B.280/1958 MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958

¹⁰⁹⁹ u.o.

¹¹⁰⁰ BF.III.2678/1958 MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958

¹¹⁰¹ B.185/1958/6. sz. ítélet 5. old. ÁBTL V-143.454

¹¹⁰² B. 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30-B Bács-Kiskun Megyei Bíróság peres iratok

szervezkedésben való tevékeny részvétel büntette. A felmentő ítéletét azzal támasztotta alá, hogy a nemzeti bizottság alakuló üléséről készült jegyzőkönyv tartalmazta, hogy az a fennálló államhatalmi szervekkel összhangban fogja tevékenységét folytatni, a nemzetőrség pedig a helyi rendőri szervekkel alárendeltségi viszonyban fog működni.¹¹⁰³ B.Gy. tettének elbírálásakor a Legfelsőbb Bíróság döntését arra alapozta, hogy a sajnálatosnak minősített légitámadás¹¹⁰⁴ utáni nehéz helyzetben, amikor a község vezetői elmenekültek, főleg a vádlott érdemének tulajdonította a Legfelsőbb Bíróság, hogy a községben sikerült a rendet helyreállítani és erőszakos cselekményre nem került sor. A Legfelsőbb Bíróság a megyei bírósággal egyezően hangsúlyozta, hogy nem „tudatos ellenforradalmár”, hanem „megtévesztett dolgozó”, aki az 1956-os őszi események után hibáját kijavítva igyekezett munkáját végezni.¹¹⁰⁵

A fiatalok, így a diákok esetében a Bt. enyhítő szakaszai mellett már az 50-es években érvényben lévő Alkotmány is az állam kötelezettségének írta elő a fiatalokról való gondoskodást. A bűn útjára tévedt fiataloknál ez azt jelentette, hogy bírói úton olyan intézkedéseket kell foganatosítani, amely biztosítja a fiatalok átnevelését, helyes irányban történő fejlődését, hogy a későbbiekben a társadalom hasznos tagjává váljon. A bírói ítéletnek ilyen szellemben kell nevelő célzatúnak lennie, akár megszünteti az eljárást, akár letöltendő szabadságvesztést szab ki.¹¹⁰⁶ Így a bíróság megkülönböztetett figyelmet szentelt a diákok cselekményének társadalmi veszélyességének hangsúlyozása mellett arra, hogy az ítélet súlypontját nem elsősorban jogi, hanem nevelési alapelvekre helyezze.¹¹⁰⁷ Ezt az álláspontot a diákok védelmében meghallgatott pedagógusok is támogatták.¹¹⁰⁸ A bíróság a pereknél gyakorta állapította meg a pedagógusok felelősségét és mulasztását. A bírói érvelés szerint a pedagógusok hagyták, hogy a fiatalok ilyen kritikus időszakban meggondolatlanul cselekedjenek, mi több, maguk is az események káros befolyása alá kerültek.¹¹⁰⁹ Ezt az állítást azonban erőteljesen árnyalni kell. A pedagógusok többsége igyekezett távol tartani magát politikai kérdésektől, hiszen merészebb politikai állásfoglalásuk tanítói, tanári pályájuk elhagyására kényszerítette volna őket. Ebből adódóan a diákok e tárgykörben feljűk intézett kérdéseire adandó válaszokat is hártották, valamint igyekeztek lebeszélni a diákokat a

¹¹⁰³ Bf.III.387/1959/48.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 387/1959

¹¹⁰⁴ Tiszakécske, 1956. október 27.

¹¹⁰⁵ Bf.VI. 3231/1958/28. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹¹⁰⁶ B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet ÁBTL V-143191

¹¹⁰⁷ u.o.

¹¹⁰⁸ B.118/1957 per BKMB peres iratok

¹¹⁰⁹ B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet ÁBTL V-143191

politizálásról.¹¹¹⁰ A tanárok óva intették a diákokat a röpcédula készítésétől és terjesztésétől, figyelmeztetve őket, hogy az ellenforradalmi tevékenységnek számít, és a rendőrség letartóztatja az elkövetőket.¹¹¹¹

Adott körülmények között az enyhének mondható ítéletek nem titkolt célja az volt, hogy a fiatakorúakat visszasegítsék az általuk helyesnek vélt útra.¹¹¹² Az ehhez a körhöz tartozó vádlottak esetében a bíróság, az eljárást vagy nevelő jelleggel megszüntette, vagy jellemzően 1 éven aluli börtönbüntetést szabott ki. Az egy éven aluli börtönbüntetésnél ugyanis a vádlottat kérelemre mentesítették a büntetett előlélethez fűződő joghátrányok alól.¹¹¹³

A pedagógusokhoz hasonlóan a diákok között is volt olyan, aki ellen ugyan indult büntető per, de az eljárás során a bíróság nem tartotta megalapozottnak a vádat. N.E. felvételének időpontjától 1956 októberéig tagja volt az egyetem DISZ szervezetének. 1956-ban DISZ évfolyam vezetőségi tag, és az egyetemi újságnál volt DISZ havi tudósító, majd később rovatvezető.¹¹¹⁴ Az események idején a Műszaki Egyetem IV. éves hallgatója. Az Sz.Gy.-féle szervezkedés nyomozásánál azt állapította meg a rendőrség, hogy N.E. az akkor 15 éves Sz.Gy.-t bízta meg azzal, hogy Kecskeméten hozzon létre illegális szervezkedést, ezért a rendőrség BHÖ.1. pont /1/ bekezdésben felvett bűncselekmény miatt indított vizsgálatot ellene, azonban a bíróság felmentette a vádak alól¹¹¹⁵ annak ellenére, hogy a budapesti szál az ügyben tetten érhető. Nehezen képzelhető el, hogy egy 15 éves diák önmaga külső hatás nélkül egy fegyveres szervezkedést kezdeményezett volna. A bíróság ugyanúgy bizonyítottság hiányában mentette fel az egyetemistát, mint ahogy dr. Magócsi Gézát, a Bács-Kiskun megyei forradalmi bizottság elnökét is.¹¹¹⁶

F.P. esetében a bíróság enyhítő körülményként értékelte a teljes körű, minden részletre kiterjedő beismerésen felül azt a körülményt, hogy gondolkodását tanárának káros nézetei befolyásolták. Ennek ellenére a bíróság nem tekintett el a börtönben letöltendő büntetéstől. Mivel a büntetés mértéke nem haladta meg az egy évet az 1950. évi II. törvény 63.§. /1/ bekezdése és a 65.§. a/ pontja értelmében automatikusan rehabilitációban részesült, azaz mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.¹¹¹⁷ Sz.L. ügyében enyhítő körülménynek

¹¹¹⁰ u.o.

¹¹¹¹ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

¹¹¹² B B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet ÁBTL V-143191

¹¹¹³ B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30.B. BKMB peres iratok

¹¹¹⁴ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március 27. ÁBTL: V-141620

¹¹¹⁵ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL: V-141620

¹¹¹⁶ Összefoglaló jelentés 1961. augusztus 28-án Dr. M.G. ügyében Hiv.sz.: 44-72674 ÁBTL V-143/189

¹¹¹⁷ B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet ÁBTL V-143191

vették a vádlott megtévesztett, félrevezetett, tapasztalatlan voltát, ami a bíróság álláspontja szerint azt eredményezte, hogy tettét mások befolyása és a cselekmények megtévesztő hatása alatt követte el. Ennek figyelembe vételével részesült a Btá. 55.§-ában foglalt kedvezményben.¹¹¹⁸ Sz.L. szülei a megyei bírósághoz kérvényt intéztek gyermekük szabadlábra való helyezése érdekében. Kérésüket azzal támasztották alá, hogy gyermekük nem „ellenforradalmár”, hanem „megtévedt fiatal”, aki csakis a szocialista rendszernek köszönhető, hogy felsőbb iskolában, Tanítóképzőben folytathatta tanulmányait. Osztályhelyzetét tekintve sem lehet „ellenforradalmár”, hiszen kisbirtokos gazdálkodást folytattak a szülők. A továbbiakban azzal érveltek, hogy Sz.L.-t kényszerítették az általa betöltött pozíció viselésére, azt csak ideiglenesen vállalta, és október utolsó napjaiban lemondott róla. A szülők azt is megemlítették, hogy gyermekük a börtönben nem tud megfelelően felkészülni érettségi vizsgájára.¹¹¹⁹ Az ügyészség a szülői kérés elé nem állított akadályt. Arra való hivatkozással, hogy a vádlott cselekménye nem látszik súlyosnak, a szabadlábra helyezést nem ellenezte.¹¹²⁰

Az is elsősorban a „megtévedt dolgozók” körét érintette, hogy 1957 júliusában döntés született arról, hogy több személy ellen, akik addig közbiztonsági őrizet alatt álltak, bírósági eljárás fog indulni. A Legfelsőbb Bíróság ezzel kapcsolatosan a 200. sz. kollégiumi állásfoglalásában azt tette közzé, hogy a börtönbüntetésbe bele kell számítani a közbiztonsági őrizetben eltöltött időt akkor, ha azt a vádbeli cselekmény alapjául szolgáló vagy azzal összefüggő tevékenységért rendelték el.¹¹²¹ A „megtévesztett” dolgozóknál több esetben a büntetés mértékében a bíróság azt tartotta szem előtt, hogy a vádlott mennyi időt töltött előzetes letartóztatásban. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a vádlott az ítélethirdetés napjáig már letöltötte büntetése idejét.¹¹²² Bár olyan eset is előfordult, amikor a vádlott hosszabb időt töltött előzetes letartóztatásban, mint amennyit a börtönbüntetése indokoltá tett volna.¹¹²³ Azonban ez nem okozott elvi problémát. A letöltött időt nem büntetésnek tekintették, hanem biztonsági intézkedésnek. Továbbá azzal érveltek, hogy a felfüggesztett

¹¹¹⁸ B.1098/1957 R 760/1973.sz. per BKMB peres iratok

¹¹¹⁹ Sz.L. szüleinek levele a megyei bírósághoz szabadlábra helyezés érdekében 1958. ápr. 21. B.1098/1957 R 760/1973.sz. per. BKMB peres iratok

¹¹²⁰ Bács-Kiskun megyei ügyészség által készített irat ikt.sz.: 1957. BüI.243/14. 1958. ápr. 21. B.1098/1957 R 760/1973.sz. per BKMB peres iratok

¹¹²¹ Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi július havi működéséről 1957. augusztus 30 ikt.sz.: 0049/1957.I.M.TÜK 5. old. BKMÖL XXV. 30/ a. 117.d. valamint A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróság elnöke által jegyzett irat ikt.sz.: 1957. El. II.C. 1.10 Legfelsőbb Bíróság iratai

¹¹²² Tájékoztató a büntetőbíróságok 1958. évi március havi működéséről 1958. május 5. 5. old. ikt.sz.: 20.732/1958.I.M.III/1.BKMÖL XXV. 30/a.117.d.

¹¹²³ Bf.III.2518/1958 per ítélete 1958. szeptember 8. MOL XX-5-D levéltári jelzete: 2518/1958

börtönbüntetéssel együtt járó törvényi rehabilitáció kárpótolni fogja a vádlottat a börtönben eltöltött hosszúra nyúlt időért.¹¹²⁴ A fentiekben példaként említett vádlott 1957. június 16-tól 1957. augusztus 21-ig közbiztonsági őrizetben, majd ezt követően az ítélethirdetésig, 1958. április 1-ig előzetes letartóztatásban volt.¹¹²⁵

Az 1959-ben megjelent a törvényerejű rendelet keretén belül a részleges közkegyelemben részesülhettek azok a vádlottak, akik 2 évnél hosszabb, de 4 évnél rövidebb börtönbüntetést kaptak. Ezekben az esetekben a vádlott mentesült a büntetés végrehajtása alól. Egyéb esetben az elítélt börtönbüntetése megfelelőedett. Azonban a közkegyelem nem terjedt ki a büntetett előítélethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alóli mentességre. A közkegyelem azért nevezhető részlegesnek, mert annak kedvezményezett köre csak a kedvező osztályhelyzetű elítéltekre terjedt ki. Azt, hogy ki méltó közkegyelemre, egy háromtagú bizottság döntötte el, melynek elnöke a megyei (fővárosi) bíróság elnöke, tagjai pedig a megyei (fővárosi) főügyész a megyei (budapesti) rendőr-főkapitányság vezetője.¹¹²⁶

Kegyelmi kérvény pozitív elbírálására csak azok számíthattak, akiknél az ítélet meghozatala után olyan körülmények merültek fel, ami kegyelem gyakorlására jogosít. Ilyenek számított többek között a jogerős ítélet után fellépő súlyos betegség vagy tartós, kimagasló munkateljesítmény. A kegyelmi kérvény elbírálásakor megvizsgálták az elítéltnak az októberi eseményekben betöltött szerepét, az ítélet meghozatala óta, valamint a börtönben tanúsított magatartását.¹¹²⁷ Azonban a kegyelmi kérvény elbírálásakor csak ritkán éltek a büntetés elengedésének lehetőségével. Általában csak a letöltendő szabadságvesztés próbaidőre való felfüggesztését remélhették a kegyelmi kérvény benyújtói.¹¹²⁸

A kegyelmi kérvény elfogadásán túl büntetlenséget csak azok esetében ajánlottak fel, akik ügynökként együttműködtek a rendőrséggel. Dr. V.D. tanulmányi felügyelőt a Kecskemét Városi Tanács Művelődésügyi Csoportjának tanulmányi felügyelője a Pedagógus Forradalmi bizottság tagja volt.¹¹²⁹ 1957 nyarán, miután elmozdították tanfelügyelői beosztásából a rendőrség ügynöki munkára szervezte be.¹¹³⁰ Dr. Sz.R. igazgatóhelyettes 1957. április 3-án preventív őrizetbe, majd 1957. augusztus 21-én közbiztonsági őrizetbe vette a

¹¹²⁴ B.III.1490/1957 per ítélete 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹¹²⁵ u.o.

¹¹²⁶ 1959. évi 12. tvr.

¹¹²⁷ Tájékoztató a büntetőbíróságok 1957. évi július havi működéséről 1957. augusztus 30 ikt.sz.: 0049/1957.I.M.TÜK 11. old. BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

¹¹²⁸ Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és a Legfőbb ügyész 120/1958.sz. közös utasítása 1958. július 18. ikt.sz.: 007/6/1958.IM.TÜK. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

¹¹²⁹ ÁBTL Monográfia I. 48. old.

¹¹³⁰ Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. alosztálya által készített irat 1957. november 14 17. old. ÁBTL M-17097

rendőrség. Mindkét javaslat indoklásában az szerepelt, hogy ő javasolta az oktatási osztály vezetőjének elmozdítását, valamint a szovjet csapatok távozásáig sztrájk kezdeményezését indítványozta.¹¹³¹ Az állambiztonsági szolgálat információszerzés céljából beszervezte.¹¹³²

B.Z. járási pedagógus szakszervezeti vezető beszerzésének céljául a pedagógusok köréből történő információszerzést, valamint az ellenséges magatartású pedagógusok kiszűrését jelölték meg. Erre a feladatra azért tartották alkalmasnak, mert a járás területén szakszervezeti vezetőként sok pedagógussal állt kapcsolatban. Beszerzése azért nem keltett feltűnést, mert 1957 júliusában, beszerzésének időpontjában a pedagógusokat a rendőrség tömegesen hívatta be a hatalom által ellenforradalomnak deklarált eseményekben játszott szerepük tisztázása végett. Behívásának ürügyeként is az szolgált, hogy a rendőrség kihallgassa az 1956. decemberben meghirdetett sztrájk szervezésében betöltött szerepét illetően. A vele kapcsolatos elképzelés az volt, hogy kihallgatása után közlik vele, hogy a sztrájk megszervezésében betöltött szerepe miatt közbiztonsági őrizet vár rá. Amennyiben elfogadja, hogy a továbbiakban ügynökként informálja az állambiztonsági szolgálatot, úgy a közbiztonsági őrizetbe vétel tárgytalanná válik. Az együttműködést ez esetben úgy tekintették, mint olyan lehetőséget, amellyel kijavíthatja decemberi botlását, és bizonyíthatja, hogy ő valójában nem „ellenforradalmár”. Amennyiben az együttműködésre nem lenne hajlandó, vagy arra alkalmatlan lenne, úgy közbiztonsági őrizetbe helyezik.¹¹³³ Figyelmeztették, hogy amennyiben az együttműködéssel az állambiztonsági szolgálat nem elégedett, abban az esetben bírósági eljárás alá vonják.¹¹³⁴ Az együttműködéssel B.Z. elkerülte mind a bírósági eljárást, mind a fegyelmi vizsgálatot, azaz az állambiztonsági szerveknek tett szolgálatai „menlevelet” biztosítottak számára a biztos felelősségre vonás alól.¹¹³⁵ Azt a tényt, hogy a két lehetőség közül B.Z. a biztonsági szolgálatokkal való együttműködést választotta, világossá teszi, hogy abban az időben pár hónapos gyermekéről kellett gondoskodnia, amely abban az esetben, ha internálták volna a család anyagi összeomlását jelentette volna.¹¹³⁶ A zsarolás ily módon hatásosnak bizonyult. B.Z. bár elismerte, hogy tevékenysége ártott a kibontakozó konszolidációnak és lehetőséget kért arra, hogy hibáját kijavíthassa, azaz „önként” felajánlotta szolgálatait az állambiztonsági

¹¹³¹ Javaslat dr.Sz.R. operatív nyilvántartásban szereplő személyi anyagának kutató nyilvántartásba vételére 1965. május 11. ÁBTL O-15894/317

¹¹³² ÁBTL Monográfia I. 49-53. old.

¹¹³³ B.Z. beszerzési javaslata 1957. július 18. ÁBTL H-13471

¹¹³⁴ Nyilatkozat 1957. VII.20. ÁBTL H-13471

¹¹³⁵ „Fehér Zoltán” fn. ügynök minősítéséről 1959. május 19. ÁBTL H-13471

¹¹³⁶ B.Z. beszerzéséről jelentés 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

szerveknek.¹¹³⁷ Az önéletrajz megírása után egy beszerzési nyilatkozatot írtak alá vele.¹¹³⁸ Ezt követően B.Z. hetenkénti rendszerességgel találkozott kapcsolattartójával. Amikor nem volt konkrét megbízás, akkor kéthetente egy lakásban tartottak megbeszélést.¹¹³⁹ Mint ügynököt több ízben leellenőrizték. Jelentéseit hitelt érdemlőnek találták. 1958-ban több tanár kollégája ellen írt jelentést. Az egyik tanár, akiről jelentést írt, a rendőrségi eljárás során idegösszeomlást kapott. A rendőri hatóságok elégedettek voltak B.Z. szolgálataival. A róla készült minősítésben megemlékeztek, hogy az állambiztonsági szervtől kapott feladatait tehetségéhez mérten jól végezte, bár nem igazán jó ügynök. 1959 februárjában a pedagógus alapszervezetnél kérte felvételét a pártba, amit a párt pedagógus alapszervezete 1959 áprilisában támogatott.¹¹⁴⁰

A „tudatos ellenforradalmárként” elkönyvelt diákok a letöltött börtönbüntetés után a Kádár rendszer alatt hiába kérvényezték több alkalommal a büntetett előlethez kötődő hátrányok megszüntetését. Ennek érdekében 1961-ben D.V. a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnökéhez folyamodott.¹¹⁴¹ Z.I. ugyanezzel a céllal 1963-ban fordul a megyei bírósághoz.¹¹⁴² 1966-ban D.V. a megyei bírósághoz újabb kérelmet nyújtott be.¹¹⁴³ A megyei Bíróság azzal a megjegyzéssel továbbította a kérelmet, hogy a „büntetést a Btk. IX. fejezetében meghatározott büntett miatt szabták ki, a várakozási idő 10 év, amely még nem telt el.”¹¹⁴⁴ A kérvényre az igazságügy-minisztérium nem adta meg a mentesítést.¹¹⁴⁵ A Kádár rendszerben, 1969-ben D.V. még egyszer nyújtott be hasonló kérvényt, amelyet szintén elutasítottak.¹¹⁴⁶

A teljes körű rehabilitáció egészen a rendszerváltásig váratott magára. Mindkettőjük politikai bűncselekmény miatti elítélését az 1989. évi XVI. törvény 1.§-a értelmében semmissé nyilvánították.¹¹⁴⁷ Az 1990-es években az e körbe tartozókkal szemben méltánytalannak tűnik, hogy rehabilitációjuk nem automatikusan, alanyi jogon, hanem kérelemre történt meg.

¹¹³⁷ Jegyzőkönyv 1957. VII.20. ÁBTL H-13471 valamint B.Z. beszerzéséről jelentés 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

¹¹³⁸ B.Z. beszerzéséről jelentés 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

¹¹³⁹ Kapcsolattartás módja 1957. aug. 12. Bács-Kiskun megyei RFK. V.alo. Politikai Nyomozó Osztály ÁBTL H-13471 valamint „Fehér Zoltán” fn. ügynök minősítéséről 1959. május 19. ÁBTL H-13471

¹¹⁴⁰ „Fehér Zoltán” fn. ügynök minősítéséről 1959. május 19. ÁBTL H-13471

¹¹⁴¹ D.V. rehabilitáció iránti kérelme az Elnöki Tanács Elnökéhez B.10/19557.sz. per BKMB peres iratok

¹¹⁴² Z.I. rehabilitáció iránti kérelme B.10/19557. sz per BKMB peres iratok

¹¹⁴³ D.V. rehabilitáció iránti kérelme a megyei bírósághoz B.10/19557.sz. per BKMB peres iratok

¹¹⁴⁴ B.2037/1961. sz. per BKMB peres iratok jelzet: B.10/19557

¹¹⁴⁵ Igazságügyminisztérium által készített irat ikt.sz.:75.10/1966. I.M.VII B.10/19557 BKMB peres iratok

¹¹⁴⁶ D.V. kérvénye a megyei bírósághoz B.10/19557 BKMB peres iratok

¹¹⁴⁷ Bács-Kiskun megyei Bíróság 2.NT.10/1994/3 illetve, Bács-Kiskun megyei Bíróság 2.NT.137/1992/2 számú igazolás B.10/19557 BKMB peres iratok

IV.2.3.3. A forradalmi szervezetekben résztvevő párt- és tanácsi funkcionáriusok kérdése

Amikor az ügyészség legfőbb vezetője, dr. Szénási Géza arról beszélt, hogy az eszmei irányítók elkerülték a felelősségre vonást,¹¹⁴⁸ akkor ennek a megállapításnak minden bizonnyal lehet egy olyan értelmezése is, miszerint a pártbizottságok megtorpedózták a pártfunkcionáriusok egy körének az eseményekben betöltött szerepének vizsgálatát. Példának okáért Münnich Ferenc, aki Nagy Imre kormányának belügyminisztere 1956 október 27-től,¹¹⁴⁹ és akinek minisztersége alatt az 1956. október 28-át követően nemzeti, illetve forradalmi bizottságok, valamint nemzetőrségek számarányukat tekintve a legnagyobb számban alakultak meg, az 1957 februári a bírósági vezetőknek tartott értekezleten a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztereként azt sulykolta a hallgatóságban, hogy „ellenforradalom” volt,¹¹⁵⁰ holott ő miniszterként e szervezetek felett hatáskörileg felügyeletet gyakorolt.

Nem feledkezhetünk meg a forradalmi bizottságokba a párt által delegált párttagokról sem. Sokukat nemhogy a felelősségre vonás szele nem érintette meg, de korábbi pozícióikat még hosszú évekig betölthették a gyanú minden árnyéka nélkül. Megyei szinten ez vonatkozott például Dallos Ferencre, a megyei tanács elnökére, Molnár Frigyesre, a Bács-Kiskun megyei MSZMP megyei első emberére, Borszéki Lajosra, akkor a megyei DISZ bizottság volt II. titkára, majd a későbbiekben a KISZ, megye bizottságának I. titkárára, Madarász Lászlóra, a Megyei Tanács elnökének helyettesére, akik mind tagjai voltak a megyei forradalmi bizottságnak.¹¹⁵¹ De ugyanígy nem történt bántódása B.M., tanárnak, aki 1956. október elején létrehozta Baján fiatal értelmiségiekből, diákokból a Petőfi Kör, majd az 1956-os őszi események után Baján a KISZ szervezésében vett részt.¹¹⁵² G.I. gimnáziumigazgató a városi tanács testületének továbbra is tagja maradt.¹¹⁵³ Sz.L., a pedagógus szakszervezeti területi bizottsági elnök¹¹⁵⁴ és dr. B.J., a városi pedagógus szakszervezet elnöke az 1956-os őszi események után összes addigi tisztségének megtartása mellett belépett az MSZMP-be.¹¹⁵⁵

¹¹⁴⁸ Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31 2. old. BKMÖL XXIII.2.a.

¹¹⁴⁹ Ötvenhat októbere és a hatalom 260. old.

¹¹⁵⁰ 1957.április 24-i jegyzőkönyv melléklete:A járásbíróság munkájának értékelése Dr. Molnár Imre járásbírósági elnök (beszámoló) 1957.El.I.G.22.szám BKMÖL XXIII. 202.

¹¹⁵¹ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról BKMÖL XXXV/1.1. fond. 248.d. 7. csoport 29.ő.e. valamint Monográfia I. 15. old. valamint Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei dr. B.J. 1920 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

¹¹⁵² Kronológia I. 259. old. valamint Monográfia I. 141. old.

¹¹⁵³ Zs.I.-ről információ 1971. július 19. ÁBTL O-15894/312 valamint Feljegyzés 1968. augusztus 03. ÁBTL O-15894/312

¹¹⁵⁴ Monográfia I. 53. old.

¹¹⁵⁵ Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei dr. B.J. 1920 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

Arról, hogy párttagok ellen ne induljanak eljárások, már korábban gondoskodtak. A legfőbb ügyész rosszállóan vette tudomásul, hogy egyes járási pártbizottsági tagok nyomást igyekeztek gyakorolni az ügyészségekre, oly módon, hogy az ügyészséget megpróbálták rávenni arra, hogy egyes párttagok ügyében ne kezdeményezzen eljárást.¹¹⁵⁶ Ebben az esetben az ügyészségi tiltakozás nehezen érthető, hiszen 1956. június 29-én már javaslat született arra vonatkozólag, hogy a megyei és járási pártbizottságok hatáskörébe tartozó funkcionáriusokat érintő nyomozásokat engedélyeztetni kell a hatáskörileg illetékes pártbizottsággal.¹¹⁵⁷ Ezt erősítette meg lényegileg az MSZMP Központi Bizottságának Titkársága 1958. február 14-én hozott határozata, amely a Belügyminisztérium és az Ügyészség eljárását szabályozta. Ebben a rendőrség és az ügyészség a párttagok és a pártalkalmazottak ellen csak akkor indíthatott eljárást, ha ehhez az illetékes pártszervek jóváhagyását megszerezték.¹¹⁵⁸

Jogos kérdésként merül fel, hogy ki döntötte el, hogy mely résztvevők ellen induljon eljárás, és melyik kategóriába sorolják. A források hiánya miatt, vagy csak azért, mert én nem találtam őket, csupán feltételezésekbe tudok bocsátkozni. Azt valószínűsítem, hogy 1957 decemberéig az ügyészség „előzetes ellenőrzéseket” folytathatott le, akár több alkalommal is, mint ahogy erre Hetényegyházán találtam adatot. Hetényegyházán az ügyészség 1957. július első hetében előzetes ellenőrzést tartott.¹¹⁵⁹ Ezt nemsokára egy másik követte.¹¹⁶⁰ Az immár másodszor lefolytatott vizsgálat keretén belül az ügyészség beszélt azokkal az illetékes párt-és tanácsi vezetőkkel, akik maguk is részt vettek a „forradalmi” bizottság és az általa megalakított Nemzetőrség tevékenységében.¹¹⁶¹ Az „előzetes ellenőrzés” kifejezés jól megragadja a lényegét: egyelőre konkrétum nélkül tájékozódott az ügyészség. Az, hogy ezekben a döntésekben az ügyészségnek meghatározó szerepe lehetett, mutatja az is, hogy 1956 novemberében az ügyészség felügyelete alá tartozó rendőrség képviselője sérelmezte, hogy az ügyészség akadályozta a rendőrség munkáját azzal, hogy olyanok ellen nem engedett

¹¹⁵⁶ Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31 60. old. BKMÖL XXIII.2.a.

¹¹⁵⁷ Javaslat ellenséges tevékenységgel gyanúsított párttagok, párt, tömegszervezeti és állami funkcionáriusok elleni államvédelmi munka engedélyezésének rendjére 1956. június 29. Magyar Népköztársaság Belügyminisztériuma ikt.sz.:2-326/1956

¹¹⁵⁸ A Titkárság 1958. február 14-i határozata a Belügyminisztérium nyomozószervei és az Ügyészség eljárásának szabályozására a párt választott szerveibe és a párt apparátusába befurakodott ellenséges személyek üldözése során Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága ikt.sz. 19/1 in: Joghalál Magyarországon 1945-89 267. old.

¹¹⁵⁹ Jelentés a Hetényegyházán október 1-10 között lefolytatott előzetes ellenőrzésről 1957. október 12. ikt.sz.: 1957.Bül. 1988. 1.sz. ÁBTL V-143.448

¹¹⁶⁰ u.o.

¹¹⁶¹ Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. november 02. ikt.sz.: Bül. 1988. szám ÁBTL V-143.448

nyomozást indítani akkor, amikor még működött a forradalmi bizottság, aki a rendőrség szerint bűncselekményt követtek el.¹¹⁶²

Azonban ennek működését tökéletesítették azzal, hogy létrehozták azokat a bizottságokat, amelyek immár intézményesen döntöttek a besorolásokról. Az erre vonatkozó első információt az Igazságügy miniszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasításában találtam. Azt, hogy kiszámított „megtévedt” dolgozónak, hivatalosan a megyei rendőrkapitányság vezetője és a megyei ügyészség vezetője döntötte el a pártbizottság jóváhagyásával. A vitás kérdések eldöntése a belügyminiszter és a legfőbb ügyész hatáskörébe tartozott.¹¹⁶³

IV.2.4. Néhány érv a fent vázolt elmélet mellett

A perek fontossági sorrendjére, a kategóriákba sorolás tudatosságára, valamint a besorolás általam ismertett szempontrendszerére vonatkozó elméletet több érv is közvetett módon alátámasztja.

1. A Bács-Kiskun megyei Bíróság, a legsúlyosabb bűncselekményben, az államrend elleni szervezkedés büntettére vonatkozó statisztikájából az olvasható ki, hogy növekvő ügyszám mellett a legsúlyosabb büntetések aránya az idő előrehaladtával folyamatosan csökken, ha az 5-10 év, illetve annál súlyosabb büntetési tételeket nézzük. Míg e csoport százalékos aránya 1957. II. negyedévet tekintve 47%, addig a III. negyedévet nézve nem éri el az 1%-ot, a IV. negyedévet vizsgálva 22%, míg 1958. I. negyedévet szemügyre véve 0 %.

¹¹⁶² A központi aktíva értekezlet alapján - a politikai helyzetről és néhány szervezési kérdéstről tartott értekezlet jegyzőkönyve 1956. november 29. 8. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 7. csoport 4.ő.e.

¹¹⁶³ T.1958.El. XVI.A.4.sz.irat melléklete Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről ikt.sz.: 007/2/1958.I.M.TÜK 1958. január 8. 9. old. BKMÖL XXV. 30/a. valamint Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 1958. január 8. ikt.sz.: 007/2/1958.I.M.TÜK 4. old. BKMÖL XXV. 30/a. 118.d.

Az első fokon alkalmazott büntetések megoszlása az ellenforradalmi bűncselekmények csoportjaiban 1957. év folyamán¹¹⁶⁴

A büntetés neve és mértéke	Államrend elleni szervezkedés			
	I. negyedév	II. negyedév	III. negyedév	IV. negyedév
Börtönbüntetés 1 éven aluli			2	3
Ebből felfüggesztett			2	2
1-2 év		2	9	17
2-5 év		6	9	18
5-10 év		8	1	9
10-15 év		1		
15 éven felül életfogytig halálbüntetés				1
Összes		17	23	51

És ez a tendencia csak folytatódott 1958. első negyedévében. A közel 50 ügy közül egyik büntetés sem haladta meg az 5 évet.

Az első fokon alkalmazott büntetések megoszlása az „ellenforradalmi” bűncselekmények csoportjaiban 1958.I. negyedév¹¹⁶⁵

A büntetés neve és mértéke	Államrend elleni szervezkedés
	I. negyedév
Börtönbüntetés 1 éven aluli	7
Ebből felfüggesztett	5
1-2 év	20
2-5 év	23
5-10 év	
10-15 év	
15 éven felül életfogytig halálbüntetés	
összes	55

2. Az államrend elleni szervezkedés büntette az egyik legsúlyosabb minősítésnek számított.¹¹⁶⁶

A Legfelsőbb Bíróság azokat a bűncselekményeket rendelte ennek hatálya alá, amely cselekmények a társadalmi berendezkedésre olyan veszélyt jelentettek, hogy halálbüntetéssel

¹¹⁶⁴ Az elsőfokon alkalmazott büntetések megoszlása az ellenforradalmi bűncselekmények csoportjaiban 1957. év folyamán (részlet) 30. old. Igazságügyi statisztika A bíróságok ügyforgalmának és büntető eljárásainak 1957.IV. negyedévi statisztikai elemzése Kiadja: Kecskeméti megyei bíróság elnöke BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

¹¹⁶⁵ Igazságügyi statisztika A bíróságok ügyforgalmának és büntető eljárásainak 1958.I. negyedévi statisztikai elemzése 28. old. Kiadja: Kecskeméti megyei bíróság elnöke Az elsőfokon alkalmazott büntetések megoszlása az ellenforradalmi bűncselekmények csoportjaiban 1957. év folyamán (részlet) BKMÖL XXV. 30/a. 117.d.

¹¹⁶⁶ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke által jegyzett irat 1957. El.II.C. 2.4. szám 1957. április 19., 20, 25 3. old.

kell sújtani az elkövetőt.¹¹⁶⁷ A fenti állásfoglalás tükrében, valamint az 1957. március 28-i bírói értekezleten elhangzott dörgedelmekek után nem ezt a statisztikát várnánk, különösen nem 1957 III. és IV. negyedét tekintve. A kemény osztályharcos bíraskodás követelményét szem előtt tartva a tényállás súlyát is mérlegelve az arányokat tekintve sokkal több büntetés kiszabása lett volna indokolt az 5-10 év tartományban, illetve azon felül. A kérdés az, hogy az enyhe ítéletek viszonylag magas aránya csupán megyei sajátosság-e vagy beleilleszkedik az országos tendenciába. Hasonló felbontásban ugyan nem találtam adatot, azonban ugyanebben a bűncselekményben 1957-60 között a 4323 elítéltnak valamivel kevesebb, mint egy negyede kapott 5 évnél súlyosabb börtönbüntetést.

Ebből a sorból az általam vizsgált ügyek sem lógnak ki. A Btá. által biztosított lehetőségekkel élve a „megtévedt pedagógusok” esetében az első fokon eljáró megyei bíróság a megtorlás időszakában sok esetben szabott ki enyhe ítéleteket, mitöbb a Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság által kiszabott büntetéseket még tovább mérsékelte.¹¹⁶⁸ Néhány vádlottat a Legfelsőbb Bíróság érdemesnek talált arra, hogy az 1959. évben hozott törvényerejű rendelet értelmében kegyelemben részesítsen.¹¹⁶⁹

Ugyanakkor feltűnő, hogy még a megtévedt kategóriában is, életkorukat tekintve a tanárok ítéleteihez viszonyítva a diákok relatíve súlyos büntetéseket kapnak.¹¹⁷⁰

A tanároknál két esetben az eddigiekhez képest sokkal súlyosabb ítélet kiszabására került sor, annak ellenére, hogy mindkét vádlott korábbi előélete és az eseményekben vállalt szerepe egy pontig nem sokban különbözik azoktól a tanároktól, akik enyhe büntetésben részesültek. Dr. Cs.F.-t 1953-ban a Bács-Kiskun Megyei Tanács Oktatási tanulmányi felügyelői beosztásába nevezték ki. Azonban közérkölcset sértő megbotránkoztató magatartása miatt visszahelyezték a kunszentmiklósi gimnáziumba.¹¹⁷¹ Karrierje mégsem szenvedett végleges törést. Kunszentmiklóson közismert tanár lévén különböző előadásokat tartott az MNDSZ¹¹⁷² és DISZ rendezvényeken. A helyi pártbizottság titkára személyesen kérte meg, hogy legyen a helyi népfrentbizottság elnöke vagy a Béke bizottság titkára.

¹¹⁶⁷ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának elnöke által jegyzett irat a Legfelsőbb Bíróság büntető és katonai kollégiumának együttes üléséről 1957. július 11. ikt.sz.: 1957. El.II.C. 1.26.a. Legfelsőbb Bíróság iratai

¹¹⁶⁸ V.ö. 4. számú melléklet

¹¹⁶⁹ Gy.B. Bf. V. 1707/1959/21. sz. ítélet ÁBTL O-18597/277

T.Á. B.1502/1957-32. sz. ítélet 1. old. ÁBTL V-143191

T.I. Lekérdezés 1985.07.15. ÁBTL V-151.886/2

¹¹⁷⁰ V.ö. 4. számú melléklet

¹¹⁷¹ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁷² A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1945 és 1956 között működő, a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére létrejött szervezet

Azonban mindkét pozíciót némi gondolkodás után visszautasította.¹¹⁷³ Dr. Cs.F. ideológiai tanulókört és szakszervezeti szemináriumot is vezetett.¹¹⁷⁴ Az MPSzSz¹¹⁷⁵ járási színjászó felelőseként színdarabot rendezett. Szerkesztette a tantestületi faliújságot, beszámolót tartott történelmi és aktuális politikai eseményekről. Részt vett a békeívek aláírásáért folytatott agitációban, valamint a párház építésében. Szakmai elismerésként a sztálini munkaversenyben végzett kiváló munkájáért elismerő oklevelet kapott. 1950-ben a termelési értekezleten a legmagasabb minősítést, a kiemelkedő minősítést kapta. Bár szerényen a minősítést túlzónak tartotta, azonban a párt és az SzM küldötte ezt azzal háritotta el, hogy „itt mindenki csak szerénykedik, pedig kivétel nélkül elismerésre méltó munkát végeztek valamennyien.”¹¹⁷⁶

T.B. tanító pedig egy ideig a Magyar Szovjet Társaság elnöke is volt.¹¹⁷⁷ Ő volt az, aki Kunszálláson 1956. október 28-án a templomból kijövő, a tanácsházára igyekvő és ott tanácsi iratokat égető embereket nyugalomra intette mondván, hogy békés eszközökkel minden problémát meg lehet oldani.¹¹⁷⁸ Továbbá óvta a tömeget mindenféle önkényeskedéstől, és a kommunisták bántalmazásától. Felhívta a figyelmet, hogy a rendbontást a katonaság meg fogja akadályozni. A felfokozott tömeghangulatot azzal szerelte le, hogy a nem megfelelő emberek eltávolítása a felső szervek hatáskörébe tartozik,¹¹⁷⁹ amit egy, a honvédség által kiadott nyilatkozat is alátámaszt.¹¹⁸⁰ A honvédség akkor éppen a községben tartózkodó képviselői szerint éppen T.B.-nak volt köszönhető, hogy a tömeg nem okozott nagyobb kárt a tanácsházánál.¹¹⁸¹ Mitöbb a megalakult nemzeti bizottság elnökeként.¹¹⁸² a járási tanács elnökével, a kivevényelt katonasággal és rendőrséggel is együttműködött.¹¹⁸³ A parasztnak megtiltotta, a TSZ vagyonát széthordják, és figyelmeztette őket, hogy amennyiben a tiltásnak nem lesz foganatja, úgy a honvédséget fogja segítségül kérni.¹¹⁸⁴

¹¹⁷³ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁷⁴ A Kunszentmiklósi áll. Baksay Sándor ált. gimnáziumban készült jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹¹⁷⁵ Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezte

¹¹⁷⁶ A Kunszentmiklósi áll. Baksay Sándor ált. gimnáziumban készült jegyzőkönyv 1950. június 10. BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹¹⁷⁷ B.F. tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. június 24. ÁBTL V-143.740

¹¹⁷⁸ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 3. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

¹¹⁷⁹ u.o. 4. old.

¹¹⁸⁰ B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740

¹¹⁸¹ u.o. valamint Határozat terheltként való felelősségre vonásról 1957. július 20. 4. old. ÁBTL V-143.740

¹¹⁸² Határozat terheltként való felelősségre vonásról 1957. július 20. 5. old. ÁBTL V-143.740

¹¹⁸³ u.o. 5-7. old. valamint B.IV.1158/1957/18.sz. 15.old. ÁBTL V-143.740 valamint M.P. szds honvédtiszt tanú kihallgatási jegyzőkönyve 1957. május 31. ÁBTL V-144779

¹¹⁸⁴ B.Gy. hdgy. és V.I. hdgy nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740

Dr. Cs.F. pedig amikor 1956. október 26-án a tüntető tömeg az iskola igazgatóját kérdőre vonta, mivel megakadályozta, hogy a diákok a tüntetéshez csatlakozzanak, az igazgató védelmére kelt. A fiatal tanárokat figyelmeztette a tüntetésen való részvételük esetleges következményeire. A tüntetőket az iskola épületéből eltanácsolta, majd a hivatalsegédet az iskolaigazgató lakására küldte, hogy tájékoztassa őt az eseményekről. A fiatal tanárokat is az igazgató lakására küldte, hogy amennyiben szükséges legyenek az iskolaigazgató védelmére. Amikor 1956. október 26-án az esti órákban a tüntető tömeg közé megérkezett a kirendelt katonaság, amelynek parancsnokát egyszerűen leütötték, dr. Cs.F. ekkor hangos bemondón keresztül a tömeget nyugalomra intette.¹¹⁸⁵ Az ugyanaznap a községi tanácsházán megtartott ülésen¹¹⁸⁶ dr. Cs.F. éles szóváltásba került az ott megjelent szabadszállási rendfenntartó osztag parancsnokával. Nem azért mert a katonai parancsnok államellenes összeesküvés miatt le kívánta volna tartóztatni a résztvevőket. Nem, ugyanis ő is a bizottság tagja volt. A nézeteltérés tárgyát az képezte, hogy vörös csillagot viselt a sapkáján, amitől nem szándékozott megválni és ragaszkodott az „elvtárs” megszólításhoz is. Az ellentét odáig fajult, hogy dr. Cs.F. azzal fenyegetőzött, hogy nem tartja meg a következő napra meghirdetett az ünnepi beszédet.¹¹⁸⁷ A másnapi beszédét mégis megtartotta, ahol a demokratikus szocializmusról folytatott homályos értekezést.¹¹⁸⁸

Ennek ellenére az első fokon eljáró bíróság egyikőjük esetében sem alkalmazta a Btá. által biztosított enyhítő szakaszokat. Ennek oka abban keresendő, hogy mindkét személy nyílt fellépésével megakadályozta a párt embereinek a bizottságokba történő beválasztását és ezzel lehetetlenné tette a párt befolyásának érvényesülését a forradalmi szervezetekben.

T.B. érdemének tulajdonítható, hogy a Kiskunfélegyházi Járási Forradalmi Bizottság alakuló gyűlésén, 1956. november 3-án a járási tanácselnök nem járt sikerrel. A járási tanácselnök célja az volt, hogy minél több „demokratikus gondolkodású egyén” mellett a Járási Tanács elnökét válasszák meg a testület vezetőjévé. T.B. felszólalásában kijelentette, hogy amennyiben „elmúlt átkos rendszer képviselőit” beválasztják a megalakítandó bizottságba, úgy Kunszállás lakossága tüntetéssel fogja kifejezni tiltakozását. A többi község képviselői T.B. álláspontja mögé sorakoztak fel, amely azt eredményezte, hogy a

¹¹⁸⁵ B.III.1072/1957/16.sz. 5. old. 2904/1958 MOL XX-5-D levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁸⁶ u.o. 7. old.

¹¹⁸⁷ u.o. 6. old.

¹¹⁸⁸ u.o. 7-8. old.

kiskunfélegyházi járási forradalmi bizottságba egyetlenegy korábbi járási vb. tag, illetve párttag sem került be.¹¹⁸⁹

Dr. Cs.F.-et, aki a községi tanács vb elnöke elnöki címét is magához ragadta, már 1956 októberében a Dunavecsei Járási Tanács VB részéről egy telefonbeszélgetés alkalmával figyelmeztették arra, hogy a nemzeti bizottság elnöksége mellett nem vállalhatja el a községi tanács elnökségét, még abban az esetben sem, ha a községi tanácselnököt lemondatták, ugyanis a tanácstörvény értelmében a tanácselnököt nem lehet erőszakos módon leváltani.¹¹⁹⁰ T.B.-hoz hasonlóan dr. Cs.F. érdemének tulajdonítható, hogy kommunista tagok nélkül alakult meg 1956. október 30-án a dunavecsei járási nemzeti bizottság. Ezen a napon ugyanis a községi nemzeti bizottsági tagok társaságában Dunavecseire indult és menet közben az útba eső községek nemzeti bizottságait is felkeresték. Szalkszentmártonban a nemzeti bizottságban kifejtette az eseményekkel kapcsolatos véleményét. Szerinte a „járási pártbizottság fegyverek mögül akar sakkozni” velük. Dunatétlen községben, mikor odaértek, a Dunavecsei Járási Pártbizottság éppen falugyűlést tartott a községi tanácsházán.¹¹⁹¹ A teremben, miután észrevette a hallgatóság soraiban ülő kunszentmiklósi párttitkárt, azt mondta, hogy ő a felelős Kunszentmiklós lakosságának szenvedéseiért. Dr. Cs.F. felszólalásának következtében a járási pártbizottság részéről delegált küldöttek a falubeliek haragja elől kénytelenek voltak a termet elhagyni.¹¹⁹² Dr. Cs.F. az általa a községekből összegyűjtött nemzeti bizottsági tagokkal délután 6 óra körül alakította meg a járási nemzeti bizottságot. Dr. Cs.F. javaslatára leváltották a járási tanácselnököt, mondván, hogy „Rákosist-sztálinista pribék”, mint ilyenek, távoznia kell posztjáról. Mégis a küldöttek dr. Cs.F. ellenszavazatával megtartották pozíciójában a régi járási tanácselnököt.¹¹⁹³

Mivel mindkét személy nyílt fellépésével lehetetlenné tette a párt embereinek a bizottságokba való megválasztását, véleményem szerint ezért kezelték a bíróságok a két pedagógust „tudatos ellenforradalmárként”. Ezt a Legfelsőbb Bíróság érvelése is alátámasztja, mivel álláspontja szerint a nemzeti bizottság nem attól ellenforradalmi, hogy a tanácsi szervezeteket helyettesítette, hanem attól, hogy abban MDP tagok nem kaptak helyet.¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁹ B.IV.1158/1957/18.sz. 22.old. ÁBTL V-143.740

¹¹⁹⁰ B.III.1072/1957/16.sz.10. old. MOL XX-5-D levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁹¹ B.III.1072/1957/16.sz. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁹² u.o. 11. old.

¹¹⁹³ u.o. 12. old.

¹¹⁹⁴ u.o. 21. old.

Valószínűleg fellépésüknek ez a momentuma ad magyarázatot arra is, hogy a többi tanártól eltérően nem 1957 nyarán, hanem T.B.-t 1957. február 15-én¹¹⁹⁵ dr. Cs.F.-et 1957. március 11-én tartóztatták le,¹¹⁹⁶ sokkal korábban, mint az eljárás alá vont pedagógusok többségét.

Bár a Legfelsőbb Bíróság itt is csökkentette a büntetés mértékét, mivel döntése meghozatalakor figyelembe vette, hogy a vádlottak fellépése jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az események az adott településen nem durvultak el.¹¹⁹⁷

A lázítás és szervezkedés büntetésében bűnösnek talált fiatalokra bár a bíróság, mint „ellenforradalmárookra” tekintett, mégis 14-15 éves életkorukra tekintettel kisebb letöltendő vagy felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, esetleg fiatakorukra tekintettel javító-nevelő intézetbe küldték.¹¹⁹⁸

A 15 éves Sz.Gy.-ügyében a bíróság azért ragaszkodott a letöltendő börtönbüntetés kiszabásához, mert nem egy ártatlan „gittegyletnek”, hanem tudatos, a népi demokratikus államrend ellen szervezkedő veszélyes csoportnak tekintette a 14-15 éves fiatalokból álló csoportot.¹¹⁹⁹ Sz.Gy. kivételével a többi vádlottal szemben nem alkalmaztak börtönbüntetést.

H.F. esetében a bíróság az ítélet indoklásában figyelembe vette az akkori közhangulatot befolyásoló kormányellenességet és a tüntetést, sztrájkot támogató közhangulatot, valamint az életkori sajátosságból adódó serdülőkori lázadó hajlamot.¹²⁰⁰ A bíróság rámutatott arra is, hogy a vádlott és nevelőapja közötti viszony annyira elmérgesedett, hogy az a vádlott makacs ellenállását még inkább növelte. A bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlottak fiatal korát, és elsősorban ezért mellőzte a letöltendő börtönbüntetés alkalmazását¹²⁰¹

T.L. perében azt is a vádlott javára írták, hogy őszintén beismerte cselekményét, olyannyira, hogy azt a tények már nem támasztották alá.¹²⁰² Közigazgatási eljárás keretén belül meghatározatlan időre, azaz 18 éves koráig Aszódra került javító-nevelő intézetbe.¹²⁰³ Honvédként mérlegelték beszervezhetőségének esélyeit. Megállapították, hogy az

¹¹⁹⁵ T.B.-né gyanúsított kihallgatásáról szóló jegyzőkönyv 1957. július 18. 5. old. ÁBTL V-143.740

¹¹⁹⁶ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹¹⁹⁷ Bf.III.2904/1958.sz. ítélet 5-6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958 valamint Bf.VII.2374/1958/25. sz. ítélet 1958. október 22. 1. old. ÁBTL V-143.740 valamint 4.sz. táblázat

¹¹⁹⁸ V.ö. 4.sz. melléklet

¹¹⁹⁹ B.432/1958/10.sz. ítélet 8. old. ÁBTL V-141620

¹²⁰⁰ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 5-6. old. ÁBTL V-141620

¹²⁰¹ u.o. 21. old.

¹²⁰² u.o. 21-22. old

¹²⁰³ T.L. honv. ügyében tett jelentés 1963. február 01.ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. Jánoshalma ÁBTL V-141620 valamint Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

állambiztonsági szolgálatokkal való titkos együttműködést hazafias alapon is elvállalná, így operatív célra történő felhasználása az ő érdekét is szolgálná, hiszen megbomlott lelki egyensúlyát tudná visszaszerezni.¹²⁰⁴ Beszervezésére azonban mégsem került sor, mert egyrészt kapcsolatai a kompromittált személyek felé nem voltak megfelelőek, másrészt képzettsége alapján nem tartották alkalmasnak ilyen jellegű feladat ellátására.¹²⁰⁵

Azokban a perekben, ahol a vád izgatás volt, országos szinten 4917 elítélt valamivel több, mint a fele, összesen 2656 vádlott kapott 6-12 havi börtönbüntetést¹²⁰⁶ A tanárokat tekintve első fokon egy kivételével az összes tanár ebbe a csoportba esik. Ez jóval kedvezőbb, mint az országos átlag. Ez az adat még kedvezőbbben alakul, ha figyelembe vesszük, hogy a Legfelsőbb Bíróság három esetben az eljárást megszüntette, két esetben pedig a börtönbüntetés végrehajtását felfüggesztette, 2 esetben mérsékelte, 1 esetben helybenhagyta a büntetést, és egyik esetben sem élt a súlyosbítás lehetőségével.¹²⁰⁷

A megtévedt diákok esetében a bíróság az eljárást nevelő jelleggel megszüntette, vagy egy éven aluli börtönbüntetést szabott ki.¹²⁰⁸

Párhuzamba állítva a megtévedt pedagógus- és diákperekben hozott ítéleteket, a D.V. és Z.I.-féle izgatás büntette miatt perbe fogott ellenforradalmárnak minősített diákokkal, az a következtetés vonható le, hogy a diákítéletek sokkal szigorúbbak, és nemhogy enyhített a Legfelsőbb Bíróság, hanem a későbbiekben súlyosbított is rajtuk.¹²⁰⁹

3. A Bács-Kiskun megyei bíróság ellenforradalmi tevékenységért 1956. november 4-től 402 vádlottat ítelt el. A vádlottak közel háromnegyedét államrend elleni szervezkedés (183 fő), valamint izgatás büntetében (209 fő) marasztalta el. A vádlottak közel két harmadát a bíróság maximum két évig terjedő börtönbüntetéssel sújtotta (287 fő).

A Bács-Kiskun megyei bíróság „ellenforradalmi tevékenységért” 1956. november 4-től hozott ítéletei¹²¹⁰

Államrend elleni szervezkedés /:BHÖ.1.,8.,9 p./	183
Izgatás /: BHÖ.2-7. p/	209
Fegyverrejtegetés	1
Gyilkosság, szándékos emberölés	9
ÖSSZESEN	402

¹²⁰⁴ Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. Jánoshalma ÁBTL V-141620

¹²⁰⁵ Jelentés T.L. honv. ügyéről 1963. augusztus 17. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. Jánoshalma ÁBTL V-141620

¹²⁰⁶ Joghalál Magyarországon 96. old.

¹²⁰⁷ Lásd: 5.sz. melléklet

¹²⁰⁸ u.o.

¹²⁰⁹ u.o.

¹²¹⁰ Monográfia I. 416-417. old.

Egy éven alul nem felfüggesztett	84
Egy éven alul felfüggesztett	90
Egy-két év közötti	113
Kettő-öt év között	78
Öt-nyolc év között	16
Nyolc-tíz év között	5
Tíz, tizenöt év között	5
Életfogytiglan	2
Halál	5
Bács-Kiskun megyében ellenforradalmi tevékenységért közbiztonsági őrizetben volt:	196

A fentiekben ismertetett elmélet mellett szól továbbá, hogy az enyhe ítéletek magas aránya ellenére - az 1957 júliusában a megyei bíróságon lefolytatott felügyeleti vizsgálat értékelése szerint - az ítéletek helyesen állapították meg a vádlottak osztályhelyzetét és tárják fel tetteik szándékát avégett, hogy eldönthető legyen, hogy a vádlott osztályellenség-e vagy megtévedt dolgozó.¹²¹¹ A politikai perekben a bíróság munkájával a pártbizottság is elégedett volt.¹²¹² Az Igazságügy-minisztérium 1958. május 8-24 tartott vizsgálatának alkalmával elégedettségének adott hangot a megyei bíróság büntetéskiszabási gyakorlatával kapcsolatosan megállapította, hogy az megfelel a Politikai Bizottság határozatának.¹²¹³

Azonban feloldható az ellentmondás, hogy az enyhe büntetések miatt a bíróságokat ebben az időszakban nem vonták felelősségre, mitöbb meg is dicsérték őket. Ehhez tekintetbe kell venni azt a tényt, hogy az ítéletek zömében 1957 nyarától a „megtévedt” dolgozók ellen indított perekben születtek,¹²¹⁴ ellentétben az 1957 első félévének ítélkezése miatt megfogalmazódó kritikákkal, ahol is a felettes szervek azért marasztalták el a bíróságokat az enyhe büntetések miatt, mert a bíróságok zömében „tudatos ellenforradalmárok” felett ítélkeztek.

¹²¹¹ 1957. El. IV.D.12.sz. irat 6. old. BKMÖL XXV. 30/a.87.d. valamint Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6. ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 11. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

¹²¹² Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 ikt.sz.: 840/1957 I.M. III/1 2. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

¹²¹³ Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat ikt.sz.: 1958.El.IV. D.6/2 14. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

¹²¹⁴ u.o. 25. old.

ÖSSZEGZÉS

Minden tisztelet az '56-os hősöknek és áldozatoknak, mindazoknak, akik őszinte hittel, reménnyel és tenni akarással vették ki részüket az eseményekből. Mély tisztelet édesapámnak, hogy az elszenvedett sérelmek ellenére gyermekeibe nem plántálta át a gyűlöletet az előző rendszer, és annak képviselői iránt.

Nem gondolom, hogy az elmúlt évtizedek sebei felejtéssel gyógyulnának, vagy azzal, hogy pártok politikai tőkét kovácsolva ismét feltépik a régi sebeket, és a fájdalomra, gyűlöletre építve szereznek biztos támogatókat.

De abban igenis hiszek, hogy a rendszer működésének feltárása közelebb visz az akkori valóság megismeréséhez, és amit megértünk belőle, szabaddá tesz azzal, hogy érzelmileg helyére kerülhetnek a történések. Bármennyire is furcsa, ennek a dolgozatnak a megírásával ezt a szabadságot kerestem. Ezért részben az előbb felsoroltak okán, részben azért, mert nem kaptam felhatalmazást, munkámban a szereplőket nem nevezem meg név szerint.

A kutatás kezdetén naivan azt gondoltam, hogy az igazságügyi és belügyminisztériumi iratok áttanulmányozása után választ kapok a bevezetőben feltett „Miért?” kérdésre. Ez azonban minden erőfeszitésem ellenére csak részben sikerült és tartok attól, hogy a kérdések száma sokkal nagyobb mértékben gyarapodott, mint a válaszoké.

Ebben az összegzésben leírtak sokkal inkább tekinthetők gondolatébresztőnek, illetve további kutatások számára irányt meghatározóknak, semmint ténymegállapításoknak. Már csak azért sem, mert az elmúlt évek kutatásai – meglátásom szerint – inkább egy törekvéseit tekintve romantikus, hősies, bukott forradalom képét erősítik, amelyben az ország egésze egygő forrott, és amelynek leverése után a résztvevőket kegyetlen büntetésekkel sújtották.

Az így kialakított kép alapján véve igaz, de úgy gondolom, hogy sok tekintetben árnyalni kell. A kutatás során tett megállapításaim ennek jegyében születtek. Mivel doktori disszertáció összegzéséről van szó, ezért az ebben foglaltak ténymegállapításoknak annyiban tekinthetők, amennyiben ezek az általam feldolgozott források tartalmának esszenciáját jelentik.

I. 1990-ben a szabadon választott új Országgyűlés egyik legfontosabb feladatának tekintette, hogy megemlékezzen az 1956-os forradalom és szabadságharc jelentőségéről és ápolja annak

emlékét. Az erről szóló 1990. évi XXVIII. törvény azonban pontosan nem definiálja a forradalom szó jelentését, csupán deklarálja, hogy 1956 szellemiségének megfelelően „mindent megtesz a többpártrendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme érdekében”.

Mínthogy pontosan részleteiben nem határozza meg ennek tartalmát, ezért sokkal inkább fogható fel törvényben rögzített politikai deklarációként, semmint szigorú értelemben vett jogi aktusként. Azonban úgy vélem, pontosan körül kell határolni, hogy forradalom és demokrácia alatt az adott korszakban és azt követően mit értettek az eseményeket meghatározó politikai tényezők.

1956. december 05-ig zavarba ejtően sok helyen találkoztam azzal, hogy a párt, vagy az irányítása alatt álló tanácsi szervek az eseményekre „forradalomként” tekintettek. 1956 novemberében – a párt december 05-i határozatának¹²¹⁵ meghozatala előtt - a tanácsi testületek az őszi eseményekről szólva még „forradalomról” és nem „ellenforradalomról” beszéltek.¹²¹⁶ Dunavecseán az egyik járási tanácsi értekezleten az MSZMP titkár a forradalom időszakáról beszélt, amikor azt mondta, hogy az abban az időszakban megbízhatónak bizonyult nemzeti bizottsági tagokra a későbbiekben is számítanak.¹²¹⁷ Mégis koránt sem gondolnám azt, hogy a fentiekben említett törvény abban a kontextusban szándékozik ennek emléket állítani, illetve hagyományait a jövőben ápolni, amelyikben a párt és az irányítása alatt álló szervezetek ezt valóban értették, sőt azt sem hiszem, hogy Kádár forradalminak nevezett munkás-paraszt kormánya is a törvény által óhajtott szellemiségnek a hordozója lenne. Úgy tűnik, hogy a párt és tanácsi szervezetek által keletkeztetett iratokban szereplő „forradalom” nem volt egyéb, mint kísérlet arra, hogy széles tömegeket megnyerve kivezesse saját magát az elsősorban gazdaságilag fenntarthatatlan sztálinizmus történelmi zsákutcájából és megszabaduljanak a párton belüli rákosista ellenzékétől. Egy fajta „nemzeti” irányultságú szocializmus meghirdetésével kívántak lazítani a szovjet hatalom és irányítás fojtogató ölelésén. Ezzel lényegében saját maga hatalmának fenntartása érdekében előre menekült, nem várva arra, hogy egy mindent elsöprő történelmi kataklizma végezzen vele.

Ez a válságkezelés azonban szovjet felhatalmazás és háttérirányítás mellett folyt. 1956 februárjában a Hruscsovi beszéd nyomán a szovjet kommunista párt felhatalmazást adott

¹²¹⁵ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának határozata 1956. december 5. in: A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 13-17. old.

¹²¹⁶ **Izsák:** Izsák községi tanács 1956. november 17-i üléséről készült jegyzőkönyv BKMÖL XXIII 736.b.

Kiskőrös: Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv 3-4. old. BKMÖL XXIII. 794/a. 2.d.

¹²¹⁷ **Dunavecse:** Jegyzőkönyv Dunavecsei Járási Tanács VB elnöki értekezlet 1956. december 5. 7. old. BKMÖL XXIII. 264.a. 1. d.

csatlós államainak, hogy vigyék végbe a desztalinizációs politikát. A párt belső demokratizálódási folyamata az addigi rendszer válságtünetének tekinthető, amelyet a párt értelmiségi köreiből, ezen belül elsősorban az Írószövetségen belül artikulálódott, majd a későbbiekben a Petőfi-körökben szélesedett ennek nyilvánossága. Miután 1956. július 18-án, Mikojan segédletével Rákosit megfosztották hatalmától,¹²¹⁸ 1956. június 27-én Déry Tibor a Petőfi Körben elhangzott felszólalása világosan jelezte az irányt,¹²¹⁹ amely az Írószövetség által jegyzett, a Népszavában közzé tett kiáltványban öltött testet.¹²²⁰ Ehhez képest a MEFESZ által megfogalmazott 16 pont sem tartalmaz lényeges eltérést. Mindkét iratban megjelenik ugyan az általános szabad, titkos választójog kívánalma, azonban ezt a szabadságot lényegesen szűkíti, hogy a kormány vezetését az egyetemisták Nagy Imrére bízták volna, illetve az Írószövetség kiáltványában a Hazafias Népfront keretein belül vizionálta a többpártrendszert. Gazdasági téren sem hirdették meg a tulajdonviszonyok megváltoztatását, hanem csak a rendszer fenntarthatósága érdekében szorgalmaztak lépéseket a munkásdemokrácia szélesítésének, a beszolgáltatási normák eltörlésének, az iparban alkalmazott normák áttekintésének igényével. Az Írószövetség kiáltványa ugyan felvetette a parasztság önrendelkezési jogát, de az egyéni gazdálkodás feltételrendszerét „szabad szocialista termelési és árucserét biztosító rendszeren” belül képzelte el.

A forradalom kiinduló pontjaként említhető diáktüntetésről a párt részéről többen kedvezően nyilatkoztak. Nagy Imre úgy fogalmazott október 24-én, hogy a diákok jó ügyért tüntettek.¹²²¹ Kádár ugyanezen a napon arról beszélt, hogy a felvonuláson résztvevők nagy többségének célja becsületes volt,¹²²² a honvédelmi miniszter pedig 1956. október 26-án úgy vélte, hogy az egyetemisták „szocialista népi államunk bátor támogatása érdekében” tüntetettek.¹²²³ Sőt, a bajai tanács még 1957 februárjában is osztotta ezt a véleményt, amikor a diákok fellépését úgy értékelte, hogy a diákok követeléseit csak a szocializmus építését akadályozó hibák kiküszöbölésére irányultak, és ennek bizonyítására a begyűjtés törlését, a földtörvényt, az adókedvezmények, valamint rehabilitációs intézkedések bevezetését hozta fel példaként.¹²²⁴ 1956. október 23-án késő este az SZKP Elnöksége Kremlben tartott ülésén

¹²¹⁸ Paul Lendvai 51. old.

¹²¹⁹ Ólmosi Zoltán: A Petőfi kör 1956 nyaráig in: *História* 1989/3.

¹²²⁰ A magyar írók kiáltványa! *Közli: Népszava* 1956. október 24. szerda, 5:29

¹²²¹ Az alkotmányos rend és fegyelem megőrzése a célunk *Közli: Magyar Nemzet* október 24 in: *Magyar Krónika* napról napra 35. old.

¹²²² Kádár János október 24-én a Kossuth Rádióban sugárzott beszéde in: *Magyar Krónika* napról napra 24. old.

¹²²³ A 3. lövész hadtest törzs Kecskemét helyőrség hadtörténete 1956.10. hó 23.-12. hó 15 in: *Rejtett dokumentumok* 147. old.

¹²²⁴ 1957. február 15-i jegyzőkönyv melléklete: A Vb. munkájának 1956. évi munkájáról 1-2. old. *BKMÖL* XXIII. 502.a. 2.d.

ismét Mikojannak volt oroszlánrésze abban, hogy meggyőzte a szovjet vezetést, hogy a Nagy Imre-féle politikai vonalnak adjanak esélyt.¹²²⁵

Bár az októberi események után megalakult MSZMP Központi Vezetősége 1956 decemberében elítélte, hogy az addig az MDP-n belül folytatott vitákat párton kívülre vitték ki, azzal érvelve, hogy az óhajtott célon túl ez a párt tekintélyét is aláásta,¹²²⁶ azonban a Bács-Kiskun Megyei Pártbizottság titkára a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló ülésén 1956. október 30-án úgy látta, hogy abban az időben nem volt más lehetőség. A párt rákosista vezetőit ugyanis nem lehetett meggyőzni a változtatások szükségességéről, viszont a revizionista szárny nem volt elég erős ahhoz, hogy a hatalmat párton belül magához ragadja.¹²²⁷ Ezzel a Dunavecsei Járási Tanács illetékesei is egyetértettek mondván, hogy a párton belül egyes vezetők Rákosi lemondása után is ellenálltak a demokratizálódási folyamatnak.¹²²⁸ A bácsalmási járási MSZMP titkár úgy látta, hogy a Petőfi-körök gyűlésein elhangzottak döntő többségével a párt maga is egyetértett.¹²²⁹ Izsák község tanácsa ennél jóval tovább ment, amikor egyenesen úgy fogalmazott, hogy a revizionisták készítették elő a fegyveres felkelést.¹²³⁰ Ezzel lényegileg azonos álláspontot képviselt 1956. november 08-án a bajai munkástanács is, amikor a felszólalók arról beszéltek, hogy a Rákosi-Gerő-féle klikk kompromittálódott képviselőit csak erőszakosan lehetett eltávolítani a hatalom csúcsairól.¹²³¹

Ha viszont a forradalmat a nép önvédelmi reflexének fogjuk fel azokkal szemben, akik jogaitól megfosztják, valamint amelynek célja egy romlott kormányzati rendszer megdöntése és olyan új társadalom felépítése, amely szabadságot, jogot és emberhez méltó életet biztosít az addig elnyomott és kizsákmányolt rétegeknek,¹²³² akkor merőben más a helyzet. Ebben a képletben egy új társadalmi rendszer felépítése az előbbi romhalmazán a régi politikai elit irányításával fából vaskarikának tűnik. Vagyis ebbe a képbe nem fér bele sem a Nagy Imre által fémjelzett kormány, és mellékes körülményként annak sincs jelentősége, - mint ahogy az egyetemisták követelései között olvashatjuk, - hogy a KV megújul-e vagy sem. Amennyiben

¹²²⁵ u.o. 54. old.

¹²²⁶ Jegyzőkönyv az MSZMP Központi Vezetősége által 1956. december 2-án megtartott ülésről MOL/ M-KS 288 f 4/3.ö.e.

¹²²⁷ Jegyzőkönyv a Bács-Kiskun Megyei Ideiglenes Nemzeti Bizottság alakuló üléséről Kecskemét, 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun Megyében Forrásközlemények 161-168. old. valamint a Dunavecsei Járási Tanács 1957. március 22-i üléséről készült gyorsírási napló melléklete: Mi is történt hazánkban 1956. október 23-án? 11. old. BKMÖL XXIII. 251.

¹²²⁹ 1956. december 1-i megbeszélésről készült feljegyzés BKMÖL XXIII. 202.

¹²³⁰ Izsák Községi Tanács 1957. március 24-i üléséről készült jegyzőkönyv 2. old. BKMÖL XXIII 736.b.

¹²³¹ Jegyzőkönyv a bajai munkástanácsok 1956. november 8-i üléséről in: 1956 Bács-Kiskun megyében 300-308. old.

¹²³² Borbándi Gyula: Forradalom vagy ellenforradalom? in: Kisebbségkutatás - 2006. 3. szám

pedig valódi, szabad választásokról lenne szó, nem lehetne korlátozni az induló pártokat a Hazafias Népfront keretei közé.

Édesapám 18 évesen nem tekintette Nagy Imrét forradalmárnak, ily módon nincs is hozzá semmilyen eszmei kötődése.¹²³³ Nagy Imre nem hirdette meg a tulajdonviszonyok megváltoztatását, nem kezdeményezte, hogy az államosított iskolák ismét kerüljenek egyházi kézbe, a hittanoktatás, a cserkészmozgalom visszaállítását, a földtulajdonviszonyok rendezését, amely célkitűzéseket egy antikommunista mozgalom egész biztos már a kezdet kezdetén zászlajára tűzött volna. És ez a vélekedése hetvenedik életévét betöltve sem változott.

Ugyanakkor az is lényeges szempont, hogy egy forradalom a romboláson túl mit akar építeni. Személy szerint azt gondolom, hogy a Bács-Kiskun megyére vonatkozó általam megismert történésekre hagyatkozva a megye lakosságának forradalma inkább az 1945. novemberi viszonyaihoz való visszatérést jelentette volna. Az 1945. november 04-én több párt részvételével megtartott nemzetgyűlési választások győztese a Független Kisgazdapárt volt, amely a szavazatok több mint a felét tudhatta magáénak. Tekintetbe véve, hogy a megye lakossága túlnyomó részben a mezőgazdaságból élt, és ismert a földhöz, földbirtokhoz való kötődése, ezért ebbe a vonalba illeszkedik a termelőségvetkezetek felosztásának a követelése, illetve ennek esetenkénti végrehajtása, a begyűjtési rendszer megszüntetése, a begyűjtési iratok megsemmisítése, a paraszti egyéni termelés lehetőségének megteremtése, mindenféle szocialista jelző nélkül.

A megyében élő lakosság politikai preferenciáját illetően nagyszerű példát szolgáltat Kiskunhalas, mely világosan mutatja, hogy ha valóban szabad választásokat tartottak volna, akkor jelentős kisgazda túlsúly mellett kommunista kötődésű párt nem lehetett volna kormányalkotó tényező.

Ide kívánczik az is, hogy a tömeggyűléseken sok helyütt a bizottságokba beválasztott párttagok többségét eltávolították, illetve a gyűléseken nem engedték szóhoz jutni a helyi párttitkárokat, kommunista településvezetőket.

A vidék emberének nagyon fontos azonosulási pontja volt hitéletének szabad gyakorlása. Az iskolában a hittanoktatás visszaállítása, esetenként annak a kíváncságnak az érvényesítése, hogy az államosított iskolák kerüljenek ismét egyházi kézbe szintén ennek tulajdonítható. Ugyanebbe a vonalba illeszkedik a kommunista iskolaigazgatók leváltása, akik a hittanoktatást akadályozták.

¹²³³ Zombori Imrével készült interjú a szerző birtokában

A forradalom két lehetséges megközelítését részleteztem a fentiekben, azonban ez a történelemtudománynak még bőven kiaknázatlan területe és a kutatási témám is korlátot szab további értelmezési lehetőségeknek. Egy azonban világosan látszik. 1956 forradalma, mint hogy annak több értelmezése is van, nem forraszthatta egyé a nemzetet, nem is tehetette, hiszen más és más, egyes pontjain egymással ellentétes célkitűzések mellett zajlottak az események.

II. A fentiekből kiindulva a „forradalmi infrastruktúráról” szólva érthető az a Legfelsőbb Bíróság által tett megállapítás, hogy „a „nemzeti bizottság”-ot, „nemzetőrség”-et és egyéb szervezetet is tevékenysége tükrében kell vizsgálni. Ezek jellegét a tagok tevékenysége és az abban kifejezésre jutó cél határozza meg. Az egyes ténykedéseket nem egymástól függetlenül, hanem összefüggésükben vizsgálva állapítható csak meg, hogy vajon a szervezet célja a népi demokratikus államrend megdöntése volt-e, vagy sem...”¹²³⁴ A nemzeti, illetve forradalmi bizottságok bírósági megítélésénél az egyik perben „ellenforradalmi” szervezetként definiálták, a másik perben pedig, mint olyan szervezetként említették, amelynek tevékenysége nem irányult az államrend megdöntésére, holott az akkori jogértelmezés szerint ezek egyértelműen „ellenforradalmi „szervezetek voltak. Több, mint érdekes, hogy a megtorlás időszakában lefolytatott politikai perekben az ily módon létrejött bizottságok egy részét a Legfelsőbb Bíróság sem tekintette ellenforradalmi szervezeteknek és az ez idő tájt született ítéletek elnézően minősítették a bizottságok tevékenységét. A Kerekegyházaán megalakult nemzeti bizottság működésével kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság úgy érvelt, hogy nem talált arra vonatkozóan adatot, hogy a bizottság működése a párt, tanács, stb. ellen irányult volna, vagyis célja nem az államhatalom megdöntése volt, sőt épp ennek ellenkezője nyert bizonyítást.¹²³⁵ A Kiskunfélegyházaán megalakult nemzeti bizottság tevékenységét szintén úgy értékelte a Legfelsőbb Bíróság, hogy az nem irányult a népi demokratikus államrend megdöntésére.¹²³⁶ Ennek logikus következményeként a bizottságokban résztvevők egy része ellen sem indult eljárás. Kiskunhalason a létrehozott városi és járási forradalmi bizottság annyira volt forradalmi, hogy a tagok közül senki ellen sem indult rendőrségi eljárás, hivatalos megállapítás szerint azért, „mert ellenforradalmi tevékenységük nem

¹²³⁴ Bf.III.387/1959/48.sz. ítélet 2-3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 387/1959

¹²³⁵ Bf.III.387/1959/48. sz. ítélet 2-3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 387/1959

¹²³⁶ Bf.II.1774/1959/40. sz. ítélet 1959. szeptember 30. 2. old. ÁBTL V-143191

volt.¹²³⁷ Kunszállás községben is ehhez hasonlóan a tanács úgy értékelte, hogy a bizottság tagjai nem folytattak „ellenforradalmi” tevékenységet.¹²³⁸

A történelmi kutatás mindez idáig nem tekintette súlyponti kérdésnek ennek feltárását, pedig az iméntiekből is kitűnik, hogy a bíróságok ezt vizsgálták. Hiányt pótló lenne, ha további válaszokat kapnánk a forradalmi szervezetek és a pártbizottságok, tanácsi szervezetek kapcsolatára, esetleges összefonódására, a létrejött szervezetek személyi összetételére, különös tekintettel a párttagok arányára, a személyi összetétel változásaira, a tagok tevékenységére a szervezetek létrehozásától kezdve egészen megszűnésükig. Példának okáért érdemes megemlíteni a Bács-Kiskun Megyei Nemzeti Bizottságot, amelyben helyet kapott Daczó a megyei pártbizottság első embere, valamint Dallos Ferenc, a megyei tanács elnöke is.¹²³⁹ Mivel a városban sztrájkot hirdettek mindaddig, míg a rákosista vezetők nem távoznak, illetve az orosz katonák el nem hagyják az ország területét, Dallos Ferenc a megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke 1956. október 31-én távozott a nemzeti bizottságból.¹²⁴⁰ 1956. november 2-án az ideiglenes nemzeti bizottság forradalmi bizottsággá alakult. A kommunista befolyás erőteljesen csökkent, a bizottságba a pártnak csupán 3 párttagot sikerült bejuttatnia.¹²⁴¹ Vagy idekapcsolódik Kerekegyháza nemzeti bizottsága, amely Kádár Jánost feltétlen bizalmáról biztosította, annak garanciájaként tekintett rá, mint aki biztosítani fogja Magyarországon a szabad választásokat.¹²⁴²

Az is tisztázásra szorul, hogy mind a munkástanácsok, mind a bizottságok megválasztásának az a rendszere – amelynek egyik nyilvánvaló példája a kiskunfélegyházi forradalmi bizottság megalakulásánál figyelhető meg -, valamint a tagok kiválasztásának módszere mennyiben járult hozzá ahhoz, hogy ennyi pártfunkcionárius került a bizottságokba.

Egy polgári típusú mozgalom egész biztos nem szovjet típusú választási rendszer alapján, az első körben kommunista funkcionáriusok bebetonozásával hozta volna létre forradalmi infrastruktúráját sem szakszervezeti, sem önkormányzati vonalon, sőt abban sem vagyok biztos, hogy bármilyen szinten együttműködött volna pártfunkcionáriusokkal.

¹²³⁷ Monográfia II. 12. kötet 9. old.

¹²³⁸ Forradalmi és ellenforradalmi eseményekről jelentés ikt.sz.: 8/1/1957. 1957. január 9. BKMÖL XXIII.2.a.

¹²³⁹ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.-e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 6. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 248.d. 7. cs. 29. ö.e.

¹²⁴⁰ Helyzetjelentés Bács-Kiskun megyéből in: 1956. Bács-Kiskun megyében 214-215. old.

¹²⁴¹ A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 6. old. BKMÖL XXXV/1. 1. fond 248.d. 7. cs. 29. ö.e

¹²⁴² Jegyzőkönyv Kerekegyháza Község Nemzeti Bizottságának üléséről 1956. október 30. in: 1956 Bács-Kiskun megyében 208-209. old.

De ugyanígy kérdőjeleket hagynak maguk mögött a megyében megalakult nemzetőrségek és a hadsereg szerepe is. A megyei, járási és városi nemzetőrparancsnokot az a Gyurkó Lajos vezérőrnagy nevezi ki 1956. október 29-én,¹²⁴³ aki két nappal korábban parancsot adott a Tiszaécscsén összegyűlt tömeg elleni repülőgép támadásra.¹²⁴⁴ A megyében több helyen is a tüntetések halálos áldozatokat követelnek annak a gyülekezési- és kijárási tilalomnak a következményeként, amit számos helyen épp a nemzeti bizottságok léptetnek életbe.

III. Egyetemi tanulmányaim alatt lehetőségem adódott Botos Katalin professzorasszony gazdaságtörténeti előadását meghallgatni, amelyben levezette, hogyan érhető tetten az 1956-os forradalom tapasztalatai a párt későbbi gazdaságpolitikai döntéseiben. Véleményem szerint azonban a későbbi tanácsi választások rendszerébe is beépítették az ebben az időszakban alkalmazott, a Kádári rendszerben is adaptálható elemeket. A párt vezető szerepének fenntartása érdekében a párttagoknak a tanácsi testületeken belül többségben kellett lenniük. Az arányt 55-58 százalékban jelölték meg a kommunista tanácstagok javára.¹²⁴⁵ A párt jelenléte és a tanácsokra gyakorolt direkt nyomása a tanácsi testületekre párthatározatokban is nyomon követhető. A párt előírta, hogy a pártbizottságok vezetőit válasszák meg tanácstagnak, illetve a tanácsi vezetők kerüljenek be a pártbizottságokba.¹²⁴⁶ Ez biztosította, hogy a tanácsok a párt politikai irányítása maradéktalanul érvényesüljön, mivel a pártszervek a tanácsokra vonatkozó kötelező érvényű határozatait a tanács apparátusában dolgozó párttagoknak kellett végrehajtani.¹²⁴⁷ A Hazafias Népfrontot bízták meg azzal, hogy segítse a pártszervezetek munkáját a jelöltek kiválasztásánál. Ebben a munkában a tanács végrehajtó bizottságainak is együtt kellett működnie a Hazafias Népfronttal. A népfront feladataul határozták meg a jelölőgyűlések megszervezését és a jelöltek népszerűsítését. A személyi összetételt illetően a pártszervek döntöttek. A társadalmi szervezetek véleményét meghallgatták ugyan, de nem voltak kötelesek figyelembe venni. A választások

¹²⁴³ A 3. lövész hadtest törzs Kecskemét helyőrség hadtörténete 1956.10. hó 23.-12. hó 15. in: Rejtett dokumentumok 158. old.

¹²⁴⁴ Kronológia I. 242-243. old. valamint A 3. lövész hadtest törzs Kecskemét helyőrség hadtörténete 1956.10. hó 23.-12. hó 15 in: Rejtett dokumentumok 167. old.

¹²⁴⁵ Jegyzőkönyv 1962. XII. 21-én a Városi Tanács dísztermében megtartott kibővített „Pártbizottsági ülésen” 36. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 796. doboz 5. dosszié

¹²⁴⁶ Az MSZMP központi bizottsága politikai bizottságának határozata a tanácsok pártirányításáról 1957. július 9. 81-84. old. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai

¹²⁴⁷ u.o.

megszervezéséért és sikeres lebonyolításáért az illetékes területi pártbizottságot tették felelőssé.¹²⁴⁸

Érdeemes lenne ebből az aspektusból is továbbvizsgálni a nemzeti, illetve forradalmi bizottságok megalakulásának körülményeit.

IV. Dolgozatomban a rendelkezésre álló források szabta lehetőségek keretein belül igyekeztem felvázolni a pedagógusok helyzetét a forradalmi események előtt. Ezek a források megítélésem szerint meglehetősen hiányosak. Az a kép, amely elem tárult, azonban azt mutatja, hogy a pedagógusok egy erősen szabályozott rendszer keretein belül dolgoztak, ahol nem érvényesült sem lelkiismereti, sem szakmai szabadságuk. Általános, egzisztenciális létbizonytalanság vette őket körül, amely tényezőket mindenféleképp érdemes figyelembe venni az események értékelésénél.

Bács-Kiskun megye településszerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy kevés a város, és sok a község és falu. Ugyan nagyfokú ellenérzéssel viseltettek a települések lakói az iskolák kommunista igazgatóival szemben, tekintettel arra, hogy a hittanoktatásra vonatkozó tanácsi rendeleteket többségük mérlegelés nélkül hajtotta végre, azonban a községek és falvak értelmiségét meghatározó arányban képviselő a pedagógusok jó részét tisztelet övezte. Másik oldalról több tanácsi forrás egyöntetűen arról számolt be, hogy a forradalom kitöréséig a pedagógusok és a tanácsi szervek jól működtek együtt.

Ezért számomra nem okozott meglepetést, hogy a bizottságokban és a nemzetőrségekben résztvevő pedagógusok aránya mind a bizottsági tagok, mind a bizottságok vezetőit tekintve viszonylag magas, ezen belül az iskolaigazgatók aránya meglehetősen alacsony, szinte elenyésző volt. A bírósági eljárás alá vont pedagógusok zömének tevékenysége a bizottságok és a nemzetőrségek feloszlásával azonnal véget ért, de akadtak páran, akik még november 04-e előtt jelezték, hogy le kívánnak mondani tisztségükről, döntően akkor, amikor a kommunista funkcionáriusok többsége kikerült a bizottságokból.

A perbe fogott diákok jó része nem volt tagja forradalmi szervezeteknek. Tevékenységük csúcspontja az 1956. november 04-e utáni időszakra tehető akkor, amikor a bizottságok, illetve nemzetőrségek befejezték működésüket. Többségük a szovjetek elleni fegyveres ellenállásban, röpcédula ragasztásban és fegyveres szervezkedésben vállalt szerepet.

¹²⁴⁸ Jegyzőkönyv 1962. XII. 21-én a Városi Tanács dísztermében megtartott kibővített „Pártbizottsági ülésen” 40. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f. 796. doboz 5. dosszié 38-39. old.

A pedagógusok társadalmi, szakmai előmenetelét a bíróságok is fontosnak tartották feltárni, mivel kedvező esetben az ítéletek enyhítését, – esetenként – súlyosbítását támasztották alá. Ezt magam is lényegesnek tartottam. A bírósági eljárás alá vont pedagógusok nagy részének munkáját szakmailag elismerték, közülük többen különböző társadalmi szervezetben is tisztséget, feladatot vállaltak. Néhányan közülük a tanácsok képviselőivel, - egyes személyek esetében – pártbizottsági tagokkal jó személyes kapcsolatokkal rendelkeztek.

A diákok szakmai, valamint társadalmi előmenetelének vizsgálata az ítéletek tükrében nem bizonyult annyira szignifikánsnak, mint a pedagógusok esetében. Egyrészt azért, mert életkorukból adódóan ilyenről nem igen lehet beszélni, másrészt az érintettek általában alkalmazták a kiskorúakra vonatkozó rendelkezéseket. A családi háttér kifejezetten azokban az esetekben tekinthető meghatározó tényezőnek, ahol az igazságszolgáltatás példát kívánt statuálni az ítélet kiszabásával. Ebben az esetben a felmenők között osztályidegen szülők találhatók.

V. A párt által értelmezett „ellenforradalom – forradalom” kapcsolatrendszer és definíciót érdemes abból a szempontból vizsgálni, hogy a párt mindent „ellenforradalomként” értelmezett, amely hatalma ellen irányult vagy azt veszélyeztette. Ennek a felvetésnek a létjogosultságát az adja, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 05-én hozott határozatáig¹²⁴⁹ a tanácsi és pártiratok közül több helyen az eseményeket „forradalomként” említették. A forradalom napjaiban Nagy Imre is szólt ellenforradalomról, de a megnyilatkozások alapján azokat tekintették „ellenforradalmároknak”, akik nem ismerték el Nagy Imre kormányát, és azzal szemben lépnek fel, vagyis akiknek az volt a céljuk, hogy a „népi demokratikus rendszert” megdöntsék. A párt „forradalmároknak” tekintette mindazokat, akik a vezetése alatt álló nemzeti demokratikus mozgalom keretei között a szocializmus megújításának érdekében léptek fel tevőlegesen.

Azonban a párt Ideiglenes Intéző Bizottságának 1956. december 5-én hozott határozata „ellenforradalomnak” nyilvánította az októberi eseményeket, függetlenül attól, hogy mi volt a résztvevők szándéka. Ez a határozat leszögezte, hogy „az október 23-án, Budapesten tüntető fiatalok többségét a Rákosi–Gerő-klikk hibái és vezetési módszerei feletti elkeseredettségében az a szándék vezette, hogy e hibákat megszüntetve, a népi demokratikus

¹²⁴⁹ Jegyzőkönyv az MSZMP Központi Vezetősége által 1956. december 2-án megtartott ülésről MOL/ M-KS 288 f 4/3.ö.e.

rendszer alapjait megerősítve, a szocializmus építésének útján haladjon előre az ország.” Ezzel alapvetően egyezően Münnich Ferenc, a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere az 1957. február 15-én megtartott országos bírói értekezleten az október 23-i felkelést jogosnak minősítette és kiváltó okát is ebben látta.¹²⁵⁰ A fentiek alapján akár értelmet is nyer a „megtévedt dolgozó” minősítés, mint olyan, amelyik a meglévő rendszer megreformálását tekintette céljának. A perbe fogott pedagógusok többségét „megtévedt” értelmiségiekként kezelték a bírósági eljárások lefolytatása során.

A nyílt ellenforradalom kirobbanásának időpontját az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának 1956. december 05-i határozata 1956. október 30-ára tette.¹²⁵¹ Ez az időpont ténylegesen megegyezik azzal az időponttal, amikor a forradalmi szervezetekben a párt sok helyen nem tudta megtartani befolyását, mert a szervezetekben részt vevő párt- és tanácsi funkcionáriusok kikerültek a bizottságokból. A MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának határozata Nagy Imrét már nyíltan az „ellenforradalmárok” közé sorolta azzal, hogy „a népi demokratikus rendszer, a dolgozó magyar nép és a szocialista haza” elárulásával vádolta meg.¹²⁵² Ezzel ellentétben Münnich Ferenc 1957 februárjában Nagy Imre kormányát úgy láttatta, mint amelyik „Nagy Imre gyávasága következtében egyre inkább a reakció irányába terelődött.”¹²⁵³

„Tudatos ellenforradalmár” minősítést többnyire abban az esetben alkalmazta a bíróság, ha az eseményekben résztvevő pedagógus vagy diák megakadályozta, hogy párt- és tanácsi funkcionáriusok bekerüljenek a bizottságokba, vagy tevékeny részük volt abban, hogy ezeket az embereket eltávolítsák a bizottságokból, illetőleg a párt hatalmát vagy befolyását egyéb fellépésükkel gyengítették, vagy a kádári konszolidáció ellen léptek fel. A tanárokkal ellentétben a diákok zömét „tudatos ellenforradalmárokként” tartották számon, és a diákok egy részénél csak életkoruk miatt alkalmaztak enyhébb büntetéseket.

Az eljárás alá vontak köre a bíraskodás gyakorlatában – a fenti politikai nyilatkozatoknak megfelelően - folyamatosan bővült. Általános tendenciaként az figyelhető meg, hogy az általam vizsgált perek esetében az „ellenforradalmárok” ügyét hamarabb kezdték el tárgyalni, már 1957 februárjában, márciusában, míg a „megtévedtek” csak 1957 nyaratól kerültek az igazságszolgáltatás rendszerének hatósugarába. Ugyanakkor a Bács-

¹²⁵⁰ MTI belföldi hírek B.45.sz. kiadás 1957. február 15. Magyar Rádió Archivum és Irattár

¹²⁵¹ Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának határozata 1956. december 5.

¹²⁵² u.o.

¹²⁵³ MTI belföldi hírek B.45.sz. kiadás 1957. február 15. Magyar Rádió Archivum és Irattár

Kiskun megyei bírósági statisztikák arra is rámutatnak, hogy növekvő ügyszám mellett a kiszabott büntetések mértéke folyamatosan csökken.

Véleményem szerint ezeknek a kategóriáknak az alkalmazása nem véletlenszerűen történt. Szélesebb körben érdemes lenne átvizsgálni a pereket a következő szempontok szerint:

- Mikor tárgyalták a „megtévedt” és „tudatos ellenforradalmárok” pereit?
- A résztvevők milyen társadalmi és szakmai előmenetelt mutattak fel az eseményekig?
- Azonosság esetén össze kellene vetni az elkövetett cselekmény minősítését és a kiszabott büntetések mértékét, és ennek alakulását vizsgálni az idő előrehaladtával, különösen 1957 nyarát megelőző, és az azt követő időszakban.

Egyedi eltérések mindig adódhatnak, azonban véleményem szerint a statisztikai adatok fontos következtetések levonására adnának módot és lehetőséget.

VI. A legnagyobb űrt és a legtöbb kérdőjelet az amnesztia kérdése hagyta maga után. E tárgykörben úgy érzem magam, mint Mengyelejev a híres kémikus. Nos, nem gondolnám magamról, hogy ugyanolyan nagy formátumú kutató lennék, mint Mengyelejev, de az érzés, amit ő érezhetett, hasonló. Amikor megalkotta periódusos táblázatát, azt tapasztalta, hogy táblázatának számos elemét nem képes kitölteni. Sejtette, hogy az általa meg nem határozható elemeknek létezniük kell, de erre tudományos bizonyítékot nem tudott felmutatni. Feltételezésének helyességét később csak az utókor tudta igazolni. Így ebben a kérdésben konkrétumok híján csak egy hipotézist tudtam felvázolni. Az, hogy létezhetett egy ilyen fajta rendelet, azt közvetett módon bizonyítja, hogy a Legfelsőbb Bíróság akkori elnöke nagy energiákat fektetett az 1957. márciusi országos bírói értekezleten annak létezésének cáfolatába. Egyes vélekedések szerint a hatalom politikai célzattal leginkább akkor él az amnesztia gyakorlás eszközével, ha tudja, hogy a törvénysértéssel vádolt elkövetők ártatlanok. Ez a megközelítés nem is annyira abszurd, ha tekintetbe vesszük azt a tényt, miszerint mind a fentiekben már idézett 1956. december 05-én kelt párthatározat, mind a Münnich Ferenc által, 1957 februárjában a bírói értekezleten tett kijelentés az 1956. október 23-i, a Rákosi-rendszer hibáival szemben történő fellépést jogosnak ismerte el.

Az amnesztia rendeletről szóló híradások több különböző forrásból táplálkoznak, s a források a rendelet előkészületének, életbe léptetésének különböző fázisait tárják elénk. Igazságügyi forrásból 1956 novemberében még arról értesülhettünk, hogy a készülő amnesztia rendelet miatt az október 23-i eseményekkel összefüggő politikai perek tárgyalását

ne kezdjék el. Egy jugoszláv napilap tudósított a Magyar Rádió híradására hivatkozva, hogy az amnesztiarendeleletet 1956. november 25-én beterjesztették az Elnöki Tanács elé. A Magyar Rádió irattárában lelhető fel az a hír, miszerint a rendeleletet a kormány 1956. november 28-án életbe léptette. Ugyanakkor 1957. január elején egy bírósági forrás arról tájékoztat, hogy a politikai perek tárgyalását meg kell kezdeni, mivel az amnesztia rendelet kérdése lekerült a napirendről.

Ami ebből a későbbiekben megvalósult, az az 1959-ben megjelent törvényerejű rendelet, amelynek keretén belül részleges közkegyelemben részesülhettek azok a vádlottak, akik 2 évnél hosszabb, de 4 évnél rövidebb börtönbüntetést kaptak. Ez a rendelet széles körben kapott publicitást.

Személy szerint úgy vélem, hogy 1956 novemberében életbe léphetett az amnesztiarendelelet, amelynek létezéséről 1956. december 05-e után tudni sem akartak. Azt gondolom, hogy az Igazságügy Minisztérium, valamint a Magyar Országos Levéltár iratai között érdemes lenne még ez ügyben mélyebbre ásni.

Első látásra a tanár- és diákperek, mint kutatási téma, horderejét tekintve perifériális jelentőségűnek tűnhet. Azonban ennek a társadalmi rétegnek a szerepe is rávilágít lényegi kérdések tisztázatlanságára, amelyekre ebben az összegzésben is utaltam. Álláspontom szerint mind a perek, mind a központi kérdések szempontjából a további kutatások létfontosságúak. Tekintettel arra, hogy az események óta történelmi léptékkal nézve rövid idő telt el, ha ezek a kutatások továbbra is váratnak magukra, úgy nagy a kockázata annak, hogy történelmünk eseményeinek megítélését politikai kurzusok határozzák meg és használják fel olykor ösznemzetinek aposztrofált, azonban a felszín alatt gyakran önző pártpolitikai célok érdekében, mint ahogy 20 év elteltével ilyen irányú felvetések mind gyakrabban felszínre törnek.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet:**A perbe fogott tanárok különböző szervezetekben vállalt funkciói az 1956-os események előtt****Kecskemét**

K.L. általános iskolai igazgató 1952-től 1955-ig a kecskeméti Jókai Mór általános iskola pártszervezetének volt a titkára, majd ezt követően a II. Rákóczi Ferenc általános iskola igazgatója.¹²⁵⁴ Az 1956 őszi események időpontjában az Úttörő Szövetség titkáráként is tevékenykedett.¹²⁵⁵ Szociáldemokrata párttagként a két munkáspárt egyesülésekor az MDP-nek lett a tagja.¹²⁵⁶

Dr. V.D. a Kecskemét Városi Tanács Művelődésügyi Csoportjának tanulmányi felügyelője, a Pedagógus Forradalmi bizottság tagja volt.¹²⁵⁷

B.Z. 1953-ig iskolai úttörővezető volt, mielőtt megválasztották a Pedagógus Szakszervezet városi bizottság elnökének, majd 1955-ben a Pedagógus Szakszervezet járási bizottság elnökének.¹²⁵⁸

Dr. B.J. 1949-től munkásmozgalmi múlttal rendelkezett, 1955-ben pedig belépett a pártba.¹²⁵⁹ A városi pedagógus szakszervezet elnöke 1956. november 26-ig a városi pedagógus szakszervezet vezetője volt.

Sz.L. a területi szakszervezeti bizottsági elnöke volt.¹²⁶⁰

Dr. R.I. a megyei tanács oktatási osztályának képviselőjeként részt vett az iskolák államosításában.¹²⁶¹ A legsötétebb Rákosi diktatúrában a Vallás- és Művelődésügyi Minisztérium Délpesti Tankerületi Főigazgatóságának funkcionáriusaként felügyelte az iskolákat. Pozíciójáról nem önként mondott le, hanem elmozdították valószínűleg fiatal korában folytatott teológiai tanulmányai miatt.¹²⁶² 1956. november 26-án megválasztották a városi pedagógus szakszervezet elnökének.¹²⁶³

Dr. O.L. tanár a „Népfront” városi bizottságának elnökségi tagja, valamint a Magyar-Szovjet Társaságnak is tagja.¹²⁶⁴

Dr. Sz.R. 1950. március 9-ig a kecskeméti Katona József Gimnázium igazgatója.¹²⁶⁵ Az októberi események előtt kitüntetésben részesült,¹²⁶⁶ hivatalos megnyilatkozásai azt a benyomást keltették, hogy lojális a párttal.¹²⁶⁷

¹²⁵⁴ B. 396/1958.sz. ítélet 2. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹²⁵⁵ B. 396/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹²⁵⁶ u.o.

¹²⁵⁷ Dr. Vágó Dezső tanulmányi felügyelő beszámolója: Városi Tanács Művelődési csoportjának az eddig végzett munkájáról 1957. március 14. BKMÖL XV. Mikrofilmtár XXIII.552. 1225. tekeres 1-3 kötet valamint ÁBTL Monográfia I. 48. old.

¹²⁵⁸ BM. Bács-Kiskun megyei RFK. V. alo. Politikai Nyomozó Osztály által készített irat 1957. VIII.09. Archiv szám: 88.325 ÁBTL H-13471

¹²⁵⁹ Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei dr. B.J. 1920 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

¹²⁶⁰ ÁBTL Monográfia I. 53. old.

¹²⁶¹ Szűcs Sándor területi bizottsági elnök tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Vizsgálati dosszié 30-5582/58

¹²⁶² u.o.

¹²⁶³ Feljegyzés Készült Kecskeméten 1956. november hó 26-án az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f.

¹²⁶⁴ A Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály által felvett jegyzőkönyv 1957. július 18-án ÁBTL V-143/189 valamint B.III.1490/1957.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

Baja

K.J. tanár 1945-től 1949-ig tagja a FKGP-nak.¹²⁶⁸ 1947-ben a bajai pedagógus szakszervezet titkára volt.¹²⁶⁹

Kiskőrös

K.T. tanár a pedagógus szakszervezet járási vezetője.¹²⁷⁰

Kalocsa

G.I. Gimnáziumigazgató és városi tanács tag volt.¹²⁷¹

Sz.S. Kollégiumigazgató, járási szakszervezeti vezető¹²⁷² és a Hazafias Népfront helyi elnöke¹²⁷³ volt.

M.J. tanár Kunszentmiklósi diákévei alatt a gimnázium DISZ-titkára, tanárként pedig a Pedagógus Szakszervezet kultúr csoportjának vezetőjeként tevékenykedett.¹²⁷⁴

Zs.I. tanító a járási tanácsnál irodalom, valamint történelem tanulmányi szakfelügyelői feladatkört is ellátott.¹²⁷⁵

Dunavecse

Gy.B. tanár az 50-es évek elején lemondott párttagságáról, mert nem értett egyet az akkori irányvonallal.¹²⁷⁶ Azonban a párttal és a tanáccsal ezek után is jó kapcsolatokat ápolt. A tanács és a párt által rendezett műsorok szervezésében segédkezett, azokon fellépett.¹²⁷⁷

Kiskunhalas

S.E. a járási tanács oktatási osztályának vezetője 1945-ben a Kalot katolikus ifjúsági szervezetet hozta létre Tóalmás községben.¹²⁷⁸ A felszabadulás után az iskolák államosításáig kántortanítói tevékenykedett.¹²⁷⁹ Kiskunhalason párttitkár és a járási tanács oktatási vezetője volt.¹²⁸⁰

Izsák

Dr. R.L. 1956-ig az iskola úttörő csapatának vezetője.¹²⁸¹

H.L. tanárban a Rákosi érában elnyomott társadalmi rétegek képviselői nem bíztak, mivel azt gondolták, hogy az 1956-os őszi események előtt kiszolgált a Rákosi-féle rezsimet.¹²⁸²

¹²⁶⁵ a kecskeméti Állami Katona József Gimnázium által készített jegyzőkönyv ikt.sz.:Ad 248/1950/11 BKMÖL XXIII.11. 11. d.

¹²⁶⁶ Szűcs Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl. 9. ÁBTL O-15894

¹²⁶⁷ Csákvári Ferenc tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl.11. ÁBTL O-15894/317

¹²⁶⁸ Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57

¹²⁶⁹ u.o.

¹²⁷⁰ Id. Vékony Benjámin tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február hó 19. ÁBTL O-15894/180

¹²⁷¹ Kronológia II. 489. old.

¹²⁷² Kronológia II. 516. old.

¹²⁷³ Kronológia II. 499. old.

¹²⁷⁴ B 639/1958.sz. per ítélete BKMÖL XXV. 30-B

¹²⁷⁵ „Nagy János” fn. ügynök jelentése 1961. okt. 24 ÁBTL O-15894/312

¹²⁷⁶ Jelentés Gyukity Bódogról inf. Idő: 1966. VI.1 ÁBTL O-18597/277

¹²⁷⁷ B.I.1724/1958/10.sz. 2. old. ÁBTL O-18597/277

¹²⁷⁸ BM. Pest megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály Monori kirendeltsége által készített irat 1958. december 12. ÁBTL O-15894/349

¹²⁷⁹ u.o.

¹²⁸⁰ Monográfia I. 216. old.

¹²⁸¹ Jegyzőkönyv Dr. Ritter László kihallgatásáról 1957. december 10. 1-2. old. ÁBTL V-143.454

Felette, az iskolaigazgató is úgy jellemezte, mint aki az 1956-os eseményekig politikailag megbízható, a rendszerhez lojális személy.¹²⁸³ Jó munkájáért jutalomban is részesült.¹²⁸⁴

Tiszakécske

Sz.S. tanár DISZ-titkár, 1955 nyaratól 1956 októberéig MDP tag, és mint ilyen pártbizottsági tag volt.¹²⁸⁵

B.Gy., tanárt 1955-től párton kívülként tanácstaggá választották és tagja lett a tanács oktatási állandó bizottságának.¹²⁸⁶ A községben elismert és népszerűségnek örvendő embernek számított, aki komoly részt vállalt a község fejlesztésében és a társadalmi munkában.¹²⁸⁷

Hetényegyháza

S.I. tanító munkáját többször jutalmazták, valamint a pártszervezet részéről is elismerést kapott.¹²⁸⁸ Hetényegyházán községi tanácsagnak is megválasztották.¹²⁸⁹

Felsőerek

T.I. 1946-ban a kalocsai Tanítóképző diákjaként egyik diáktársával felkereste az MKP titkárságát azzal a kéréssel, hogy államosítsák az akkor még egyházi fennhatóság alatt álló oktatási intézményt.¹²⁹⁰ 1947-ben belépett az MKP-ba, ahonnét azonban az 1948-as tagrevízió alkalmával indoklás nélkül kizárták.¹²⁹¹ 1945 után az 1956-os őszi eseményekig a pártfunkcionáriusokkal jó kapcsolatot tartott fenn.¹²⁹² A községben irányító szerepet töltött be. Felsőereken őt a falu kommunista tanítóként ismerte.¹²⁹³ A tanács által szervezett gyűlések és társadalmi munkák szervezője volt, mint a falu egyetlen értelmiségi embere. DISZ-titkárként foglalkozott a fiatalokkal.¹²⁹⁴

¹²⁸² Összefoglaló jelentés Hajma László izsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

¹²⁸³ Szabó Lajos tanú kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454

¹²⁸⁴ u.o.

¹²⁸⁵ B.928/1957/23. sz. 3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹²⁸⁶ u.o.

¹²⁸⁷ u.o. 13. old.

¹²⁸⁸ BF.III.2678/1958/23.sz. ÁBTL V-143448

¹²⁸⁹ u.o.

¹²⁹⁰ Rigó Pál kalocsai lakos operatív kapcsolatként való beszerzéséről szóló irat ikt.sz.: 336-4-2/59 ÁBTL O-10733 CS-595

¹²⁹¹ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. augusztus 11. ÁBTL V-151.886/1

¹²⁹² Kákonyi Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 05. ÁBTL V-151.886/2

valamint Török Ignác tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 05. ÁBTL V-151.886/2

¹²⁹³ Jegyzőkönyv András Ferenc tanú kihallgatásáról 1958. október 15. ÁBTL V-151.886/2

¹²⁹⁴ u.o.

2. sz. melléklet:

Kimutatás a tanárok 1956 őszén kifejtett tevékenységéről és sorsuk további alakulásáról az általam vizsgált perek alapján

Kecskemét

Dr. B.J. Városi Pedagógus Szakszervezet elnöke

részt vett az oktatási osztály mellé választott bizottságban¹²⁹⁵ A Kocher-féle ügyben a pedagógus szakszervezeti vizsgálóbizottság elnöke¹²⁹⁶ volt. A november 26-án megalakult vezetői bizottság tagja a pedagógus szakszervezetben. A városi pedagógus szakszervezet elnöke összes addigi tisztségének megtartása mellett belépett az MSZMP-be.¹²⁹⁷

Sz.L. Szakszervezeti területi bizottsági elnök

az 1956. november 26-i szakszervezeti vezetőségválasztási gyűlést nyitotta meg. 1956. november 26-án még az októberi forradalmárok dicső áldozatáról beszélt.¹²⁹⁸ Később átigazolt az MSZMP-be.¹²⁹⁹

B.Z.

1955-ig a Pedagógus Szakszervezet városi bizottság elnöke, 1955-től megválasztották a Pedagógus Szakszervezet Járási Bizottság elnökének.¹³⁰⁰ 1953-tól tagja volt az MDP-nek.¹³⁰¹ A városi pártbizottság rendezvényein több alkalommal ideológiai előadást tartott.¹³⁰² Az 1956. december 10-i, a Járási Pedagógus Szakszervezet által kezdeményezett sztrájkfelhívást az ő nevéhez kötötték.¹³⁰³ 1957-1959 között az állambiztonsági szolgálat ügynöki munkára beszervezte.¹³⁰⁴ 1959-ben a párt pedagógus alapszervezeténél tagjelölt lett.¹³⁰⁵

Dr. R.I. a megyei oktatási osztály volt előadója, tanár

az 1956. november 26-tól a pedagógus szakszervezet városi bizottságának elnökének.¹³⁰⁶ A Kocher-féle ügyben a pedagógus szakszervezeti vizsgálóbizottság tagja.¹³⁰⁷ Felszólalt a Kocher-féle ügyben a városi munkástanács ülésén.¹³⁰⁸ A népi demokratikus államrend, ill.

¹²⁹⁵ Monográfia I. 48. old.

¹²⁹⁶ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Szűcs Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹²⁹⁷ Pártértekezlet küldötteinek kérdőívei dr.B.J. 1920 BKMÖL XXXV.1. 12.f. 795. doboz 4. dosszié

¹²⁹⁸ Monográfia I.53. old.

¹²⁹⁹ u.o.

¹³⁰⁰ B.Z. által írt önéletrajz 1957. VIII.09. Archív szám: 88.325 ÁBTL H-13471

¹³⁰¹ B.Z. szervezési javaslata 1957. július 18. ÁBTL H-13471

¹³⁰² u.o.

¹³⁰³ Jegyzőkönyv B.Z. kihallgatásáról 1957. VII.20. ÁBTL Levéltári jelzete: H-13471

¹³⁰⁴ Jelentés B.Z. szervezéséről 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

¹³⁰⁵ „Fehér Zoltán” fn. ügynök minősítése 1959.május 19. ÁBTL H-13471

¹³⁰⁶ 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés BKMÖL.XXXV.1.12.f.817.d. valamint a Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Feljegyzés Készült Kecskeméten 1956. november hó 26-án az Úttörőházban megtartott Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet Városi Bizottságának vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 3. old. BKMÖL XXXV.1. 12.f.

¹³⁰⁷ A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint Szűcs Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹³⁰⁸ Szűcs Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 09. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

alapintézmény elleni izgatás¹³⁰⁹ miatt 6 hónapi börtön-büntetést kapott 3 évre felfüggesztve.¹³¹⁰ A Legfelsőbb Bíróság helyben hagyta a megyei bíróság által felállított minősítést,¹³¹¹ de az eljárást megszüntette azt értékelve, hogy komoly részt vállalt az iskolák államosításában és jelentős érdemeket szerzett a materialista világnézet terjesztésében.¹³¹²

Dr. V.D. a Városi Tanács Művelődésügyi Csoportjának tanulmányi felügyelője részt vett az oktatási osztály mellé választott bizottság munkájában, valamint tagja lett a Pedagógus Forradalmi Bizottságnak.¹³¹³ A rendőrség ügynöki munkára szervezte be.¹³¹⁴

Dr. Sz.R. igazgatóhelyettes

kezdeményezte a megyei oktatási osztály vezetőjének leváltását.¹³¹⁵ A pedagógus szakszervezet választó gyűlésen közreműködött a követelési pontok összeállításában.¹³¹⁶ A szovjet csapatok távozásáig sztrájk kezdeményezését indítványozta.¹³¹⁷ Az állambiztonsági szolgálat információszerzés céljából beszervezte.¹³¹⁸

Dr. O.L. Tanár, a „Népfront” városi bizottságának elnökségi tagja¹³¹⁹

a megyei Forradalmi Bizottság” „Intéző Bizottság”-ának tagja, valamint megbízták a helyi sajtó ellenőrzésével.¹³²⁰ 1956. november 01-jén a kommunista vezetők eltávolítását követően bejelentette, hogy lemond bizottsági tagságáról, amit a bizottság elnöke nem fogadott el. Így továbbra is részt vállalt a bizottság munkájában.¹³²¹ A megyei bíróság a népi demokrácia elleni izgatás miatt 8 hónapi börtönre ítélte.¹³²² A Legfelsőbb Bíróság a megyei bíróság által kiszabott büntetés végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztette¹³²³ azzal indokolva, hogy a Nemzeti Bizottság munkájában a Hazafias Népfront Bizottság felkérésére vett részt. A Hazafias Népfront pedig a bizottsági tagokról előzetesen egyeztetett a megyei pártbizottság és tanács vezetőivel.¹³²⁴

K.L. tanár, a kecskeméti Jókai Mór általános iskola párt-szervezetének a titkára, majd a II. Rákóczi Ferenc általános iskola igazgatója.¹³²⁵

1956. november 4-e után a kecskeméti Szovjet Parancsnokság egyik alezredese politikai felvilágosító előadást tartott a tanító képzőben. Eközben többször is megjegyzéseket tett: „mit kerestek itt, miért nem mentek haza, ki hívott ide benneteket. Akkor lássuk az oroszokat,

¹³⁰⁹ VII.B.1510/1958/10. sz. ítélet 9. old. ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹³¹⁰ u.o.

¹³¹¹ Bf. III.1096/1959/21. sz. ítélet ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58

¹³¹² u.o.

¹³¹³ Monográfia I. 48. old.

¹³¹⁴ Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. alosztálya által készített irat 1957. november 14. 17. old. ÁBTL M-17097

¹³¹⁵ Csákvári Ferenc tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. júl.11. ÁBTL Levéltári jelzete: O-15894/317

¹³¹⁶ u.o.

¹³¹⁷ Javaslat dr. Sz.R. operatív nyilvántartásban szereplő személyi anyagának kutató nyilvántartásba vételére 1965. május 11. O-15894/317 valamint Javaslat dr. Sz.R. közbiztonsági őrizetbevételére. 1957. augusztus 21. ÁBTL Levéltári jelzete: O-15894/317

¹³¹⁸ Monográfia I. 49-53. old..

¹³¹⁹ A Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály által készített jegyzőkönyv 1957. július 18. ÁBTL Levéltári jelzete: V-143/189 valamint B.III.1490/1957.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹³²⁰ u.o.

¹³²¹ u.o. 3. old.

¹³²² u.o. 12. old.

¹³²³ A B.M. Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság III/III. alosztály javaslata 1964. szeptember 24. ÁBTL V-143/189 valamint Bf.III.2518/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹³²⁴ B.III.1490/1957.sz. per ítélete 12. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 1958

¹³²⁵ B. 396/1958 sz.per ítélete 2. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

amikor a hátunk közepét.”¹³²⁶ A népi demokrácia elleni izgatás miatt 4 hónapi börtönre ítélték, melynek végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztették és a vádlottat mentesítették a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alól,¹³²⁷ mivel a tanulókat a zűrzavaros időkben nyugalomra intette, valamint a kommunista jelképeket, nevezetesen úttörőzászlókat, Lenin képeket elzárta, nehogy abban kárt tegyenek.¹³²⁸ A Legfelsőbb Bíróság az izgatás büntetését fenntartotta, de a bűnvádi eljárást megszüntette,¹³²⁹ mivel úgy vélte, hogy az őszinteség légköre lehetővé tette a hivatalos állásponttól különböző vélemények megfogalmazását.¹³³⁰

Dr. K.P. tanár

1956. november 26-án a szakszervezet vezetőségválasztó gyűlésén a követeléseket egy háromtagú bizottság tagjaként fogalmazta át és egészítette ki.¹³³¹ Összekötő volt a pedagógus szakszervezet és a munkástanács között.¹³³² A rendőrség két ízben vette preventív őrizetbe. Az első, rövidebb alkalommal 1957. március 12-én, a második, hosszabb alkalommal pedig 1957. augusztus 21-től 1957. december 11-ig.¹³³³ 1958-ig nem taníthatott, majd Tolnára helyezték át.¹³³⁴

Pedagógus Forradalmi Bizottságban résztvevő kecskeméti pedagógusok

A rendőrség a bizottság minden tagját figyelmeztetésben részesítette.¹³³⁵

Baja

B.M. tanár

1956. október elején lérehozta Baján fiatal értelmiségiekből és diákokból a Petőfi Kör.¹³³⁶ Az 1956-os őszi események után Baján a KISZ szervezésében vett részt.¹³³⁷

K.J. tanár

a Pedagógus Forradalmi Tanács vezetőjeként¹³³⁸ a tanárok között szervezett gyűjtést a sztrájkolók megsegítésére.¹³³⁹ Az államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel miatt első fokon 1 év 8 hónapos börtönbüntetést kapott.¹³⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság a büntetést egy évre szállította le.¹³⁴¹

¹³²⁶ u.o.

¹³²⁷ 2416/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹³²⁸ u.o. 5. old.

¹³²⁹ u.o.

¹³³⁰ u.o.

¹³³¹ B.III.1490/1957.sz. per ítélete 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958 valamint a B.M. Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály által készített jegyzőkönyv 1957. július 18. ÁBTL Levéltári jelzete: V-143/189 valamint A Jókai Mór Általános Iskola irodájában felvett jegyzőkönyv R.I. fegyelmi ügyében tartott kivizsgálásról ÁBTL Levéltári jelzete: 30-5582/58 valamint VII.B.1510/1958/10. sz. 5. old. ÁBTL 30-5582/58 valamint 1956. november 26-i Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Városi Bizottság vezetőségválasztó nagygyűléséről készült feljegyzés 4. old.. BKMÖL XXXV.1.12.f.817.d.

¹³³² B.Z. beszervezéséről szóló jelentés 1957. VII. 21. ÁBTL H-13471

¹³³³ A B.M. Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság III/III. alosztály által készített javaslat 1965. március 29. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958

¹³³⁴ Kronológia I.127. old.

¹³³⁵ ÁBTL Monográfia I. 53. old.

¹³³⁶ Kronológia I. 259. old. valamint Monográfia I. 141. old.

¹³³⁷ Kronológia I. 259. old. valamint Monográfia I. 141. old.

¹³³⁸ Biczók Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957.november 19. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint 1814/957/12.sz. ítélet 5. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹³³⁹ 1814/957/12.sz. ítélet 7-8. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹³⁴⁰ u.o. 1. old.

¹³⁴¹ B.f. 3280/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete 3280/1958

T.P.Z. tanárt

1956. október 31-én a III. Béla Gimnáziumban a régi igazgató helyett választották meg.¹³⁴² 1956. november 04-én a katonai toborzásra jelentkező fiatalokat felügyeletük alatt tartották.¹³⁴³ A megyei bíróság felmentette a vádak alól,¹³⁴⁴ mivel tanártársaival igyekezett a gimnazistákat visszatartani a fegyveres ellenállástól, valamint az igazgatói megbízást nem akarta elvállalni.¹³⁴⁵

P.L. tanár

1956. október 26-án, amikor az igazgatónő utasítást adott a kivonulásra, annak végrehajtását néhány tanártársával megtagadta.¹³⁴⁶ Osztályaiban megismertette a gyerekeit a koronás címerrel.¹³⁴⁷ Az 1956-os őszi események alatt diákjait az oroszok elleni utálatra nevelte.¹³⁴⁸ Az órákon romantikus történeteket adott elő a budapesti eseményekről.¹³⁴⁹ 1956. november 04-e után a szülői munkaközösség elnöke jelezte az iskola igazgatójának, hogy P.L. több szülőt arra próbált rávenni, hogy váltassák le az igazgatót kommunista volta miatt.¹³⁵⁰ 1956 decemberében ő is gyűjtött pénzt a sztrájkolók megsegítésére.¹³⁵¹ Államrend elleni izgatásért a bíróság nyolc hónapi börtönre ítélte,¹³⁵² melyet felfüggesztett.¹³⁵³ A megyei bíróság enyhítő körülményként értékelte, hogy megakadályozta a diákok felvonulását.¹³⁵⁴

Sz.J. tanár

részt vett a bajai felkelők kalocsai tüntetésén.¹³⁵⁵ 1956. november 04-én csatlakozott a szovjetek ellen harcolni kívánó csapatokhoz. Miután a karhatalmi alakulatok felszólították a fegyverletételre, a fegyverek átadása nélkül visszatért Bajára.¹³⁵⁶ A megyei bíróság két év 6 hónapos börtönbüntetésre ítélte,¹³⁵⁷ amelyet a Legfelsőbb Bíróság egy év hat hónapra mérsékelte.¹³⁵⁸

¹³⁴² 1814/957/12.sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958.sz. per ítélete valamint Jegyzőkönyv K.J. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Határozat nyomozás elrendeléséről 1957. szeptember 14. ÁBTL 30-5534/57 sz. vizsgálati dosszié

¹³⁴³ Jegyzőkönyv Gergely Ferenc tanú kihallgatásáról 1957. november 20. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint Jegyzőkönyv T.P.Z. kihallgatásáról 1957. szeptember 18. ÁBTL levéltári jelzete: 30-5534/57 valamint B.III.1814/1957/12.sz. ítélet 7. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹³⁴⁴ 1814/957/12.sz. ítélet 1. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹³⁴⁵ u.o. 12. old.

¹³⁴⁶ Vágvölgyi Ferencné tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. november 12. ÁBTL V-142354 valamint B.1710/1957.10. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹³⁴⁷ Jegyzőkönyv Glied Endréné tanú kihallgatásáról 1957. július 09. ÁBTL V-142354 valamint Rosemfeld Józsefné tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 24. ÁBTL V-142354

¹³⁴⁸ Karajkó Jánosné tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. november 11. ÁBTL levéltári jelzete: 30 V-142354 valamint Lukács Tamásné tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 24. ÁBTL V-142354

¹³⁴⁹ Jegyzőkönyv Glied Endréné tanú kihallgatásáról 1957. július 09. ÁBTL V-142354

¹³⁵⁰ Jegyzőkönyv Glied Endréné tanú kihallgatásáról 1957. november 11. ÁBTL V-142354

¹³⁵¹ u.o.

¹³⁵² B.1710/1957.10. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958 valamint Bf. III. 2569/1958/17.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹³⁵³ 1710/1957.10.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹³⁵⁴ u.o.

¹³⁵⁵ Kronológia I. 352. old.

¹³⁵⁶ u.o.

¹³⁵⁷ u.o.

¹³⁵⁸ u.o.

Bácsalmás és Bácsalmás járás**S.E. tanár**

1956. október 26-án a Petőfi-kör megalakulását kezdeményezte.¹³⁵⁹ A községi nemzeti bizottság alakuló gyűlésének levezető elnöke volt¹³⁶⁰ és a megalakult bizottság tagja lett.¹³⁶¹ A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel miatt a megyei bíróság 1 év és 8 hónapi börtönbüntetésre ítélte.¹³⁶² Büntetéséből 15 hónapot töltött le, 5 hónapot pedig 3 évi próbaidőre felfüggesztettek a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1958. december 2-án kelt határozata alapján.¹³⁶³ A Legfelsőbb Bíróság a büntetést helybenhagyta.¹³⁶⁴

D.Gy. a bácsalmási gimnázium igazgatója

1956. október 25-én a rendőrségtől diákfelvonuláshoz kért engedélyt.¹³⁶⁵ Az események után megfosztották vezető beosztásából, és tanárként másik iskolában helyezték.¹³⁶⁶

M.M. iskolaigazgató

Mélykúton tartott beszédet.¹³⁶⁷ A rendőrség preventív őrizetbe helyezte.¹³⁶⁸

K.M. tanár

a forradalmi bizottság munkájáról röpcédula formájában tájékoztatta a közvéleményt.¹³⁶⁹ A rendőrség preventív őrizetbe helyezte.¹³⁷⁰

Dunavecse**Gy.B. tanár**

az 50-es évek elején lemondott párttagságáról,¹³⁷¹ de bírta a tanács- és pártszervek bizalmát.¹³⁷² 1956. október 27-én a gyűlés egyik vezetője a járási párttitkár volt.¹³⁷³ Gy.B. tartott beszédet.¹³⁷⁴ Ezt követően a járási párttitkár kérésére felolvasta az előzetesen a párttitkár által összeállított 16 pontból álló követeléscsomagot.¹³⁷⁵ Megválasztották a nemzeti bizottság elnökévé.¹³⁷⁶ Izgatás büntette miatt 10 hónapi börtönbüntetést kapott, amelynek végrehajtását 3 évi próbaidőre felfüggesztették.¹³⁷⁷ A megyei ügyészség mozgalomban való tevékeny részvétel miatt emelt vádat.¹³⁷⁸ Bár a Legfelsőbb Bíróság az ügyészi minősítést fogadta el, ugyanakkor az első fokon eljáró bíróság által kiszabott büntetést nem változtatta

¹³⁵⁹ 1532/1957/15.sz. ítélet BKMB/ peres iratok jelzete: R 61/ 1970

¹³⁶⁰ Monográfia I. 184. old.

¹³⁶¹ Monográfia II. 7. old.

¹³⁶² B. 1532/ 1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok R 61/ 1970

¹³⁶³ Sárkány Ernő rehabilitációs kérelme B. 1532/ 57.sz. BKMB peres iratok Jelzete: R 61/ 1970 valamint B. 1532/ 1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok jelzete: R 61/ 1970

¹³⁶⁴ Kronológia I. 396. old.

¹³⁶⁵ ÁBTL Monográfia I. 183. old.

¹³⁶⁶ ÁBTL Monográfia I.190. old.

¹³⁶⁷ Monográfia I. 190. old.

¹³⁶⁸ u.o.

¹³⁶⁹ u.o. 189. old.

¹³⁷⁰ u.o.

¹³⁷¹ Jelentés Gy.B.-ről inf. Idő: 1966. VI.1 ÁBTL O-18597/277

¹³⁷² B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

¹³⁷³ u.o.

¹³⁷⁴ ÁBTL Monográfia I. 351. old.

¹³⁷⁵ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

¹³⁷⁶ Kronológia I. 431. old. valamint B.I.1724/1958/10.sz. ítélet 2. old. ÁBTL O-18597/277

¹³⁷⁷ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet ÁBTL O-18597/277

¹³⁷⁸ u.o. 4. old.

meg. Álláspontja szerint azért nem, mert az elkövetett cselekmény súlya nem jelentős.¹³⁷⁹

Kalocsa és Kalocsa járás

G.I. gimnáziumigazgató

az 1956. október 26-án felállított forradalmi munkástanács tagja.¹³⁸⁰ Az 1956-os őszi események után továbbra is az I. István Gimnázium igazgatója volt. 1957 szeptemberében az oktatás akkori helyzetéről tartott. Beszámolójában értékelte az „ellenforradalomban” részt vett pedagógusokat és diákokat.¹³⁸¹ Később MSZMP-tag, majd 1971-ben a Kalocsai Városi Tanács elnöke. Még hosszú évekkkel később is rendőrségi adatközlő volt az események más résztvevőivel kapcsolatban.¹³⁸²

B.S. tanár

1956. október 26-án a tüntetésen elszavalta a Nemzeti Dalt.¹³⁸³ 1956. október 31-én a Forradalmi Bizottság alakuló ülésén a Nemzeti Parasztpártot képviselte.¹³⁸⁴ Bő egy évvel az 1956-os októberi eseményeket követően népművelési felügyelőként számolt be a tanácsülésen.¹³⁸⁵ Miután közölték, hogy a Nemzeti Parasztpárt nem működhet, átigazolt a városi MSZMP elnökségébe.¹³⁸⁶ 1959-ben kizárták a pártból, valamint hosszú éveken keresztül megfigyelték.¹³⁸⁷

Dr. K.Z. tanár

A forradalmi bizottság elnöke¹³⁸⁸ november 3-án lemondott a forradalmi bizottságban betöltött elnöki tisztségéről.¹³⁸⁹ Letartóztatása után körülbelül egy évre internálták.¹³⁹⁰

Sz.S. Kollégiumigazgató, járási szakszervezeti vezető¹³⁹¹ és a Hazafias Népfront helyi elnöke¹³⁹²

a megalakult járási forradalmi bizottság intéző bizottságának elnöke.¹³⁹³ Megkapta a „kiváló tanár” kitüntetést, valamint a „Munka érdemrend ezüst fokozatát”.¹³⁹⁴ 1957 májusában internálták, azonban felsőbb utasításra szabadon engedték.¹³⁹⁵

Zs.I. tanító

1956. október 31-én az esti órákban immár a járási tanács új elnökeként részt vett a járási nemzeti bizottság alakuló ülésén, mely bizottság őt is tagjai közé választotta.¹³⁹⁶ 1957.

¹³⁷⁹ Bf. V. 1707/1959/21.sz. ítélet ÁBTL O-18597/277

¹³⁸⁰ Kronológia I. 489. old.

¹³⁸¹ Geri István beszámolója az oktatás helyzetéről és feladatairól az 1957. szeptember 20-i ülésre Kalocsa város 1957. szeptember 20-i üléséről szóló jegyzőkönyv melléklete BKMÖL XXIII. 526 l.d.

¹³⁸² Információ Zs.I.-ről 1971. július 19. ÁBTL O-15894/312 valamint a Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság által készített feljegyzés 1968. augusztus 03. ÁBTL O-15894/312

¹³⁸³ Feljegyzés 1965. május 05. ÁBTL O-15894/65

¹³⁸⁴ Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 1. old. Megjegyzés: nincs dátum a jegyzőkönyvön ÁBTL O-14967/218

¹³⁸⁵ Kalocsa tanács vb 1957. december 13-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Baradlay Sándor népművelési felügyelő beszámolója a művelődésügy helyzetéről az 1957. december 13-i ülésre BKMÖL XXIII. 527. l.d.

¹³⁸⁶ Jegyzőkönyv Kalocsa tanács vb 1957. december 13-i üléséről BKMÖL XXIII. 527. l.d.

¹³⁸⁷ u.o.

¹³⁸⁸ Jegyzőkönyv dr. K.Z. kihallgatásáról 1. old. Megjegyzés: nincs dátum ÁBTL O-14967/218

¹³⁸⁹ u.o. 3. old.

¹³⁹⁰ Feljegyzés 1965. március 08. ÁBTL dr. K.Z. O-14967/218 valamint dr. K.Z. főiskolai tanársegéd kizsorítására tett javaslat 1966. június 20. O-14967/218

¹³⁹¹ Kronológia II. 516. old.

¹³⁹² Kronológia II. 499. old.

¹³⁹³ Kronológia II. 499. old.

¹³⁹⁴ dr. Sz.S. Személyi nyilvántartó lap 31865 BKMÖL XXIII/11.189. doboz

¹³⁹⁵ Monográfia I. 270. old.

március végétől 1958. január közepéig közbiztonsági őrizetben tartották.¹³⁹⁷ Bár más hivatalos feljegyzés szerint ez 1957 áprilisától 1957 novemberéig történt.¹³⁹⁸

M.J. tanár

az október 31-én megalakult Forradalmi bizottság tagja.¹³⁹⁹ A „Kalocsa és Vidéke” című újság főszerkesztője.¹⁴⁰⁰ A „Beköszöntő” c. vezércikk megírása¹⁴⁰¹ miatt izgatás büntetében bűnösnek találták és 1 év 6 hónapra ítélték.¹⁴⁰² A Legfelsőbb Bíróság a büntetést egy év 3 hónapra szállította le, mivel a cikk nem tartalmazott új elemeket ahhoz képest, amely az országos sajtóban, illetve a rádióban abban az időben napvilágot látott. 1956. november 4-e után írt cikkeivel a konszolidációt igyekezett előmozdítani ugyanabba az újságba írt cikkeivel.¹⁴⁰³

Kiskőrös

K.T. tanár, a pedagógus szakszervezet járási vezetője¹⁴⁰⁴

az 1956. október 31-én megválasztott¹⁴⁰⁵ Járási Nemzeti Bizottságnak lett tagja,¹⁴⁰⁶ belépett a Nemzetőrségbe is.¹⁴⁰⁷ Pozíciójára tekintettel nem indítottak eljárást ellene.¹⁴⁰⁸

F.S. tanár

1956. október 26-án tetten érték, amint a szovjet emlékműről eltávolítja a vörös csillagot.¹⁴⁰⁹ 1956. október 27-én a tüntetésen felolvasta a követeléseket,¹⁴¹⁰ majd nemzetőrparancsnok-helyettes¹⁴¹¹ lett. 1956. október 29-én tagja lett a Nemzeti Bizottságnak.¹⁴¹² 1957. február 13-án közbiztonsági őrizetbe helyezték.¹⁴¹³ F.S. a Legfőbb Ügyészséghez fellebbezett. A Legfőbb Ügyészség 1957. március 29-én a közbiztonsági őrizetét megszüntette.¹⁴¹⁴

Kiskunfélegyháza

Sz.E. tanár

az iskolában arról mesélt diákjainak, hogy Csehszlovákiában a Magyarországtól elcsatolt területeken élő magyar kisebbséget üldözték magyarsága miatt. A diákokat arra buzdította, hogy a későbbiekben legyen céljuk visszaszerezni a „rég Magyarországot” is.¹⁴¹⁵ A bíróság

¹³⁹⁶ Kronológia II. 499. old.

¹³⁹⁷ Feljegyzés 1965. június 3. ÁBTL O-15894/312

¹³⁹⁸ Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság III/III. alosztály által készített feljegyzés 1965. május 15. ÁBTL O-15894/312

¹³⁹⁹ Határozat az előzetes letartóztatás elrendeléséről 1958. április 21. ÁBTL V-143.621

¹⁴⁰⁰ Jegyzőkönyv M.J. kihallgatásáról 1958. április 18. ÁBTL V-143.621

¹⁴⁰¹ B 639/1958.sz. per ítélete BKMÖL XXV.30.B

¹⁴⁰² u.o.

¹⁴⁰³ Bf. 3146/1958.sz. per ítélete BKMÖL XXV. 30.B.

¹⁴⁰⁴ Id. Vékony Benjámintanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február hó 19. ÁBTL O-15894/180

¹⁴⁰⁵ Kronológia II. 562. old.

¹⁴⁰⁶ ÁBTL Monográfia I. 244. old.

¹⁴⁰⁷ Kronológia II. 562. old.

¹⁴⁰⁸ ÁBTL Monográfia I. 244. old.

¹⁴⁰⁹ Lezsák Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. február hó 07. ÁBTL O-15894/180

¹⁴¹⁰ Jegyzőkönyv F.S. kihallgatásáról 1957. február hó 13. ÁBTL O-15894/180

¹⁴¹¹ Kronológia II. 562. old.

¹⁴¹² Id. Vékony Benjámintanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. évi február hó 19. ÁBTL O-15894/180

¹⁴¹³ F.S. közbiztonsági őrizetbe vétele 1957. évi február hó 23. ÁBTL O-15894/180

¹⁴¹⁴ F.S. közbiztonsági őrizetbe helyezése Fogalmazvány Legfőbb Ügyészség ikt.sz.:1957.Áfl.közb. 795/Legf.Ü. 1957. március 29. ÁBTL O-15894/180

¹⁴¹⁵ B 1502/1957.32.sz. ítélet ÁBTL V-143191

gyűléltre való izgatás büntetében mondta ki bűnösnek. Főbüntetésül 1 év börtönbüntetést kapott, amelyet azonban 3 évre felfüggesztettek.¹⁴¹⁶

T.Á. tanár

1956. október 27-én a tüntetésen beszédet mondott.¹⁴¹⁷ A „Munkás-Paraszt-Katona-Értelmiségi Tanács” elnöke lett.¹⁴¹⁸ A Minisztertanács titkárságáról kapott instrukciók alapján október 29-én előkészítette a „forradalmi” bizottság megszervezését.¹⁴¹⁹ 1956. október 30-án a Forradalmi tanács alakuló ülésének levezető elnöke.¹⁴²⁰ A helyi József Attila Általános Iskola igazgatójának nevezték ki. 1956. november 5-én a tantestületben bizalmi szavazást kezdeményezett, melyen a tantestület nem erősítette meg tisztségében, így az igazgatói megbízást visszaadta.¹⁴²¹ A tanév végén fegyelmi határozattal elbocsátották, melyet 1957. július 15-én kelt beadványában fellebbezett meg.¹⁴²² 1957. július 9-étől 1958. május 20-ig volt közbiztonsági őrizetben.¹⁴²³ A megyei bíróság államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntettéért két év börtönbüntetésre ítélte.¹⁴²⁴ A Legfelsőbb Bíróság a büntetés mértékén nem változtatott,¹⁴²⁵ de annak végrehajtása alól T.Á. az 1959. évi 12.sz. tvr. alapján közkegyelem folytán mentesült.¹⁴²⁶

Kiskunhalas

S.E. a járási tanács oktatási osztályának vezetője és párttitkára

az összevont járási és városi forradalmi bizottság tagja.¹⁴²⁷ 1956-ban történő leváltása után egy tsz iskolába helyezték át.¹⁴²⁸ Azonban egy 1965-os felülvizsgálati jelentés már arról szólt, hogy rehabilitálták.¹⁴²⁹

K. J. tanár

1956. október 28-án kifogásolta az Ideiglenes Munkás-Paraszt-Katona Tanács megnevezést és javaslatára Nemzeti Forradalmi Tanácsra változtatták a testület megnevezését.¹⁴³⁰ 1956. október 29-én követelte, hogy a tanács munkájába vonják be a koalíciós pártok, azon belül is elsősorban a Független Kisgazdapárt korábbi városi vezetőjét is.¹⁴³¹ 1956. december 23-án ő vitte fel Budapestre az iskolák és diákok adományait.¹⁴³² Általános iskolai tanárrá fokozták le

¹⁴¹⁶ u.o.

¹⁴¹⁷ T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 (Megjegyzés: a kihallgatás dátuma korábbi, mint a nyomozás elrendelése) valamint T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191

¹⁴¹⁸ T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 13. ÁBTL V-143191 valamint B.1502/1957-32. sz. ítélet 7. old. ÁBTL V-143191

¹⁴¹⁹ Palásti Jánosné tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191 valamint B.1502/1957.32. sz. ítélet 8. old. ÁBTL V-143191 valamint T.Á. kihallgatási jegyzőkönyv 1957. szeptember 10. ÁBTL V-143191

¹⁴²⁰ Jegyzőkönyv Ideiglenes Nemzeti Tanács üléséről 1956. október 30. ikt.sz.: 26-8/Tan.1956. 1. old. ÁBTL V-143191

¹⁴²¹ B.1502/1957-32. sz. ítélet 14. old. ÁBTL V-143191 valamint T.Á. beadványa Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz 1957.július 15. 2. old. ÁBTL V-143191

¹⁴²² T.Á. beadványa Városi Pedagógus Egyeztető Bizottsághoz 1957.július 15. 1. old. ÁBTL V-143191

¹⁴²³ B.1502/1957.sz. per ítélete 3. old. MOL XX-5-D levéltári jelzete: Bf.II.1774/1959

¹⁴²⁴ u.o. 1. és 5. old.

¹⁴²⁵ u.o.

¹⁴²⁶ Bf.II.1774/1959/40. sz. ítélet ÁBTL V-143191

¹⁴²⁷ Kronológia II. 733. old.

¹⁴²⁸ Sasvári Ede András anyagának felülvizsgálatáról jelentés 1965. július 06. ÁBTL O-15894/349

¹⁴²⁹ u.o.

¹⁴³⁰ Kronológia II. 709. old.

¹⁴³¹ u.o.

¹⁴³² u.o. 730. old.

és áthelyezték Szalkszentmártonba. Ezt követően internálták, majd kitiltották Kiskunhalasról és a járásból is.¹⁴³³

Izsák

H. L. tanár

a Forradalmi Bizottság tagja.¹⁴³⁴ A bizottságban kezdeményezte az iskolaigazgató leváltását és kiutasítását a faluból.¹⁴³⁵ A Nemzeti Bizottság új igazgatónak őt javasolta.¹⁴³⁶ A tantestülettel Nagy Imrét támogató hűségnyilatkozatot fogadtatott el.¹⁴³⁷ Tevékenyen részt vett a Paraszt Párt megszervezésében. Még 1957 februárjában is a párt működésének szükségességét hangsúlyozta.¹⁴³⁸ A rendőrség mérlegelte beszerzésének lehetőségét is, de ő nem ijedt meg a zsarolástól.¹⁴³⁹ A bíróság a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetéseért 8 hónapi börtönbüntetésre ítélte.¹⁴⁴⁰ A börtönbüntetést a Bt. 55. §-a alapján három évi próbaidőre felfüggesztette.¹⁴⁴¹ A büntetés kiszabásánál tekintetbe vette azt is, hogy a fegyelmi eljárás során már elmarasztalták. Munkáját továbbra is megtarthatta. Munkáját az események után kifogástalanul végezte.¹⁴⁴² A Legfelsőbb Bíróság a büntetést egy évre emelte fel, azonban három év próbaidőre felfüggesztette¹⁴⁴³ és mentesítette a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól.¹⁴⁴⁴

Dr. R. L. a helyi pedagógus szakszervezet elnökhelyettese

1956. december 10-én ismertette a tantestülettel a sztrájkról szóló döntést. A tantestület megjelent töredéke a sztrájk megtartása mellett foglalt állást.¹⁴⁴⁵ Az értekezleten a párttitkár felszólította a nevelőket, hogy álljanak el a tervezett sztrájktól, mert féltő, hogy az rendbontásba torkollik. Dr. R.L. közölte, hogy a sztrájkot megtartják, de ígéretet tett arra, hogy az rendbontás nélkül fog lezajlani.¹⁴⁴⁶ Részt vett az EPOSZ szervezésében, valamint a KISZ keretén belül a község szocialista kultúráját igyekezett elmélyíteni.¹⁴⁴⁷ A megyei bíróság államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetéseért hat hónapi börtönbüntetésre ítélte.¹⁴⁴⁸ A Bt. 55. §-a alapján három évi próbaidőre felfüggesztette.¹⁴⁴⁹ A bíróság értékelte, hogy a vádlott a fegyelmi eljárás során már megkapta

¹⁴³³ u.o. 732. old.

¹⁴³⁴ Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. 3. old. ÁBTL V-143.454 valamint Összefoglaló jelentés H.L.izsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

¹⁴³⁵ Géro Sándor tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 09. ÁBTL V-143.454 valamint Összefoglaló jelentés H.L. izsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454 valamint Szabó Lajos tanú kihallgatási jegyzőkönyv 2. old. 1957. november 28. ÁBTL V-143.454

¹⁴³⁶ Tóvis Ferenc tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. december 11. ÁBTL V-143.454 Megjegyzés: az események idején a járási oktatási osztály vezetője

¹⁴³⁷ Kovács Gyula tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. december 09. 2. old. ÁBTL V-143.454

¹⁴³⁸ Összefoglaló jelentés H.L. vizsáki tanító ügyében 1957. november 15. ÁBTL V-143.454

¹⁴³⁹ u.o.

¹⁴⁴⁰ 185/1958/6.sz. ítélet 1958. szeptember 17. ÁBTL V-143.454

¹⁴⁴¹ u.o. 5. old. ÁBTL V-143.454

¹⁴⁴² u.o.

¹⁴⁴³ Bf 814/1959.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 814/1959

¹⁴⁴⁴ u.o.

¹⁴⁴⁵ Jegyzőkönyv H.L. kihallgatásáról 1957. december 10. 2. old. ÁBTL V-143.454 valamint Jegyzőkönyv dr. R.L.kihallgatásáról 1957. december 10. 3. old. ÁBTL V-143.454

¹⁴⁴⁶ u.o.

¹⁴⁴⁷ u.o.

¹⁴⁴⁸ B.185/1958/6. sz.. ítélet ÁBTL V-143.454

¹⁴⁴⁹ u.o. 5. old.

a fegyelmi büntetést. Állását továbbra is megtarthatta. Munkáját az események után kifogástalanul végezte.¹⁴⁵⁰ A Legfelsőbb Bíróság mentesítette a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól.¹⁴⁵¹

Hetényegyháza

S.I. tanító

A nemzeti bizottság tagja.¹⁴⁵² A fegyelmi eljárást követően Ágasegyházára helyezték.¹⁴⁵³ Izgatás büntette miatt egy év négy hónapos büntetésre ítélték.¹⁴⁵⁴ A bíróság értékelte, hogy a tanító nem önszántából vett részt a bizottság munkájában, hanem „felhívásra”.¹⁴⁵⁵ A Legfelsőbb Bíróság büntetését hat hónapra mérsékelte.¹⁴⁵⁶ A vád alapját nem elsősorban 1956 októberében, az Ideiglenes Nemzeti Bizottságban betöltött tagsága, ténykedése, vagy kijelentései képezték, hanem a Kádár Jánosra a konszolidáció időszakában tett kijelentései.¹⁴⁵⁷

Sz.B. iskolaigazgató

1956. november 03-án a végleges nemzeti bizottság megalakulásában vett részt.¹⁴⁵⁸ Fegyelmi büntetesként leváltották igazgatói tisztségéről.¹⁴⁵⁹

Kerekegyháza

P.Gy. tanár

1956. október 22-én vagy 23-án az értelmiségi gyűlésen felszólalt az iskolák újbóli egyházi kézbe adása mellett.¹⁴⁶⁰ A nemzeti bizottság tagja volt. A bíróság szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettségért egy év két hónapi börtönbüntetéssel sújtotta.¹⁴⁶¹ A bíróság a Btá. enyhítő szakaszát alkalmazta.¹⁴⁶² Az enyhe büntetés kiszabását azzal indokolta, hogy a nemzeti bizottság működése alatt sem zavargások, sem erőszakos bűncselekmények nem történtek.¹⁴⁶³ A Legfelsőbb Bíróság felmentette a vádak alól „büntethetőséget kizáró okból”,¹⁴⁶⁴ mivel nem állapította meg a szervezkedés vezetésének, vagy a szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetést.¹⁴⁶⁵ Ítéletét azzal támasztotta alá, hogy a nemzeti bizottság alakuló üléséről készült jegyzőkönyv azt tartalmazta, hogy az a fennálló államhatalmi szervekkel összhangban fogja tevékenységét folytatni.¹⁴⁶⁶

N.L. iskolaigazgató

a Nemzeti Bizottság elnöke.¹⁴⁶⁷ A rendőrség 1957. április 1-jén preventív őrizetbe vette.¹⁴⁶⁸

¹⁴⁵⁰ u.o.

¹⁴⁵¹ Bf 814/1959.sz. per ítélete MOL XX-5-D levéltári jelzete: 814/1959

¹⁴⁵² Jegyzőkönyv S.I. kihallgatásáról 1958. január 23. ÁBTL V-143.448

¹⁴⁵³ B.280/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958 valamint Jegyzőkönyv S.I. kihallgatásáról 1958. január 23. ÁBTL V-143.448,

¹⁴⁵⁴ B.280/1958sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzet: 2678/1958

¹⁴⁵⁵ u.o.

¹⁴⁵⁶ u.o.

¹⁴⁵⁷ u.o.

¹⁴⁵⁸ Jegyzőkönyv S.I. kihallgatásáról 1958. január 23. ÁBTL V-143.448

¹⁴⁵⁹ Monográfia I. 107. old.

¹⁴⁶⁰ 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30.B.

¹⁴⁶¹ u.o.

¹⁴⁶² u.o.

¹⁴⁶³ u.o.

¹⁴⁶⁴ 387/1959/48.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 387/1959

¹⁴⁶⁵ u.o.

¹⁴⁶⁶ u.o.

¹⁴⁶⁷ 1353/1957/39.sz. ítélet BKMÖL XXV. 30.B.

Iskolaigazgatói beosztásából fegyelmi határozattal elbocsátották és az alsópusztai iskolába került tanítónak.¹⁴⁶⁹

Kunszállás

Sz.Gy. tanító

nemzeti bizottsági tagként a község nemzetőrparancsnoka volt.¹⁴⁷⁰ Büntető eljárás nem indult ellene.¹⁴⁷¹

F.B. a járási tanács oktatási osztályának vezetője

1957. február 1-től a járási tanácstól távoznia kellett és a városi tanács oktatási osztályának egyik beosztottjaként dolgozott tovább.¹⁴⁷²

T.B. tanító

a nemzeti bizottság elnöke volt.¹⁴⁷³ 1956. november 01-jén ismertette, hogy a pártokat meg kell alakítani.¹⁴⁷⁴ A kommunista igazgató leváltása után az iskola igazgatója lett.¹⁴⁷⁵ A november 1-i gyűlésen jelentette be, hogy lemond a tanácselnöki és a nemzeti bizottság elnöki tisztségről.¹⁴⁷⁶ 1956. november 03-án megakadályozta, hogy a járási forradalmi bizottságba bekerüljenek kommunista funkcionáriusok.¹⁴⁷⁷ 1957. február 15-én tartóztatták le, és ezt követően internálták.¹⁴⁷⁸ A honvédségtől támogató nyilatkozatot kapott, miszerint „ellenforradalmi” tevékenységben nem vett részt.¹⁴⁷⁹ A kapott igazolás egy példányát benyújtotta a Legfőbb Ügyészségre, amelynek következtében 1956. május 30-án kiengedték az internáló táborból.¹⁴⁸⁰ A honvédség által kiadott igazolás ellenére azonban 1957. július 13-án ismét letartóztatták.¹⁴⁸¹ A megyei bíróság népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételért 6 évi börtönbüntetésre ítélte.¹⁴⁸² A Legfelsőbb bíróság 6 évről 4 évre módosította az ítéletet.¹⁴⁸³ Az elsőfokú bírósággal egyetértett abban, hogy T.B.-nak kezdeményező szerepe volt az események alakulásában, azonban indoklásában kifejtette, hogy viselkedésének nagy szerepe volt abban, hogy nem alakultak ki komolyabb támadások a községi funkcionáriusokkal szemben. Erre való tekintettel alkalmazta a törvény által biztosított enyhítő szakaszokat.¹⁴⁸⁴

¹⁴⁶⁸ N.L. preventív őrizetbe helyezéséről szóló határozat 1957. április 1. ÁBTL O-15894

¹⁴⁶⁹ N.L. ellenforradalmi tevékenységéről szóló jelentés 1965. ápr.27. ÁBTL O-15894 valamint Jelentés N.L. kerekegyházi lakosról 1968. augusztus 27. ÁBTL O-15894

¹⁴⁷⁰ ÁBTL Monográfia I. 337. old.

¹⁴⁷¹ u.o.

¹⁴⁷² Farkas Béla tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. június 28. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷³ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 1957. július 20. 5. old. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁴ Jegyzőkönyv H. Kovács Antal tanú kihallgatásáról 1957. július 10. ÁBTL V-143.740 valamint 1158/1957/18.sz. ítélet 1958. január 11. 21. old. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁵ Kun Dezső tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. június 22. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁶ Határozat terheltként való felelősségre vonásról 8-9. old. 1957. július 20. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁷ 1158/1957/18.sz. ítélet 1958. január 11. 22. old. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁸ T.B.-né gyanúsított kihallgatásáról szóló jegyzőkönyv 5. old. 1957. július 18. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁷⁹ Bakó György tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1957. július 03. 3. old. ÁBTL V-143.740 valamint Bakó György és Veres Imre nyilatkozata 1957. május 16. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁸⁰ T.B.-né gyanúsított kihallgatásáról szóló jegyzőkönyv 5. old. 1957. július 18. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁸¹ 1158/1957/18.sz. ítélet 1958. január 11. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁸² u.o.

¹⁴⁸³ 2374/1958/25.sz. ítélet 1958. október 22. 1. old. ÁBTL V-143.740

¹⁴⁸⁴ u.o.

Kunszentmiklós

Dr. Cs.F. tanár

a helyi nemzeti bizottság elnöke,¹⁴⁸⁵ egyben ő lett a községi tanács vb elnöke is.¹⁴⁸⁶ Azonban a Dunavecsei Járási Tanács VB elnöke arról tájékoztatta, hogy a nemzeti bizottság elnöksége mellett nem vállalhatja el a községi tanács elnökségét, ugyanis a tanácstörvény értelmében a tanácselnököt nem lehet erőszakos módon leváltani.¹⁴⁸⁷ 1956. október 30-án Dunatétlen községben, a Járási Pártbizottság által a megalakítandó MSZMP érdekében szervezett falugyűlésen¹⁴⁸⁸ kifogást emelt az ellen, hogy még nem alakult meg a járási forradalmi tanács.¹⁴⁸⁹ Felszólalásának következtében a járási pártbizottság részéről delegált küldöttek a falubeliek haragja elől kénytelenek voltak a termet elhagyni.¹⁴⁹⁰ Az általa a községekből összegyűjtött nemzeti bizottsági tagokkal megalakította a járási nemzeti bizottságot. Javaslatára leváltották a járási tanácselnököt, azonban a küldöttek dr. Cs. F. javaslatával szemben megtartották pozíciójában a régi járási tanácselnököt.¹⁴⁹¹ 1957. március 11-én tartóztatták le.¹⁴⁹² A bíróság népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételért 10 évi börtönre ítélte.¹⁴⁹³ A bíróság szerint a nemzeti bizottság nem attól tekinthető ellenforradalminak, hogy a tanácsai szervezeteket helyettesítette, hanem attól, hogy abban nem a MDP tagok kaptak helyet.¹⁴⁹⁴ 1956. november 21-én a járási tanács vb ülésén a járási párttitkár őt tette felelőssé a helyzet eldurvulásáért.¹⁴⁹⁵ A bíróság szerint „a népi demokratikus államrend ellensége”.¹⁴⁹⁶ A Legfelsőbb Bíróság három évre csökkentette büntetését¹⁴⁹⁷ azért, mert fellépése jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az események nem durvultak el.¹⁴⁹⁸

Felsőerek

T.I. tanító

1956. október 27-én a szakmári tanácsitkár utasítására közölte az emberekkel, hogy „forradalom” van, és meg kell választani a munkástanácsi tagokat, valamint ismertetni kell a felsőerekiek követeléseit.¹⁴⁹⁹ A megalakult munkástanács tagja.¹⁵⁰⁰ Másnap lemondott munkástanácsi tagságáról.¹⁵⁰¹ Figyelmeztette a parasztságot, hogy nem fog visszajönni a régi rendszer és a rendet fent kell tartani.¹⁵⁰² 1957 elején azt mondta, hogy mire az általa vezetett táncsoport a táncot betanulja, már nem Kádár lesz hatalmon. Állásából elbocsájtották¹⁵⁰³ és

¹⁴⁸⁵ 1072/1957/16.sz. ítélet 10. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁴⁸⁶ u.o.

¹⁴⁸⁷ u.o.

¹⁴⁸⁸ u.o. 19. old.

¹⁴⁸⁹ u.o. 11. old.

¹⁴⁹⁰ u.o.

¹⁴⁹¹ u.o. 12. old.

¹⁴⁹² 1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁴⁹³ u.o.

¹⁴⁹⁴ u.o.

¹⁴⁹⁵ Kronológia II. 434. old.

¹⁴⁹⁶ 1072/1957/16.sz. ítélet 24. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁴⁹⁷ 2904/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁴⁹⁸ 2904/1958.sz. per ítélete 5-6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁴⁹⁹ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. október 14. 4. old. ÁBTL V-151.886/1

¹⁵⁰⁰ u.o.

¹⁵⁰¹ Jegyzőkönyv T.I. kihallgatásáról 1958. augusztus 11. ÁBTL V-151.886/1

¹⁵⁰² u.o.

¹⁵⁰³ Zs.I. kihallgatási jegyzőkönyv 1958. október 15. 2. old. ÁBTL V-151.886/2

1957 februárjában közbiztonsági őrizetbe helyezték,¹⁵⁰⁴ ahonnan 1957. december 24-én szabadult.¹⁵⁰⁵ A bíróság a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetéseért három évi börtönbüntetésre ítélte.¹⁵⁰⁶ A bíróság súlyosbító körülményként értékelte, hogy 1956. november 4-e után is folytatott „ellenforradalmi cselekményeket”.¹⁵⁰⁷ A Legfelsőbb Bíróság börtönbüntetését két évre csökkentette indoklása szerint azért, mert a kiszabott büntetést túl szigorúnak találta.¹⁵⁰⁸ 1959-ben kegyelemben részesült, 1970-ben pedig mentesült a büntetett előítélethez fűződő hátrányok alól.¹⁵⁰⁹

Tiszakécske

B.Gy. tanár

1956. október 27-én elkísérte a diákokból álló küldöttséget a tanácsházára, ahol az összeállított követeléseket a tanácselnöknek adták át.¹⁵¹⁰ Október 30-án a bizottság elnökévé választották.¹⁵¹¹ 1956. november 04-e után a Kádár kormányról kijelentette, hogy hatalmát csak a szovjet fegyverek tudják biztosítani, amelyet az ENSZ csapatok fognak megdönteni.¹⁵¹² Tanácsstag maradt, mivel az októberi események előtt is tanácsstag volt.¹⁵¹³ 1957 januárjában egy tanácsi ülésen egy fegyelmi ügy előadójaként az ügyben érintett elbocsátását javasolta.¹⁵¹⁴ 1957 februárjában a tanácselnök személyével kapcsolatosan a tanácselnök áthelyezését javasolta, mivel az nem volt párttag.¹⁵¹⁵ 1957. július 9-én tartóztatták le.¹⁵¹⁶ A megyei bíróság államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételéért két év börtönbüntetésre ítélte.¹⁵¹⁷ A bíróság kijelentette, hogy megtévedt dolgozó.¹⁵¹⁸ A büntetés kiszabásánál alkalmazta a Bt. enyhítő szakaszait.¹⁵¹⁹ A Legfelsőbb Bíróság izgatásra változtatta a minősítést és 1 évi börtönbüntetésre mérsékelte a büntetést, amelynek végrehajtását három évre felfüggesztette.¹⁵²⁰ Döntését arra alapozta, hogy a sajnálatosnak minősített légitámadás utáni nehéz helyzetben főleg az ő érdemének tulajdonította, hogy a községben sikerült a rendet helyreállítani és erőszakos cselekményre nem került sor. A Legfelsőbb Bíróság a megyei bírósággal egyezően hangsúlyozta, hogy nem „tudatos ellenforradalmár”, hanem „megtévedt dolgozó”, aki az 1956-os őszi események után

¹⁵⁰⁴ B.1630/1958/8.sz. ítélet 1958. november 29. 4. old. ÁBTL V-151.886/1

¹⁵⁰⁵ Ambrus Kálmán tanú kihallgatási jegyzőkönyv 1958. szeptember 30. ÁBTL V-151.886/2

¹⁵⁰⁶ B.1630/1958/8. sz. ítélet 3. old. ÁBTL V-151.886/1

¹⁵⁰⁷ u.o. 6. old.

¹⁵⁰⁸ Bf.VI.1329/1959/14. sz. ítélet 1959. augusztus.10. ÁBTL V-151.886/1

¹⁵⁰⁹ Lekerdezés 1985.07.15. ÁBTL V-151.886/2

¹⁵¹⁰ 928/1957/23.sz. ítélet 3. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵¹¹ u.o. 6. old.

¹⁵¹² u.o.

¹⁵¹³ 928/1957/23. sz. ítélet 6. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵¹⁴ Megjegyzés: B.Gy. vb tag egy fegyelmi ügyben (Szilágyi Gáborné) felvett jegyzőkönyvet ismertet és javasolja a titkos szavazást. A végrehajtóbizottság Szolágyi Gáborné igazgatási előadót azonnali hatállyal elbocsátani javasolja.

Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. január 4-i üléséről készült jegyzőkönyve BKMÖL XXIII 775.b

¹⁵¹⁵ Tiszakécske Tanács Végrehajtóbizottságának 1957. január 30-i üléséről készült jegyzőkönyve 4. old. BKMÖL XXIII 775.b.

¹⁵¹⁶ 928/1957/23.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵¹⁷ u.o.

¹⁵¹⁸ u.o. 13. old.

¹⁵¹⁹ u.o. 12. old.

¹⁵²⁰ 3231/1958/28.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

hibáját kijavítva igyekezett munkáját végezni.¹⁵²¹

Sz..S. tanár

a megyei bíróság izgatás miatt hat hónapos börtön-büntetéssel sújtotta,¹⁵²² azonban a Legfelsőbb Bíróság vele szemben a bűnvádi eljárást megszüntette.¹⁵²³ A bíróság kijelentette, hogy nem tudatos ellenforradalmár, hanem megtévedt dolgozó.¹⁵²⁴ Ezért nem a törvény vasszigorát alkalmazta a büntetés kiszabásánál,¹⁵²⁵ hanem mindkét pedagógus esetében alkalmazta a Btá. enyhítő szakaszait.¹⁵²⁶

B.Gy. tanító

A Nemzeti Bizottság tagja, a nemzetőrség parancsnoka.¹⁵²⁷ Rendőri felügyelet alá helyezték, de tovább dolgozhatott pedagógusként.¹⁵²⁸

¹⁵²¹ u.o.

¹⁵²² B.928/1957/23.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵²³ 3231/1958/28.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵²⁴ 928/1957/23.sz. ítélet 13. old. MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁵²⁵ u.o.

¹⁵²⁶ u.o. 12. old.

¹⁵²⁷ ÁBTL Monográfia I. 130. old.

¹⁵²⁸ u.o.

3. sz. melléklet:

Kimutatás a diákok 1956 őszén és 1957 első negyedében kifejtett tevékenységéről és sorsuk további alakulásáról az általam vizsgált perek alapján

Kiskunfélegyháza

F.P. középiskolás

az általános iskolában részt vett jutalomüdvülésben és táborozásban. Már I. gimnazista korában tagja lett a városi DISZ-bizottságnak. III. osztályos gimnazistaként az iskola DISZ-titkárává választották.¹⁵²⁹ Mint a diákság küldötte tagja volt a forradalmi bizottságnak, szolgálatot teljesített a Nemzetőrségben, valamint november közepén szovjet- és Kádár-ellenes jelszavakat tartalmazó röpcédulákat ragasztott ki több diáktársával a város különböző pontjain.¹⁵³⁰ A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetőben mondta ki bűnösnek a bíróság.¹⁵³¹ A bíróság enyhítő körülményként értékelte a teljes körű beismerést, valamint azt a tényt, hogy gondolkodását tanárának káros nézetei befolyásolták.¹⁵³² Ennek ellenére nem tekintett el a börtönben letöltendő büntetéstől.¹⁵³³ Ugyanakkor a hat hónapos szabadságvesztés¹⁵³⁴ az adott tényállást figyelembe véve nem tekinthető súlyos mértékűnek. Mivel a büntetés mértéke nem haladta meg az egy évet, az 1950. évi II. törvény 63.§-ának /1/ bekezdése és a 65.§-ának a/ pontja értelmében automatikusan rehabilitációban részesült, azaz mentesült a hátrányos jogkövetkezmények viselése alól.¹⁵³⁵

B.L. középiskolás

részt vett az 1956. október 26-án, a felnőttek részvételével megtartott tüntetésen a bíróság épülete előtt valamint a szovjet hősi emlékműnél. A nemzetőrségben rendfenntartó járőrszolgálatot látott el, valamint nyilvános helyeken röpcédulákat helyezett el.¹⁵³⁶ A bíróság nevelő jelleggel az eljárást megszüntette.¹⁵³⁷ A pedagógiai szakvéleményre támaszkodva a bíróság úgy érvelt, hogy tette nemcsak jogi, hanem nevelési problémát is felvet¹⁵³⁸ megállapítva a pedagógusok felelősségét és mulasztását is. A bírói érvelés szerint a pedagógusok hagyták, hogy a fiatalok ilyen kritikus időszakban meggondolatlanul cselekedjenek, mitőbb maguk is az események káros befolyása alá kerültek.¹⁵³⁹ Az enyhének mondható diákítélet nem titkolt célja az volt, hogy a fiatalokúakat visszasegítse a helyes útra.¹⁵⁴⁰ Az Igazságügy-minisztérium által 1958. május 8-24 között megtartott általános vizsgálata követendő példának állította a tanácsvezető bíró eme ítéletének indoklását, mint olyat, mely részletesen és alaposan feltérképezi a vádlott magatartásának motivációját.¹⁵⁴¹

¹⁵²⁹ B 1502/1957.sz. per ítélete BKMÖL XXV. 30.B valamint Monográfia I. 330. old.

¹⁵³⁰ B 1502/1957.sz. per ítélete ÁBTL V-143191

¹⁵³¹ u.o.

¹⁵³² u.o.

¹⁵³³ B.IV. 1502/1957/15. sz. ítélet ÁBTL V-143191

¹⁵³⁴ u.o.

¹⁵³⁵ u.o.

¹⁵³⁶ u.o.

¹⁵³⁷ u.o.

¹⁵³⁸ u.o.

¹⁵³⁹ u.o.

¹⁵⁴⁰ u.o.

¹⁵⁴¹ Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat ikt.sz.: 1958.El.IV. D.6/2 15. old. BKMÖL XXV. 30/a. 87.d.

K.Gy.

röplapokat készített és terjesztett.¹⁵⁴² A bíróság nevelő jelleggel az eljárást megszüntette.¹⁵⁴³

Kecskemét**Sz.Gy.-féle összeesküvés****N.E. egyetemista**

édesapja református lelkész volt.¹⁵⁴⁴ 1951-ben Sárospatakon érettségizett, majd két évig Budapesten segédmunkásként dolgozott. 1953-ban felvették a Műszaki Egyetem vegyész-mérnöki karára.¹⁵⁴⁵ Felvételének időpontjától 1956 októberéig tagja volt az egyetem DISZ szervezetének. 1956-ban DISZ évfolyam vezetőségi tag, és az egyetemi újságnál volt DISZ havi tudósító, majd később rovatvezető.¹⁵⁴⁶ Az események idején a Műszaki Egyetem IV. éves hallgatója.¹⁵⁴⁷ 1956. november végén, december elején N.E. felvetette Sz.Gy.-nek, hogy a Kecskeméti Piarista Gimnáziumban hozzon létre Kecskeméten egy illegális ifjúsági csoportot, amely március 15-re fegyveres felkelést készítene elő,¹⁵⁴⁸ N.E. ügyében azt állapította meg a rendőrség, hogy N.E. Sz.Gy.-t bízta meg azzal, hogy Kecskeméten hozzon létre egy illegális szervezkedést,¹⁵⁴⁹ ezért a rendőrség BHÖ.1. pont /1/ bekezdésben felvett bűncselekmény miatt indított vizsgálatot ellene, azonban a bíróság bizonyítottság hiányában felmentette a vádak alól.¹⁵⁵⁰

Sz.Gy. gimnazista

Budapesten fejezte be általános iskolai tanulmányait, majd 1956-ban a Kecskeméti Piarista Gimnáziumba íratta be édesapja. Írói karrierjét 12-13 évesen kezdte. Hüvelyk Matyi című darabját 1957-ben a Szegedi Nemzeti Színház mutatta be.¹⁵⁵¹ Sz.Gy. volt a szervezkedés állítólagos vezetője.¹⁵⁵² Sz.Gy. 1956. január 25-e körül¹⁵⁵³ fogott hozzá a Turul Bajtársi Szövetség¹⁵⁵⁴ megszervezéséhez. A bíróság szervezkedés büntetéseért 9 hónapi börtönbüntetésre ítélte.¹⁵⁵⁵ A bíróság azért ragaszkodott a letöltendő börtönbüntetés kiszabásához a 15 éves középiskolás esetében, mert nem egy ártatlan „gittegyletnek”, hanem tudatos, a népi demokratikus államrend ellen szervezkedő veszélyes csoportnak tekintette a 14-15 éves fiatalokból álló csoportot.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁴² u.o. valamint B.IV. 1502/1957/15.sz. ítélet ÁBTL V-143191

¹⁵⁴³ u.o.

¹⁵⁴⁴ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁴⁵ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március 27. ÁBTL V-141620

¹⁵⁴⁶ U.o.

¹⁵⁴⁷ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁴⁸ U.o. valamint Jegyzőkönyv Sz.Gy. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁴⁹ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁵⁰ u.o.

¹⁵⁵¹ B.432/1958/10.sz. ítélet ÁBTL V-141620

¹⁵⁵² Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁵³ Jegyzőkönyv Sz.Gy. kihallgatásáról 1957. március 6. ÁBTL V-141620

¹⁵⁵⁴ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL: V-141620

¹⁵⁵⁵ B.432/1958/10.sz. ítélet ÁBTL V-141620

¹⁵⁵⁶ u.o. 8. old.

K.I. gimnazista

kisiparos származású gimnáziumi tanuló volt,¹⁵⁵⁷ akit hadnagyi rangban választottak a csoport vezetőségébe.¹⁵⁵⁸ Sz.Gy. megkérte K.I-t, hogy segítsen a szervezésben.¹⁵⁵⁹ A benzin készítéséhez szükséges alapanyagot K.I. szerezte be vegytisztítással foglalkozó édesapja műhelyében.¹⁵⁶⁰ 1957 február végén K.I. illegális röpcédulát tett ki a város különböző pontjain.

T.L. gimnazista

édesapja 1945 előtt nyugdíjaztatásáig elemi iskolai tanítóként működött. T.L. az események idején első osztályos gimnáziumi tanuló és DISZ tag volt.¹⁵⁶¹ 1955-ben egy társával azt tervezte, hogy disszidál az országból. E cél megvalósítása érdekében a német reptér melletti katonai sírokból fegyvereket szereztek arra az eshetőségre, ha valaki meg akarná akadályozni tervük végrehajtásában. Az ügyet az államvédelmi hatóság is vizsgálta.¹⁵⁶² 1956 nyarán disszidálási szándéka miatt figyelmeztetésben részesült.¹⁵⁶³ T.L. volt a szervezkedés vezetőjének helyettese.¹⁵⁶⁴ T.L. már a szervezkedést megelőzően kézi guminyomdával röpcédulákat készített, majd ezeket saját kezűleg terjesztette.¹⁵⁶⁵ T.L. ellen a rendőrség szervezkedésben való tevékeny részvétel és ellenforradalmi jelszavakat tartalmazó röpcédulák készítése és terjesztése miatt indított eljárást.¹⁵⁶⁶ 1957. március 7-én délután iskolából hazafelé jövet vették őrizetbe. 1957-ben az eredeti vizsgálati anyagot selejtezéskor megsemmisítették.¹⁵⁶⁷ A bíróság az ítélet indoklásában figyelembe vette az akkori közhangulatot befolyásoló kormányellenességet és a tüntetést, sztrájkot támogató közhangulatot, valamint az életkori sajátosságból adódó serdülőkori lázadó hajlamot.¹⁵⁶⁸ Azt is a vádlott javára írta, hogy őszintén beismerte cselekményét, olyannyira, hogy azt a tények már nem támasztották alá.¹⁵⁶⁹ A bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlottak fiatal korát, és elsősorban ezért mellőzte a letöltendő börtönbüntetés alkalmazását,¹⁵⁷⁰ azonban ragaszkodott ahhoz, hogy mindketten javító-nevelő intézetbe kerüljenek. T.L. közigazgatási eljárás keretén belül meghatározatlan időre, azaz 18 éves koráig Aszódra került javító-nevelő intézetbe.¹⁵⁷¹ Aszódon kitűnően teljesített és kitanulta a lakatos szakmát.¹⁵⁷² A javító-nevelő

¹⁵⁵⁷ Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

¹⁵⁵⁸ u.o.

¹⁵⁵⁹ Jegyzőkönyv N.E. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620 valamint Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁰ Jegyzőkönyv K.I. kihallgatásáról 1957. május 09. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶¹ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL V-141620 valamint Adatgyűjtés T.L. honvédről 1963. február 15. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶² Jegyzőkönyv Á.Gy. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶³ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

valamint Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március 11. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁴ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március (megjegyzés: nap nincs feltüntetve a jegyzőkönyvön) ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁵ u.o.

¹⁵⁶⁶ u.o. valamint Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁷ T.L. honv. ügyében tett jelentés 1963. február 01. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620 valamint Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.:MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁸ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 5-6. old. ÁBTL V-141620

¹⁵⁶⁹ u.o. 21. old.

¹⁵⁷⁰ u.o.

¹⁵⁷¹ T.L. honv. ügyében tett jelentés 1963. február 01. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620 valamint Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷² Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

intézet elhagyása után bevonulásáig lakatos szakmunkásként dolgozott.¹⁵⁷³ Honvédként mérlegelték beszervezhetőségének esélyeit. Megállapították, hogy az állambiztonsági szolgálatokkal való titkos együttműködést hazafias alapon is elvállalná. Operatív célra történő felhasználása az ő érdekét is szolgálná, hiszen megbomlott lelki egyensúlyát tudná visszaszerezni.¹⁵⁷⁴ Beszervezésére azonban mégsem került sor, mert egyrészt kapcsolatai a kompromittált személyek felé nem voltak megfelelőek, másrészt képzettsége alapján nem tartották alkalmasnak ilyen jellegű feladat ellátására.¹⁵⁷⁵

H.F., a II. Rákóczi Ferenc általános iskola 8. osztályos tanulójának

szülei kisiparosok voltak.¹⁵⁷⁶ Kormány- és szovjetellenes röpcédulákat gyártott. A röpcédulákon követelte, hogy a szovjet katonaság vonuljon ki, a Kádár kormányt pedig bábkormány lévén meg kell dönteni. Ezen felül éltette még Nagy Imrét és a karhatalmisták ellen uszított.¹⁵⁷⁷ 1957. március 5-én éjszaka tartóztatták le izgatás és szervezkedés büntetnének gyanúja miatt.¹⁵⁷⁸ Röplapcédula készítéséért és terjesztéséért valamint szervezkedésben való aktív részvétel miatt indítottak ellene nyomozást.¹⁵⁷⁹ A későbbiekben ezt a BHÖ. 8. pont /1/ felvett szövetkezés büntetnének elkövetésére módosították.¹⁵⁸⁰ A bíróság rámutatott arra, hogy a vádlott és nevelőapja közötti viszony annyira elmérgesedett, hogy az a vádlott makacs ellenállását még inkább növelte.¹⁵⁸¹ A bíróság enyhítő körülményként értékelte a vádlottak fiatal korát, és elsősorban ezért mellőzte a letöltendő börtönbüntetés alkalmazását,¹⁵⁸² azonban ragaszkodott ahhoz, hogy mindketten javító-nevelő intézetbe kerüljenek.

B.E. gimnazista

első osztályos gimnazista tanuló szülei munkás származásúak voltak.¹⁵⁸³ Úgy csatlakozott a csoporthoz, hogy meglátta T.L.-t, miközben röpcédulákat ragasztott ki. Mivel ő is rendelkezett guminyomdával, ezért miután megbeszélte Sz.Gy.-gyel a szöveget, ő is segédkezett a röpcédulák előállításában.¹⁵⁸⁴ Ellene szervezkedés és lázítás alapos gyanúja miatt indult rendőrségi nyomozás.¹⁵⁸⁵ A vizsgálatot lezárva a rendőrség úgy találta, hogy szervezkedésre való szövetkezés büntetét követte el.¹⁵⁸⁶ A bíróság vele szemben a végleges intézkedés meghozatalát egy évi próbaidőre felfüggesztette.¹⁵⁸⁷ B.E.-t a későbbiekben megfigyelés alatt tartották.¹⁵⁸⁸

Sz.L. gimnazista

¹⁵⁷³ Adatgyűjtés T.L. honvédről 1963. február 15. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁴ Jelentés személyes megismerésről 1963. február 14. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁵ Jelentés T.L. honv. ügyéről 1963. augusztus 17. ikt.sz.: MN. 4510.Elh.ti. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁶ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. márc. 7. ÁBTL Levéltári jelzet: V-141620

Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. május 08. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁷ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁸ Összefoglaló jelentés H.F. ügyében 1957. március 12. ÁBTL V-141620

¹⁵⁷⁹ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL Levéltári jelzet: V-141620

¹⁵⁸⁰ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. május 8. ÁBTL V-141620

¹⁵⁸¹ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 21-22. old. ÁBTL V-141620

¹⁵⁸² u.o. 21. old.

¹⁵⁸³ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL Levéltári jelzet: V-141620

¹⁵⁸⁴ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március 8. ÁBTL V-141620

¹⁵⁸⁵ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL Levéltári jelzet: V-141620

¹⁵⁸⁶ Jegyzőkönyv B.E. kihallgatásáról Határozat terheltként való felelősségre vonásáról 1957. május 07. ÁBTL V-141620

¹⁵⁸⁷ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-141620

¹⁵⁸⁸ MN.4127 Elhárító Osztály vezetőjének írt irat ikt.sz.: 85-252/1963.1963. augusztus 30. ÁBTL V-141620

értelmiségi származású, első osztályos gimnáziumi tanuló.¹⁵⁸⁹ A rendőrség ellene szervezkedésben való tevékeny részvétel büntett elkövetése miatt indított vizsgálatot.¹⁵⁹⁰ A vizsgálatot szövetkezés és szervezkedésben való tevékeny részvétel büntettének megállapításával zárta le.¹⁵⁹¹ A bíróság vele szemben a végleges intézkedés meghozatalát egy évi próbaidőre felfüggesztette.¹⁵⁹²

E.K. gimnazista

első osztályos gimnáziumi tanuló, édesapja igazgató és MDP tag volt.¹⁵⁹³ E.K. saját maga jelentkezett a csoportba, amikor látta, hogy T.L. falragaszokat helyez el. A röpcédula terjesztését önként ajánlotta fel.¹⁵⁹⁴ A rendőrségi vizsgálat megállapította, hogy elkövette a szervezkedésben való részvétel, illetve az izgatásra való ajánlkozás és szövetkezés büntettét.¹⁵⁹⁵ A bíróság vele szemben a végleges intézkedés meghozatalát egy évi próbaidőre felfüggesztette.¹⁵⁹⁶

D.V. és Z.I.-féle izgatás

D.V. egyetemista

édesapja a felszabadulás előtt honvéd ezredes volt. Középiskolai tanulmányait a kecskeméti Piarista Gimnáziumban végezte. Letartóztatásakor a Műszaki Egyetem első éves hallgatója volt.¹⁵⁹⁷ D.V. először december elsején tűzött ki röplapokat Kecskeméten. A röplapokat december 6-10 között készítették, illetve sokszorosították, majd december 10-én a város több pontjára kiragasztották.¹⁵⁹⁸ Izgatás büntettségért 6 hónapi börtönbüntetést.¹⁵⁹⁹ A Legfelsőbb Bíróság azonban új eljárásra utasította a megyei bíróságot. A tényállást elfogadva, új bizonyítási eljárás nélkül a büntetést 3 évre súlyosbították.¹⁶⁰⁰

Z.I. technikus tanuló

szülei 114 hold birtokon gazdálkodtak. 1950-ben azonban a családot kuláklisrá tették. Mikor letartóztatták, Z.I. géplakatos ipari tanuló volt.¹⁶⁰¹ Részt vett a röplapok sokszorosításában, amelyeket 1956. december 6-10 között, a város több pontjára kiragasztottak.¹⁶⁰² Első fokon izgatás büntettségért 6 hónapi börtönbüntetést szabtak ki,¹⁶⁰³ azonban a Legfelsőbb Bíróság új eljárásra utasította a megyei bíróságot. A tényállást elfogadva, új bizonyítási eljárás nélkül a büntetést 2 évre emelték.¹⁶⁰⁴

Szank

B.R. 15 éves gimnazista

¹⁵⁸⁹ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. március 7. ÁBTL Levéltári jelzet: V-141620

¹⁵⁹⁰ u.o.

¹⁵⁹¹ Jegyzőkönyv Sz.L. kihallgatásáról 1957. május 7. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹² B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹³ Jegyzőkönyv E.K. kihallgatásáról 1957. március 05. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹⁴ Jegyzőkönyv T.L. kihallgatásáról 1957. március 8. ÁBTL V-141620 valamint jegyzőkönyv Erdélyi Károly kihallgatásáról 1957. március 05. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹⁵ Jegyzőkönyv Erdélyi Károly kihallgatásáról 1957. május 07. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹⁶ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-141620

¹⁵⁹⁷ D.V.-sal készült interjú A szerző birtokában

¹⁵⁹⁸ D.V. rendőrségi vallomása 1956. december 10. BKMB B.10/1957 peres iratok

¹⁵⁹⁹ B. 10/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰⁰ B.587/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰¹ Z.I.-vel készült interjú A szerző birtokában

¹⁶⁰² D.V. rendőrségi vallomása 1956. december 10. BKMB B.10/1957 peres iratok

¹⁶⁰³ B. 10/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰⁴ u.o.

édesapja falusi tanító¹⁶⁰⁵ volt. 1956 novemberében-decemberében röpcédulákat terjesztett.¹⁶⁰⁶ A lázítás büntette miatt bírói megrovásban részesítették.¹⁶⁰⁷

Ifj. P.I.

Második osztályos gimnazista, szülei gazdálkodók voltak.¹⁶⁰⁸ Október 29-én felolvasta a követeléseket, majd bejelentette, hogy forradalmi bizottságot fognak választani, amelynek elnöke lett. November 4-e után lemondott tisztségéről és távol maradt a bizottság gyűléseitől.¹⁶⁰⁹ A népi demokratikus állam megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétellel elkövetett bűntettében, társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy szándékos megrongálásának kisebb súlyú bűntettéért 3 évi és 6 hónapi börtönbüntetésben részesült.¹⁶¹⁰

Enyhítő körülményként értékelték fiatalkorát, valamint osztályhelyzetét őszinte beismerő és megbánó magatartását, súlyosbító körülménynek tekintették tettének nagyfokú társadalmi veszélyességét.¹⁶¹¹ A részleges közkegyelem gyakorlásáról szóló 1959. évi 12. számú törvényerejű rendelete 2.§-a alapján büntetését 1 év 9 óra csökkentették.¹⁶¹²

Bátya

Sz.L. 17 éves diák

dolgozó paraszti családból származott. Két bátyja 1945 után a rendőrségnél teljesített szolgálatot. 1953-tól 1956-ig tagja volt a DISZ szervezetnek, ezen a belül DISZ szín előadói körnek. A községbeli KISZ szervezet zenekarát is vezette. Az általános iskolában úttörőcsapat vezetője volt.¹⁶¹³ Bátyán 1956. október 27-én reggel a tanácsházán Sz.L.-t választották meg tanácselnöknek. Este 7 óra tájban tüntető tömeg vonult végig az utcán. A rendbontás megakadályozása érdekében hangos bemondón keresztül a község lakosságát rendre és nyugalomra intette. Miután a beszédét befejezte, a tanácsházán maradt. Felszólították, hogy szavalja el a Nemzeti Dalt. A Nemzeti Dalt nem akarta elszavalni, de végül engedett a követelésnek. A tanácsházán összegyűltek közreműködésével, megtartották a bizottság tagjainak megválasztását. Ennek során őt választották a bizottság elnökévé. Távbeszélőn felhívta a Kalocsai Katonai Parancsnokságot, aminek eredményeként meg is érkezett egy kisebb katonai csoport. Az volt a kérésük, hogy a járőr szolgálatot teljesítő katonák mellé egy-egy polgári egyént osszanak be. 1956. október 31-én bement Kalocsára a Járási Tanácshoz, ahol közölték vele, hogy a járási tanácselnököt eltávolították. Ezután 1956. október 31-én Sz.L. lemondott a bizottság elnöki tisztségéről.¹⁶¹⁴ A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel miatt 8 hónapi börtönbüntetésre ítélték ügyészi fellebbezés nélkül. Enyhítő körülménynek vették megtévesztett, félrevezetett, tapasztalatlan voltát, valamint őszinte megbánást tanúsító magaviseletét. Súlyosbító körülményt nem észlelt a bíróság, mivel Sz.L. cselekményét fiatal korban, tapasztalatlanul, mások befolyása és a cselekmények megtévesztő hatása alatt követte el. Alkalmazták a Btá. 55.§-ában írt kedvezményt, hogy ezáltal is lehetőséget nyújtson, hogy a népi demokratikus államrendhez hű magatartásukat bebizonyítsa.¹⁶¹⁵

¹⁶⁰⁵ B.118/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰⁶ Kronológia II. 691. old.

¹⁶⁰⁷ B.118/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰⁸ B 914/1957.sz. per BKMB peres iratok

¹⁶⁰⁹ u.o.

¹⁶¹⁰ u.o.

¹⁶¹¹ u.o.

¹⁶¹² u.o.

¹⁶¹³ B.1098/1957. BKMB peres iratok jelzete: R 760/1973

¹⁶¹⁴ u.o.

¹⁶¹⁵ u.o.

4. sz. melléklet:**A. - A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és szervezkedés elkövetésének indokával elítélt tanárok ítéletei**

	Első fokon eljáró megyei bíróság ítélete	Legfelsőbb Bíróság ítélete
B.Gy.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 2 évi börtönbüntetés ¹⁶¹⁶	gyűlésre izgatás 1 évi börtön 3 évi próbaidőre felfüggesztve ¹⁶¹⁷
P.Gy.	államrend megdöntésére irányuló szervezkedés 1 évi és 2 hónapi börtön ¹⁶¹⁸	a vádlottat büntethetőséget kizáró okból... az ellenük emelt vád alól felmenti. ¹⁶¹⁹
B.A	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel kettő évi két hónapi börtön ¹⁶²⁰	vádott főbüntetését 1 évi börtönre ... leszállítja. ¹⁶²¹
H.L.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶²²	börtönbüntetését 1 évre felemeli, ennek végrehajtását azonban három évi próbaidőre felfüggeszti. ¹⁶²³
Dr.R.L.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 6 hónapi börtönbüntetés ¹⁶²⁴	A vádlottat mentesíti a büntetett előlethez fűződő hátrányos következmények alól. ¹⁶²⁵

¹⁶¹⁶ B.928/1957/23. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁶¹⁷ Bf.VI. 3231/1958/28. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958

¹⁶¹⁸ B. 1353/1957/39. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 387/1959

¹⁶¹⁹ Bf.III.387/1959/48.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 387/1959

¹⁶²⁰ B.10831957.sz. Ítélet kecskeméti megyei Bíróság ÁBTL V-152.844

¹⁶²¹ Bf. 680/1958.sz. per ítélet Legfelsőbb Bíróság ítélete ÁBTL V-152.844

¹⁶²² B.185/1958/6. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 814/1959

¹⁶²³ Bf 814/1959 ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 814/1959

¹⁶²⁴ B.185/1958/6.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 814/1959

¹⁶²⁵ Bf 814/1959.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 814/1959

K.J.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel Egy évi és 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶²⁶	A vádlott főbüntetését 1 évi börtönre leszállítja. ¹⁶²⁷
L.L.	államrend megdöntésére irányuló mozgalom vezetése 2 évi és 6 hónapi börtönbüntetés ¹⁶²⁸	cselekményét a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban tevékeny részvétel büntettének minősíti 2 évi börtönbüntetés... börtönbüntetésére kegyelem alá esik. ¹⁶²⁹
S.B.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 1 évi börtönbüntetés 3 évi próbaidőre felfüggesztve. ¹⁶³⁰	
T.Á.	államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése 2 évi börtönbüntetés ¹⁶³¹	a vádlott cselekményét a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétellel elkövetett büntettnek minősíti 2 évi börtönbüntetés... az 1959. évi 12.sz. tvr. alapján a börtönbüntetés végrehajtása alól közkegyelem folytán mentesül. ¹⁶³²
SZ.J.	államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel 1 év 6 hó börtönbüntetés ¹⁶³³	
T.I.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny	a vádlott börtönbüntetését 2 évre

¹⁶²⁶ B.III.1814/1957/12.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁶²⁷ B.f. 3280/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3280/1958

¹⁶²⁸ VII.B.1824/1957.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 846/1959

¹⁶²⁹ Bf. I. 846/1959.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 846/1959

¹⁶³⁰ VII.B.1824/1957.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 846/1959

¹⁶³¹ B.1502/1957.sz. per ítélete ÁBTL V-143191

¹⁶³² Bf.II.1774/1959/40.sz. ítéletet ÁBTL V-143191

¹⁶³³ Lekérdezés: 1985. VII.25. ÁBTL V-40448

	részvétel	...leszállítja. ¹⁶³⁴
	3 évi börtönre ... ítéli	
Dr.Cs.F.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel, valamint 2 rb. személyes szabadság megsértésének büntetében	3 évi börtönbüntetésre szállította le. ¹⁶³⁶
	10 évi börtönbüntetés ¹⁶³⁵	
T.B.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel	A börtönbüntetést 4 évre csökkentette ¹⁶³⁸
	6 /hat/ évi börtönbüntetés ¹⁶³⁷	

¹⁶³⁴ Bf.VI.1329/1959/14.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 1329/1959

¹⁶³⁵ B.III.1072/1957/16.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁶³⁶ Bf.III.2904/1958.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2904/1958

¹⁶³⁷ B.IV.1158/1957/18.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2374/1958

¹⁶³⁸ Bf.VII.2374/1958/25.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2374/1958

B. - A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel és szervezkedés elkövetésének indokával elítélt elítélt diákok ítéletei

Diákok:

	Első fokon eljáró megyei bíróság ítélete	Legfelsőbb Bíróság ítélete
F.P	államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel 6 hónapos börtönbüntetés ¹⁶³⁹	
Sz.L.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁴⁰	
Ifj. P.I.	államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben tevékeny részvétel 3 évi és 6 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁴¹	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel ¹⁶⁴² a részleges közkegyelem gyakorlásáról szóló 1959. évi 12. számú törvényerejű rendelete 2.§-a alapján... szabadságvesztés-büntetése 1 év 9 óra csökken. ¹⁶⁴³
B.R.	15 éves lázítás büntette bírói megrovás ¹⁶⁴⁴	-

Sz.Gy.-féle szervezkedés résztvevői

Első fokon eljáró bíróság ítélete

Sz.Gy.	15 éves államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése 9 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁴⁵
T.L.	15 éves javító-nevelő intézetbe került ¹⁶⁴⁶

¹⁶³⁹ B.1502/1957.sz. per ítélete BKMÖL XXV. 30-B

¹⁶⁴⁰ B.1098/1957. BKMB peres iratok jelzete: R 760/1973

¹⁶⁴¹ B. IV. 914/1957/15.sz. ítélet MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2777/1958

¹⁶⁴² Bf. 2777/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D levéltári jelzet: 2777/1958

¹⁶⁴³ B 914/1957.sz. per ítélete BKMÖL XXV. 30-B

¹⁶⁴⁴ B.118/1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok

¹⁶⁴⁵ B.432/1958/10.sz. ítélet ÁBTL V-141620

¹⁶⁴⁶ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet ÁBTL V-141620

- H.F. 14 éves
Röplapcédula készítés és terjesztéséért
valamint szervezkedésben való aktív
részvétel.¹⁶⁴⁷ A későbbiekben ezt
szövetkezés büntetének elkövetésére
módosították.¹⁶⁴⁸
javító-nevelő intézetbe került¹⁶⁴⁹
- B.E. 15 éves
Szervezkedésre való szövetkezés¹⁶⁵⁰ A
bíróság vele szemben a végleges
intézkedés meghozatalát egy évi
próbaidőre felfüggesztette.¹⁶⁵¹ A
későbbiekben megfigyelés alatt
tartották.¹⁶⁵²
- Sz.L. 15 éves
szövetkezés és szervezkedésben való
tevékeny részvétel.¹⁶⁵³ A bíróság vele
szemben a végleges intézkedés
meghozatalát egy évi próbaidőre
felfüggesztette.¹⁶⁵⁴
- E.K. 15 éves
szervezkedésben való részvétel, illetve az
izgatásra való ajánlkozás és
szövetkezés¹⁶⁵⁵ A bíróság vele szemben a
végleges intézkedés meghozatalát egy évi
próbaidőre felfüggesztette.¹⁶⁵⁶
- Á.Gy 15 éves
kihallgatása után a rendőrség elengedte,
mivel a röpcédula ragasztásról ugyan volt
tudomása, de nem vett részt benne.¹⁶⁵⁷

¹⁶⁴⁷ Határozat az előzetes letartóztatásról a házkutatásról 1957. márc. 7. ÁBTL V-141620

¹⁶⁴⁸ Jegyzőkönyv H.F. kihallgatásáról 1957. május 08. ÁBTL V-141620

¹⁶⁴⁹ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet ÁBTL V-141620

¹⁶⁵⁰ Jegyzőkönyv B.E.. kihallgatásáról Határozat terheltként való felelősségre vonásáról 1957. május 07. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵¹ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵² MN.4127 Elhárító Osztály vezetője által jegyzett irat Kiskunfélegyháza BM.III/IV.Csfség 2. Osztály Tanint.Elh. Oszt.ikt.sz.: 85-252/1963 1963. augusztus 30. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵³ Jegyzőkönyv Sz.L. kihallgatásáról 1957. május 7. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵⁴ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 5. old. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵⁵ Jegyzőkönyv E.K. kihallgatásáról 1957. május 7. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵⁶ B.IV.1404/1957/7.sz. ítélet 2. old. ÁBTL V-141620

¹⁶⁵⁷ Jegyzőkönyv Á.Gy. kihallgatásáról 1957. március 5. ÁBTL V-141620 valamint Szabadonbocsátási utasítás 1957. március 09. ÁBTL V-141620

5. sz. melléklet:**A. - A népi demokratikus államrend elleni izgatás elkövetésének indokával elítélt tanárok ítéletei**

	Első fokon eljáró bíróság ítélete	Legfelsőbb Bíróság ítélete
Sz. S.	államrend elleni izgatás 6 hónapos börtönbüntetés ¹⁶⁵⁸	elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és a vádlottal szemben a bűnvádi eljárást megszünteti. ¹⁶⁵⁹
Dr.O.L.	államrend elleni izgatás 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁶⁰	a börtönbüntetés végrehajtását 3 évi próbaidőre feltételesen felfüggeszti. ¹⁶⁶¹
Dr. R.I.	folytatólagosan elkövetett izgatás 6 hónapi börtönbüntetés, 3 évre felfüggesztve ¹⁶⁶²	A megyei bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és vádlottal szemben a bűnvádi eljárást megszünteti. ¹⁶⁶³
F.A.	folytatólagosan elkövetett izgatás, valamint 2 rb. hamis tanúzásra való rábírás 2 évi és 2 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁶⁴	hamis tanúzásra való rábírás büntette miatt ellene emelt vád alól felmenti; Az ... izgatás büntettének minősített cselekményét 1.rb. a népi demokratikus államrend nyilvános becsmérlésével elkövetett büntettnek minősíti, 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁶⁵
GY.B.	államrend ellen folytatólagosan elkövetett gyűlöltre izgatás 10 hónapi börtönbüntetés 3 évi próbaidőre felfüggesztve ¹⁶⁶⁶	cselekményét a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntettének minősíti és ezért őt az elsőbíróság által kiszabott próbaidőre

¹⁶⁵⁸ B.928/1957/23. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958¹⁶⁵⁹ Bf.VI. 3231/1958/28.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 3231/1958¹⁶⁶⁰ B.III.1490/1957.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958¹⁶⁶¹ Bf.III.2518/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2518/1958¹⁶⁶² 1510./1958/10.sz.ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 1096/1959¹⁶⁶³ Bf. III.1096/1959/21. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 1096/1959¹⁶⁶⁴ B.II.1481/1960/9.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 174/1962¹⁶⁶⁵ Bf. 174/1962.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 174/1962¹⁶⁶⁶ B.I.1724/1958/10.sz. ítélet ÁBTL O-18597/277

		felfüggesztett börtönbüntetésre ítéli.
		Megállapítja, hogy a vádlott cselekménye az 1959. évi 12. sz. tvr.-ben meghatározott közkegyelem alá esik. ¹⁶⁶⁷
K.L.	államrend elleni izgatás 4 hónapi börtönbüntetés 3 évi próbaidőre felfüggesztve ¹⁶⁶⁸	a megyei bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi és nevezett vádlottal szemben a bünvádi eljárást megszünteti. ¹⁶⁶⁹
P.L.	államrend elleni izgatás 8 hónapi börtönbüntetés 3 évi próbaidőre feltételesen felfüggesztve ¹⁶⁷⁰	Legfelsőbb Bíróság helyben hagyta az ítéletet ¹⁶⁷¹
S.I.	folytatólagosan elkövetett izgatás 1 évi és 4 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁷²	a vádlott főbüntetésének mértékét 6 hónapi börtönre leszállítja. ¹⁶⁷³
SZ.E.	államrend elleni gyűlöletre izgatás 1 évi börtönbüntetés ¹⁶⁷⁴	

B. - A népi demokratikus államrend elleni izgatás elkövetésének indokával elítélt diákok ítéletei

Első fokon eljáró megyei bíróság ítélete

B.L.	Államrend elleni izgatás A bíróság nevelő jelleggel az eljárást megszüntette. ¹⁶⁷⁵	-
K.Gy.	Államrend elleni izgatás A bíróság nevelő jelleggel az eljárást	-

¹⁶⁶⁷ Bf. V. 1707/1959/21. sz. ítélet ÁBTL O-18597/277

¹⁶⁶⁸ B. 396/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁶⁶⁹ Bf. 2416/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2416/1958

¹⁶⁷⁰ B. 1710/1957/10. sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹⁶⁷¹ Bf. III. 2569/1957/17.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2569/1958

¹⁶⁷² B.280/1958.sz. per ítélete MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958

¹⁶⁷³ BF.III.2678/1958/23.sz. ítélet MOL XX-5-D Levéltári jelzete: 2678/1958

¹⁶⁷⁴ B.1502/1957.sz. per ítélete ÁBTL V-143191

¹⁶⁷⁵ u.o.

	megszüntette. ¹⁶⁷⁶	
Sz.L.	államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel 8 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁷⁷	-
D.V.	Államrend elleni izgatás 6 hónapi börtönbüntetés ¹⁶⁷⁸	3 év börtönbüntetés ¹⁶⁷⁹
Z.I.	Államrend elleni izgatás 4 hónapi felfüggesztett szabadságvesztés ¹⁶⁸⁰	2 év börtönbüntetés. ¹⁶⁸¹

¹⁶⁷⁶ u.o.

¹⁶⁷⁷ B.1098/1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok jelzete: R 760/1973.

¹⁶⁷⁸ B. 10/1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok

¹⁶⁷⁹ B.587/1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok

¹⁶⁸⁰ B. 10/1957.sz. per ítélete BKMB peres iratok

¹⁶⁸¹ u.o.

A FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára /továbbiakban: ÁBTL/

Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály által készített összefoglaló jelentések

- B.M. Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály V. alosztály Összefoglaló jelentés Tárgy: Az ellenforradalom alatt működő különböző bizottságok, szervek és tagjainak tevékenysége Bács-Kiskun megyében 1959. március 20. ÁBTL V-150364 913/K /továbbiakban: Monográfia I./
- A megyében 1956 októberétől megalakult „Forradalmi Bizottságokról” összefoglaló jelentés 1957. november 08. Jelzése: 2.1.6. II/8 Monográfiák III/1 Monográfia 12. kötet Bács-Kiskun megye pp194-219 BM. Bács-Kiskun megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztály Vizsgálati alosztálya ÁBTL 202-P-515-108/1957 Hiv.sz: 68-1360/57 /Továbbiakban: Monográfia II./

Vizsgálati dossziék

- 30-5534/57
- V-141.620
- V-142.354
- V-143.184
- V-143.189
- V-143.191
- V-143.448
- V-143.454
- V-143.621
- V-143.740
- V-144779
- V-151.886
- V-152.844
- V-154.799

Operatív dossziék

- O-14967
- O-15894
- O-18597
- O-10733 CS-595 (csoportdosszié) SZERVEZKEDŐK

Hálózati személyek nyilvántartására szolgáló dosszié

- H-13471

Magyar Országos Levéltár /továbbiakban: MOL/

Legfelsőbb Bíróság Büntető kollégium 1953-1965 között keletkezett iratok /továbbiakban: MOL XX-5-D / levéltári jelzete

- 753/1957
- 1913/1957
- 1259/1957
- 2678/1958
- 2577/1957
- 2679/1958
- 323/1959
- 3038/1957
- 1774/1959
- 46/1958
- 1251 és 1252/1958
- 3231/1958
- 2518/1958
- 2569/1958
- 2678/1958
- 2777/1958
- 2904/1958
- 3280/1958
- 814/1958
- 985/1959
- 1329/1959
- 1096/1959

Digitarchívban található jegyzőkönyvek

- MDP KV PTO javalata 1955. december 15. M-KS 276.f.53.cs.261.ő.e.
- MDP KV PTO javalata 1954. augusztus 03. M-KS 276.f./54.cs.329.ő.e.
- MDP KV PTO javalata 1954. július 07. M-KS 276.f./54.cs.325.ő.e.
- MDP Titkárság jegyzőkönyvek M-KS 276.f./54.cs.344.ő.e.
- Adminisztratív Osztály javaslata 1953. március 11. M-KS 276.f./54.cs/276.f.54.cs.235.ő.e.

Bács-Kiskun Megyei Bíróság Irattárában /továbbiakban: BKMB peres iratok/ található iratok jelzése:

- R 28/71
- R 61/ 1970
- R 760/1973
- 1724/1958

Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára /továbbiakban: BKMÖL /**A Bács-Kiskun megyei Bíróság iratai 1945-68 / BKMÖL XXV. 30.b /****Peres iratok**

- 1502/1957
- 118/1957
- 914/1957
- 928/1957
- 1353/1957

A Bács-Kiskun megyei Bíróság Elnöki iratok 1945-68A bírósági elnök intézkedései /továbbiakban: BKMÖL XXV. 30.a /

- Igazságügyi statisztika A bíróságok ügyforgalmának és büntető eljárásainak 1957.III. negyedévi statisztikai elemzése Kiadja: Kecskeméti megyei bíróság elnöke 117.d.
- Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és Legfőbb ügyész 103/1958.sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről 007/2/1958.I.M.TÜK 1958. január 8. 118.d.
- 007/6/1958.IM.TÜK. Az Igazságügyminiszter, a Belügyminiszter és a Legfőbb ügyész 120/1958.sz. közös utasítása 1958. július 18. 118.d.
- 1956. el.I.B.37 1957. január 3. 1955-57 A felügyeletet gyakorló bírósági elnök utasításai 42. d.
- 1957. El.II.B.3 1957. február 18. 60.d. 1955-57 A bírósági elnök intézkedései
- 1957. El.II.B.3/2 Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. február 25. 60.d.
- 1957. El.II.C.2/2 Kivonat a Legfelsőbb Bíróság Büntető kollégiumának 2/1957. számú jegyzőkönyvéből Az 1957. március 22. napján tartott ülésén elfogadott állásfoglalások 60.d.
- 1957. El.II.B.13 Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 1957. július 20. 60.d.
- 1957. El.II.B.23 Jegyzőkönyv a kecskeméti megyei bíróság büntető kollégiumának üléséről 60.d.
- 1957. október 31. 60.d.
- 1957. El. IV.D.12 Felügyeleti vizsgálat a bíróságon 87.d.
- Jelentés a kecskeméti megyei bíróságon tartott vizsgálatról 1957. július 2-6 840/1957 I.M. III/1Igazságügyminisztérium Felügyeleti Főosztály 87.d.
- Igazságügyminisztérium által megtartott általános vizsgálat 1958.El.IV. D.6/2
- Összefoglaló jelentés a Bács-Kiskunmegyei Bíróság munkájáról 1958. május 8-24. Büntető ítélkezés 87.d.
- Kecskeméti Megyei Bíróság Elnöke Tárgy: Előterjesztés kitüntetésekre és pénzjutalmakra
- 1956. El. VII.D.1/3.szám 1956. július 30. 101.d.
- 1956. El. VII.D.18. szám Tárgy: november 7-vel kapcsolatos jutalmazásokra előterjesztés
- 1956.október 15. 101.d.
- 1957.El.VII.D.1/4 Tárgy: Kormánykitüntetésre előterjesztés 1957. október 4. 101.d.
- 1957.El.VII.D.1/5 Tárgy: Az „Igazságügy Kiváló Dolgozója” kitüntetésre előterjesztés
- 1957. október 4. 101.d.

- 1959.EI.VII.D.2/2. Tárgy: Kiváló Dolgozó jelvényre előterjesztés 1959. február 16. 101.d.
- Feljegyzés a Bács-Kiskun megyei bíróság elnöke által készített káderfejlesztési tervről
- 1962. április 13. 100.d.

Az MKP/MDP/MSZMP Iratok Gyűjteménye MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottsága /továbbiakban: BKMÖL XXXV/1.f./

1. csoport 248.d.

- 29.ő.e. A megyei intéző bizottság jelentése az 1956. október 23-a és november 4.e közötti eseményekről, a megye felső vezetésében tevékenykedő elvtársak munkájáról 7. csoport
- 3.ő.e A megyei intézőbizottság ülésének jegyzőkönyve 1956. december 15.
- 9. ő.e. A megyei intézőbizottság ülésének jegyzőkönyve 1957. március 18.
- 9. ő.e. MSZMP Bács-Kiskun megyei Bizottsága 1957. március 14. 16-180/1957 A pedagógusok között végzett politikai munka tapasztalatai és feladataink
- 1.ő.e.A megyei küldöttértekezlet jegyzőkönyve és beszámolója 1957. május 31.

1. csoport 795.d

- Jegyzőkönyv készült 1956. november 8-án a Városi Pártbizottságon megtartott pártbizottsági ülésen BKMÖL XXV.1.MKP-MDP-MSZMP iratok gyűjteménye 12.f. 1.ő.e. MSZMP Kecskemét Városi Bizottsága és alapszervezetei 1959-66 795. doboz 2. dosszié
- Jegyzőkönyv készült 1957. július 24-én megtartott MSZMP városi bizottsági ülésen BKMÖL XXXV.1.MKP-MDP-MSZMP iratok gyűjteménye 12.f. MSZMP Kecskemét Városi Bizottsága és alapszervezetei 1959-66 795. doboz 2. dosszié
- Jegyzőkönyv 1959. október 16-án az MSZMP Kecskemét város pártértekezletéről XXV.1.MKP-MDP-MSZMP iratok gyűjteménye 12.f. MSZMP Kecskemét Városi Bizottsága és alapszervezetei 1959-66 795. doboz 1. dosszié

2. csoport Pártbizottsági ülések 210.d.

- 1.ő.e. A megyei bizottság kibővített ülésének jegyzőkönyve 1957. július 11.
- MSZMP Bács-Kiskun megyei Végrehajtóbizottsága Beszámoló az országos pártértekezletről 1957. július 11.

Bács-Kiskun megyei Tanács VB. Tikárság Szigorúan titkos iratok 1956-58 /továbbiakban: BKMÖL XXIII.2.a./

- Tiszaújfalu Községi Tanács VB 0048/1957 Forradalmi időszakról jelentés 1957. január 10.
- Szank községi Tanács Vb 1/1957 1956. évi okt. forradalom illetve ellenforradalom eseményeinek rövid ismertetése 1957. január 10.
- Kömpöc község VB elnöke és MSZMP titkárától Tárgy: hogyan folytak le a forradalmi és ellenforradalmi események Kömpöcön? 1957. január 9.
- Feljegyzés A bácsalmási járás és községi tanács VB vezetőinek megerősítéséről 1956 december 2.
- Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31.

BKMT VB. Művelődési Osztály iratai 1950-51 /továbbiakban: BKMÖL XXIII.11./

- Jelentés az 1956/57 iskolai év oktató-nevelő munkájáról 248. doboz
- Kivonat a m. kir. Pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó „Szolgálati szabályok gyűjteménye” 1874. évi kiadása I. részéből

BKMT Oktatási és népművelési osztály iratai 1213-15 1210/1950-51/továbbiakban: BKMÖL XXIII.11./

- Munkaterv 1950. április 1-1950. június hó 30-ig /VKM. Szülői Munkaközösség Osztály és MNDSZ Nevelésügyi Oszt./ 11. d.
- Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tárgy: Termelési értekezletek ...szervezése
- 1213-35-1/T.Ü..ig. főoszt. Termelési értekezletek jegyzőkönyvei 1213-11-1/1950 főig.sz. rendelet
- Jegyzőkönyv Bajai állami I. számú pedagógiai gimnázium 1950. június 10. Termelési értekezletek jegyzőkönyvei 1213-11-1/1950 főig.sz. rendelet
- Jegyzőkönyv Kunszentmiklósi áll. Baksay Sándor ált. gimnázium 1950. június 10. Termelési értekezletek jegyzőkönyvei 1213-11-1/1950 főig.sz. rendelet
- Jegyzőkönyv Kecskeméti Állami Katona József Gimnázium Ad 248/1950/11 Termelési értekezletek jegyzőkönyvei 1213-11-1/1950 főig.sz. rendelet
- Jegyzőkönyv Állami Tanítóképző Intézet és Líceum igazgatósága Kiskunfélegyháza 318/1950 1950. június 01. Termelési értekezletek jegyzőkönyvei 1213-11-1/1950 főig.sz. rendelet
- Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tárgy: a főigazgatói hivatalok részvétele az egységes ifjúsági szervezet megalkotásában 1210-F-9/1950.IV. szám10. d.
- Kiskőrösi járási tanács V.B.V. osztálya oktatási csoportjától 120-62-4/1950 Tárgy: A járási tanácsok oktatási előadóinak 3 hónapos munkaterve 10.d.
- Tárgy: M.D.P. Kongresszusára iskoláink díszítése 210-99-2 1951. febr. 21. 10. d.
- 1210-123-1/1951 Tárgy: Békealáírási mozgalom Bács-Kiskun megyei tanács VB X. Oktatási és Népművelési Osztálya 1951. április 02. 10. d
- Közoktatásügyi Minisztérium 1210-B 11/1951. tanügyig. csoport Tárgy: Bekapcsolódás a begyűjtési munkákba 1951. július 05. 10. d
- M.D.P. Tiszakécskei I. Szervezetétől Községi Tanács VB elnökétől Értesítés1951. július 06.
- Tiszakécskei Községi Tanács VB elnökétől 390-22/1951.sz. Tárgy: Cséplés és terménybegyűjtés idejére munkaerő biztosítása 1951. július 11.
- Jelentés a tiszakécskei I. számú általános iskola nevelőtestületének a termény begyűjtési adminisztrációban való részvételéről. 1951. július 16.

Bács- Kiskun megyei Tanács VB Művelődési Osztály iratai 100 Vallásügyek /továbbiakban: BKMÖL XXIII.111. /

- Kalocsai Érseki Hatóságtól 549. szám Tárgy: Kalocsai óraadó hitoktatók működése1950. január 21. 8. doboz
- VKM Tárgy: Hitoktatói megbízások Hiv.sz.: 1100-6-38/1950 Vallási Osztály1950 december 2. 8. doboz

Bács- Kiskun megyei Tanács VB Művelődési Osztály iratai 1105 Egyházi hitoktatás ügyei /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 11. /

- 234/ 1950 Dusnoki Állami Általános Iskola Igazgatósága 1950. május 8. doboz
- Tankerületi Főigazgató Úrnak 1115-R4-1/1950. 1950. ápr. 27. 8. doboz
- 1100-6-1/1950 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tárgy: Hitoktatás megkezdése 1950. október 14. 8. doboz
- 1100-7-1/1950. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Tárgy: Hitoktatói megbízások jóváhagyásra való felterjesztése 1950. október 20. 8. doboz
- 1151-1-1/1951 Komjáthy Aladár: Az ige hirdető és a szocializmus Mire tanított Isten a szocialista irodalom klasszikusain keresztül? 8. doboz

A Bács- Kiskun megyei Tanács VB Művelődési Osztály iratai 1200 /továbbiakban: BKMÖL XXIII.11. /

- Jegyzőkönyv Felvétel 1950. január 12.-én Kiskőrösön az áll. Ált. Isk. Igazgatói Irodában megtartott járási igazgatói értekezleten 8. doboz
- Délpestmegyei Tanker. Főigazgató 1200-20-1/1950.főig.sz. Tárgy: Márc. 15-e, márc.21-e és ápr. 4. megünneplése 1950.március 6. 8. doboz
- VKM 1240-A-2/1950.IV.sz Tárgy: a felszabadulás ötödik évfordulójának megünneplése 8. doboz
- Jegyzőkönyv Felvétel Kiskőrösön az áll. Ált. Isk. Igazgatói Irodában megtartott járási igazgatói értekezleten 1950. március 27.-én 8. doboz
- Délpestmegyei tanker.főigazgató 1200-14-1/1950.főig.sz. Tárgy:: Megemlékezés a szovjet hadsereg napjáról 1950. február 15. 8. doboz
- VKM 1200-M-6/1950.IV.fő. Tárgy: a Magyar Szovjet Barátság Hónapjának megünneplése az iskolákban 1950. február 14. 8. doboz
- Valamennyi általános és középiskola igazgatójának Békemozgalomunk nagyjelentőségű eseményének a második békekölcsön jegyzése 1951. IX.27. 8. doboz

Bács – Kiskun megyei Tanács VB. Tikárság Szigorúan titkos iratok 1956-58 /továbbiakban: BKMÖL XXIII.2.a. /

- Kunszállás Községi Tanács VB 8/1/1957 Tárgy: Forradalmi és ellenforradalmi eseményekről jelentés 1957. január 9.
- Országos Ügyészi Értekezlet anyaga 1958. május 30-31.
- Gátér Községi Tanács VB 1/1957 Tük.sz. Tárgy: 1956. Októberi ellenforradalmi eseményekről tájékoztató jelentés 1957. január 9.
- Csólyospálos Községi Tanács VB 024/1957 Tárgy: Az októberi 23-i események lefolyásának jelentése 1957. január 10.
- Tiszaújfalu Községi Tanács VB jelentése a forradalmi időszakról ügyiratszám: 0048/1957

Kecskemét város tanács iratai 1950-1990 /továbbiakban: BKMÖL XXIII.551. /

- A Kecskeméti Városi Tanács VB 1957. március 29-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Végrehajtó bizottság beszámolója az 1956. augusztus 31. napján megtartott tanácsülés óta végzett munkájáról, politikai és gazdasági helyzetről, valamint a további feladatokról

Bácsalmás Járás VB Tanácsülési jegyzőkönyvek 1950-62 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 202. /

- 1956. december 1. megbeszélésről készült feljegyzés
- Jegyzőkönyv Bácsalmás község tanácsának 1957. március 2-án tartott üléséről

Bácsalmás községi tanács végrehajtó bizottságának iratai /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 704.b. /

- Jegyzőkönyv 1956. november 14-én megtartott rendkívüli községi végrehajtó bizottsági ülés

Baja tanácsülési jegyzőkönyvei 1956-1957 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 502.a/ 2.doboz

- Baja Városi Tanács 1956. december 1-i üléséről készült jegyzőkönyv
- Baja Városi Tanács VB 1957. február 12. rendkívüli üléséről készült jegyzőkönyv
- 1957. február 15-i jegyzőkönyv melléklete: A Vb. munkájának 1956. évi munkájáról beszámoló Kecskés Sándor vb. elnökh.
- Baja Járási Tanács VB 1957. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklet: A Járási Tanács Végrehajtóbizottságának beszámolója a végzett munkáról /1956. októbere óta/ Előadó: Varga Antal VB. elnök

Dunavecse járási tanácsülési jegyzőkönyvei 1950-70 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 251. /

- A Dunavecsei Járási Tanács 1957. március 22-i üléséről készült gyorsírási napló melléklete: Mi is történt hazánkban 1956. október 23-án?
- A Dunavecsei Járási Tanács 1957. május 17-i üléséről készült jegyzőkönyv Melléklet: Járásunk oktatásügyi helyzetének értékelése az októberi események tükrében és az ezzel kapcsolatos feladatok Bíró Géza VB. elnök
- Dunavecsei Járási Tanács 1958. március 21-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete: Népművelési Állandóbizottság munkájának értékelése

Dunavecse Járási Tanács VB Igazgatási Osztály Iratai 22d. /továbbiakban: BKMÖL XIII.255/a. /

- Tárgy: Munkaviszony megszüntetése közbiztonsági őrizetbe helyezés miatt 1957. június 17. 2570-I/1957. Járási Tanács VB Művelődési Csoportja

Izsák községi tanács iratai (tanács vb jegyzőkönyvek) /továbbiakban: BKMÖL XXIII 736.b. /

- Izsák községi tanács 1956. november 17-i üléséről készült jegyzőkönyv
- Izsák községi tanács 1956. november 29-i üléséről készült jegyzőkönyv
- Izsák Községi Tanács 1957. március 24-i üléséről készült jegyzőkönyv

Kalocsa járás VB tanácsülési jegyzőkönyvei 1953-71 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 277. / 2.doboz

- 1956. november 15-én készült jegyzőkönyv a Járási Tanács Végrehajtóbizottságának valamint a Forradalmi Munkás Tanács együttes üléséről. A Járási Tanács Végrehajtóbizottsága vezetőségének kiegészítése

Kalocsa tanács vb jegyzőkönyvei 1956-1957 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 527. / 1. doboz

- Beszámolójelentés a személyzeti munka tapasztalatairól és feladatairól az 1957. december 13-i vb. ülésre

Kerekegyháza Községi Tanács Végrehajtóbizottságának iratai /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 742/b. /

- Kerekegyháza Községi Tanács 1957. február 14-i üléséről készült jegyzőkönyv

Kiskőrös tanácsülési jegyzőkönyvei 2.d. 1956-1957 /továbbiakban: BKMÖL XXIII. 794/a. /

Kiskőrösi Városi Tanács 1956. november 20-i üléséről készült jegyzőkönyv

Sajtóarchivum:

- Lengyelország életében sok mindent meg kell változtatni Közli: Szabad nép 1956. október 22.
- Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 25. Közli: Szabad Nép 1956. október 26.
- A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének nyilatkozata a magyar néphez 1956. október 26. Közli: Szabad Nép 1956. október 27.
- Nagy Imre rádiónyilatkozata Közli: Szabad Nép 1956. október 29.
- Nagy Imre tárgyalása a borsodi munkásküldöttséggel 1956. október 26. Közli: Szabad Nép, 1956. október 26.

Magyar Rádió Archívum Irrattár

- MTI Belföldi Hírek B.21. sz. kiadás 1956. november 23.
- Magyar Rádió 1956. december 15-i híradás
- Magyar Rádió 1956. december 01-i híradás
- Magyar Rádió 1956. december 04-i híradás
- Magyar Rádió 1956. december 18-i híradás
- Magyar Rádió 1956. december 25-i híradás

Dokumentumgyűjtemények

Cím

Jelzete:

1956 Bács-Kiskun megyében Forrásközlemények összeállította: Orgoványi István és Tánczos Szabó Ágota, BKMÖL Kecskemét, 2006.	1956. Bács-Kiskun megyében
Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Rejtett dokumentumok Forrásszemelvények 1956 tanulmányozásához, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006.	Kahler – M. Kiss: Rejtett dokumentumok
Magyar Krónika napról napra 1956 sajtója 1956. október 23. – november 4., Sorozatszerkesztő: Gyurkó László, Kolonel Lap- és Könyvkiadó Kft., 1989.	Magyar Krónika napról napra
Egy népfelkelés dokumentumai 1956., Tudósítások Kiadó, 1989.	Egy népfelkelés dokumentumai 1956.
Ötvenhat októbere és a hatalom. - A Magyar Dolgozók Pártja vezető testületeinek dokumentumai 1956. október 24-28., (Szerkesztette és jegyzetek: Horváth Julianna, Ripp Zoltán.), Napvilág, 1997.	Ötvenhat októbere és a hatalom
Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1993, Szerkesztők: Dr Solt Pál, Dr Horváth	Iratok az igazságszolgáltatás

Ibolya, dr Szabó Győző, dr Zanathy János, dr. Zinner Tibor

történetéhez

Nagy Imre és kora című könyv V. kötete A Budapesti egyetemisták és főiskolások 1956-ban alcímmel, szerkesztette: Némethné Dikán Nóra, Szabó Róbert, Vida István Budapest, Gondolat, 2009.

Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-58, szerkesztő: Vida István Budapest, Gondolat, 2007.

A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-62, MSZMP Párttörténeti Intézete, Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1964.

A Magyar Szocialista
Munkáspárt
határozatai és
dokumentumai

A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23. November 9. (Szerk. Fellegi Tamás László, Gyekiczki András, Kövér László, Kövér Szilárd, Máté János, Orbán Viktor, Stumpf István, Varga Tamás, Wéber Attila), Századvég füzetek 3., A Századvég Kiadó és a Nyilvánosság Klub közös kiadása, Budapest, 1989

A forradalom hangja

Szakirodalom

Cím	Jelzet
1956 kézikönyve, Kronológia, 1956-os Intézet Budapest, 1996, Szerkesztők: Hegedűs B. András, Kende Péter, Litván György, Rainer M. János	1956 kézikönyve
1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára / [Szerk. Tóth Ágnes] - Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000, I. kötet /továbbiakban: Kronológia I. kötet	Kronológia I.
1956 Bács-Kiskun megyei kronológiája és személyi adattára / [Szerk. Tóth Ágnes] - Kecskemét: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 2000, I. kötet /továbbiakban: Kronológia II. kötet	Kronológia II.
Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században, 2005, Osiris Kiadó	Magyarország története a XX. században
Paul Lendvai Forradalomról tabuk nélkül, 1956. Napvilág kiadó, Budapest	Paul Lendvai
Leon Trotsky: The History of the Russian Revolution London 1932-33 Volume One: The Overthrow of Tzarism Chapter 12 The Executive Committee	
Simándi Irén: Magyarország a Szabad Európa Rádió hullámhosszán Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2005.	Simándi Irén
Bill Lomax: Magyarország 1956. Aura Kiadó, 1989. Az eredeti kiadás címe: Hungary 1956. London, Allison & Busby, 1976.	Bill Lomax
Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Erőszakszervezetek 1956-ban A fordulat napja, ismét sortűzek, A Nagy per Püski – Kortárs Budapest, 1997.	Kinek a forradalma?
Horváth Miklós: 1956 hadikronikája Budapest, 2003, Akadémiai Kiadó	1956 hadikronikája
Ripp Zoltán: 1956. Forradalom és szabadságharc Magyarországon. Budapest, Korona Kiadó, 2002	1956. Forradalom és szabadságharc Magyarországon
Döntés a Kremlben 1956. A szovjet pártelnökség vitái agyarszágáról, '56-os Intézet. Budapest 1996.	Döntés a Kremlben 1956
Zinner Tibor, Kahler Frigyes, Koczka Éva, Pálvölgyi Ferenc, Tóth Béla: Megfogyva és megtörve: évtizedek és tizedelések a jogászvilágban, 1918-1962 Budapest : M. Hiv. Közlönyk., 2005.	

- Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon, 1945-1989, Zrínyi Kiadó, 1993. Joghalál Magyarországon
- Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra Budapest Kairosz, 2005. Jogállam és diktatúra
- Zinner Tibor: XX. századi politikai perek : a magyarországi eljárások vázlata, 1944/45-1992 Budapest Rejtjel, 1999.
- Zinner Tibor: Az igazságszolgáltatás irányítása és az 1956-1963 közötti büntető igazságszolgáltatás in: Sortüzek -1956 főszerk.: Kahler Frigyes (Lakitelek, Antológia Kiadó 1996) 63-112. old
- Kahler Frigyes: A megtorlás történetéhez – A büntetőjog különös részének alkalmazása 1956 után in: Magyar Jog., 39. évf. 1992. 1–2. sz. 1–5. old.
- Kahler Frigyes: A megtorlás történetéhez – A büntetőeljárás jog néhány kérdése 1956 után in: Magyar Jog: 1992.
- Kahler Frigyes: Egy eltiport forradalom után I-IV. in: *Rebellitás* □56. 1. évf. 1992/1 1–28. old., 1992/3 1–50. old., 1992/4. 20–31. old., 1992/5 18–46. old.
- Kahler Frigyes: Megtorlás a forradalom résztvevői ellen a jogtörténet tükrében, 1994 in: *Rebellitas '56* III. 4-5. old., 8-16. old.
- Kahler Frigyes: Megtorlás a forradalom résztvevői ellen - a jogtörténet tükreben, in: *Valóság*, 1994/10, pp 80-88.
- Kahler Frigyes - M. Kiss Sándor: Az erőszakszervezetek és a forradalom - Katonai Bizottság -Katonai Tanács, in: *Kortárs*, 1996/6. 73-92. old.
- Kahler Frigyes - M. Kiss Sándor: Az erőszakszervezetek és a forradalom - Gyurkó, aki „szétvert mindent...”, in: *Kortárs*, 1996/8. pp 76-93
- Kahler Frigyes - M. Kiss Sándor: Az erőszakszervezetek és a forradalom - Október 28. A fordulat napja - „Bűnhődni kellett... mert kimondták, »a király meztelen«”, in: *Kortárs*, 1996/12. 81-102.old.
- Kahler Frigyes: A karhatalom és szerepe 1956/57-ben, Werbőczy-alapítvány, Bp., 1-50. old.
- Ipolyi Ferenc: Pedagógus elbocsátások az 1956-os forradalom után
- Kovács Éva: „...nem iskolás gyermekek ellen vívja pártunk az osztályharcot” in: *História* 1996.09-10. sz.
- Nagy Péter Tibor Hittanoktatás az ötvenes években in: *Iskolakultúra* 2000/2. szám

Ripp Zoltán: A nemzeti kommunizmus kalózlobogója alatt-Jugoszlávia és a magyar '56 in: Rubicon 1956-os emlékszám, 2006/9.

Németh László: A magyar forradalomról Nap kiadó, 2011.

ÓLMOSI Zoltán: A Petőfi kör 1956 nyaráig, in: História, 1989/3. – Uo. rövidítve: 2006/6–7. sz.

A MEFESZ szegedi alakuló gyűlésén elfogadott program 1956. október 20. in: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-58 92-93. old. szerkesztő: Vida István Budapest, Gondolat, 2007.

Kiss Tamás-interjú, készítette Molnár Adrienne 2000-ben. 1956-os Intézet OHA, 734. sz.

Zsitnyányi Ildikó: Hadsereg és forradalom - 1956. - In: Hadtörténelmi közlemények, 1999. (112. évf.), 4. sz., 824-850. old.

HELYSÉGNÉV MUTATÓ

- Bácsalmás, 40, 47, 48, 64, 65, 68, 70, 71, 73, 81, 82, 83, 84, 86, 107, 112, 114, 154, 161, 205
- Bácsalmási járás, 65, 83
- Baja, 34, 39, 40, 44, 46, 47, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 63, 68, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 99, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 130, 145, 149, 151, 152, 155, 161, 173, 203
- Bajai járás, 58, 130
- Dunavecse, 48, 63, 64, 68, 72, 78, 109, 115, 153, 185
- Felsőerek, 155, 160, 200
helységnév, 39
- Hetényegyháza, 44, 69, 70, 77, 79, 113, 151, 161, 174
- Izsák, 9, 35, 47, 49, 60, 62, 74, 75, 77, 78, 80, 82, 109, 112, 115, 149, 151, 152, 161, 185, 187
- Kalocsa, 20, 25, 26, 27, 31, 32, 34, 35, 36, 46, 47, 56, 64, 65, 67, 68, 71, 72, 77, 78, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 114, 154, 155, 156, 160, 206, 207
- Kalocsai járás, 64
- Kecskemét, 7, 19, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 52, 53, 54, 57, 61, 62, 63, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 85, 91, 94, 95, 98, 100, 110, 112, 113, 123, 127, 140, 142, 143, 150, 152, 154, 155, 161, 164, 168, 170, 186, 187, 191, 198, 201, 216, 219
- Kecskeméti járás, 86
- Kecskemtői járás
- Kecskemét Hetényegyháza Izsák
- Kerekegyháza Tiszakécske, 241
- Kerekegyháza, 9, 39, 53, 64, 68, 70, 74, 76, 77, 81, 82, 115, 160, 190
- Kiskőrös, 9, 24, 25, 35, 47, 48, 49, 68, 70, 72, 73, 108, 110, 160, 185
- Kiskunfélegyháza, 24, 25, 26, 28, 30, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 57, 59, 62, 64, 67, 68, 70, 76, 78, 98, 122, 123, 135, 153, 161, 189, 225
- Kiskunhalas, 39, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 56, 68, 77, 188, 189, 199
- Szank, 98
- Tiszakécske, 48, 49, 51, 56, 70, 85, 86, 152, 153, 156, 161, 191, 213